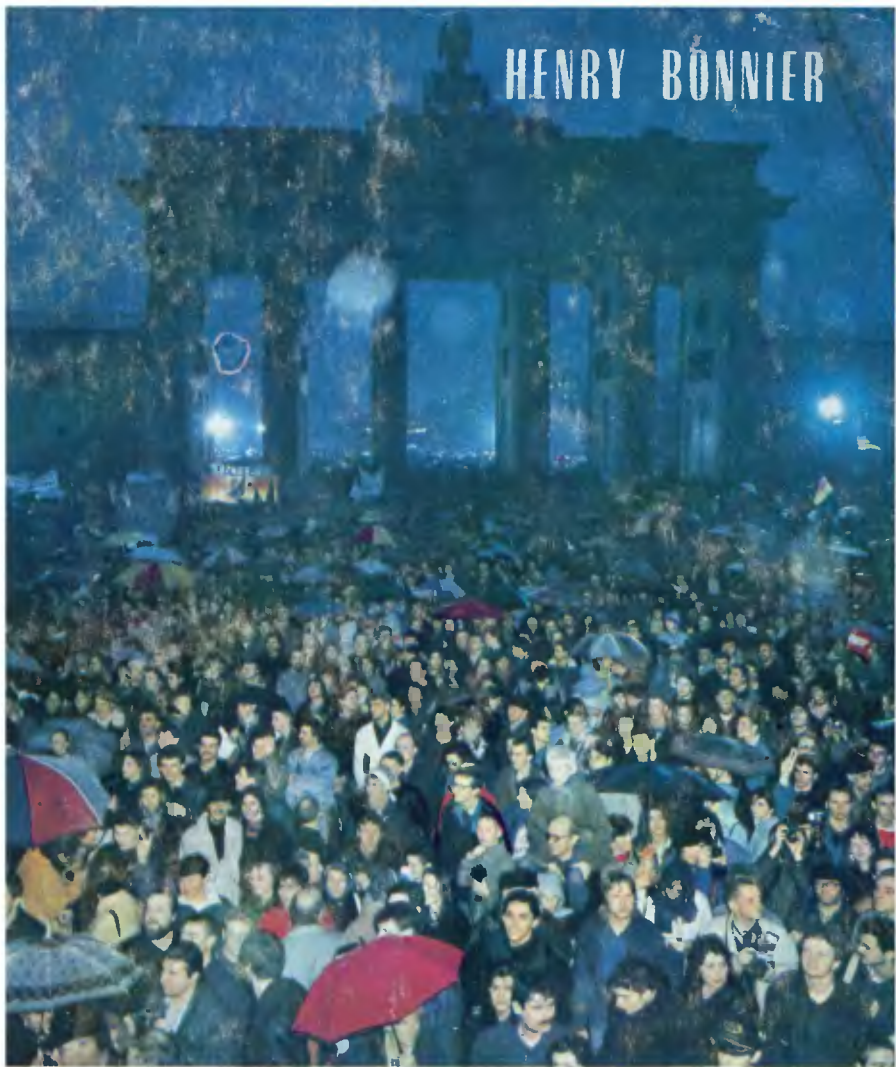

HENRY BONNIER

ÎNTOARCEREA LUI SIEGFRIED

EDITURA EUROPA

HENRY BONNIER

ÎNTOARCEREA LUI SIEGFRIED

Coperta : MIHAI CERCEL

Editorul original : © Editions de Fallois, 1990

Toate drepturile asupra versiunii în limba română sînt rezervate
Editurii „Europa“, Craiova.

HENRY BONNIER

ÎNTOARCEREA LUI SIEGFRIED

roman

Traducere din limba franceză
de JEANETA DRĂGHICESCU

Editura EUROPA

Craiova, 1991

Lui Delphine, Clément, Louis
și micuței Maria...

*„Cine trece călare atît de tîrziu prin
noapte și prin vînt ?“*

GOETHE, Regele ielelor

PARTEA ÎNȚI
UN INTERVIU

GARA DE FRONTIERĂ

— În sfîrșit, Germania !

Deși singur în compartiment, nu s-a putut abține să nu rostească aceste cuvinte în șoaptă.

«În sfîrșit, Germania !» era promisiunea pe care și-o făcuse, în adîncul sufletului, și pe care o respectase de a reveni, de a se întoarce, adică să reziste adversității atîta timp cît va fi nevoie... «În sfîrșit, Germania !» iată că această exclamație, murmurată numai, anula toți anii de captivitate, de evadări, de fortăreață, ani în care fusese privat de țara sa. Nu a spus : «Țara mea», cu atît mai puțin «patria mea». Aceste idei l-au costat destul de scump. A pronunțat, pur și simplu, numele Germaniei, pentru că trenul în care se află s-a oprit în gara de frontieră și pentru că, pe fereastră, a văzut două sau trei cuvinte scrise în germană. Două sau trei cuvinte «peron», «ieșire» sau «gară», cuvinte obișnuite, neutre dar care, dintr-o dată, capătă o semnificație uimitoare pentru că îl leagă brusc și dureros de un trecut pe care-l credea uitat, în orice caz, îngropat și ca pierdut.

La drept vorbind, exclamația «În sfîrșit, Germania !» i-a fost dictată de aceste două sau trei cuvinte scrise pe panouri de lemn. Cuvinte ancorate adînc în sufletul lui și învățate de la o mamă care a dispărut prea devreme ; cuvinte care îl fac să simtă mirosul de cretă, de creioane, de gumă, mirosul ușor închis al sălilor de clasă

din copilărie ; cuvinte prin care, adolescent fiind, și-a găsit drumul ; cuvinte care îi amintesc de blînda și frumoasa Grete ; cuvinte la care se uită cu uimire pentru că sînt scrise cu caractere romane și nu cu gotice, ca altădată ; cuvinte care reușesc singure să deseneze o geografie și să povestească o istorie — geografia și istoria Germaniei, pe care a părăsit-o în septembrie 1942 și pe care, în sfîrșit, o regăsește în această zi de 17 decembrie 1989, aureolat — cuvîntul îl face să zîmbească — de reputația de a fi, așa cum spune Suvarov, comandantul fortăreței de la Atar, «ultimul prizonier al celui de al doilea război mondial».

Sînt orele tîrzii din noapte. Acele ore care aduc visul sau coșmarul, în care corpul, în somn adînc, devine mai greu, în care, peste fruntea copiilor adormiți, trec nestăpînite fantomele nopții... Două lămpi slabe luminează peronul gării de frontieră. În picioare, la fe-reastra compartimentului, sprijinit de bara de metal, locotenentul Siegfried se uită la luminile albăstrui care adîncesc noaptea, la peronul pustiu, la cele două sau trei cuvinte în germană, la resturile de zăpadă murdară care acoperă ici-colo pămîntul și, fără să știe de ce, îl vede pe Tolstoi în micuța gară, unde s-a retras să moară.

Închide ochii. Tolstoi... Venit de departe, numele îi stăruie în minte, aduce cu el o figură, o imensă oboseală, o figură care seamănă cu o imensă oboseală, cu doi ochi strălucind de febră, ca doi butoni de ghetă, o barbă puțin murdară, alb-gălbuie, care-i acoperă pomeții ieșiți ai obrazilor, pomeți specifici Asiei Centrale de unde vine și el, Siegfried, și, pe sub pleoapele obosite, locotenentul îl privește pe bătrînul Tolstoi lungindu-se pe o banchetă, gemînd din cauza oboselii, bineînțeles, dar și a dezgustului, pentru că e dezgustat de tot, bietul bătrîn, și mai ales de soția lui. La acest cuvînt — soție — Lev Nicolaievici se reține, ducîndu-și mîna la gură, ca și cum ar fi spus o grosolănie. Da, dezgustat de soția sa Sofia Andreievna, care, atîta l-a persecutat la Moscova, apoi la Iasnaia Poliana, încît nu-și mai dorește decît un singur lucru : să se odihnească și iar să se odihnească, în această gară veche, murdară și mizerabilă, unde — strînge din dinți, așa rîde el — nimeni nu-l va căuta și nu-l va recunoaște pe el, contele Tolstoi, mare scriitor, mare moșier, mare profet al timpurilor noi. Cu fiecare „mare“ pufnește în ris ca un copil, gata să se sufoce spre neliniștea șefului de gară care vrea din toată inima să-i cedeze camera lui, care dă instrucțiuni să se schimbe patul, și Tolstoi face „nu, nu“ din cap. Este încăpățînat, vrea să moară ca un țaran, ca un mujic. Asta e ! Nu vrea să moară ca un șef de gară, în pat, cu cearșafuri curate. Sigur de ceea ce-și dorește, își mîngieie barba alb-gălbuie, ca un burghez rotofei ce-și freacă burta de mulțumire, o netezește pieptănînd-o cu degetele. Cineva ciocăne în

geam. Și, deodată, speriat, se uită atent și încordat și zărește în spațele geamului o bonetă. Culcat cum stă pe banchetă, vede o bonetă care se ridică o dată, de două ori și recunoaște atunci, sub bonetă, o frunte. Dumnezeu mare, este soția lui, Sofia Andreievna, ar jura, este sigur, e fruntea ei și felul ei de a ciocăni în geam cu degetul, la fel cum ciocăne acum șeful de gară în fereastra compartimentului, ca să-i atragă atenția și care face către locotenentul Siegfried un gest ladg, ironic, de batjocură, cu brațul și mîna întinsă, cu gura zîmbind pînă la urechi. Îi spune ceva strigînd, dar nu aude din cauza geamului. Dar mișcarea brațului și a mîinii, acest salut atît de îndepărtat dar și atît de aproape, îi permite totuși să înțeleagă.

Ce are cu el acest șef de gară? Ce-s gesturile lui obscene? Ca să scape de curiozitatea acestui tip care mimează pasul de gîscă, salutul hitlerist, poziția capului, a umerilor, toată rigiditatea regăsită, regăsită în mod natural în ciuda ironiei evidente, locotenentul s-a retras cît a putut înspre ușa compartimentului. Este un spectacol nebunesc să-l vezi pe acest șef de gară, cu stegulețul semnalului sub braț, ca un pistol, mergînd, în batjocură, în pas de paradă, unu-doi, unu-doi, prin fața vagonului, făcînd întoarcere la dreapta, întoarcere la stînga, acum, cînd războiul nu este decît o amintire îndepărtată, este noapte și numai două lămpi slabe aruncă pe peron pete de lumină albăstruie cu urme de gheață. Este o nebunie să-l auzi strigînd *Sieg heil, Sieg heil*.

Tot gesticulînd și strigînd, au apărut în jurul lui aburi, și aburul devine opac, greu, multiplică prin efect optic gesturile, mișcările acestui om care, singur, reușește să trezească nostalgii, astfel încît gara de frontieră pare să fie ocupată de trupe germane, întoarse din uitare și din moarte, cu brațul întins, în poziție de drepti, *Sieg heil, Sieg heil*, și în vînt flutură steaguri, roșu și negru, însemn al tuturor victoriilor...

Care victorii? În momentul în care trenul se pune în mișcare, intrînd, în sfîrșit, în Germania, șeful de gară îi adresează lui Siegfried salutul de onoare și, cu buzele strînse și limba pe jumătate scoasă, imită un zgomot murdar.

Îi este frig. Mantaua cu revere late s-a subțiat, ca și uniforma. Compartimentul este foarte puțin încălzit. La fel ca în trenurile nesfîrșite, care se pierdeau în zăpada și în noaptea rusească și care răsunau de cîntecele soldaților. Erau pline cu tineri de douăzeci de ani, ca și el, și care beau, exultau de fericire, pentru că mergeau să lupte. «Spre răsărit!» strigau ei, ciocnind. Tot spre răsărit! Vechiul vis, nostalgia antică, născute din acest vîrtej care-i înghițea, cînd intrau pe cîmpia apăsată de cerul fără sfîrșit. Ca să-și hrănească nostalgia, să facă să crească acest vîrtej, ei beau și cîntau. Nu le era

frică de nimic. Douăzeci de ani este vîrsta la care totul este etern, viața ca și moartea — într-un echilibru perfect, cînd zîmbetul unei fete face să se clatine toate certitudinile.

Astapovo ! Este numele care-i vine în minte după cel al lui Tolstoi. Este numele gării în care bietul bătrîn nebun s-a oprit. Să moară singur. Obosit ! Șeful de gară îl recunoaște, îi cedează camera, și zvonul că a fugit se răspîndește în lume. Și iată, că vin după el, Sofia Andreievna, soția, fiicele, fiul și discipolii lui, zia-riști și preoți. Și nu mai rezistă, dar... Lev Nicolaievici, cu fruntea lui cu sprîncene dese, cu pomeții înalți acoperiți de barba mare și deasă, cu ochii lui adînci, el nu mai rezistă, dar...

Trenul iese din gara de frontieră. I-ar fi plăcut și lui să se oprească, să se odihnească, poate să moară aici, nu culcat pe o bancă, ci așa cum s-a întîmplat cu Lev Nicolaievici, la Astapovo, adică înconjurat de ai lui, de toți cei care l-au plîns cu adevărat cînd, într-o dimineată, în zorii zilei, Tolstoi a plecat departe de zgomot, departe de manifestări, departe de șeful de gară cu gesturi obscene.

Ciudat că această figură prelungă, numai nervi, refuz, orgoliu și barbă, îl urmărește în acest moment. Este adevărat că, puțin înainte de a fi eliberat, comandantul Suvarov i-a arătat o carte cu fotografii, un fel de biografie a lui Tolstoi în imagini, și își amintește că a fost foarte emoționat. Mai emoționat decît este permis să fii de un clișeu care o arată pe Sofia Andreievna, cu picioarele în zăpadă, cu mîinile agățate de marginea ferestrei din micuța gară de la Astapovo. Și, în timp ce ochii i se umpleau de lacrimi, și-a imaginat-o pe contesă bătînd cu degetul în geamul peste care se uita să vadă ce este înăuntru. Această fotografie era tulburătoare prin simbolul pe care-l ilustra : Sofia Andreievna era în exterior, fusese întotdeauna ținută în exterior și, dacă părea că nu poate să intre în gara de la Astapovo, asta era pentru că și-a petrecut viața fără să reușească să se apropie de soțul ei — biet geniu glorios și înfrînt...

II. FORTĂREAȚA

Ce viteză a prins deodată trenul ! Siegfried, proiectat astfel în noaptea țării sale, nu mai înțelege ce i se întîmplă. Pînă la gara de frontieră, a încercat, fără să reușească întru totul, să joace noul rol în care intrase de cîteva ore numai... Trenul aleargă acum cu o viteză

aproape de nebunie și, Siegfried, numai atenție și încordare, se întreabă ce înseamnă un astfel de ritm.

Zgomot de roți, trepidații, fluierul sfîșietor al locomotivei în noapte, presiunea neașteptată a aerului cînd un alt tren face cruce cu al lui, luminile, asemeni unor linii de foc care semnalizează vagoanele, compartimentele și geamurile compartimentului său care zăngăne... Oricît de departe caută în trecut, Siegfried nu-și amintește să fi mers vreodată așa de repede, să fi fost catapultat cu o forță așa de mare.

După atîția și atîția ani petrecuți în singurătate, în tăcere și nemișcare, ceea ce îl izbește — și expresia nu e prea tare — este această rostogolire fără sfîrșit, aproape infernală, a unui tren care pare că, pe măsură ce se afundă în inima nopții, se lasă împins de propria lui greutate, întocmai ca săniile încărcate cu lemne, frinate numai din spate și călcîie pe pîrțiile de munte și care uneori își zdrobesc conducătorul și ajung jos, la vale, în zgomot de crengi rupte și de strigăte insuportabile... Noaptea asta, pentru Siegfried, seamănă cu coborîrile pe pîrțiile de munte, cu vîgăunile cu pămînt roșu și cu frunze înghețate, acoperite de rășină, de sudoare și, uneori, de sînge : o noapte îngustă, abruptă și care te conduce spre prăpastie.

Întregul său corp simte efectele acestei viteze. Lipit de bancetă, spatele său înregistrează cele mai mici vibrații, la fel, abdomenul și picioarele ; bazinul devine locul de întîlnire al tuturor acestor informații : zdruncinăturile de macaz, trepidațiile vagonului, zgomotul aerului spintecat, pe toate le simte așa de acut, încît viteza trenului devine propria lui viteză. Devine, dintr-o dată, acțiune și teatru al unor forțe nemaipomenite, fantastice care fac să zboare în tîndări amintirile singurătății, ale tăcerii și nemișcării în care a trăit, așa cum o rafață de vînt ridică toamna stratul de frunze uscate. Oricît de vechi și de uscate ar fi frunzele adunate sub copacul din care au căzut, ele amintesc vara, înfrunzirea copacilor, umbra plăcută și speranța popasurilor la răcoarea ei. Împrăștiate, ele anunță iarna, sînt dovada crengilor dezgolate, a singurătății copacului și a cerului înghețat.

Viteza trenului are asupra lui Siegfried același efect pe care îl are vîntul asupra frunzelor uscate. Îl aruncă de colo-colo, îl amețește, îl zăpăcește, îl face să se simtă distrus, trezește din nou în el neliniștea și teama care încetaseră să-l mai stăpînească, pe care credea că le-a îngropat pentru totdeauna în adîncul ființei lui și care îi arată, acum, cînd nu îndrăznește nici măcar să se miște, că un alt

război va începe pentru el. Degeaba, în ajun, comandantul fortăreței de la Atar exclamase în gura mare că al doilea război mondial s-a terminat.

Comandantul Suvarov exagera întotdeauna. În seara aceea, își trimisese ordonanța pînă la Siegfried să-l roage să îmbrace uniforma de ofițer — uniformă pe care rusul i-a dus-o lui Siegfried și l-a ajutat s-o îmbrace, păstrînd mereu poziția reglementară, cu capul sus și spatele drept — și Siegfried a descoperit cu surpriză și oarecare plăcere că anii trecuseră fără ca el să se schimbe prea mult. Cînd și-a închis ultimul nasture, s-a regăsit, așa cum fusese tînăr locotenent al Wehrmacht-ului. Numai părul îi albise și trăsăturile i se accentuaseră. Trecîndu-și degetele prin părul scurt, înainte de a-și pune cascheta, s-a oprit în fața oglinzii și a schițat un zîmbet. Ordonanța a crezut că zîmbește de bucurie, poate, chiar că e mîndru de ținuta lui, și i-a spus-o într-o germană stricată. Siegfried însă și-a regăsit, în acel moment, gesturile de altădată, ținuta de comandă și a vorbit, din nou, ca un ofițer care mulțumește ordonanței. Apoi, s-a întors la oglindă. Zîmbetul îl adresa tînărului care fusese cîndva și din care regăsea cîte ceva pe figura brăzdată de vînturile deșertului și de anii de lipsuri.

Așa cum arăta, semăna cu un bătrîn lup scheletic; și totuși părea semeț în această uniformă cu cizmele negre, scurte, pantalonii bufanți și cu vestonul pe talie. S-a depărtat puțin ca să se vadă mai bine în oglindă și și-a zis că nu-i lipsea decît sabia de paradă, pe mînerul căreia ar fi putut să-și sprijine mîna stîngă; s-a apropiat, din nou, ca să se privească mai atent. Impresia, din primul moment, de a fi surprins două figuri, una suprapusă celeilalte, prima, cea tînără, iar cea de a doua, cea de azi, dispăruse. Nu mai păstra decît amintirea surîsului schițat pe care Dimitri, ordonanță mărginită ce era, îl tradusese printr-o întrebare idioată.

Nu, Siegfried nu era bucuros, nici măcar nostalgic: era mai degrabă grav, a gravitate care ținea de acel moment ciudat și neașteptat, pentru că comandantul Suvarov îl rugase să ia masa cu el.

Dacă există vreo emoție, pe care anii petrecuți în fortăreață au putut s-o ștergă, aceea este emoția pe care o provoacă curiozitatea. De ce, de fapt, ai putea să fii curios, cînd ai petrecut aproape o jumătate de secol prizonier al pietrelor, al nisipului, al vîntului și al neantului? cînd singurele distracții erau legate de schimbarea personalului și anume a comandantului? «Ia să vedem, cine a fost oare înaintea lui Suvarov?» Siegfried își potrivește centura. «Înaintea lui Suvarov?» repetă el încruntîndu-și sprîncenele. Îi vin în minte nume multe, nume de ofițeri, nume disociate de figură, nume care

se confundă cu strigăte, nume liniștite... Ciudat, totuși, că toate aceste nume sînt legate de arta de a comanda, de ordine, de contra-ordine și că nici unul nu se leagă de amintirea unui suris, a unei vorbe bune, a unei priviri prietenești !

«La război ca la război !» a exclamat Suvarov, ridicînd paharul și scuzîndu-se pentru sufrageria modestă. Apoi a rîs. Un rîs care semăna cu un cotcodăcit. Și burta îi sălta deasupra centurii.

Siegfried, însă, s-a limitat să-și pocnească călcîiele, să-și arunce capul pe spate, după moda prusacă, ca să înghită blestemata șampanie de Crimeea, care înțepa ca mii de ace.

Sufrageria ? Două fotolii de lemn, cu perne roase, așezate unul în fața celuilalt, în fața unui șemineu, iar în întrînd o masă rotundă cu patru scaune. Singurul lux — și te întrebi de ce — era o lustră de cristal, suspendată deasupra mesei, și care arunca, pe fața de masă albă, o lumină caldă, ușor tremurîndă.

Suvarov s-a lăsat să cadă într-un fotoliu. Pare doborît. Flăcări înalte îi luminează fața, îi scot în evidență trăsăturile accentuate, fața pătrată, ceafa groasă, buzele cărnoase și nasul turtit. Are ceva de mongol în el. Îi face semn cu mîna lui Siegfried să se așeze în fața lui și, prelungindu-și gestul, îi cere ordonanței să servească șampanie. Pronunță cuvîntul în franceză și face o grimasă. Știe el ce bea, chiar dacă încearcă să se păcălească.

Este pentru prima oară cînd Siegfried intră în această sufragerie. Mai tînăr, s-ar fi mirat, dacă nu chiar emoționat, de o asemenea invitație. Cu vîrsta, însă, a devenit mai rece. Nimic nu-l mai poate atinge și, orice veste ar avea Suvarov să-i dea, știe că de acum totul este jucat. Viața lui s-a dus, a rămas departe, pierdută între două crepuscule roșii, între două visuri albe. Orice i s-ar întîmpla, nimic nu-l va mai surprinde.

Suvarov a început să se plîngă, să se văicărească, să se vaiete : «Uită-te și dumneata ! zicea el într-o germană stricăță, nu este lux aici, dar este mai bine decît nimic. Și iată, va trebui să părăsesc toate astea !» și cu degetul arăta spre șemineul în care ardea un foc vesel, spre masă, spre lustră și, clătînînd din cap, repeta : «Lustra, îți dai seama ?» ; insista socotindu-și, din nou, bogățiile, „da, asta e“. Cere încă un pahar de șampanie, îl bea cu înghițituri mici, cu ochii pe jumătate închiși, cu un zîmbet reținut în colțul buzelor. Se aruncă iar în fotoliu, își întinde picioarele încălțate în cizme de piele spre foc și se lasă pătruns de dogoarea focului, în timp ce Dimitri răscoalea jarul, aranja lemnele, reanima focul. Și «toate astea, toate astea», se lamenta Suvarov, după care, punîndu-și amîndouă mîinile pe genunchi, s-a ridicat și, aplecîndu-se asupra lui Siegfried, i-a strigat.

— Și toate astea mi se întâmplă din cauza dumitale, da, da, din cauza dumitale ! Și, în timp ce Dimitri ține prețiosul pahar de șampanie cu două degete, Suvarov caută într-unul din buzunarele vestonului. «Din cauza dumitale, da, da, din cauza dumitale...» Caută cu nerăbdare. Se aude foșnet de hîrtie și Suvarov zîmbește, scoțînd un plic, pe care i-l întinde lui Siegfried :

— Citește, hai, citește ! zice el cu grabă. O să vezi că nu exagerez deloc.

Plicul are antetul Cancelariei. Scris pe hîrtie fină, documentul pe care Siegfried îl scoate din plic degajă putere, forță, siguranță. Cînd îl desface, constată că nu conține decît trei rînduri scrise în mijlocul paginii : se ordonă, citește el, comandantului Fortăreței — este pentru prima dată cînd vede acest cuvînt scris cu majusculă — să ia toate măsurile pentru ca locotenentul Siegfried să fie eliberat în cel mai scurt timp.

Eliberat, el, Siegfried, el, locotenentul Siegfried, și în cel mai scurt timp, ca și cum, dintr-o dată, prezența lui în fortăreață ar fi indezirabilă, indecentă. Se apleacă, la rîndul lui, spre Suvarov, care și-a reluat paharul, și-l întreabă încet :

— Asta este, nu ? Prezența mea a devenit indezirabilă, indecentă chiar...

Suvarov rîde, aprobă din cap, închide ochii :

— Indecentă ! Așa e, ai înțeles.

Și imediat se ridică vioi din fotoliu, în ciuda obezității sale, și merge la masă, unde îl invită să și pe Siegfried să vină.

Sînt așezate două tacîmuri : porțelan fin, alb, furculițe și cuțite din argint, pahare de cristal. Tot acest lux, aici, în timp ce furtuna face ravagii afară, ridicînd nori de nisip. Da, își zice Siegfried, Suvarov va pierde mult pierzîndu-mă pe mine. Vijelia nu deranjează deloc liniștea acestei încăperi, în afară de foc, care, asemeni unui animal, pare că se culcă la ordinul vîntului sau, dimpotrivă, se ridică cu flăcări înalte, ca și cum ar fi aspirat de o noapte fără stele.

Afară trebuie să fie foarte frig. Suvarov își freacă mîinile. Necultivat, el este omul plăcerilor simple. Să-i fie cald, să bea cît poate și să mănînce pe săturate, ce-și poate dori mai mult sau mai bun ? Soldat a fost, soldat rămîne : totul cu cumpătare, cu simplitate, fără dorințe și gustînd plăcerile cînd are ocazie. Astă-seară, deși e amărît, e sărbătoare și sărbătoarea va fi cu atît mai gustată cu cît are loc pe un fond de supărare. Suvarov știe că Siegfried, odată plecat, nu-i va rămîne decît să plece și el. Știe bine acest lucru, pentru că a primit de la Cancelarie două scrisori : una pe care i-a dat-o lui Siegfried, pentru că îl privea pe el ; cealaltă, a lui, în care i se explică, pe scurt, că noua evoluție a lumii impune eliberarea lui Sieg-

fried și închiderea Fortăreței — închidere care se va face în prezența reprezentanților U.R.S.S., S.U.A., Angliei și Franței. Suvarov știe un lucru : cu el s-a terminat ; mai rău chiar : s-a sfârșit cu viața de prinț pe care a dus-o la frontiera dintre Europa și Asia, în această Fortăreață de piatră, de nisip și de vânt...

Dacă a îmbrățișat cariera armelor, a făcut-o pentru că îi promitea avantaje pe care viața civilă era departe de a i le putea oferi. Nu și-a plimbat el cizmele, în numele internaționalismului proletar, prin Cuba, prin Africa, prin Asia, înainte de a fi afectat aici, un fel de potentat veghind la treptele Imperiului ?

În timp ce-și mănincă cartofii cu sos, în care plutesc câteva bucăți de carne — și plescăie în timp ce mănincă — Suvarov evoca, în fața lui Siegfried, campaniile și războaiele pe care le-au făcut. «Între ofițeri», zice el și, din cînd în cînd, închide ochii, tace o clipă, cu gura întredeschisă. Ce vede el în acele momente ? Peisaje fabuloase populate de păsări ? Femei ? «Ah, dragul meu, reia el, dacă le-ai fi văzut... Erau...» Ezită puțin și cu degetele sale groase schițează o formă, un umăr, un sîn, un sold, nu găsește cuvîntul pe care-l caută, «armata, ce vrei, asta-i armata !», și Siegfried înțelege că Suvarov a uitat în armată vocabularul dragostei, că i-a rămas numai vocabularul dorinței brutale, rapide care ucide asemeni unui glonț. Și Suvarov ride, ochii i se injectează. Cu palma, pe masă, se face că întinde un corp, cu vîrfurile degetelor, netezește fața de masă, ca și cum ar mîngîia o femeie, și reia : «Erau... ei da, erau dulci, blinde, dragăstoase, cu genele lor lungi, cu ochii lor de căprioară, da, un adevărat paradis, cînd ne întoarcem din hățișuri sau din junglă, unde luptasem împotriva francezilor în Indochina, împotriva englezilor în Birmania, împotriva americanilor în America de Sud, împotriva aliaților noștri...»

Suvarov a lăsat șampania pentru vodcă. O bea nemțește, aruncînd capul pe spate. Pînă la fund ! Și Dimitri se grăbește să-i umplă paharul imediat ce-l golește. «Între ofițeri...» zice Suvarov. Acest limbaj este nou. Pînă acum Siegfried era dușmanul de clasă, odiosul reprezentant al unui regim hulit. Presupunea chiar că e păstrat în această fortăreață pentru a se putea prelungi, dincolo de limita rezonabilului, starea de război și a se menține spiritele, atît în Est cit și în Vest, în frica nejustificată generată de cel de al doilea război mondial. Nici război, nici pace și între cele două era Siegfried, figură emblematică, pe care presa mondială o prezentase cînd stînd la unul din crenelurile fortăreței, cînd abătut în celula sa. Și îi revenea acum lui Suvarov, să-l anunțe că nu mai este prizonier de război, Suvarov, care, pierzîndu-și orice rețineră, orice jenă, el, comandantul,

amețit de alcool, împins de un sentiment de nostalgie, exclamă : „Între ofițeri...“, reabilitându-l dintr-o dată pe Siegfried în demnitatea lui de soldat, în onoarea lui de om. Pentru aceste două cuvinte, locotenentul a vrut să se ridice, să ridice paharul, să-și lipească călciile și să facă o urare... dar nu prea știa ce să spună. Trebuia oare să evoce onoarea armelor, fraternitatea luptelor ? Nu, hotărît, nu, nu știa ce trebuie să spună. Știe numai că, tot bînd, o dulce căldură i-a cuprins tot corpul și că e mult, foarte mult, de cînd nu s-a mai simțit așa de bine.

Clătinîndu-se puțin, Suvarov s-a ridicat. Se sprijină de spătarul scaunului. Și deodată rămîne ca trăsnit. «Ce... ? Ce-i asta ?» repetă el, arătînd cu degetul spre invitatul său, ca și cum acum l-ar vedea pentru prima oară. Cu ochii ieșiți din orbite, cu buzele întredeschise, pare că se sufocă. Respiră greu. Siegfried a înmărmurit. Nu înțelege ce se întîmplă.

«Uniforma... dumitale !» exclamă Suvarov, înainte de a izbucni într-un rîs nebun, un rîs forțat, strident, răgusit, care-i zguduie tot corpul și care, după cîteva sughituri, îl face să izbucnească în plîns. Cu fața roșie, inundată de lacrimi, repetă cu o voce pierdută : „Uniforma dumitale ! Uniforma dumitale !“

Cu paharul în mînă, Siegfried se apropie de Suvarov :

— Ce are uniforma mea ?

Suvarov, trecîndu-și mîna peste față, îi răspunde :

— Nimic ! Nimic ! e perfectă și mai ales — continuă el ridicîndu-și capul pînă sub bărbia lui Siegfried — este într-o stare impecabilă !

Dă din mînă, ca și cum ar vrea să înlătore un gînd nedorit, obsedant și, prăbușindu-se în fotoliu, se lansează într-un discurs din care reiese că pe el, Suvarov, l-a răscolit uniforma germană din cauza războiului nemilos, a amintirilor nenumărate, din cauza... Își caută cuvintele : nu, nu vrea să întunece această ultimă seară, amintindu-i lui Siegfried sfîrșitul... da, asta, sfîrșitul titanesc, mai rău chiar, demoniac, al celui de al III-lea Reich ; nu, nu, nu vrea asta cu nici un preț, pentru că „vezi dumneata, locotenente, am înțeles, cînd m-am ridicat de la masă, că vremurile bune au trecut, timpurile în care se împărțea lumea în buni și răi, cînd noi, sovieticii, eram obligatoriu buni pentru că voi, germanii, erați obligatoriu răi. Și știi, locotenente, în ce moment precis am întrezărit că lumea se clatină, ei bine, n-o să crezi, în momentul în care, adresîndu-mă dumitale, locotenentul Siegfried, am zis : «Între ofițeri...»

În picioare, cu spatele la șemineu, Siegfried își zice să seara asta merita să fie trăită. Cum ? Suvarov simțise același lucru pe care-l simțise și el în aceeași clipă ? Gînd la gînd, dintr-o dată, și să nu

îndrăznească să mărturisească... Și dacă onoarea armelor ciștigă în fața dezonoarei ideologilor !

Suvarov aplaudă cu entuziasm, e fericit :

— Asta e, locotenente, dezonoarea ideologilor ! Ah, ce-mi place această expresie ! Ea rezumă tot ceea ce simt eu în seara asta, tot ce mi-a lipsit ca ațiția și ațiția ani să nu te consider dușman pe viață. Dezonoarea ideologilor, oh, oh, cât de bine ai găsit ! Francezii ar spune «nimerit», nu-i așa ?

Sprijinindu-se pe genunchi, Suvarov se ridică cu dificultate, îl cheamă pe Dimitri, îi cere vodcă și fursecuri pentru «onoarea armelor» și lemne pentru «dezonoarea ideologilor» ; apoi se oprește în fața lui Siegfried care-l depășește cu un cap. Cu arătătorul de la mîna dreaptă pare că desenează grade pe epoleți, decorații pe piept :

— Locotenente Siegfried, cu mulți ani în urmă, s-a crezut că e bine să fii degradat, dar nu-i nimic : decolorîndu-se uniforma, au rămas clare urmele fostelor grade și decorații. Așa că eu, de exemplu, marchez cu degetul locul unde se află vulturul german cu crucea gamată deasupra. Nu ai fost degradat, locotenente Siegfried, a fost numai un simulacru. Și, de fapt, totul a fost simulacru de la sfîrșitul ostilităților.

Cu un fel de suspin, Suvarov a repetat cu dezgust acest cuvînt «simulacru», după care a mai dat pe gît încă un pahar cu vodcă și s-a dus spre o măsuță, într-un colț întunecat. Acolo, căutînd printre discuri, pe care le ridica spre lumina lustrei ca să citească eticheta și le așeza unele peste altele, a început să fredoneze o melodie, apoi să strige : «Seara asta e prea frumoasă, trebuie și muzică pentru sufletele noastre, oh, oh, dezonoarea ideologilor. Asta îmi spunea și mama, mereu, și eu, dobitoc, de trei ori dobitoc, nu vroiam s-o ascult, din cauza Partidului, și îi ziceam : „Trebuie să mă gîndesc la Partid“ ; din cauza lui Stalin, și îi spuneam : „Trebuie să-l ascult pe Stalin“ ; și mama mă mîngîia pe frunte și șoptea încet, măicuța mea dragă : „Și sufletul tău, fiule, te gîndești la el ? îl asculți tu ?“ Dar eu, eu ridicam din umeri și-i răspundeam în bătaie de joc : „Sufletul meu ? Nu-l cunosc, nu l-am văzut niciodată. Cînd o să-l văd, am să-ți spun, mămucă...” Și pleca cu ochii în lacrimi, binecuvîntîndu-mă cu semnul crucii...”

Ridicîndu-l, îi arată peste umăr un disc cu plicul complet rupt. «Pentru sufletele noastre...» repetă el învîrtind manivela pentru a întinde arcul mecanismului. Și, deodată, în modesta sală pe care n-o însuflețeau decît pocnetul și flăcările focului, se auzi o muzică corală, rînd pe rînd, gravă și sfîșietoare, care te face să simți murmurul revoluției, al țăranilor ruși care au capturat un boier pe care se pregătesc să-l spînzure...

Suvarov a stins lustra. Cu cizma aranjează lemnele, reîntetește focul. Umbre mari, roșietice se proiectează pe pereți. Sufrageria se populează cu personaje fantastice. Suvarov însuși devine un uriaș. «Ascultă...» zice el. În fața șemineului, cu figura luminată și ca sculptată de flăcări, Suvarov îi spune din nou lui Siegfried : «Este ultimul tablou din *Boris Godunov*...», opera lui preferată. «Pentru sufletele noastre, nu-i așa, să le desfătăm — zice el, ridicând arătătorul de la mîna dreaptă — cu acest Țar care a înnebunit, cu aceste lovituri repetate ale destinului...» Apoi, în timp ce scena devine tot mai zguduitoare și mai patetică, Suvarov continuă, apropiindu-se tot mai mult de Siegfried : «Ascultă, locotenente, ascultă... Asta-i Dimitri. E în fruntea partizanilor lui. Ascultă ! E pe cal, împrăștie mulțimea, a sosit vremea lui ; acum se îndreaptă spre Moscova... Ascultă, locotenente, vocea asta ! Este vocea unui nevinovat care, singur în scenă, plînge într-una : „Vai, vai, sărmană Rusie !“ și care, văzînd cum se înalță, în zare, flăcările incendiilor, plîngeau nenorocirile acestei victime dintotdeauna care este poporul...»

În timp ce flăcările își pierd din putere, muzica se oprește pe un ultim acord. Cu coatele pe marginea șemineului, cu capul pe brațe, Suvarov stă ca împietrit. Plînge oare ? E din ce în ce mai întuneric. Și din ce în ce mai frig. Dintre brațele încrucișate se aude o voce surdă care se lamentează : «Vai, vai, biată Rusie !», redevine, însă, clară, pentru că Suvarov și-a ridicat capul și spune : «Înțelegi, locotenente Siegfried, dacă îmi place opera asta, e pentru că ea rezumă toată istoria poporului meu. Va fi întotdeauna în Rusia un Țar nebun, vor fi lovituri ale soartei, revoluții și nesfîrșite nenorociri. Întotdeauna, întotdeauna, înțelegi, locotenente ?»

III. ZIARISTUL

Zgomotul a fost foarte slab. O frecare ușoară. Fier pe fier. Abia perceptibil în trepidațiile trenului. Alarmat, Siegfried a urmărit învîrtindu-se încet zăvorul de la ușa compartimentului. Cineva, pe coridor, avea o cheie și împingea ușor zăvorul. Apoi, fără nici un zgomot, ușa s-a întredeschis și un cap pletos și vesel a apărut în deschizătură.

— Pot intra ?

Dind din cap, Siegfried i-a făcut semn că da. E un bărbat tânăr. De cel mult treizeci de ani. Și e îmbrăcat ca un arlechin : cu albastru, cu verde, cu roșu și galben. De necrezut ! Toate astea le zărește cu coada ochiului, în timp ce noul venit, cu spatele spre compartiment, trage ușa după el, bagă cheia și blochează zăvorul. Cu aceeași bună dispoziție exclamă :

— Așa vom fi liniștiți !

Frumoasă liniște, într-adevăr !

Cînd s-a urcat în acest compartiment, Siegfried a fost sigur că, pînă în Bavaria, în Bavaria lui natală, nimeni nu va veni să-l deranjeze. Și iată că Arlechinul intră, pletos, rîzînd cu gura pînă la urechi, și exclamă, după ce l-a deranjat, cu nerușinare : «Așa vom fi liniștiți!...»

— Să mă prezint : Hans Müller, ziarist, la dispoziția dumitale !

Siegfried este foarte atent, devine bănuitor. Nu cumva este urmărit ca un animal la vînătoare ? Acest ziarist e oare hăitașul ? A sosit ceasul hăiturii, al lichidării lui ? Și, de fapt, ce-i cu asta ? Un ziarist ? Cine-l trimite ? Ce dorește ? Viața va fi oare pînă la capăt un spectacol ? Ciudat teatru este acest compartiment în care, în timpul opririi în gara de frontieră și cît a durat visul lui, s-a jucat moartea lui Tolstoi, apoi, sfîrșitul lui *Boris Godunov*, pe o temă comună, vorba lui Suvarov, și această temă, își zice Siegfried uitîndu-se la Hans Müller, este destinul care continuă să se înverseze împotriva bieteii Rusii....

Siegfried crede că nimic nu este întîmplător și se străduiește mereu să lege momentele între ele, ca și cum ar vrea să dea existenței sale o continuitate logică și perfectă, fiecare moment trecut prelungindu-se firesc în prezent, în afară de cazul în care fiecare moment prezent își găsește adevăratul sens în momentul imediat anterior. Dar cum poți să știi ? În tinerețe — timp al iubirii, timp al războiului — prezentul era cel care justifica trecutul și-i da sens. Din ziua în care a fost aruncat în fortăreață, trecutul e cel care a dat sens prezentului. Dar nici într-un caz, nici în celălalt, Siegfried nu a îndrăznit să se gîndească la viitor. Ar fi putut trăi o viață fără să-și poată imagina care-i va fi viitorul. Preocupat să tot înlănțuie momentele, nu a mai surprins durata lor, nici chiar legitimitatea lor. Iată, însă, că acest ziarist dă buzna să-l tulbure, să-i schimbe modul de a fi.

— Ce vrei de la mine ? Cine te trimite ?

Siegfried a pus aceste două întrebări aproape strigînd. Și-a regăsit tonul de comandă cerut de întrebările care, încetînd să fie simple întrebări, alunecă spre interogatoriu. Din acel moment, adevă-

rul nu mai este cel pe care-l cauți, ci cel pe care trebuie să-l obții de la cel interogat. Întrebarea devine afirmarea propriului adevăr, încetînd chiar din acel moment să mai fie expresia vreunei îndoieli sau a vreunui sentiment de teamă. La fel și cîinele latră și mușcă după cît îi este de frică. Din experiență, Siegfried știe că gîdele tremură mai rău decît victimele. Acestea — și slavă Domnului, a văzut destule fie că erau teroriști, partizani sau din rezistență — înaintau cu siguranța pe care credința o insufla primilor creștini. Călăul, în schimb, nu are decît forța brutală și oarbă. Ea ține loc de orice logică, de orice argument. Suvarov a înțeles foarte bine acest lucru în momentul în care, auzind formula «dezonoarea ideologilor...», a izbucnit în rîs. Și Siegfried și Suvarov au suferit pentru că au fost nevoiți să îmbrace forța oarbă în sloganuri.

Hans Müller este agasant. Cu zîmbetul lui pînă la urechi, pare fericit de această întîlnire. Este ziarist, «trimis de *Neue Zeitung*, cel mai mare ziar din Germania de Vest», zice el, întinzîndu-și picioarele și punîndu-și mîinile la piept. Își strînge buzele, încă de copil, într-o atitudine în care se citește și satisfacție dar și suficiență. O urmă de mustață blondă îi umbrește buza de sus, iar obrajii îi sînt împodobiți de perciuni, ca ai burghezilor din secolul al XIX-lea. Spre deosebire de aceștia, însă, Hans Müller nu are burtă și este îmbrăcat ca de Carnaval. Și ceea ce îl miră mai mult pe Siegfried, sînt pantofii celui din fața sa : ceva mai înalți, legați cu șireturi albe, sînt făcuți din fișii de piele gri și verde și contrastează într-atît cu cizmele de piele neagră, cu placheuri la călcîie, încît lui Siegfried i se pare că acești pantofi rezumă, numai ei, marile schimbări care au avut loc în țara sa de cînd a părăsit-o.

Ce poate ști acest tînar despre cel de al doilea război mondial ? Citează nume de locuri : Auschwitz, Bergen-Belsen, Mauthausen, Neuengamme, Dachau, Ravensbrück, Buchenwald, Treblinka și, pe măsură ce se lasă furat de această enumerare, vocea lui din răsunătoare devine tot mai surdă și ochii i se umplu de lacrimi. Siegfried tace. Înțelege emoția lui Hans Müller și o împărtășește. I-ar fi plăcut, însă, grozav ca peste aceste nume blestemate să se fi suprapus măcar un nume de victorie... La fortăreața din Atar, cînd se însera și cînd umbrele nopții acopereau cu valuri cenușii dunele roșietice ale deșertului, i se întîmpla să se sprijine de cîte un crênel și să profite, pentru o clipă, de calmul acelui moment, ca un lait-motiv, îi revenea în minte această întrebare inutilă : «Oare ce facem noi cu viața noastră ?»

— Scuză-mi emoția ! îl roagă încet Hans Müller. Îmi încep prost interviul. Dar, înțelegi, locotenente Siegfried, este pentru prima oară cînd mă aflu față în față cu un ofițer al Wehrmacht-ului

și, în uniformă, pe deasupra. Uitându-mă la dumneata, mi s-a părut că văd, derulându-se, un film întreg cu fantome, cu guri deschise care urlau, cu mâini întinse și cu pumni strînși. Înțelegi, locotenente Siegfried ?

Hans Müller i-a pus această întrebare aproape strigînd, apropiindu-se de el și privindu-l ca și cînd nu l-ar fi văzut, atent, cu buzele strînse și expresia posomorîtă. Nu-i va fi ușor să conducă discuția.

Siegfried se uită la acest tînăr pe care o ură, ce se apropie de admirație îl desfigurează, în îndirjește, îl face să se închidă în el.

— Dar, la urma urmei, cine te trimite ?

— N-o să ghicești niciodată. Închipuiește-ți, locotenente Siegfried, că repatrierea dumitale trebuie păstrată secret. Istoria nu trebuie să trezească Istoria, dacă înțelegi ce vreau să spun. La Spandau, cu cîtva timp în urmă, n-au ezitat să-l lichideze pe Rudolf Hess, dacă este să-l credem pe infirmierul lui. Și, de ce ? Se pare că mai-marii acestei lumi au hotărît că războiul rece, născut el însuși din cel de al doilea război mondial, s-a terminat. Rudolf Hess la Spandau, dumneata în fortăreața din Atar, erați păstrați ca ultimii matori ai unui secol trecut. Și, pentru că erați considerați, și unul și celălalt, prizonieri de război, erați dovada infamiei acestui război. Pentru greșeală exemplară, pedeapsă exemplară. Și, de fapt, războiul rece, în același timp, s-a hrănit din această greșeală exemplară, s-a prevalat de ea, mai rău chiar : a cultivat-o pentru a găsi în amin-tirea ei, mereu înprospătată, argumentele legitimității lui. Rudolf Hess la Spandau, dumneata în fortăreața dumitale, simbolizați amîndoi, locotenente Siegfried, ceea ce poporul german a trăit, a suferit și ceea ce și-a asumat... După cum vezi, nimic nu e simplu : adineaori ți-am aruncat în față, ca insulte, ca reproșuri, numele principalelor lagăre de concentrare și, acum, vin, în numele acestui trecut detestat, blamat, să mă identific cu dumneata...

În privirea lui Hans Müller e oarecare gravitate. Gravitate și teamă. În fața lui, sever, palid și nemișcat, se află tot ceea ce el detestă, urăște și ar vrea să vorbească despre suferințele inutile, despre sacrificiile inutile, despre serviciul militar inutil, să-i vorbească unui om pe care, crede el, nu-l mai poate copleși cu propriile sale stări sufletești, pentru că a îndurat destule suferințe și a făcut destul sacrificiu. Dacă ar putea să înțeleagă cine este locotenentul Siegfried, este convins că ar reuși să cunoască Germania, această Germanie pe care, de cînd s-a născut, se străduiesc toți să i-o ascundă...

Hans Müller pare că se trezește dintr-un vis. Își scutură pletele și încearcă să zîmbească : «Dacă vrei să știi cine mă trimite, ei bine,

nimeni altul decît şeful gării de frontieră. Imediat după ce trenul dumitale a plecat, s-a repezit la telefon, m-a trezit din somn — trebuie să spun că este un văr mai îndepărtat — şi, cu vocea încă sugrumată de emoţie, mi-a povestit că, trecînd prin dreptul compartimentului dumitale, în momentul în care se pregătea să dea semnalul de plecare, te-a zărit în spatele ferestrei. A crezut mai întîi că i se pare, că are o halucinaţie : „Cum ? O stafie a Wehrmacht-ului, după cincizeci de ani ?“ Apoi s-a convins că eşti cu adevărat viu şi, ca să-şi ascundă emoţia, a jucat sub ochii dumitale o parodie de paradă, cu pas de gîscă, salut hitlerist, poziţie prusacă. Toate astea înainte de a da drumul trenului şi de a-mi telefona mie. Aşa se explică, locotenente Siegfried, că am apărut aici. Dacă facem treabă bună, cred că acesta va fi reportajul vieţii mele ; dacă merge repede, o ediţie specială ca putea să apară mîine seară».

Hans Müller începe să-şi deschidă geanta de pînză. Scoate un aparat de fotografiat, filme, pelicule, un blocnotes, ceva de scris şi, dintr-o punguţă de piele, un aparat ciudat, de mărimea unui pachet de ţigări : un magnetofon. Are gesturi precise, minuţioase şi, pe figură, i se citeşte o atenţie de şcolar. Siegfried se uită la acest ziarist tînăr şi fiecare din gesturile lui este pentru el ca o lecţie. Are, în faţa lui, un tînăr german şi-l vede trăind, respirînd, zîmbind, vorbind.

Deodată, Hans Müller îi zice :

— Ai avut mare noroc că nu ţi-au hărăzit şi dumitale scarta lui Rudolf Hess.

IV. IVIREA ZORILOR

Din fundul genţii, Hans Müller a scos un dosar voluminos. Îi flutură cu mare satisfacţie, şi, ca un vînzător de ziare în plină acţiune, strigă : „Luaţi dosarul secolului ! Tot ce se poate şti despre locotenentul Siegfried ! Luaţi dosarul secolului ! Adevărul despre ultimul prizonier !...“ Apoi, redevenind serios :

— Aşa lucrăm noi. Înainte chiar de a te cunoaşte, am adunat toate notele din presă referitoare la dumneata, fiind convins că-ţi voi scrie necro...

— Ce să scrii ?

— Necrologul dumitale. Aceasta este specialitatea mea : m-am specializat în tot ceea ce privește cel deal doilea război mondial. Pe scurt, locotenente Siegfried, știu aproape tot despre dumneata, și, dacă binevoiești, vom discuta despre ceea ce eu nu știu, ca să pot oferi cititorilor mei un portret complet, viu, și, dacă se poate, foarte aproape de adevăr.

— După chipul și asemănarea...

— Ai spus ceva, domnule locotenent ?

— Nu, nimic, o simplă amintire.

Siegfried a negat, făcînd un gest cu mîna, cu care a arătat apoi spre fereastră. Departe, în întuneric, ceva a fremătat. Un fel de lumină care a trecut repede pe deasupra pămîntului, separîndu-l dintr-o dată de cer și dispărînd apoi... Ca un frison care te zguduie într-un acces de febră...

— Ai văzut ?

Siegfried a spus în șoaptă aceste cuvinte, numai pentru el, pentru că numai pe el îl interesează ceea ce vede. Cum să-l intereseze pe Hans Müller ivirea zorilor deasupra Germaniei ? Cunoaște toate astea din viața de zi cu zi. Pentru acest tînăr miracolul de fiecare zi al ivirii zorilor este ceva normal și obișnuit. La fel și aurora orelor dimineții, a tuturor orelor. El, însă, Siegfried, a trăit prea mult timp departe de aceste minuni, ca să nu le mai vadă ca atare.

Hans Müller își recitește notele la lumina lămpii, în timp ce Siegfried, cu fruntea lipită de geam, privește cum vibrează orizontul și cum se desprinde încet, încet, din noapte o linie continuă în timp ce o lumină, venită, cine știe de unde, face să apară din neant o cîmpie.

Totul este cufundat în ceață și îi place să asiste la ștergerea treptată a uitării în care lumea a alunecat, ca într-un moment de abandon. Prin salturi nevăzute, ceața se ridică, devine transparentă și totul se petrece ca și cînd, renăscînd din el însuși, pămîntul apare din transparența luminii, își recapătă culorile...

Instalat la meterezul fortăreței, ca să nu ajungă în pragul disperării, Siegfried asista la apariția neașteptată, sălbatică a aurorei. Cu fiecare moment, deșertul părea că se aprinde și mișcarea duneilor, așa cum putea să vadă din cuibul lui de vultur, era adevărată zvîcnire de sînge și de dragoste, în timp ce soarele înălțîndu-se repede la orizont, arunca umbre, le alungea și le ștergea apoi, într-o fantastică confundare de volume, de culori și de spații. Siegfried se gîndea atunci că fiecare auroră generează aceleași legi, aceleași efecte, anulînd orice întîmplare, atît de dorită de oameni, creînd continuități cărora trebuia să li se supună dacă nu voia să înnebunească.

Și în dimineța asta, prima dimineată pe pământul Germaniei, nu se mai satură privind cum apare la orizont țara sa pierdută, țara sa regăsită, și, prin alchimia interioară care-i este proprie, leagă acest moment de toate cele pe care le-a trăit în fortăreață, așa cum le-a legat și pe acestea de cele din tinerețe, de clipele de dragoste, sau de războiul pe care l-a făcut, asta ca să nu lase să-i treacă viața, viața lui care, poate, nu este decît o amintire inutilă. S-a întrebat adesea dacă zorile, cînd apar, păstrează amintirea zilelor precedente sau dacă nu le însumează chiar pe toate... Și orele dimineții care se adună pînă la amiază într-o înlănțuire perfectă, pentru a zbura apoi fără urmă, de unde, din ce mecanică și-au luat ele regulamentul, pe care-l aplică fără să-l încalce vreodată, executante fidele, pe care i s-a întîmplat, de multe ori, să fie gelos, pentru că acționează fără să cunoască vreuna din cauzele care le pun în mișcare, în timp ce el, Siegfried, privat de viitor de la douăzeci de ani, acționează și el, fără să știe nimic despre destinul lui, și gelozia lui se explică prin faptul că orele care fac gloria unei dimineți și care dispar în necesitatea unui crepuscul nu se revoltă niciodată...

Ca și cum ar recita, Hans Müller citește *recto tono* notele biografice menite să-l prezinte pe Siegfried, viața sa, faptele sale : «Deci, te-ai născut în 1920... ai făcut studii clasice... te-ai înscris la Tineretul hitlerist... te-ai angajat la 18 ani... Olanda, Italia, Rusia...»

Hans Müller seamănă acum cu un grefier. Citește nume de țări ca și cum ar fi vorba despre vacanțe petrecute în străinătate. Te aștepți să întrebe cu aerul preocupat, cu gesturi studiate : «Și zici că ai „făcut“ Olanda, Rusia?»

Siegfried n-a făcut nimic din toate astea. N-a făcut decît să servească acolo unde autoritatea militară îl trimitea ; și, de altfel, nici o jurisdicție aliată, după ce s-a terminat războiul, nu a găsit că trebuie să-l acuze de vreo încălcare a legilor ce decurg din Convenția de la Geneva.

— Atunci, de ce ai fost în fortăreața de la Atar, întreabă Hans Müller, și de ce atîta timp dacă pretinzi că ești nevinovat ? Da, da, de ce ești ultimul prizonier de război care se întoarce în Germania dacă n-ai putut fi acuzat de nici o crimă ? Ai auzit întrebările mele ?

Cînd și-a apostrofat interlocutorul Hans Müller a ridicat tonul. Ceea ce nu se rostește acum, în acest compartiment, este mult mai important decît ceea ce se spune cu voce tare. Afară, acum că se luminează de ziuă, trebuie să fie foarte frig. Chiciura a desenat în colțurile ferestrei o adevărată pădure. Siegfried privește cu nesaț trunchiurile, crengile, frunzele de gheață care strălucesc pe geamul întunecat. Și totul este ca și cînd printr-un fenomen de involuție,

noaptea de început a lumii s-ar regăsi pe acest geam, ca un fel de semnal, de punere în gardă ca să știm că nimic nu este niciodată cîștigat și nici jucat. «Nici o crimă, nici o crimă...», repetă Hans Müller. E ușor de spus. Orice viață este o crimă permanentă, își zice Siegfried, și a lui mai mult ca oricare alta. Este deci posibil ca justiția, după ce și-a băgat nasul de animal flămînd în zilele și nopțile care se presupune că ar reprezenta existența lui Siegfried, și după ce a sfîrșit cu dinții un eveniment sau altul, grohăind ca un animal sătul, să facă dreptate decretînd că justiția a hotărît. «Din punct de vedere juridic...» este o formulă admirabilă. Servește în același timp de justificare celor care fac dreptate și de paravan celor care știu că justiția nu este decît continuarea in justiției prin alte mijloace.

— Așa este, da, chiar așa, zice Siegfried pocnindu-și degetele : din punct de vedere juridic nu s-a reținut împotriva mea nici o crimă. Ar fi trebuit să mă întorc acasă chiar de la sfîrșitul ostilităților. Asta dacă n-ar fi fost aventurile conștiinței mele. Pentru că, trebuie să știi Hans Müller, am evadat destul de des ca să merit să fiu aruncat într-o fortăreață. Din acest motiv între mine și celebrul prizonier din închisoarea de la Spandau nu se poate stabili nici un fel de legătură, chiar dacă, susținînd acest lucru, trebuie să modific imaginile dumitale de ziarist și să te privez de paralelisme pasionante.

— Aruncat într-o fortăreață, locotenente ?

Siegfried a fost arestat pe frontul rusc. La Stalingrad. În momentul predării mareșalului Paulus. Cîți prizonieri de război erau ? N-a știut-o niciodată, cel puțin el. Poate Hans Müller ar putea regăsi cifra în dosarul lui, și Siegfried îi arată foile pe care ziaristul le ține teanc pe genunchi. Ce-au însemnat primele luni de lagăr, inutil să mai descriu ! Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii, descoperirea, dintr-o dată, că toate aceste suferințe, toate aceste sacrificii, toate aceste vieți pierdute, pe scurt, că toate acestea nu aveau nici un sens... Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii și trecerea, de la o oră la alta, de la tinerețea tuturor speranțelor la bătrînețea fără nici o speranță. Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii și, drept orice orizont, sîrmă ghimpată, posturi de observație, cîini, gardieni... Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii și certitudinea, treptat strecurată în suflet, că sîrma ghimpată, posturile de observație, cîinii și paznicii nu sînt decît reprezentarea exterioară a cristalizării interdicțiilor și condamnărilor din propria conștiință...

Un soare palid se înalță acum peste cîmpia germană. În depărtare, apar satele. Prima emoție dureroasă. După atîția ani de închisoare credea că nu va mai încerca o astfel de emoție. Dar iată că un coș cu fum i-a adus în fața ochilor un interior, o vatră. Nu. Refuză să pătrundă mai adînc în imaginea de interior pe care o între-

zărește, care se deschide în fața lui, se derulează încet. Și vede în mijlocul camerei o fată tânără în picioare care, văzându-l intrînd, se întoarce spre el cu o ușoară răsucire din șolduri. Îi vede fusta care-i desenează forma picioarelor, îi surprinde uimirea pe buzele întredeschise, privirea mirată, și timpul se oprește pe loc. Timpul nu mai există în această căsuță din Bavaria, unde Siegfried a fost pentru ultima dată la logodnica lui, blînda Grete, să-i spună că pleacă pe frontul rusesc...

— Ceea ce-mi spui dumneata despre luptele de la Stalingrad nu explică de ce ai stat o jumătate de secol în fortăreață, pentru că, dacă mă refer la însemnările mele și la declarația pe care ai făcut-o, «din punct de vedere juridic, n-a fost reținută împotriva dumitale nici o crimă de război.»

Siegfried zîmbește. Acest tinăr crede că-i poate smulge secrete în doi timpi și trei mișcări? «Ar trebui, zice el, să-ți vorbesc mai întii despre fortăreață. După aceea, vei înțelege, poate, mai bine anumite aspecte din viața mea, și, în același timp, destinul pe care l-am avut...»

V. DEȘERTUL

Am ajuns la fortăreața din Atar la sfîrșitul anului 1946...

O lumină rece inundă acum compartimentul. Înghețată și spălăcită, această lumină șterge și mai mult, dacă este posibil, ce a mai rămas din albastrul ochilor lui Siegfried. Pupilele par să-i fie făcute din nisip, din singurătate, din nesfîrșire.

La început, se ajungea la fortăreață cu caravanele. Siegfried își amintește de valurile de nisip stîrnite de cămile în timp ce mergeau. Această traversare lungă a fost un fel de purificare prin foc. Deși era iarnă, vîntul înghețat, care sufla în rafale și ridica praful de cuarț în nori grei de praf roz, parcă te ardea. Lui Siegfried îi plăcea această uscăciune. În deșertul de la Atar, nici un fel de viață... Cel puțin așa a crezut. Cu timpul, însă, avea să afle că dunele conțineau comori pentru supraviețuirea animalelor...

«Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii...» zisese el după predarea lui Paulus. Întîind, însă, pe cămila ce pășea rar și tîrșîit, exaltat și parcă amețit, își imagina alte lupte, altă acțiune, în sufletul lui, de data aceasta, acolo unde își găsește locul sentimentul de privați-

une totală dar și dorința de dăruire. Pentru că, tot înaintînd pe acest pămînt pustiu, unde nu crește nici un fir de iarbă, nu înflorește nici un arbust, tot legănîndu-se pe dunele de nisip ore în șir, zile în șir, tot privind cerul pe care nu zbura nici o pasăre, tot ascultînd liniștea pe care n-o tulbura nici un strigăt, a învățat ce înseamnă pustietatea și cît de adînc poate ea marca sufletul omului. Dar tot acolo a înțeles și ce este risipa. Cînd, în zorii zilei, soarele părea că se înalță din zări îndepărtate, necunoscute, inaccesibile, cînd întorcîndu-și privirea de la această lumină uriașă spre occident, spre asfințit și descoperea, pentru a zecea, pentru a douăzecea oară, nesfîrșitul nisipurilor, nesfîrșitul setei, nesfîrșitul morții, atunci a înțeles că totul este fără măsură și asta nu putea să genereze decît o pustietate fără sfîrșit.

Nu era un miraj. A văzut și miraje care, apărute în cîmpiile inundate de lumină, încinse de căldură, și-au plasat oazele, pîlcurile de palmieri, la orizont. Prin aerul saturat de căldură, cu privirea concentrată, nu se mai sătura să contemple aceste locuri mitice, cu lacuri, cu riuri, cu copaci și orașe și pe care vibrația aerului le făcea să tremure încet așa cum se întîmplă cu picătura de sudoare care-ți rămîne pe gene și-ți tulbură vederea.... An după an a văzut strălucind cetăți de vis, a auzit foșnind la cea mai mică adiere mii de frunze de palmier și a contemplat fluvii imobile în care sufletul lui se scâldea, mereu în același loc. An după an a înțeles că eternitatea nu este decît lunga agonie a timpului și pe care nimic n-o poate opri.

Pierduți, contemplînd peisaje ireale, ochii lui Siegfried sînt albi. Hans Müller își zice că par morți, dacă nu cumva continuă să reflecte acel pămînt netezit, curățat pînă la os de vînturile de foc... Luptele? Acțiunea? Însemna, în primul rînd, să se apere de furtunile de nisip, de arșita soarelui; și, numai în al doilea rînd, să se convingă de faptul că deșertul reduce totul la propria-i esență, că sufletul este spălat, curățat de elementele naturii în același timp cu solul, și că nimic dîn ce se petrece în afară nu lasă indiferent sufletul omului.

Făcută din gresie neagră, fortăreața din Atar se înalță în mijlocul dunelor. Cu o clipă mai înainte, Siegfried, aproape de disperare, credea că n-o va vedea niciodată apărînd, deși ghidul îi avertizase, pe el și pe tovarășii lui, că mai aveau puțin de mers și ajungeau; în clipa următoare, orizontul a părut că se înalță dintr-odată, barat de această construcție medievală. Pe turnul cel mai înalt flutura — sfidare sau simbol? — drapelul sovietic.

Ce contradicție ciudată să vezi drapelul sovietic înălțat peste creneluri, peste ziduri de cetate și chiar peste un pod mobil și să vezi caravana încadrată de soldați înarmați. Văzînd zidurile verticale,

amețitor de înalte, și-a zis că acolo începe sfârșitul lumii. Tovarășii săi au oftat de disperare. Pe măsură ce se apropiau, fortăreața devenea tot mai impozantă. Când au ajuns la poalele zidului, au fost pur și simplu arși de vîntul care bătea pe terase, vijii prin craneluri și dispărea lăsînd în urmă vuiete lungi, insuportabile. Unul dintre tovarășii lui Siegfried a zis atunci : «Din acest moment nu mai sîntem prizonieri de război, sîntem morți-vii». Exact în acel moment podul mobil s-a lăsat în scîrțîit de lanțuri și de scripeti.

— De la Moscova la Atar, reia Siegfried, mergînd cu avionul mai întii, apoi cu camionul și, în sfîrșit, cu o caravană, am făcut douăsprezece zile de drum.

Foarte repede, de altfel, căile de comunicație aveau să se amelioreze. Primele camioane s-au aventurat pînă la fortăreață chiar din 1950. Și cum autoritățile sovietice acordau o importanță din ce în ce mai mare acestei fortărețe, între dune, a fost amenajată o pistă de aterizare, și Siegfried crede că-și amintește că primul avion a aterizat în 1955. De pe metereze puteam să vedem banda neagră a pistei. Totuși avionul nu venea decît o dată pe lună. Nu înlocuia camioanele, al căror motor îl auzeam cu mult înainte ca norii de praf să se vadă ridicîndu-se pe verdele translucid al cerului. Camioanele erau și ele, uneori, înlocuite de cămile, cînd furtunile de nisip le împiedicau să circule. Și așa, fortăreața era locul unde își dădeau întâlnire diferitele vîrste ale lumii.

— Diferitele vîrste ale lumii... repetă încet Hans Müller, ca să relanseze confidența, fără a întrerupe visul în care locotenentul Siegfried părea că s-a lăsat prins.

— Oh, trebuie să știi că acest lucru se verifica chiar mai bine în interiorul fortăreței. Închipuiește-ți că sovieticii își pusese ră în cap să trimită la Atar prizonieri de război germani aleși cu grijă, fiecare avînd o pregătire specială, o experiență și o recunoaștere într-un domeniu dat. Fortăreața trebuia să devină locul unde să se întâlnească toate domeniile de cercetare, sau dacă preferi, un imens laborator secret unde trebuiau să lucreze chimiști, fizicieni, astronomi, matematicieni, știu eu ? sociologi, lingviști, arheologi... Le erau oferite tuturor cele mai bune condiții de lucru. «Ca prizonieri de război, zicea comandantul fortăreței, cel mai bine este să vă folosiți timpul cu ceea ce vă face plăcere, să vă continuați cercetările, să le finalizați. Acești ani de încercare să servească întregii omeniri, fiind că se știe că Uniunea Sovietică, în generozitatea ei proletară, a hotărît să facă în așa fel încît toate popoarele să profite de descoperirile dumneavoastră.»

Din nefericire, acest proiect n-a fost niciodată realizat. Nu pentru că savanții aduși la Atar ar fi avut de ce să se plîngă. Li se pune

la dispoziție tot ce le trebuia pentru cercetările lor. Era de-ajuns să ceară. Era impresionant să vezi câte eforturi făceau autoritățile pentru știință. Dar nimic nu putea duce prea departe. Siegfried a înțeles acest lucru când profesorul Franz Ubersachs, fizician de mare renume, în timpul unei plimbări pe metereze, i-a spus confidențial: «Oh! locotenente, dumneata mă elogiezi pentru cunoștințele mele la fizică fundamentală și am văzut că te-am cucerit cu ultima mea conferință. Dar, trebuie să știi ceea ce nu știu autoritățile de la Atar și anume că ceea ce fac eu aici nu este nici pe departe fizică ci metafizică!»

Din acea zi, s-a născut între prof. Ubersachs și Siegfried o prietenie care a devenit tot mai strânsă. Dînd curs liber sentimentelor și limbajului, acești doi oameni, pe care formația și cultura îi separau, s-au găsit, s-au apropiat, și, după ce s-au legat unul de altul s-au recunoscut ca frați prin întrebările pe care și le-a pus fiecare, în drumul spre Atar, pe care l-au parcurs în aceeași caravană, făcînd independent unul de altul aceleași constatări, aceleași reflecții asupra deșertului, pustietății și nemărginirii lui.

Înainte de război prof. Ubersachs era deja profesor de fizică fundamentală la Universitatea din Heidelberg. Titlurile pe care le avea au făcut să fie printre primii savanți recrutați. Și, decît să zacă într-un lagăr, să putrezească în barăci și să suporte duritatea gardienilor, acceptase bucuros ideea să petreacă cîteva luni, sau chiar cîteva ani, într-un laborator superb. Și, îi spunea lui Siegfried înainte de a muri, că în final, n-a regretat nimic.

«Luptele, acțiunea...» Două cuvinte care revin mereu pe buzele lui Siegfried. Cuvinte cheie. Și, sub influența prof. Ubersachs, «luptele, acțiunea» aveau să capete un sens cu totul special pentru toți prizonierii din Atar.

VI. HANS MÜLLER

— Motivele unei detenții așa de îndelungate?

Siegfried zîmbește.

Hans Müller are impresia că acest zîmbet îl odihnește, îl destinde, întinzîndu-i ridurile, și descoperă că omul pe care îl are în fața lui are pielea netedă, netedă și bronzată, ca și cum anii au trecut peste el fără să lase urme, și numai soarele deșertului l-a obli-

gat să strângă din ochi... La șaptezeci de ani, pentru că locotenentul Siegfried are șaptezeci de ani, n-a îmbătrânit. Și poate că asta este întrebarea pe care ar trebui să i-o pună : cum se face locotenente Siegfried că n-ai îmbătrânit ? Întrebare crudă, stupidă și crudă, și la care, fără îndoială, n-o să răspundă. Sau, dacă răspunde, atunci Hans Müller va câștiga lozul cel mare, pentru că atunci ar pătrunde în zona cea mai profundă, în adîncul lui de om, în adevărul păstrat în sufletul lui. Și de ce nu ! Dacă n-a îmbătrânit înseamnă că nu are remușcări și nici regrete. Or, ce spunea adineori ? Că motivele detenției sale aveau trei cauze : un regret, o remușcare și un secret.

Merge bine, își zice Hans Müller, care, ziarist abil, nu vrea să bruscheze nimic, și care, ghemuit în colțul compartimentului continuă să urmărească expresia interlocutorului său ca și cum ar vrea să citească pe figura lui ceea ce nu se poate citi, să descifreze ceea ce este indescifrabil, să desprindă ceea ce nu se poate desprinde... Ca și cum. Mereu ca și cum. Hans Müller știe foarte bine că joacă partida cea mare. Sau îi reușește interviul și va deveni celebru a doua zi, sau nu reușește să-l facă pe Siegfried să vorbească și nu și-o va ierta niciodată.

Să-l facă să vorbească, adică să-l facă să-și învingă toate rezervele, pas cu pas, să spună esențialul, «cuvîntul să înlocuiască dintr-odată toate cuvintele», ca să reia expresia profesorului său de la școala de ziaristică, «cuvintele să nu mai fie vorbărie», o altă expresie de-a aceluiași profesor, și, ar vrea să adauge Hans Müller, cuvintele să se încarce cu tăcerea apăsătoare a emoției. A citit el asta undeva ; unde oare ? «tăcerea grea a emoției» : asta ar fi o bună definiție pentru discreție, și poate chiar pentru fraternitate ? Ce-ar zice despre asta locotenentul Siegfried ?

Acesta, pentru moment, stă cu capul plecat. Hans Müller nu-i vede decît părul alb, tuns scurt, și sub fruntea îngustă, nasul fin... Cum se numește nasul ăsta ? Acvilin ? Hans Müller notează : «Nas acvilin...» și ca să fie mai precis adaugă : «În cioc de vultur», gîndindu-se că lumea va înțelege mai bine dacă va scrie că Siegfried are un nas care seamănă cu un cioc de vultur. Lumea ! Așa își numește el cititorii. Lumea, e neutru, nedeterminat, anonim, și ei i se adresează, nu lui Petre, nici lui Paul, doamne ferește ! Așa că și articolele trebuie să-i semene, să fie neutre, nedeterminate, anonime... Numai dacă... numai dacă nu este vorba de un reportaj despre ultimul prizonier al ultimului război.

Pentru un moment s-a mîngîiat cu gîndul că așa își va intitula articolul. Pe urmă și-a zis că ar fi prea emfatic. Francezii zic : «Cine strînge prea tare îmbrățișează prost.» Frumoasă formulă și inventată de un popor de iubăreți ! Hans Müller înțelege că pentru o îmbră-

țișare adevărată, trebuie oarecare distanță, delicatețe, mai degrabă o ușoară atingere decât o strângere în brațe și mîna trebuie să alunecă de pe umăr de-a lungul brațului, să cuprindă șoldul, mijlocul și nu să strîngă pînă la sufocare, să strîngă pînă la durere... De aceea a hotărît ca articolul să fie intitulat : «Întoarcerea lui Siegfried.» Este scurt și este simplu, și, în Germania, toată lumea știe cine este Siegfried.

Toată lumea. Îl cuprinde frica. Toată lumea. Pentru o clipă și-a imaginat o mulțime nesfîrșită de oameni cumpărînd ziarul, aruncîndu-se asupra articolului său, îmbulzindu-se, tălăzuind, mișcîndu-se asemenea unor unde luminoase și transformîndu-se în opinie, începînd să gîndească și amintindu-și... Toată lumea. Înseamnă foarte mulți oameni. Oameni care au tăcut de la sfîrșitul războiului sau care tac pentru că sînt lăsați să se îmbogățească. Își amintește... S-a întîmplat la Madrid. L-a întîlnit pe Otto Skorzeny cu ocazia apariției, în Franța, a cărții lui *Războiul necunoscut*. O vilă burgheză. Nimic mai mult. Uși cu glasvand care dădeau într-unul din saloane. Încăperea era gri, mai degrabă gri decât bej, dacă-și aduce bine aminte, și, acolo, în mijlocul camerei, un uriaș cu ochi cenușii, puțin ieșiti din orbite, cu zîmbet de copil, care-i întinde mîna în semn de bunvenit. Zîmbetul lui ? Zîmbet de copil fără gînduri ascunse, fără remușcări. Nu ca zîmbetul lui Siegfried, care lasă să se vadă regrete, remușcări, un lanț întreg de complicații.

«Fii bine venit, dragul meu», a zisi Otto Skorzeny, în timp ce Hans Müller își zicea în sinea lui : «Dumnezeule, omul acesta care l-a răpit pe Mussolini de la Gran Sasso, a complotat între patru ochi cu Hitler, să mi se adreseze mie cu „Dragul meu !” Să te apuce amețea, nu alta !»

Ceea ce era amețitor, era această apropiere de neimaginat, această suprapunere de imagini. Această apropiere neașteptată cu istoria. Pentru Hans Müller, Otto Skorzeny era Istoria, și Siegfried, acum, este tot Istoria. Cît despre el, el are impresia că a trăit într-un fel de *no man's land*, mai rău chiar, într-o paranteză, și își zice : «Deschideți paranteza, închideți paranteza !» pe tonul de comandă pe care strigă ofițerii „Bateți toba, opriți toba !”. Asta este, el, Hans Müller a fost blocat între două comenzi, închis într-o paranteză lungă și inutilă, și, ca să-și petreacă timpul, să-și petreacă viața, s-a dus la Madrid să-l vadă pe Otto Skorzeny, a cutreierat lumea căutîndu-l pe acei oameni care au trăit în afara parantezelor, care au făcut Istoria, și ce contează, de fapt, dacă Istoria se scrie cu țeva revolverului sau cu țeva puștii. Nu contează, pentru că, oricum, în afară de goana după înavuțire care i-a împiedicat pe oameni să vorbească, să gîndească și să-și amintească, nimeni n-a găsit adevăratul răspuns

la absența Istoriei după terminarea războiului. Poate chiar a fost prelungită artificial starea de război prin propagandă și prin cinematograf. Și apoi, Rudolf Hess a fost asasinat, închisoarea de la Spandau a fost în mare grabă distrusă, s-a șters orice urmă a stării de război, după ce au fost lichidate nenumăratele armate de fantome care porniseră la cucerirea inutilului. Și printr-unul din aceste miracole, cu care este așa de zgîrcit secolul nostru, apare, într-o noapte de iarnă, într-o gară de frontieră, locotenentul Siegfried, lupul desertului, pe cât de imaginar pe atât de real, în uniforma de ofițer a Wehrmacht-ului, și nu s-a schimbat, n-a îmbătrânit locotenentul Siegfried, a albit numai, este la fel de drept, la fel de sobru... Poate că Hans Müller ar adăuga chiar : „la fel de copil“, amintindu-și de surîsul lui Otto Skorzeny ; ar fi însă fals : nu este nici o urmă de copilărie la locotenentul Siegfried.

Nu, își zice Hans Müller, fără să-l slăbească din ochi, el nu ar avea reacțiile neașteptate ale unui Skorzeny, risul lui nestăpinit, gesturile entuziasmate, toate aceste manifestări de bucurie și inocență specifice soldatului. În timp ce vorbeau despre Germania, Otto Skorzeny s-a ridicat cu mare dificultate (din cauza cancerului care-i mânca măduva spinosă) și a căutat în teancul de ziare. S-a întors zîmbind, cu același zîmbet de copil, cu un „Spiegel“ în mână, desfăcut : «Privește, privește !» Îi arăta un grafic. Era curba ascendentă a salariilor în Germania federală. Își plimba încet, foarte încet degetul pe această curbă, și a mers chiar dincolo de grafic, ridicându-se tot încet, foarte încet pînă la marginea le sus a paginii. Atunci, cu buzele lui groase, Skorzeny a strigat : «Bum !» producînd zgomotul unei bombe care explodează. Și atunci a spus : «Aici, dragul meu, Germania cea bună se va trezi.»

Germania cea bună, Germania cea rea... Vom ieși oare vreodată din acest vocabular ? Care este cea bună, care este cea rea ? Și după cine ? și pentru cine ? Ar trebui să-i povestesc lui Siegfried despre Skorzeny, să-i relatez această întîmplare și poate și pe cealaltă care a avut loc la Marele Cartier General al Prusiei orientale cînd, Hitler, care convocase cîțiva voluntari, a intrat în cămăruța unde aceștia îl așteptau, aliniați după grade, cel mai înalt în grad primul și ultimul fiind Otto Skorzeny. Cînd Hitler a întrebat : «De ce sînteți voluntari ?» primul a răspuns : «Ca să lupt pentru dumneavoastră, *mein Führer* !» Al doilea, al treilea, al patrulea au dat același răspuns. Hitler, agasat, s-a oprit în fața lui Otto Skozeny și i-a pus aceeași întrebare. Acesta i-a răspuns : «*Ich bin ein Österreicher*» (Eu sînt austriac). Așa a fost desemnat să organizeze și să ducă la îndeplinire expediția de la Gran Sasso, fără îndoială, unul dintre evenimentele sportive și războinice cele mai uimitoare din cel de al doilea război

mondial, pentru că trebuia să aterizezi în plin munte, să neutralizezi o garnizoană, să pui mina pe Mussolini, care era prizonier, și să-l duci în Germania.

Hitler ! Hitler ! Acest nume persistă încă în mintea oamenilor pînă la obsesie. Otto Skorzeny vorbea de el ca și cum s-ar fi despărțit de el în ajuns, „Cancelarul în sus, Cancelarul în jos“ și asta îl enerva pe Hans Müller care, nemaiputînd să se stăpînească, l-a întrebat deodată cum se face că el, Otto Skorzeny, poate să continue să vorbească despre Hitler în astfel de termeni. Și bătrînul soldat i-a răspuns fără ezitare, cu același zîmbet de copil : «I-am întîlnit privirea». Asta era, nimic altceva. Otto Skorzeny, inginer de profesie, se privise ochi în ochi cu Hitler și de atunci avea pentru el... Ce avea ? Ce putea să aibă ? Admirație ? Respect ? Credință ? E greu de spus și nici el n-ar fi putut să spună. Îi întîlnise privirea și asta era de ajuns ca să explice totul, poate chiar să justifice. Și Istoria, ce-a făcut ea în toată povestea asta ? Ce s-a întîmplat cu Istoria ? L-a privit în ochi și iată că au dispărut bătăliile, morții, înfrîngerile, pînă și marea prăbușire din 1945. L-a privit în ochi : și lupii între ei tot așa fac. Da, lupii fac la fel. Lupii ? Dar ce se va întîmpla cu zîmbetul de copil, cu buzele groase, generoase, cu ochii rotunzi și cu formula «Dragul meu» cu care-și începea fiecare frază ?

VII. PROFESORUL UBERSACHS

— M-a însoțit în toate campaniile...

Hans Müller ține în mină ranița pătrată, cu capac din păr de capră, pe care Siegfried a păstrat-o. În toate campaniile. Cît de fals pot să sune cuvintele ! Reporterul nu l-a auzit niciodată pe bunicul lui vorbind despre campanii. „De cele mai multe ori, ridica din umeri și se închidea în el fără să mai spună un cuvînt ; alteori, ceva mai calm, spunea că nu vrea să-și amintească lucruri așa de dureroase. Iată, însă, că locotenentul Siegfried, ca și Otto Skorzeny, nu ezită să vorbească, ca soldat, despre campaniile lui, care, pentru Hans Müller și pentru toți cei din generația lui, reprezintă un război imbecil, atroce, murdar, și nu, cum lasă să se înțeleagă expresia „campaniile mele«, marșul spre glorie, cu muzici militare, drapele, victorii, cu ordine de zi și întoarceri triumfale acasă...

Toate campaniile mele. Olanda. Italia. Rusia. Această raniță, uzată, puțin roasă, mîncată de molii — s-ar zice — pe care Hans Müller o ține în mînă, o cîntărește, o evaluează, o admiră chiar ca pe un obiect de muzeu, un muzeu în care găsești toate memoriile pierdute, toate amintirile uitate, din Olanda pînă în Italia, din Italia pînă în Rusia, toate drumurile care nu duc nicăieri, toate bătăliile pierdute, pe toți cei care au fost lăsați pe marginea drumurilor străbătute. Restituindu-i-l lui Siegfried, Hans Müller exclamă cu o voce aproape răgusită :

— Dacă ar putea vorbi !

Bătrînul lup cărunt dă din cap în semn de aprobare și își pune ranița în portbagaj. Să vorbească ? De ce ? Timp de aproape o jumătate de secol a învățat să tacă. I-a fost foarte greu. În această tăcere se regăsește moartea tovarășilor săi. Este ca un dig imens pentru tot sîngele vărsat. Și tot ea îi apără secretele. Secretele Germaniei, îndrăznește el să creadă. Și nu pentru că ar fi ajuns nebun, megaloman, acolo între nisip și nori, între soare și vînturi, între frig și ghețuri. Dar, așa cum îi spunea prof. Ubersachs, viața lor, a fiecăruia dintre ei simboliza așa de bine destinul Germaniei încît erau toți păstrătorii secretelor ei cele mai importante. «Noi sîntem Fatalitatea țării noastre», exclama prof. Ubersachs, înălțîndu-se pe vîrfurile picioarelor, ca să pară mai mare sau poate chiar cu intenția de a face ca astfel să crească această Fatalitate. Dar, de fapt, a vorbit de Fatalitate sau de Destin ? Asta l-ar interesa pe Hans Müller. Nu că i-ar place să se joace cu cuvintele. Cititorii lui nu au ce face cu cuvintele ; dar, așa, ca să știe, să înțeleagă... Și, din nou, se adresează interlocutorului său :

— Stai, domnule locotenent, vreau să înțeleg.

Apoi, mai calm, Hans Müller îi spune că ar vrea să-l cunoască mai bine pe prof. Ubersachs, să știe cine era, cum arăta, ce făcea în acea fortăreață.

— Nimic special, îi răspunse Siegfried. Ca cea mai mare parte a prizonierilor din fortăreață, Ubersachs a fost recluzionat, invitat, selecționat — alege cuvîntul care îți place — după capacitățile și cunoștințele sale. Mi se pare că ți-am mai spus. În timpul războiului a început să lucreze cu Werner von Braun, tatăl rachetelor V₁ și V₂. Balistica, mecanica fluidelor nu aveau nici un secret pentru el. Cercetările pe care le-a întreprins l-au condus la teoria lui Einstein asupra relativității și, cînd era pe punctul de a da un răspuns la toate întrebările pe care fizica fundamentală și le pune despre lume, a murit. Afirma că numai în douăsprezece ecuații lumea putea fi supusă definitiv științei. Cele douăsprezece munci ale lui Hercule, nu-i așa ! Îți închipui cum îl menajau autoritățile sovietice, îi acor-

dau toată considerația și nu-l privau de nimic — în afară de libertate despre care spunea, către sfârșitul vieții, că l-ar fi împiedicat, cu siguranță, să-și ducă la capăt cercetările. Uluitoare mărturisire, nu ? Prof. Ubersachs era la fel de pornit împotriva național-socialismului ca și împotriva comunismului. Credea... (Siegfried ezită, tace, se uită la Hans Müller, care, cu un gest aprobativ din cap, îl invită să continue...) El credea... Vreau să spun că prof. Ubersachs avea convingerea intimă că fiecare om are misiunea sa, are un rol de jucat pe acest Pământ, un rol dublu, adică spiritual și social în același timp... Spunând acest lucru, Hans Müller, îți spun care era credința lui cea de pe urmă. Eram confidentul lui. Ah ! stai puțin... Îmi mai amintesc încă ceva : era... Da, ne plimbam pe drumul de pază, unul lângă altul eu, înalt și slab, el, mic și gras. Îți poți imagina cât eram de caraghioși unul lângă altul. Și ca acest contrast să fie și mai mare, fața lui era tot atît de roșie pe cît era a mea de palidă. Mergeam deci, precum Goethe și fidelul său Eckermann, cu deosebirea că noi ne învîrteam în jurul unei fortărețe înconjurată cît vedeai cu ochii de nisip. Nu ne plimbam pe aleile Weimarului. Și deodată, prof. Ubersachs mă prinde de mînă, mă oprește, se uită la mine și coborînd vocea, îmi spune confidențial : „Siegfried am făcut pentru dumneata ceea ce un tată n-ar avea curajul să facă nici chiar pentru fiul lui“. Apoi, reluîndu-ne plimbarea, își frămînta mîinile durdulii : «Sst ! Sst ! Să nu mai vorbim niciodată despre asta...» Și relua firul reflecțiilor obișnuite, izbucnind din cînd în cînd în rîs. Voia să arate astfel că ceea ce spunea el erau lucruri simple pe care trebuia să fii prost, da prost de tot, ca să nu le pricepi... Susținea, de exemplu, că oamenii sînt orbi asupra propriei lor condiții și nu-și dau seama că marele echilibru natural este mereu respectat și menținut. «Uită-te, Siegfried, la proporția între bărbați și femei. Nu se schimbă, nu variază. Este extraordinar, nu ?...» Cu mîna dreaptă strînsă în pumn lovea în mîna stîngă ca un semn al evidenței. «Și încă ceva : orice evoluție ar cunoaște societatea, trecînd de la sistemul agricol la cel industrial, apoi de la cel industrial la cel științific, oamenii par să se adapteze. Ei bine, dragul meu, este fals ! Nu se adaptează, evoluează. Mai mult chiar : nu evoluează, sînt făcuți astfel încît să se înscrie într-o evoluție. E grozav, nu-i așa ?...»

— Sînt determinați ?

— Aș fi vrut eu ! M-ar fi scutit de multe. Dar...

— Dar ?

Prof. Ubersachs se enerva ori de cîte ori se pronunța în fața lui cuvîntul de determinism. „Cum îndrăznești să spui o asemenea

prostie?“ Ca să-l imite, Siegfried bătea în palmă, își umfla obrajii, se uita urît. Tuna și fulgera. Era carachios, foarte caraghios! Lui Hans Müller nu-i vine să creadă. Deci așa! Acest lup bătrîn a rămas și el un copil? Impresie trecătoare, care s-a șters odată cu întrebarea, pentru că, imediat, locotenentul își regăsește aerul grav, expresia imobilă și, cu privirea pierdută undeva departe, adaugă:

— Dacă l-am înțeles bine pe prof. Übersachs, fiecare om are menirea lui, am mai spus-o, de fapt. Asta înseamnă că are o misiune de îndeplinit și că libertatea lui se înscrie în limitele acestei misiuni, și nu în afara ei...

— Cam complicat, nu-i așa?

— Nu, deloc. Determinismul este absolut. Omul cu misiune prestabilită devine un instrument al Providenței, este soldat, preot sau țăran. Este clar, nu? Și în acest rol social, ca să folosim un limbaj modern, sau mai degrabă: = n această lume, ca să folosim o expresie din Evanghelie, omul trebuie să se mulțumească cu libertatea, care, după prof. Übersachs, nu se exercită decît prin alegerea între bine și rău. În fiecare moment, pot să fac bine și pot să fac și rău. Eu, care îți vorbesc acum, eu știu...

— Ce anume?

— La ce bun?

— Te rog, domnule locotenent!

— Ei bine, știu că am făcut rău cel puțin de două ori în viața mea.

— Numai de două ori?

— Nu, evident. De o mie de ori, de zece mii de ori. Poate chiar de mai multe ori. Dar, două împrejurări, pe care și acum le simt ca două răni adînci, justifică, prin ele însele, detenția mea și simbolizează tot răul pe care oamenii îl pot face altor oameni — rău pe care nu-l poți ispăși, de fapt, și pe care eu continui să-l plătesc, și astăzi, în acest moment chiar, în ciuda faptului că sînt liber și călătoresc prin marea cîmpie germană...

— De neispășit, spui. Ce rău ai făcut?

— Ai să te miri, fără îndoială, dacă am să-ți spun că, de n-ar fi natura spectaculoasă a celor două acțiuni, fiecare om, chiar și cel care nu pleacă niciodată de acasă, comite greșeli de neiertat: greșește față de alții, dacă trăiește în familie, sau față de el însuși, dacă trăiește singur, cu o singură precizare că, orice ar face, totul se întoarce întotdeauna împotriva lui...

O lumină slabă, cenușie se strecoară printre norii grei ca de plumb care aleargă deasupra cîmpiei. Zăpada ce acoperă cîmpul a transformat lumea într-o aqua forte. Acidul a șters umbrele. Totul

este în negru și alb. Nici o altă nuanță. Nici o atenuare. O lume minerală, întepenită, înghețată. O lume nemișcată prin care trece cu toată viteza un tren care pare că nu se mișcă. Asta ar vrea Siegfried să-l facă pe acest tânăr german să înțeleagă. Acțiunile oamenilor sînt toate inutile : nu servesc sau nu-i deservesc decît pe cei care le comit. Oamenii sînt în război cu ei înșiși, de aceea el declară altora. Dar războiul în sine, nu există. Poate el, Hans Müller să înțeleagă acest lucru ? să priceapă de cită tăcere a fost nevoie, tăcere și iar tăcere, ca să poată fi pronunțate aceste cuvinte formidabile, fantastice ? Nu, n-a fost niciodată război de cînd lumea este lume. N-au fost decît oameni care au fost unii împotriva altora. Da, da, Hans Müller, așa este, și nu ezit să repet, pentru că dumneata ești convins de contrariul, dumneata, care nu rostești decît cuvinte pacifiste, nu te gîndești decît la lupte și încăierări, nu vrei decît să mă auzi povestind întîmplările mele de război. Să porți război în timp de pace, ce fericire, nu-i așa ?

— Cum erai îmbrăcat ?

Îmbrăcat ? Ce întrebare ! În momentul în care încerc să-i spun ceva ce cred că merită să fie spus, nu zic ceva important, ci mai degrabă : ceva ce trebuie spus, acest tânăr flușturatec îmi cere să-i descriu hainele mele de prizonier. Va avea ceea ce-și dorește :

— Închipuiește-ți că eram îmbrăcați ca în toate lagărele de concentrare ale căror nume tragice mi le-ai aruncat în față, ceva mai înainte, Neuengamme, Bergen-Belsen, Dachau, nume pe care rușii ne-au învățat să le repetăm, să le urim, să le venerăm, și din care se ridicau în nopțile fără sfîrșit și fără somn strigăte tăcute de disperare... Da, și noi am cunoscut universul lagărelor de concentrare. Nu la modul absolut al abandonării și mizeriei, pentru că nu am suferit nici de foame nici de sete ; dar în mizeria absolutului, pentru că așa trăiam noi toți cei care eram acolo, așteptam moartea, unica împăcare cu prezentul. «Ce pasionant ! exclama prof. Uber-sachs. Gîndește-te locotenente Siegfried, sîntem condamnați la o moarte total inutilă, ca toți oamenii, de altfel. Numai că, spre deosebire de cei care sînt liberi, noi știm acest lucru. E minunat, nu-i așa ? Cît de tari sîntem noi, locotenente Siegfried !» îmi zicea el bătînd din picior cu fața contractată de frig. «Cîtă tărie ! Noi așteptăm moartea, și astfel cea mai însemnată clipă din viața noastră capătă o valoare excepțională, în timp ce ceilalți, toți — și în acel moment, ridicîndu-și mîna deasupra capului, pe care purta o șapcă, făcea un gest larg ce trimitea la marginile lumii, pînă acolo unde începe lumea de dincolo — ceilalți, relua el, a'eargă, se agită, își pierd timpul, mai rău chiar : își omoară timpul și sînt mîndri de asta, fără să știe că sînt conduși spre propria lor moarte...» Și prof..

Ubersachs își freca mâinile, fața îi devenea din ce în ce mai lividă. «Ce tărie avem noi, locotenente Siegfried, ce tărie!» Toată comunitatea științifică care se afla în fortăreață împărțase entuziasmul prof. Ubersachs.

— Entuziasm, zici ?

— E greu să admiți, nu ? Dar ceea ce rușii nu știau, este că dincolo de cercetări, de ecuații, de experimentele pe care le făceau, acești savanți încetaseră să se mai devoteze științei. Cum să-ți explic eu ? Formați în cele mai bune universități ale noastre, își imaginaseră, la douăzeci de ani, că vor putea, prin descoperirile și prin lucrările lor, să transforme lumea ; apoi, la patruzeci de ani, închiși pe viață în fortăreață, știința lor, din experimentală, a devenit speculativă. Prof. Ubersachs rezuma foarte bine ceea ce gîndeau colegii lui, cînd spunea că știința lui nu este altceva decît o oglindă pe care o plimbă prin lume și care reflectă fie pietrele de pe drum, fie stelele de pe cer.

„Bietul prof. Ubersachs ! Ce voință, și ce tărie de caracter i-a trebuit ca să izbucnească în rîs între două fraze !“ exclamă locotenentul.

Un zîmbet vag îi apare pe buze. Toată emoția, toată disperarea lumii. Și toată afecțiunea. Cînd își amintește de prof. Ubersachs. Cînd își amintește expresia celui dispărut atunci cînd se străduia să rîdă sub rafalele vîntului, în furtunile de nisip, cînd lumea de afară se reducea la înțepături de ace, de cuțite sau de săbii, după cum era frig sau ger sau, dimpotrivă, extrem de cald.

Afară ? Adică afară din închisoare, în afara ta însăși, în afara celorlalți. Trei cuvinte pentru a exprima aceeași întemnițare, aceeași disperare. Afară, era... era inocența lumii, pasiunile ei, bucuriile ei. O floare, știi dumneata ce este o floare ? Ai privit vreuna de aproape, atît de aproape încît să-ți dea lacrimile, atît de aproape încît să nu știi dacă ți-au dat lacrimile pentru că te ustură ochii sau că te ustură ochii pentru că ți-au dat lacrimile ? O floare, din deșert, albastră sau galbenă, și plăpîndă, atît de plăpîndă și de mică încît trebuie să stai în genunchi — frumos simbol — ca s-o privești, s-o admiri. În genunchi, ca la rugăciune. Și tot uitîndu-te la ea îți dau lacrimile și strigi : „Oh, Doamne, cît ești de mare !“ Iar cînd te ridici, ceva în jurul tău s-a schimbat, totul pare mai blind. Și fără să rostești nici un cuvînt, te uiți încet la dreapta, la stînga : zidurile de gresie neagră, ostile, întunecate și reci, continuă să se înalțe spre infinitul disperării și al uitării, și totuși ceva, nu încapă nici o îndoială, s-a schimbat, și te întorci în fortăreață, cu sufletul ușor pentru că ți-ai amintit dintr-o dată că lumea este nevinovată, că Pămîntul este nevinovat, ca un înger și că nu-ți poate fi dușman.

«...Fir-ar să fie ! Fir-ar să fie ! Cum să fac acum ? Am început prost interviul. Cu un subiect așa de frumos ! Mai mult decît „frumos“ : un subiect de aur. De aur masiv. Titlul : „Întoarcerea lui Siegfried“. Cu litere mari. Intertitluri atrăgătoare, tari chiar : «Gara de frontieră», «Fortăreața» sau „Deșertul“... Înaintea fiecărui intertitlu, o fotografie de-a lui Siegfried, toate diferite, vorbind, zimbînd, grav, gînditor ; într-un cuvînt fantoma în toate ipostazele... În loc de... O pagină întreagă, două pagini chiar, da, două pagini mari din *Neue Zeitung*, cea mai mare vînzare populară din Germania federală... Spun așa din obișnuință. Prin reflex. La redacție, este interzis să pronunți titlul ziarului fără să adaugi imediat, și cu un aer convins, „cea mai mare vînzare populară din Germania federală“. La drept vorbind, nu te costă nimic să spui așa. Cea mai mare vînzare, asta se exprimă în cifre. Se știe precis. Se poate verifica. Inspiră încredere. Dar, ce înseamnă „cea mai mare vînzare populară ?“. Cuvîntul „populară“ încurcă aici. Hocus-pocus, și te-am păcălit, cum zice prietenul meu Peter de la informații. De la informații generale. Strașnic tip, Peter, și glumeț. Pentru el toate sînt în toate și vice-versa. Nimic nu-l miră, nimic nu-l surprinde. Flegmatic, înțors de peste tot fără să fi fost undeva, luînd peste picior și pe unul și pe altul, și, dincolo de toate, un excelent profesionist. „Ori faci treaba cum trebuie, ori te apuci de altceva“, zice el despre ziaristică. Și eu, ca un dobitoc, iau totul în serios, mă dau peste cap, mă pun pe foc, și, cînd am dat peste un subiect, un subiect de aur masiv, exclusivitate, etc., etc..., iată că am parte de... de ce ? De cine ? Să-l văd eu pe ăla care mi-ar putea spune. Bătrînul acesta începe să mă agaseze cu teoriile lui de doi bani. Îi cer să-mi povestească cum a făcut războiul și el îmi descrie o floare. Ce legătură are asta. Îl rog, politicoș, să-mi povestească despre viața de fiecare zi în fortăreață, și el îmi închide gura cu un prof. Ubersachs, la fel de nebun, la fel de visător ca și el. Nu e de mirare că a III-lea Reich a ajuns ce-a ajuns cu astfel de indivizi ciudați... Cel mai nebun dintre toți, la urma urmei, n-a fost obligatoriu Adolf. Nebun, era, fără îndoială, dar cu o anume logică. În timp ce individul ăsta — ia te uită ! se pare c-a adormit... — o să-mi vorbească, dacă nu-l opresc, despre Providență.

«Și nu asta aștept eu de la el. Vreau lucruri trăite. Mărturii. Vreau să fie ceva care să-i facă pe toți să plîngă, în fiecare casă. Aproape o jumătate de secol într-o fortăreață, în mijlocul deșertu-

lui, contează, nu ? E adevărat... sigur că pe măsură ce anii au trecut, timpul s-a cam uzat, s-a șters, a dispărut. O jumătate de secol, uzează pînă la urzeală. Ca un covor pe care nu se mai cunoaște modelul. Fără să mai socotim că evenimentele externe nu puteau ajunge la ei decît filtrate. Și totuși... totuși, era la curent cu moartea lui Rudolf Hess și cu distrugerea prea grăbită, rușinoasă, poate chiar grăbit hotărîită, a închisorii de la Spandau. Cum a aflat el acest lucru ? Prin ce canal ? I-a spus oare comandantul Suvarov ? Ciu-dată figură și ăsta ! Micul tiran în toată splendoarea lui oribilă. Era lîngă el și o comandantă Suvarova ? Cînd ? După șampania de Crimeea, după vodcă, în timp ce plîngea ascultînd finalul din *Boris Godunov*, îți poți imagina... Ce să-ți imaginezi ? Lacrimile excită, se știe bine, și ți-l poți imagina pe comandantul Suvarov ducîndu-se la soția lui, mîngîind-o spunîndu-i drăgăstos, Marușka, Marușka, și aruncîndu-se asupra ei cu gemete, îmbrățișări și sărutări care ar face să dispară zidurile fortăreței, deșertul, ostilitatea lumii.

«Marușka ! De ce acest prenume ? Nu cunosc nici o Marușka. Și totuși, ar fi avut figura Annei-Lisa, expresia blîndă și pură a Annei-Lisa, cînd își pune încet capul pe umărul meu și mă privește printre gene, înainte de a izbucni în rîs, de a-și trece mîna prin părul meu, înainte de a-mi zice că sînt nebun, nebun de tot, nebun de legat, pentru că-i spun că este zeiță, că nimeni, în afară de mine, nu are dreptul s-o privească și, cu atît mai puțin, s-o atingă. Sstt, sstt, sst, și ea se amuză, ridică din umeri, îmi zice că o idealizez, că e mult mai puțin pură decît cred eu, că dacă ar îndrăzni, ar mărturisi chiar că nu e pură, dar păstrează această mărturisire pentru că știe că încă nu sînt pregătit s-o aud, și de aceea îmi închide gura mîngîindu-mi buzele cu degetul. Anna-Lisa, Anna-Lisa, ce putere ai tu de mă faci să uit de lume ?

«Ah, s-a mișcat. Oare dormea ? Un om ca el să doarmă ? A dormi presupune abandon, un fel de absență. Și, curios lucru, dacă ar trebui să-l definesc cu un cuvînt, cu un singur cuvînt, aș spune că-l văd ca pe un paznic, un tip care veghează. Probabil din cauza fortăreței, a meterezelor, a coridorului de pază, și a unei vieți petrecute în așteptare. Așteptare fără speranță. E mai bine sau mai rău, nu știu : să speri fără să aștepți ceva... Tata ar fi încîntat, dacă ar putea să urmărească firul gîndurilor mele. Mă rog, firul, e ușor de spus. Totul este așa de dezlinat, fără legătură, fără coerență. De fapt, ăsta sînt eu. Ca ziarist, eu cred că momentul, numai momentul și nu durata îți permite să organizezi lucrurile, să le pui în scenă, să le legi. Pentru că, la urma urmei, între reportajul meu despre

Siegfried și o carte pe care i-aș putea-o consacra după acest interviu, nu ar fi o diferență de natură ci de gradare. Ziarul redă momentul; cartea durată. Pornind de aici și spunând că durată înseamnă momentul plus punerea în scenă, nu este decît un pas, și, personal, fac acest pas cu atît mai bucuros cu cît absenței Istoriei, așa cum lumea o trăiește astăzi, îi corespunde în mod fatal, absența unei istorii în roman.

«De ce mă privește cu acest aer speriat? Ah! da, am strigat: „Ura!“ și, cum prin profesia mea mă ocup de comunicare, o să trebuiască să-i explic atitudinea mea: exclamația mea marca un raționament impecabil la capătul căruia mi-am demonstrat, pentru folosința mea exclusivă și personală, că un articol bun de ziar face cît un roman, raționament cu atît mai impecabil cu cît îmi măgulește lenea... Și de ce să-i împărtășesc gîndurile mele. Nu, pur și simplu am strigat: „Ura!“, pentru că l-am văzut deschizînd ochii și o să putem relua interviul...

«Cum? Vrea să știe dacă a dormitat mult? Ia uite, nu spune: am dormit. Asta înseamnă ceva. Este un răspuns la întrebarea pe care mi-am pus-o adineori. Dacă a dormitat mult? Nu, bineînțeles că nu. Cîteva minute, cel mult. Pentru că este atît de obosit. Atît de obosit? De cînd a pornit la drum. Și eu adaug: de o jumătate de secol ești pe drum. Iar el: Crezi într-adevăr? Și eu: Te-am privit în timp ce dormitai — reiau intenționat verbul folosit de el —, și mi-am zis că figura dumitale așa, destinsă, arată toată oboseala din lume, și, în același timp, o imensă, nu, o intensă seninătate. Da, da, locotenente Siegfried, îmi spuneam că a trebuit să mergi pînă la capăt, la limita extremă a oboselii ca să poți găsi această seninătate, și că de acum înainte nimic nu te mai poate atinge...»

IX. FRÎNTURI DE FRAZE

«...Ia să vedem, tînărul Müller ar putea să-mi fie nepot... Să zicem că am avut cu Grete un băiat și că acest băiat mi-a făcut un nepot... Dar cum să-mi închipui ceea ce n-am trăit? Cum să mă gîndesc la ceea ce n-am avut? Cum... Nu poți dori așa ceva dacă n-ai avut... Pe acest nepot l-am fi botezat Hans, exact ca pe Müller... Ar

avea treizeci de ani și, rupînd cu tradiția de familie, care voia ca toți să fim juriști, ar fi făcut școala de ziaristică... Ciudată meserie și asta !...»

«Cînd eram la universitate la Heidelberg, colegii mei visau să refacă lumea, fie luîndu-și revanșa împotriva Franței, fie ocupîndu-se de industrie. Aveam în noi pasiunea pentru Germania. Sufeream cînd vedeam că țara noastră este înjosită, și părinții noștri, și mai umiliți decît noi, ne transmisese războaiele lor...»

«...Hans Müller nu are pasiune, nici minie. Nimic altceva decît dezgust. Știe bine ce detestă, pentru că nu știe să spună ce iubește. E negativist, Hans Müller, și nu e vina lui. A fost crescut cu idei preconcepute. Nu i s-a explicat că era vorba de tot atîtea taburi încălcate. Strașnică ipocrizie, nu ? Germania la pămînt, Istoria la pămînt, gîndirea la pămînt ; și, toate aceste dezastre, un tineret care este înșelat, care este manipulat, care este dresat».

«...A avut dreptate ca, de la început, să-mi arunce în față denumirile lagărelor de concentrare. Este marea noastră rușine. Este *adevărata* noastră înfrîngere. Dar trebuie să se știe că toate aceste nume adunate la un loc formează un fel de ecran și că, crima noastră, crima generației noastre, apare izolată, de neînțeles, dementă, și mai ales de neexplicat. Da, regimul pe care l-am servit s-a făcut vinovat de cea mai abominabilă dintre crime. Trebuie oare pentru asta să fie condamnați toți germanii odată cu regimul ?»

«...Dacă aș fi avut un băiat cu Grete, i-aș fi explicat înfrîngerea din 1918, Războiul cel Mare făcut de tatăl meu — Poincaré l-a vrut, l-a pregătit, pentru că și-a închipuit că Rusia și Franța vor aduce Germania în stare de sclavie — i-aș fi povestit că tatăl meu s-a luptat, pas cu pas, ca un sălbatec, străpungînd oameni, spintecînd soldați, a fost mai rău decît un animal, din cauza noroiului, a sîngelui, a alcoolului și din cauza plăcerii pe care ajunsese s-o aibă, și asta plăcere umană, plăcere bărbătească, mi-a mărturisit plîngînd, cînd înfigea baioneta în burtă, vedea ochii dîndu-se peste cap și stingîndu-se... „Mațele se rostogoleau albastre și roz, calde, în timp ce individul mă privea la început uimit, apoi fără să-i vină să creadă, pînă ce...” Îl aud încă, pe bietul tata, plîngîndu-se de ce îndrăzniseră să facă din el...»

Gînduri răzlete care, în ritmul trepidațiilor trenului, apar și dispar, în starea de dormitare în care se afla. Și, sub pleoapele lăsate, un peisaj de zăpadă, cu plumb, un peisaj nedefinit, ca și această mișcare a trenului, un peisaj în negru și alb, a cărui luminozitate rece o simte, cu ochii închiși, și care-i amintește prin singura lumină care emană din el, alte peisaje, cu pădure, cu munți, cînd plecau în

grup, cu rucsacul în spate, fete și băieți, cîntînd, minunîndu-se de cel mai mic cristal de zăpadă, de cel mai mic tîrțur de gheață, de zgomotul înfundat al zăpezii care cădea de pe crengile joase ale bra-zilor...

«...Ar trebui să-i povestesc lui Hans Müller cum era Germania înaintea tuturor acestor înfrîngeri, Germania de pe vremea bunicu-lui și cu ce bucurie ascultam muzica *noastră*, admiram pictura *noas-tră*, citeam literatura *noastră*...»

De ce și-a amintit dintr-o dată de *Regele Ielelor*? bătaia roți-lor în șine, fără îndoială, și acest zgomot scandal, surd: «*Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?*...» — da, «Cine trece călare atît de tîrziu prin noapte și vînt?»... Noapte, vînt, știe ce înseamnă... Nop-țile și vînturile din Rusia, nopțile și vînturile deșertului, nopțile și vînturile vieții sale. Din cauza dezonoarei ideologilor. Da. Suvarov a înțeles, în sfîrșit. Dar, și el și Suvarov și-au pierdut viața, mai rău chiar, ideologii le-au furat viața, și, acum, la șaptezeci de ani, tre-buie să se explice, să se justifice, în fața unui puști de treizeci de ani, căruia, Dumnezeu îi este martor, ar vrea să-i spună să știe și el ceea ce a învățat el, Siegfried, și nu ceea ce a trăit. Dar acest copil, fără nici o experiență, crede că ceea ce ai trăit valorează mai mult decît... valorează mai mult decît ce...

Este obosit, îi este somn, îl chinuie o frază, un gînd. Să lupte. Trebuie să lupte să nu adoarmă. Hans Müller îl pîndește, îl așteaptă, îl urmărește. Așa-i la vînătoare, la vînătoria cu cîinii. El, Sieg-fried, este cerbul, iar Müller este haita, este echipa de vînători, cei care sună din corn, cei care înfig sulita... El singur joacă rolul... Cine trece călare atît de tîrziu, prin noapte și vînt? Așa cum coboară acum trenul, în cîmpia germană, parcă ar fi o urmărire călare. Cine va suna hăituiala? Cine-l va lichida? Vede iazuri, desigur de pă-dure, văi... Pădurea este foarte aproape. Va reuși să ajungă pînă acolo? Atunci va fi la adăpost, și, chiar dacă s-a așezat în contra-vîntului, va auzi pierzîndu-se în depărtare galopul cailor și sunetul trompetelor.

«...Vînătoria, războiul...» Două cuvinte pentru a descrie ace-leași elanuri, aceleași pericole de moarte, aceleași risete de la sfîr-șit, și aceeași camaraderie. Vorbește aiurea. Nu este nici o legătură. Hans Müller ar ridica din umeri dacă i-ar spune toate astea, și ar avea dreptate. Hans Müller s-a născut cu bomba atomică, dar el, Siegfried, a cunoscut trupele de cavalerie. Și apoi, Hans Müller nu a cunoscut din război decît urmele lui dureroase, doliul, nenoroci-rile, pe cînd el, Siegfried, a auzit fluturînd drapelele în vîntul vic-toriilor și a auzit răsunînd răscolitor muzica funebră... Este ciudat

cît de funebră, de tragică poate fi muzica militară. Ea evocă moartea, exaltarea morții, nebunia ei — miracolul, da, miracolul morții.

Oare Hans Müller ar putea înțelege asta ? este faptul că primul său mort a fost un camarad care a căzut pe spate, în poziția în care te așezi cînd te culci și cînd dormi ? Ce minuni putea visa acel tînăr de douăzeci de ani, ca să zîmbească așa de frumos ! Găsise, în moarte, ceea ce l-a îndemnat la război și zîmbetul serafic era dovada i s-au împlinit speranțele.

Asta ar vrea să-i spună acestui tînăr și nimic altceva. Dar la ce bun ? Cititorii vor fapte, amănunte, întîmplări violente, întîmplări văzute, și nu ceea ce le determină sau ce se desprinde din ele...

Frînturi de fraze, cuvinte pe jumătate formulate, și, ca un leit-motiv acest «Cine trece călare atît de tîrziu, prin noapte și prin vînt ?» Era în Pădurea Neagră, în momentul în care soarele coboară spre asfințit. Tatăl său, așezat pe o stîncă, în fața unei ripe, pe care se rostogoleau printre brazi, pînă jos în cîmpie, valuri de grohotiș, l-a luat în brațe, l-a prins între picioare și, ținîndu-l strîns, ca și cum ar fi vrut să-l apere de duhul cel rău, a început să-i recite la ureche această baladă, cu voce îngrijorată cînd era vorba despre tată, cu voce speriată cînd era vorba despre copil, cu voce gravă cînd era vorba despre regele Ielelor, vorbind repede cînd striga : «Tată, tată» sau «Copile, copile» pînă ce îl făcea pe propriul său fiu, care tremura de frică, să audă galopul calului, să simtă noaptea ostilă cu zgomote amenințătoare, febra care accelerează pulsul și face să-i pocnească tîmplele copilului bolnav, pînă ce îl face să aibă și el aceleași halucinații ca micul muribund...

Lui Siegfried îi este foarte frică în această pădure care se confundă definitiv în întuneric ; și ca să-l liniștească, tatăl său îi șoptește, foarte aproape, la ureche : «Toată țara ta fiule, toată țara ta, există între această impresie și această expresie...» cuvinte pe care, la vremea aceea, nu le înțelegea și care aveau să-l urmărească ani de zile pentru că îi aminteau că tatăl său îl ținea strîns în brațe, mirosea a tutun și-l emoționa. Dacă ar trebui să explice atașamentul lui față de Germania printr-un singur moment din viață, s-ar opri, poate, la acesta, pentru că el singur poate să-i justifice viața fără să mai fie nevoie să caute, altundeva, alte nesăbuite. Pentru el această baladă se va confunda, întotdeauna, cu albastru și auriu, culorile amurgului filtrat printre brazi și ale grohotișului spălat de ploi, cu mirosul de tutun și de rășină. Balada curge în valuri printre brazi pînă jos, departe, unde începe lumea locuită, cu fermele, cu hornurile din care se înalță fum, cu cîntecul cocoșilor și cu marea agitație din grajduri după o zi de oboesală...

Astăzi, aruncat pe nepregătite în prezentul absurd al țării pe care o regăsește, nu redevine el oare, odată în plus, cel care a fost, de fapt, în întreaga sa viață de agonie, acest copil care moare în brațele tatălui său, undeva între Goethe și Pădurea Neagră, în timp ce soarele apune, pentru că toată viața lui nu este decît un exagerat devotament față de tatăl său ?

X. INTERVIUL

Hans Müller. — Vorbește-mi despre prizonierii din fortăreață.

Locotenentul Siegfried. — Trebuie să ne întoarcem la 1942 și să mergem pînă în deșertul din New-Mexico ca să găsim ideea fortăreței din Atar. Pentru că, în acea epocă, generalul Leslie R. Groves, același care a fost la originea Pentagonului, conducea „Manhattan Project“, nume de cod sub care se ascundeau primele lucrări destinate să doteze Statele Unite cu bombe atomice. Americanii erau convinși atunci — în mod greșit — că erau pe punctul de a stăpîni energia atomică. De aceea, generalul Leslie R. Groves și-a propus să-i adune, în laboratorul din Los Alamos, pe savanții cei mai renumiți din țară...

H.M. — Proiectul sovietic era comparabil ?

L.S. — Nu, deloc. Dacă fortăreața din Atar a fost transformată în laborator, a fost, evident, după modelul de la Los Alamos. Dar comparația se oprește aici. Și asta, pentru că, imediat după război, Uniunea Sovietică nu dorea decît pace, relații de prietenie și să facă să triumfe ateismul. Ca urmare, a cerut savanților germani, pe care-i adunase la Atar, și care, repet, erau prizonieri de război, să-și continue lucrările în trei direcții : în primul rînd, rușii creaseră, sub conducerea prof. Ganz, un laborator unde se studiau algele și calitățile lor nutritive. Trebuia găsită modalitatea de a combate malnutriția. Dincolo de semnificația umanitară a acestei acțiuni, îți poți imagina ce ar fi adus formidabilului aparat de propagandă comunist o descoperire, cît de mică, în acest domeniu. Trebuie să spun că alianța forțată între o politică de stat și cercetarea științifică nu putea să nu mă neliniștească și, repet, această problemă avea să alimen-teze în mine, de-a lungul anilor lungi de captivitate, o preocupare permanentă, un sentiment de nemulțumire. Cum să spun ? Nemul-

țumirea mea consta în aceea că asistam neputincios și dezolat la subordonarea politică a tot ce era mai generos în acești savanți. Și îmi spuneam că, *mutatis mutandis*, demersul era același care, de la Nürnberg la Atar, folosea generozitatea în scopuri care o deturnau, o batjocoreau, o anulau.

H.M. — Statele sînt monștri nemiloși, se știe.

L.S. — Bineînțeles ! Și trebuie să fii de acord că secolul nostru le-a întrecut pe toate în această experiență amară.

H.M. — Ziceai, domnule locotenent, că le erau impuse savanților germani trei direcții de cercetare...

L.S. — În al doilea rînd, sovieticii încredințaseră prof. Schmidt conducerea cercetărilor asupra morții. Erau foarte preocupați de fenomenul îmbătrînirii. Academia de Științe din Moscova ținea legătura cu prof. Schmidt, și așa se face că au progresat mult cunoștințele noastre despre ceea ce oamenii din domeniul aviației numesc „cutia neagră” și care constituie, în oarecare măsură, programarea vieții noastre. Vedeți bine, nu eram prea departe de considerații metafizice.

H.M. — Și în al treilea rînd ?

L.S. — Ei da, un singur nume va rezuma cercetările laboratorului plasat sub conducerea prof. Ubersachs, numele lui Dumnezeu.

H.M. — Al lui Dumnezeu ?

L.S. — Da, Dumnezeu în persoană, dacă pot să mă exprim așa.

H.M. — Cum asta ?

L.S. — Foarte simplu. Rușii erau convinși că, dacă ar putea pune Universul în ecuații și dacă acestea ar fi fost integrate într-o teorie a Relativității generale, ei ar elimina pentru totdeauna ipoteza, pentru ei dezolantă și supărătoare, a existenței unui Creator.

H.M. — Vorbeai de generozitate ?

L.S. — Bineînțeles. Este evident. Majoritatea savanților au murit la Atar, nu din cauza modului în care am fost tratați, ci ca prizonieri — cuvîntul nu-i prea dur, chiar dacă te face să zîmbești în anumite situații — prizonieri ai propriilor lor lucrări. Este adevărat că eliberarea întîrziind foarte mult, mulți dintre ei au hotărît să-și ducă lucrările la capăt înainte de a se întoarce acasă.

H.M. — Nemaipomenit !

L.S. — Viața a trecut peste acești oameni. Și timpul... Mă opresc însă aici. Ești prea tînăr, nu poți înțelege.

H.M. — Și timpul ? Ce-ai vrut să spui ?

L.S. — Că atunci cînd îl ai de trăit, timpul pare infinit ; după ce l-ai trăit, se șterge. Timpul este o iluzie, Hans Müller. O iluzie, înțelegi, ca și propria noastră viață. Asta au aflat, între alte adevă-

ruri, acești oameni, savanții, în fortăreața de la Atar. Și, așa se explică de ce s-au agățat ca nebunii de lucrările lor, ultimele ecourile ale onoarei pierdute. Și apoi...

H.M. — Și apoi...

L.S. — Eram un grup de oameni foarte uniți.

H.M. — Foarte uniți ?

L.S. — Nu, cu adevărat, în primi doi sau trei ani de captivitate. Ne mai păstrasem încă individualitatea, modul nostru de viață, egoismele noastre. Puțin câte puțin aceste iluzii au dispărut și ele. Ne curățasem, ne curățasem pînă la os, pînă la măduva osului. Da, Hans Müller, sufletul are ca și corpul carnea lui. Trebuie să se debaraseze de ea dacă nu vrea să ajungă la duritatea osului... Și prof. Übersachs s-a impus în fața noastră ca un fel de maestru înăscut, poate, pentru că a fost primul, dintre noi toți, care a ajuns la scheletul propriului suflet... Era o fire în același timp veselă și autoritară, și nu știam dacă prima calitate decurgea din a doua sau dacă aceasta se afirma datorită celei dintii. În orice caz, era de ajuns să ia cuvîntul cu ocazia unei conferințe, de exemplu, pentru ca imediat să se facă liniște.

H.M. — Conferințe ?

L.S. — O dată pe an, fiecare director de laborator trebuia să prezinte rezultatul cercetărilor. Aproape întotdeauna, unul sau altul, exprimau mai multe îndoieli decît certitudini. O cale, pe care porniseră cu multe speranțe, ajunsese în impas, spunea unul. O ipoteză, considerată ca fondată, a căzut la confruntarea cu proba, spunea altul. Pe scurt, orgoliul ecuațiilor ducea la catastrofă.

H.M. — La catastrofă ?

L.S. — Nu chiar așa. A fost un moment măreț. Era rîndul prof. Ganz să ia cuvîntul. Eram toți adunați în sala de conferințe. Primele rînduri, mai ales, erau ocupate de numeroși membri ai Academiei de Științe din Moscova. De acolo de unde eram, puteam vedea foarte bine silueta lungă, puțin adusă de spate, cu capul aplecat spre stînga, a lui Andrei Saharov. La drept vorbind, nu l-am pierdut nici o clipă din ochi cît a vorbit prof. Ganz. Știam că acea comunicare era de o deosebită importanță, și nu voi uita niciodată zîmbetul care a iluminat, da, acesta este cuvîntul, care a iluminat figura lui Andrei Saharov cînd conferențiarul, în aplauzele mulțimii, a demonstrat *in vitro* unitatea materiei vii.

XI. OCHIUL OBIECTIVULUI

— Ce faci ?

— Vezi bine, trag perdeaua.

— De ce ?

— Pentru că intrăm în gară.

— Și ce-i cu asta ! Acum sint un om liber, un german care se întoarce acasă, și nu am voie să mă uit la alți germani ?

— Nu ajunge experiența din gara de frontieră ? Vrei să te zărească careva, să te arate cu degetul, vrei să se adune lumea, să ia cu asalt vagonul, să încerce să forțeze ușa compartimentului și să te maltrateze ?

— Să mă maltrateze ? De ce ?

— Pur și simplu pentru că suferințele dumitale din război și din fortăreață au fost și ale acestui popor, și pentru că oricât de crudă ar fi reacția lui, el nu încetează să condamne al III-lea Reich pentru tot ce s-a întâmplat, și chiar pe dumneata, mai ales pe dumneata, care, din acest moment, nu mai ești ultimul prizonier, ai devenit ultimul reprezentant al acestui sistem incriminat...

Hans Müller a aprins plafoniera. Siegfried clipește sub lumina puternică. Tot timpul, cât a durat această discuție, puțin cam tare, s-a uitat la ziarist. Cumplită situație ! Liber acum, el continuă să fie suspectat. Din cauza uniformei. Și poate și pentru că reprezintă continuitatea între prezent, ziua de azi, și cel de al III-lea Reich, via singurătate, imobilism, inutilitate. Este foarte nedrept, cu adevărat **insuportabil**. Și pentru că trezește amintiri, le și incarnează imediat. Și pentru că poartă uniforma Wehrmacht-ului, poartă — este cazul s-o spunem — răspunderile Wehrmacht-ului. Pentru că este îmbrăcat așa cum erau toți ofițerii pînă la 8 mai 1945, zi în care mareșalul Keitel, numai suficiență și morgă, tuns scurt, cu monoclu la ochi, a semnat, cu gesturi rare, armistițiul, el, Siegfried, aruncă un pod imaginar și tulburător între un mal calcinat, cu case pustii, cu mame urlînd, cu copii pierduți, și un mal pe care oamenii sînt nefericiți în mijlocul unei reușite materiale care ar putea să aducă fericirea.

Este nedrept acest lucru, și nu poate fi apărut și nici calificat, este însă omenesc, atît de omenesc încît Siegfried acceptă argumentele lui Hans Müller. Umiliința nu este în mod obligatoriu contrariul orgoliului. Poate să fie exaltarea lui. Este semn de orgoliu în a accepta să treci neobservat, dacă acest lucru confirmă importanța pe

care ceilalți ți-o acordă. Totuși, locotenentul Siegfried nu a stat în fortăreață așa de mult timp ca să se joace acum cu gânduri atât de răscolitoare. Suferința este singura care contează pentru el. Suferința lui, evident, dar mai ales a celorlalți de care se simte, chiar în acest moment, răspunzător și vinovat. Mai mult chiar decât în fortăreață. Acolo, era prizonier de război ; aici, răspunde de războiul pe care l-a făcut. Acolo, era privat de libertate ; aici este liber. Este o situație nouă, pentru care, mărturisește sincer, nu s-a pregătit. Dovadă este faptul că între 8 mai 1945 și ziua de azi a fost prins într-un lanț de momente (mai mult decât într-o perioadă) care se legau toate și continuă să se lege de orele care au precedat predarea fără condiții a Germaniei, ore care conțineau în ele toți anii în care Hitler a condus țara ca stăpîn, ducînd-o la pieire, adică la dezonoare.

— Cei vrei să faci ?

— Vezi bine, mă pregătesc să te fotografiez.

— Și de ce ?

— Pentru reportajul meu. Profit de oprirea trenului.

Ochiul, privirea, imaginea... Îi sînt interzise lui Siegfried, pentru că, dacă nu trebuie să fie văzut nici nu trebuie să vadă ! În schimb, Hans Müller, el, dispune de toate astea, nu numai pentru că este un om liber ci pentru că aparține lumii informației. A informa, înseamnă să dai o formă la ceea ce nu există. Ce ar fi un eveniment dacă martorii nu l-ar confirma ? Informarea constă, de fapt, în crearea evenimentului. «De exemplu, spune Hans Müller, un vulcan intră în erupție într-o zonă de deșert. Nimeni-nu asistă la revărsarea lavei. Erupția vulcanică este un non-eveniment. Dacă, însă, un turist trece pe acolo, face fotografii, le trimite la un ziar care le publică, evenimentul a fost creat...»

Hans Müller se ridică, se așază, ia distanță, se lasă pe genunchi, mitraliînd cu lumină violentă întunericul din compartiment, orbindu-l pe locotenentul Siegfried, și exclamînd : «Da, da, acum, așa, foarte bine, foarte bine, nu, nu, întoarce capul, ah, acest profil, profil în cioc de vultur, marțial, acest profil, și viril, și atât de tînăr în ciuda ridurilor, a pielii ciuruite, a părului alb...»

Ce nebunie ! Siegfried nu-și poate reveni. Prea multe noutăți deodată, prea multe informații. Aparatul de fotografiat pe care Hans Müller îl ține în mîna stîngă, ca pe o armă, face patru fotografii pe secundă. O adevărată mitralieră ! Rîzînd, oarecum, Siegfried îi spune : «Mă mitraliezi ! — Bineînțeles, este război !»

Război... De ce nu ? Război cu imagini, cu informații ; război ca să putem domina spiritele, să le modelăm, să le facem să fie maleabile.

Încet, trenul se pune în mișcare. Hans Müller dă, cu degetul arătător, perdeaua la o parte, verifică dacă trenul a ieșit din gară și dă afirmativ din cap. Acum Siegfried poate privi. Perdeaua se ridică înfășurându-se. Apare din nou cîmpia, ceva ce seamănă cu un infinit fără savaire. Siegfried ar schimba toate peisajele pe care le traversează cu o singură figură omenească. Și această figură pe care o așteaptă, pe care o dorește, nu este a lui Hans Müller, pentru că el visează să schimbe o privire cu cineva, nu să fie împins să se închidă în sine de privirea rece și comandată a unui aparat de fotografiat.

— Nu s-a schimbat nici, spune el.

— Cum așa ?

— Foarte bine. Văzînd cum mă fotografiezi, înțeleg că universul carcerei și al lagărului de concentrare este făcut numai din priviri reci, la fel de reci ca lumina blițurilor duminale, ca declicul mecanismului, ca fixarea imaginii. Trăim în permanență sub priviri care ne judecă, ne observă, ne resping și nicidecum sub priviri care să ne cheme... Ceea ce caracterizează universul din care vin și care se prelungește din cauza duminale — dar nu-ți port pică pentru asta — este absența de dragoste.

— Absența de dragoste ?

— Sau de curiozitate, de interes, de atenție, cum vrei. Cum aș fi putut supraviețui în toți acești ani în care n-am avut parte de curiozitate, de interes, de atenție față de persoana mea, în toți acești ani marcați de lipsa de dragoste, dacă nu l-aș fi întîlnit pe prof. Uber-sachs ? și dacă el nu m-ar fi convins că dragostea este în noi ?

Cu aparatul în mînă, Hans Müller s-a așezat pe marginea ban-chetei. S-ar zice că-ți ține respirația. Cu buzele întredeschise își privește interlocutorul, și, pentru prima dată, privirea lui e plină de tandrețe.

— Dragostea e în noi ? întreabă el.

Siegfried ar vrea să-i spună o poveste lungă. O poveste lungă. Propria lui poveste, despre familie, despre tatăl și mama lui, despre logodna lui, și ar trebui să evoce imaginea îndepărtată a Gretei, cozile ei blonde și mișcarea atît de erotică a rochiei de bavareză cînd, surprinsă de intrarea lui în casă, s-a întors să-l vadă în prag ; despre război... O poveste lungă care reprezintă Istoria, îi dă viață, face din ea un eveniment. Pentru că, dacă a înțeles bine raționamentul ziaristului, evenimentul nu există decît dacă hotărăște ca el să existe. De altfel, este adevărat că o anume revoluție sud-americană devine importantă numai dacă lumea se interesează de ea. Să ne imaginăm o revoluție care nu i-ar privi decît pe cei care o fac. Ar fi ratată. Ratată, inutilă și ridicolă. Trebuie să fie doi ca o revoluție să fie dusă pînă la capăt. Cel puțin doi. Adică revoluționarul și cel care

il urmărește. Sau, mai bine : porumbelul și cel care să-l înhațe. O precizare, însă : cel care se pregătește să înhațe porumbelul este același care l-a determinat să devină revoluționar. Pe scurt, și aici este unul, cel care acționează și altul, cel care privește. Și el, Siegfried, dacă a înțeles bine, ceea ce i s-a întâmplat, a fost de-a lungul întregii sale vieți cel care a acționat sub privirea celorlalți. Este normal, deci, ca Hans Müller să-i facă acum o serie de fotografii. Portretul său multiplicat va arăta numai diversitatea privirilor care au fost ațintite asupra lui. Nimic mai mult. Chiar dacă este altfel de la o fotografie la alta ? Chiar dacă este altfel ! Asupra acestui lucru este categoric. Și de ce ? Zimbește ! Nu este ușor de răspuns. Nu, nu este deloc ușor. Privirea altuia înseamnă o judecată care se pregătește. Presupunând că Hans Müller a reușit să-i surprindă mai multe expresii, ele nu vor exprima, trebuie spus, decât diferitele scări pe care cititorii și le vor face despre el citindu-i interviul. Și de ce tot dă din cap Hans Müller. Este captivat. De ce ? reia Siegfried. Pentru că adevărata imagine pe care s-ar cuveni s-o ia și care prin esența ei nu poate fi luată, ar fi o imagine care să exprime în același timp un imobilism și o unitate. Le-ar nega deci pe cele precedente, pe toate, le-ar anula.

— Încep să înțeleg, zice încet Hans Müller. Nu știu dacă reușesc sau nu să fac acest interviu, dar încep să înțeleg...

Siegfried îi ia aparatul, se uită la el, îl examinează și descoperă că nici măcar nu este german — și zice : «Cum, un aparat japonez ?» — și dându-i-l înapoi adaugă :

— Știi ce-mi spunea mereu prof. Übersachs ? Că toate invențiile noastre grozave, și cita telefonul, televizorul, avionul, chiar și electricitatea, și, bineînțeles fotografia, nu reprezentau, după el, decât extinderea, dincolo de noi înșine, a formidabilei forțe ai căror depozitari sîntem încă de la origine și pe care, puțin cîte puțin, am părăsit-o sub o dublă influență : prin îndepărtarea continuă de divin, de spiritualitate și prin supunerea față de hotărîrile științei — una explicînd-o pe cealaltă, de fapt.

Siegfried a vorbit așa de încet încît Hans Müller s-a apropiat mai mult ca să poată auzi. Aplecat spre el, cu coatele pe genunchi, cu bărbia sprijinită în mîini, ziaristul e numai ochi. Și Siegfried care vorbește parcă numai pentru el, arată că telefonul împiedică dezvoltarea darului sau puterii telepatiei, televiziunea blochează imaginația, iar avionul proiectarea spiritului în spațiu, electricitatea căutarea luminii, fotografia memoria. Toate facultăți ale minții pe care, sub îndrumarea prof. Übersachs, le-a cultivat în timpul detenției așa cum a cultivat imobilismul și unitatea ființei, unele presupunîndu-le pe celelalte.

Vesel dintr-odată, locotenentul Siegfried s-a ridicat și a adăugat :

— Vezi dumneata, Hans Müller, că nici o experiență nu este inutilă. Niciuna, înțelegi. Și bănuiesc chiar că sărăcia experienței mele este comparabilă cu bogăția experienței Germaniei federale. Într-un anume fel eu sint imaginea inversată a poporului meu, așa cum se prezintă el astăzi. Imagine inversată nu înseamnă însă imagine opusă. Dimpotrivă. Suferințele noastre sint aceleași, deși au urmat drumuri diferite. Îmbogățirea concetățenilor mei și sărăcirea mea decurg din aceeași cauză : prăbușirea îngrozitoare, vreau să zic : grandioasă și deplorabilă a celui de al III-lea Reich.

— Cum vorbești despre toate astea !

Hans Müller s-a ridicat și el. Cei doi oameni sint față-n față. De departe Siegfried este cel mai mare.

Cînd a exclamat : „Cum vorbești despre toate astea !“, Hans Müller vroia să spună că Siegfried le ia oarecum prea ușor, că evocă sfîrșitul național socialismului cu aceeași detașare cu care ar evoca moartea împăratului Frederick, cel despre care legenda spune că, departe de a fi murit doarme în castelul său, înconjurat de cavaleri destoinici, că barba i-a trecut printre scîndurile groase ale mesei, la care stă sprijinit în coate, și că se va trezi cînd Germania îl va chema cu adevărat.

La drept vorbind, Siegfried este mai străin de 1945 decît Hans Müller, care nici nu se născuse în acel an. Tocmai prin asta se verifică importanța pe care o are informația. Iar pe el, Siegfried, este mult de cînd nu-l mai interesează evenimentele ca atare. În ochii lui nu contează decît Istoria. Și îi pare rău că trebuie să-i spună lui Hans Müller că vede o mare continuitate între Barbarosa și Hitler, că asemănarea trebuie căutată în poporul german și nu în conducătorii lui, și, de asemenea, între Hitler și conducătorii actuali, tot din cauza acestui popor. Pentru că, dacă Hitler se poate explica, dacă nu chiar justifica, prin formidabila umilire prin tratatul de la Versailles, conducătorii actuali ai Germaniei pot fi înțeleși prin setea și foamea care au pus stăpînire pe germani după demențele celui de al III-lea Reich.

Ciudată totuși, ciudată și alarmantă, această privire care se rotește într-una, ca vîntul, ca o giruetă, pe care o vezi trecînd de la Hans Müller la aparatul pe care-l mînuiește, apoi la declicul mecanismului. Această privire rece, care domină și face dreptate, a părăsit obiectivul și s-a întors împotriva celui căruia îi aparține și, pe căile misterioase ale experienței și vîrstei, și-a însușit propria revelație... Siegfried s-a așezat din nou. Se uită la Hans Müller. Îl privește fix. Da, într-adevăr, este acum între privire și revelație.

PARTEA A DOUA

O VIAȚĂ

I. REGATE LA KIEL ÎN 1906

Cu țigara aprinsă, cu burta înainte, cu lanțul de aur prins de vestă, după-prînz, Hans Siegfried își lua fiul, pe Peter, și nepotul, pe viitorul locotenent, la fumoar, și, în timp ce își fuma țigara, evoca, cu ochii aproape închiși, amintirile care-l legau de împăratul Wilhelm al II-lea. Amintiri recernute, amintiri plictisitoare pentru copilul de doisprezece ani, care blestema în sine datoria de a-și petrece o parte a după-amiezii în atmosfera de nerespirat a fumoarului, în loc să alerge prin parc. Și, cu timpul, aceste amintiri au sfîrșit prin a deveni adevărurile unui copil, așa încît locotenentul Siegfried, închizînd, la rîndul lui, ochii, privind în sine însuși, povestește propriile-i amintiri despre Wilhelm al II-lea.

Wilhelm al II-lea avea o ținută mîndră, cînd, singur, pe duneta navei „Leipzig“, trecea în revistă escadra. Se aflau, chiar în mijlocul radei portului Kiel, treizeci și cinci de cuirasate, vedete, toate vopsite în gri-fer, preciza Hans Siegfried, puțin mai deschise la culoare decît navele engleze ; și, la cererea regelui Spaniei, un crucișător spaniol, *Estramadura*, și el gri, dar mai închis, stătea alături de cele germane. În apropiere era ancorată nava *Meteor*. Era micul vas cu pînze al împăratului, lîngă el era *Hamburg*, un iaht mare, de plăcere, cu aburi, provizoriu cu destinația de iaht imperial, pe care Wilhelm al II-lea îl închiriasse de la Compania Hamburg — America pentru croaziera sa anuală în Nord, așteptînd ca nava Hohenzolern să fie reparată.

Purtînd pe cap o caschetă albă, îmbrăcat în uniformă de amiral cu eghileți de aur, el saluta echipajele cu mîna dreaptă, în mînușă albă, în timp ce tunurile bubuiau în depărtare. Cu toate că rada era scaldată în lumină orbîndu-i pe cei ce priveau marea, împăratul, asemeni unui personaj de poveste, apărea și apoi dispărea în norii subțiri pe care-i formau exploziile tunurilor.

Cînd apărea, în plină lumină, imobil, impasibil, asemeni unei prore izvorite din ape, mulțimea înghesuită pe chei aplauda într-o imensă tălăzuire de umbrele, de mînuși și de strigăte.

Asta se petrecea în 1906. «Da, în 1906...», îi plăcea lui Hans Siegfried să repete, pentru nepotul său, între două fumuri de țigară, după care evoca acele timpuri fericite, cînd Germania, sub conducerea aspră și solemnă a unui Wilhelm al II-lea, se arăta cu tot ce avea : pe de o parte escadra, pe de alta regatele... Hans Siegfried era omul de încredere al lui Alfred Krupp, pe care împăratul îl socotea cel mai bun prieten al său. «Cel mai credincios, cu siguranță...» Așa se explică faptul că Wilhelm și-a exprimat, cu voce tare, regretul, chiar la începutul secolului, că orașul Kiel nu avea un hotel pe măsura importanței lui, a radei portului și a săptămînalului Kielerwoche*, acum cînd începeau să se îmbulzească toți străinii.

«Sire, i-a răspuns Krupp, anul viitor va exista un asemenea hotel». Și, într-adevăr, chiar în acel an, hotelul s-a construit, spunea, rîzînd, plin de satisfacție și de orgoliu, Hans Siegfried. Promisiunea fusese ținută. Cu toată seriozitatea. Cu punctualitate și după gustul momentului. Rezultatul ? Un hotel sumbru și rece, adică după ultima modă ! Se amestecase, cu îndrăzneală, stilul modern, cu cel gotic, cu coloane enorme, cu lumină filtrată, cu lampadare de aramă cîntărind mai multe tone, și cu mobile... Ah, trebuie vorbit despre mobilele pe care le îngreunau, le complicau și le tapisau diferite stoffe, roșu-închis, albastru-închis, gri, cu o marcată preferință — după moda englezească — pentru catifeaua „liberty“, pentru a nu mai vorbi despre paturile de metal, despre lemnăria lăcuită, despre faianța colorată...

Acest hotel, pentru care Alfred Krupp cheltuisese 4 milioane de mărci și pe care-l numise Seebadeanstalt, era plictisitor de moarte și enervant pînă la Dumnezeu.

În afara movului glicinelor și auriul salcîmilor, care luminau slab și plăcut colinele anonime și lipsite de farmec, nu prea mai existau cine știe ce distracții la Kiel și, după ce te-ai plîmbat pe înălțimile orașului și ai admirat marea întinsă, farul, cazărmile și statuia lui Wilhelm I de la intrarea în canal, ceea ce-ți lua aproape

*) Ziar săptămînal ce apărea în orașul-port Kiel

o după-amiază, nu-ți mai rămânea decît să aștepți sosirea împăratului. Din acel moment, orașul se umplea de zvonuri fără însemnătate, care deveneau mari evenimente. De exemplu, lui Wilhelm al II-lea îi plăcea să fie pe gustul tuturor. De aceea dădea cu plăcere mîna cu recepționarii de hotel și cu soldații, ori de cîte ori avea ocazia.

Prin poziția ce-o avea pe lîngă Alfred Krupp, Hans Siegfried se împrietenise cu Thomas Dennis, un englez care conducea hotelul. Din cel mai neînsemnat fleac, Thomas Dennis făcea o legendă; din cea mai neînsemnată anecdotă, o poveste. Dînd amplasarea fleacurilor, avea impresia că importanța propriei lui persoane crește și chiar marca acest lucru, ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, ori de cîte ori avea ceva important de spus. Astfel, în 1904, a fost dezvelită statuia lui Alfred Krupp. Pentru a marca solemnitatea evenimentului, împăratul a sărutat mîna doamnei Krupp de față cu toată lumea, cu toate că această doamnă, spunea Thomas Dennis înălțîndu-se cît putea pe vîrfuri, nu era nobilă... Nu e oare minunat și nu merită oare să fii cunoscut de către generațiile viitoare?

Se simțea o mare admirație, înăbușită de emoție, în ochii bunicii Siegfried, ori de cîte ori evoca această scenă. Emoție care se traducea prin gesturi de aprobare din cap către nepotul său, căruia voia să-i transmită o idee despre bunătatea germană, repetînd: «Niciodată nu s-a mai văzut așa ceva! Niciodată...»

Dacă împăratul era băiat de treabă, se datora faptului că și poporul german era de treabă; dacă împăratul vrea să-și doteze țara cu o flotă de război comparabilă cu cea engleză și cu cea franceză este pentru că poporul dorea acest lucru; dacă împăratul, ajutat în această direcție de Alfred Krupp, avea o slăbiciune pentru stilul modern, este pentru că poporul vroia să intre cu toată demnitatea și splendoarea în secolul al XX-lea. Erau germanii îmbogățiți ai anului 1900? Bîrfe! Le lipsea o istorie, știau asta, și aveau s-o cucerască în marș forțat. Iată ce credea Hans Siegfried și, cu el, fiul său Peter, care, la rîndul lui, dădea din cap cu gravitate, privindu-și fiul „În marș forțat! În marș forțat!” repeta Hans Siegfried, bătînd din picior. Scrumul de țigară îi cădea pe vestă. O scutura cu dosul mîinii, apoi trăgea adînc din țigară și se calma.

Acum dorea să se refere la bunătatea germană. Din sacul lui cu mici răutăți scotea o altă anecdotă, la care fusese, personal, martor. În ziua înmormîntării lui Alfred Krupp, i se transportase corpul neînsuflețit la o mică colibă, leagăn al familiei. Împăratul a venit acolo, a îngenucheat și a plîns... Nu era asta sublim? S-ar fi putut limita la atît. Ei bine, cînd cortegiul funebru s-a pus în mișcare, împăratul — subliniez —, împăratul, repetă Hans Siegfried —

I-a urmat pînă la cimitir și asta pe jos... Și bunicul mormăia : «Pe jos ! Pe jos !», ca și cum în această repetare căuta ecoul unor amintiri vechi, al unor nostalgii, ecoul unei Germanii pe care, prin anii treizeci, nu o mai recunoștea și pe care avea s-o părăsească în curînd.

Apoi, cu un fel de încăpăținare de animal îndirjit, revenea la acea epocă minunată, cînd era el în plină putere. Din obicei, trăgea din țigara stinsă și se lovea ușor cu palma peste picior : «Ah, era s-o uit pe cea mai bună ! Hotelul *Seebadeanstalt* îi plăcea atît de mult lui Wilhelm al II-lea și pentru că Albert Krupp nu se prea uita la cheltuieli. Gîndiți-vă numai ! Pentru șaptezeci și cinci de camere existau o sută cincizeci de servitori. O ruină ! Știind asta, împăratul l-a întrebat, într-o zi, pe Thomas Dennis : «Care a fost cea mai mică încasare zilnică din anul ăsta ?» «Șaizeci de pfenigi, Maiestate, pentru un grog servit într-o seară de iarnă unui trecător.» Și Wilhelm al II-lea, adîncit în gînduri, s-a îndepărtat cu mîinile la spate, după ce a spus : «Aveți norocul că aveți drept stăpîn pe Alfred Krupp, maestre Dennis ; eu n-aș putea face așa ceva...»

Cît despre regatele despre care copilul ar fi vrut să audă povestindu-i-se, Hans Siegfried considerîndu-le niște fleacuri, refuza să povestească. După părerea lui, părere definitivă, ele reprezentau partea elegantă, chiar mondenă a unei realități mai aspre și cu totul ascunse. Dragostea pe care Wilhelm al II-lea o purta mării se traducea mai ales prin efortul de înarmare. Că strîngea mîna recepțio-nerilor de hotel și a soldaților, așa cum relatea Thomas Dennis ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, era doar de gura lumii. Fericirea, adevărata fericire a împăratului, cînd se afla la Kiel, era să-și petreacă diminețile în consfătuiri cu amiralii săi, să-i rețină la masă. După aceea își vizita navele de război, trecînd prin radă în bubuitul tunurilor, la bordul unei mici vedete cu motor sub pavilion imperial, cu crucea neagră pe fond galben și vulturii încoronați...

Odată țigara terminată și aruncată, încet-încet fața lui Hans Siegfried își pierdea bonomia. În acest moment al după-amiezii bună-tatea germană lăsa locul dorinței de putere și neprețuitele Uzine Krupp, eliberate, în sfîrșit, de aceste plăcute nebunii care se numeau *Seebadeanstalt*, iaht și regate, începeau să funcționeze din plin, în timp ce amiralii, adunați în jurul împăratului lor, făceau adunări : 17 cuirasate, 3 crucișătoare, contratorpiloare, torpile de primă clasă, fără a pune la socoteală nava de război Brunswick și cele 13 200 de tone ale sale... Amiralii știau, în 1906, că efectivele echipajelor fran-ceze se cifrau la 50 000 de oameni, ale celor englezești la 150 000, în timp ce echipajele lor doar la 35 000. Împăratul Wilhelm al II-lea nu știa altceva decît asta.

Sosise momentul, pentru copil, să plece să alerge prin parcul bătrînului Siegfried. Majordomul deschidea atunci glasvandal spre peluză și, înainte de a ieși din salon, copilul ezita, uitîndu-se cînd la tată, cînd la bunic, nu pentru a le cere permisiunea să iasă, ci pentru a se asigura că sînt tot acolo și că-i va găsi la întoarcere în același loc. Ei erau pentru el la fel de necesari și de esențiali ca aerul pe care-l respira și se temea mereu să nu-i piardă. Mai tîrziu, mult mai tîrziu, punîndu-și această întrebare, a trebuit să recunoască faptul că Hans și Peter erau în ochii lui, și asta de la cea mai fragedă vîrstă, verigile unui lung, foarte lung lanț care, ca și aceste clipe care se leagă una de alta, formînd o durată; dispărea în trecutul fabulos, mitic, legendar în care Siegfried, om al victoriilor și om al păcii, la un loc, devenea eroul purtînd numele alor săi.

II. LEYDA

Dintr-un salon în altul... Istoria alunecă asemeni unei imagini în oglinda venețiană așezată pe șemineul din salonul bunicului. Și locotenentul surîde la gîndul că aceeași oglindă se află și deasupra șemineului din salonul părintesc. Dintr-o oglindă în alta, istoria a prins viață, pusă în mișcare și excitată de propriile-i imagini, și timpul s-a scurs între două țigări, între două păhărele cu băutură, între două conferințe.

Lui Hans Müller îi plac aceste momente care reapar între privire și viziune și care prind viață pe buzele și în ochii locotenentului. Ca decor, cuvinte, fraze, pauze... Viața, ca întîmplare — dacă nu cumva lucrurile stau invers...

«Tatăl meu a fost angajat să pledeze într-un proces la Milano, înainte de război. Era cam prin 1936...» — spune locotenentul Siegfried cu o voce ușor înnăbușită. Cu o voce îndepărtată, ca și cum vocea s-ar fi dus ea însăși departe, în căutarea amintirilor. Cum acea călătorie coincidea cu vacanța de iarnă, Peter Siegfried și-a luat cu el și fiul, atunci, în vîrstă de paisprezece ani. De ce-și amintește el? De Dom, faimosul Dom din Milano, pe care l-a privit cu capul dat pe spate, gata-gata să-și frîngă gîtul și să-și piardă echilibrul. Dar memoria îi restituie o altă amintire; avocatul, împreună cu fiul său, a fost invitat să-și petreacă sfîrșitul săptămîinii într-o vilă paladiană

din apropierea oraşului Milano, la prinţul Ambrosini. Ceea ce adolescentul nu-şi putea imagina atunci era că, ajuns ofiţer, avea să fie cantonat în aceeaşi vilă, să-l reîntîlnească pe prinţ şi că avea să li se întîmple, atît unuia cît şi celuilalt, o aventură cu totul ieşită din comun. „O aventură pe care ţi-o voi relata cînd va veni vremea...” — precizează locotenentul înainte de a cădea într-o muţenie pe care Hans Müller se fereşte s-o întrerupă, ştiind prea bine, în ce măsură, acele clipe, de profundă introspecţie, îl ajută pe interlocutorul său să continue mărturisirile.

«Să ştii, domnule Hans Müller, că stînd atîţia ani în fortăreaţă, m-am întrebat mereu despre jocul destinului. Profesorul Ubersacher îi plăcea să spună că Dumnezeu se ţine de ironii. Evocînd această primă călătorie la Milano, avem o idee. Nimic altceva... O simplă idee... cum să-ţi spun ? O idee tenace, sfîşietoare şi, aşa cum îţi poţi poţi da seama, imposibil de verificat, dacă nu o iei ca rezultat al intuiţiei... Şi totuşi această idee este simplă : se pare că, înainte chiar de a începe să trăim propria noastră viaţă, soarta — sau destinul — marchează pe drumul acestei vieţi opriri, etape care vor deveni adevărate obstacole. Aşa se explică faptul că singurele mele călătorii în străinătate dinainte de război m-au condus, adolescent, la Milano, apoi, tînr adult, la Leyda — două locuri, unde, în timpul războiului, soarta mea...»

A început să rîdă. Cu mîinile ridicate ca şi cum ar fi vrut să cîntărească ceva, a ezitat, înainte de a se bosumfla. «Soartă, destin, predestinare ? Dumneata trebuie să alegi, domnule Hans Müller !»

Iată-l din nou tăcut, cu buzele strînse, cu privirea pierdută în contemplarea vreunui peisaj prăpăstios, cu capul uşor înclinat pe umărul drept.

Dincolo de fereastră imaginile se multiplică, sate, cîmpii, păduri, imagini ce dispar chiar în momentul apariţiei, în ritmul trepidaţiilor vagonului. De ce şi-a petrecut vara lui '38 la Leyda ? Tatăl său era jurist ca şi bunicul său. Şi unul şi altul fuseseră, succesiv, consilierii lui Krupp şi locotenentul era destinat, la rîndul său, carierei juridice. Or, la Universitatea din Leyda exista un jurist eminent, profesorul Edward Maurits Meijers, pe care Peter Siegfried îl stima mai presus de orice şi pe care ar fi dorit să-l aibă profesor şi fiul său.

«Am fost fericit la Leyda. Nu mai pentru că Grete era cu mine şi pentru că găseam în persoana profesorului Meijers un om atent, plin de grijă pentru pregătirea mea şi care justifica pe deplin prietenia tatălui meu pentru el. În fapt de seară, ne plimbam amîndoi de-a lungul bătrînului Rin sau al canalelor care brăzdau oraşul cînd, luîndu-şi din timpul său, ne conducea, pe Grette şi pe mine, la Muzeul de Antichităţi, să ne arate cine ştie ce mumie egipteană

înfășurată în bandaje sau la Muzeul Municipal, unde era tabloul lui Lucas de Leyde, „Judecata de Apoi“.

«Pină-n ultima mea clipă, voi păstra în memorie privirea profesorului Meijers, cînd ne descria tripticul acestui pictor : „Demonii, priviți demonii și aceste trupuri, toate aceste trupuri destinate plăcerii ! Sînt în partea de jos a tabloului și Christ, în plină glorie, tronează deasupra lor. Pentru mine, care sînt evreu, adăuga el cu ironie, este o situație pe care o pot înțelege, cu toate că se opune radical vechiului dicton juridic : „Mortul îl înhață pe cel viu...“ Și ridea din toată inima, ca un copil care a făcut o glumă nevinovată. Și, fără îndoială, prin asta ne emoționa cel mai mult, pe Grette și pe mine.

«Din cînd în cînd, se așeza între noi, ne lua pe fiecare de braț și ne spunea : „Așadar, copiii mei, sînteți fericiți ?“ După care vocea i se înălța cu o octavă : „Fericiți ? Cu adevărat ?“ Și, dintr-o dată, cum noi ne uitam la el fericiți, fața i se întuneca și, murmurînd, ne spunea strîngîndu-ne foarte tare de braț : „Profitați de fericire, copiii mei, dragii mei copii !“

«Grette și cu mine nu vedeam nimic dincolo de lungul nasului, în acea vară. Pentru noi Leyda era sinonim cu bucuria de a trăi, cu iubirea, cu libertatea și nimic mai mult. Și totuși, de la începutul anului, se petrecuseră multe în Europa : procesul de la Moscova care a avut drept consecință impușcarea lui Buharin, Rîkov, Iagoda și a altora pentru complot împotriva lui Stalin, asta în martie și, tot în aceeași lună, ultimatumul lui Hitler adresat cancelarului austriac Schuschnigg ca să renunțe la plebiscitul ce urma să aibă loc în Austria, urmat de un nou ultimatum, care cerea demisia cancelarului și înlocuirea lui cu Seyss-Inquart și, în sfîrșit, chiar în momentul în care se încheia celebrul proces de la Moscova, adică în 12 și 13 martie, au avut loc operația „Otto“ și intrarea trupelor germane în Austria...»

După o scurtă tăcere, locotenentul adaugă :

— Ciudată coincidență, nu-i așa ?

— Doriți cîteva precizări suplimentare ? întrebă Hans Müller.

Cu o mișcare a mîinii, Siegfried îl invită pe ziarist să-i dea drumul.

— Ei bine, pe 26 martie a aceluiași an '38, au fost alungați evreii din Viena. Știați asta, domnule locotenent Siegfried ? Și mai știați că, la 1 aprilie, un convoi, format din evrei, din socialiști și din moderați, a pornit-o spre Dachau ? Interesantă primăvară, nu vi se pare ? și care explică de ce profesorul Meijers era atît de îngrijorat în acea vară. Dumneata, dumneata erai îndrăgostit, Grete era lângă dumneata pentru prima oară, lumea era a voastră. Dar ce se întimpla

oare în sufletul profesorului Meijers ? Cu toate că era extrem de îngrijorat, găsea totuși curajul de a vă pune întrebări despre fericirea voastră.

Între cei doi oameni, în penumbra compartimentului, se înalță brusc râsul lui Edward Maurits Meijers care, așezat între un tânăr și o tinărară, îi întreabă dacă sînt fericiți. Și, apoi, în timp ce râsul se stinge, vine ca de la sine această observație : «Mortul îl înhață pe cel viu», avînd ca fundal glorificarea lui Christ. Și Hans Müller care tot întreabă : «Știa asta ? Știai, locotenente ?»

Ce să răspunzi ? Onoarea și revanșa sînt cele două fețe ale războiului. Cînd domină spiritul de revanșă, triumfă dezonoarea. Să invadezi Țările de Jos la 11 mai 1940 așa cum a făcut Siegfried, atunci subofițer, să primești capitularea lor pe 15 mai, iată ce poate să însemne o victorie a armatelor germane ! Cînd totul se clatină, regina Wilhelmina a Olandei, împreună cu guvernul său, se refugiază la Londra. Fuga lor arată că, dincolo de a fi doar o problemă de teritorii de cucerit cum se obișnuia altădată, al doilea război mondial avea în primul rînd o esență ideologică. Asta înseamnă că onoarea militară cîntărește puțin față de dezonoarea oamenilor. De aceea numirea teribilului Seyss-Inquart ca înalt comisar al Reichului, în fruntea Țărilor de Jos, a marcat ca infamă invazia Olandei.

Reîntîlnirea lui Siegfried cu orașul Leyda, unde hazardul cartirii l-a aruncat, a fost plină de emoții. Și, chiar dacă circumstanțele se schimbaseră, rămăsese în el destul de mult din adolescentul care fusese pentru ca memoria să-i fie asaltată de amintiri... Grete, roz și blondă, așezată în albastrul ferestrei : Grete goală : Grete pieptănîndu-și părul lung — aurul Rinului — spunea el — ridicîndu-și brațul într-un gest de îmbrățișare și apăreau sinii pe care lumina zilei, filtrată de geamuri, îi făcea translucizi : da, Grete, roz și blondă, și care-i surîdea de fericirea comună tuturor femeilor tinere, cărora li s-a revelat plăcerea... Amintiri și iar amintiri, de data asta nocturne, cînd o vedea pe Grete zgîrîind cearceaful, gemînd, pierzîndu-și răsufierea, strigînd și ridicîndu-se pe jumătate, ca și cum ar fi văzut, pe deasupra umărului lui Siegfried, un alt bărbat, un alt amant, chiar pe acela pe care, în visele ei albe de fată, îl aștepta fără să-i știe numele și fără să-l poată descrie... Amintiri sfîșietoare, amintiri dureroase, care-i strîngeau stomacul, îi contractau gîtul, în nopțile nedormite, în cantonamentul de la Leyda.

Dar Grete, fantomă minunată și crudă, nu mai era la Leyda. Pe malurile Bătrînului Rin, în lungul canalelor unde-și căuta amintirile, Siegfried nu auzea decît strigătele și risetele tinerilor soldați, suficient de excitați de jocul de-a războiul, ca să nu-i simtă încă oboseala. Avea douăzeci de ani, li se promisese lumea și erau pe cale

▲ a o cuceri. De aceea risetele și strigătele risipeau, în lumina de aur a verii, amintirile despre Grete, în afară de una : văzindu-l plecând la război, Grete plîngea și-l conjura să nu se facă de rușine.

Să se facă de rușine?... Să nu se facă de rușine?... Cum poate fi înțeleasă această rugămintă ? Ce-a vrut să zică Grete ? Îl dorea ea ca erou acoperit de glorie ? Sau, pur și simplu, ca bărbat ? «Îmi plac puritatea și simțul tău de dreptate» — îi repeta ea mereu. Dorea oare să-l convingă pe el sau să se convingă singură ? «Sufletul e mai important ca tot restul» — murmură ea uneori, cu ochii închiși, cu capul plecat, cu mâinile la piept, ca și cum prin însăși reținerea ei, lăsa să se înțeleagă un limbaj venit de aiurea... Să se facă de rușine ? Să nu se facă de rușine ? O luase cu el pe potecile din Pădurea Neagră pe unde, copil fiind, avea obiceiul să meargă cu tatăl său ; apoi, luînd-o în brațe, cu același gest cu care tatăl său îl ținea strîns la piept, îi recitase la ureche balada lui Goethe, extraordinar de emoționat, atît de emoționat, că transmitea acestei fete partea de vis ce mai rămăsese în el, încît nu s-a putut abține să nu plîngă, atunci cînd a ajuns la moartea copilului. Imediat, ea își dăduse capul pe spate punîndu-l pe umărul lui, cu fața oferită pentru sărut, și l-a rugat să nu trădeze niciodată copilul ce-a fost și a cărui prezență era atestată de lacrimile pe care le vărsa.

Cuvinte de femeie ! Cuvinte de dragoste ! Dar războiul era oare dictat de femei și de iubire ? Avea douăzeci de ani și erau camarazi de aceeași vîrstă cu care, împreună, ardea de nerăbdare să răzbune, prin fier și foc, ura și umilințele îndurate de părinții lor. Avea douăzeci de ani și, în exaltarea produsă de victoria asupra Olandei în patru zile, iubitoarea Grete, oricît de dulce și de necesară i-ar fi fost, părea o slăbiciune. Slăbiciune a sufletului, slăbiciune a simțurilor, slăbiciune a minții ! Ah, să-ți păstrezi forțele, să-ți încordezi energiile să nu te lași înduișat... I se inoculasera atît de mult aceste cuvinte de ordine ! Siegfried devenea inflexibil. Fără romantism ! Ideologia propovăduia forța. I se părea drept, cu atît mai drept cu cît știa că Europa fusese nedreaptă față de țara lui. Nici măcar Grete nu nega acest lucru. Așa că, printr-o lungă înlănțuire de idei, ajungea să amestece onoarea pierdută a Germaniei cu iubirea pentru Grete. Să te faci de rușine ? Să nu te faci de rușine ? „Dilemă fără sens !“ își spunea el, mergînd încet și fără țintă, printre casele vechi din Leyde, pentru că, «apărînd Germania, o apăr pe Grete».

Ce l-o fi apucat pe tatăl său ? Printr-o intervenție directă pe lângă Președinție, obținuse ca Seyss-Inquart să-l ia pe Siegfried pe lângă el, la Haga. Crudă, această veste bună ! În afara faptului că trebuia să se despartă de locurile care-i plăcuseră atît de mult Gretei și care îi vorbeau la tot pasul de ea, ceva îl avertiza că nu trebuia

să aibă încredere. «Era ca și cum cineva mi se adresa dinăuntrul meu... Înțelegi așa ceva, Hans Müller?» Și, fără măcar să aștepte răspunsul, continuă să umble prin acel trecut care este viața lui, printre acele clipe care-i umplu memoria, printre acele amintiri care nu-i pot cîtuși de puțin justifica existența.

Imediat după capitulare, Olanda fusese obligată să hrănească trupele de ocupație și să aprovizioneze Germania. Rechiziția devenise un cuvînt la ordinea zilei. Astfel, șeptelul, pînă atunci sănătos și numeros, se înjumătățise foarte repede, în timp ce mîncarea începuse să lipsească de pe mese. Rechiziția condusesese la restricții. Poporul începea să bombăne. Seyss-Inquart a hotărît să deturneze furia olandezilor împotriva evreilor, înfățișîndu-i ca responsabili de toate relele de care suferea țara. Manevră de diversiune! Erau alungați din funcții administrative și îi înregistrau ca pe vite. Dar vai! Nedreptatea însăși trebuia, în cel mai scurt timp, să-și atingă propriile-i limite. Să te iei de evrei e una, să lovești pe unul anume dintre ei e altceva, mai ales cînd acest evreu era profesorul Meijers, una din personalitățile Universității din Leyda.

Cînd ajunsese în cantonament la Leyda, visînd la Grete, Siegfried ardea de nerăbdare să-l revadă pe profesorul Meijers, în ciuda recomandărilor făcute soldaților germani de a nu pactiza cu populația și de a nu fraterniza cu nimeni. Ceea ce-l aduse la concluzia că politicul începe să alunge umanul dacă vrea să cotopească totul. Să fraternizezi? În alte vremuri, Siegfried s-ar fi gîndit la fraternitate, la ceea ce face ca oamenii să fie frați unul cu altul. În toamna anului '40 fraternizarea nu însemna nimic. Era un cuvînt neutru. Un cuvînt fără sens. În timp ce a pactiza implica sentimente... Totul era pe dos. Dar nu-i păsa de asta. Credea că poate continua să disocieze viața sa personală de istoria care se constituia sub ochii săi prin lozinci și minciuni.

Cu foarte multe reticente, profesorul Meijers acceptase să-l întâlnească așa, ca din întîmplare, pe un chei al Bătrînului Rin, cu condiția ca Siegfried să fie de acord, la rîndul lui, ca bătrînul profesor să fie însoțit de un student olandez, care să-i servească drept martor. Cîtă prudență! Cîte precauții! Lucrurile se schimbaseră pînă într-atît?

Întîlnire decepționantă, nu numai pentru că profesorul făcea exces de prudență și arăta acest lucru, dar chiar pentru că Siegfried descoperise deodată că nu mai avea optsprezece ani. Întîlnire cu atît mai decepționantă și banală, cu cît ea se rezumase la întrebări convenționale, la întrebări așteptate pe un fond de păreri de rău, de nostalgii și de amintiri împărtășite, pînă cînd profesorul a considerat că trebuie să-i ureze noroc lui Siegfried și să-l roage să nu mai

încerca să-l revadă. După care i-a întors spatele, urmat îndecaprospe de către studentul său cu care se angajase într-o discuție aprinsă. Chiar foarte aprinsă. Cu ridicări din umeri, gesturi de dezacord și lovituri furioase cu piciorul în frunzișul putred. În acea după-amiază, profesorul Meijers dispăruse într-un vârtej de frunze uscate, printre care se jucau ultimele raze ale soarelui, care incendiau Bătrînul Rin.

Vara lui '38, plimbările cu Grete, cursurile magistrale și chiar întrebarea pusă cu neliniște și zel: «Sînteți fericiți, copiii mei?», toate astea, s-au destrămat din cauza războiului și Siegfried avusese surpriza — era oare nevoie să fie naiv! — să întâlnească un profesor ostil, dacă nu mai rău, în timp ce el sta în fața lui, cu sufletul încărcat de imagini frumoase și de amintiri duioase. Războiul, mereu războiul... Din cauza lui ieșea cu brutalitate din adolescență. «Să te înveți minte, să te înveți minte!» — își repetase el, privind cum se depărtează profesorul Meijers. La rîndul lui, împrăștiase o grămadă de frunze uscate. Sosise toamna și cu ea vîrsta adultă. A strîns pumnii. Așa alungi copilul de lîngă tine. Afrontul ce i se adusese îl afecta profund. Nu cumva prin gestul său, profesorul Meijers batjocorise ceva și din Grete? Seara, Hans-Peter, un camarad al său, exclamase: «Un evreu? Toți sînt la fel!» Și a mai adăugat cu dezgust: «Plîngăreți, cînd totul merge bine, nu știu decît să cobească...» Frază paspartu, auzită de mii de ori și care, tot fiind repetată, sfîrșise prin a deveni un fel de adevăr jenant.

Și iată că, din ordinul lui Seyss-Inquart, Siegfried a fost obligat să părăsească Haga la 25 noiembrie 1940, să meargă la Leyda, să se pună la dispoziția comendurii pieții. Ironia sortii avea să ia o întorsătură ciudată.

III. «...LINIȘTEȘTE-TE, DUREREA MEA...»

«...Doream să-mi răzbun tatăl. Oh, știu ce trebuie să crezi de argumentul meu! Dar, vezi dumneata, tatăl meu era suferind, nervos, îngrijorat, în spiritul Republicii de la Weimar și al Berlinului anilor douăzeci. În ochii mei el întruchipa o înfrîngere, o umilire, o abdicare. Cînd mă strîngea în brațe, mi-ar fi plăcut, copil cum eram, să-i simt greutatea mușchilor și nu duritatea nervilor. Mă strîngea la piept și simțeam pînă în străfunduri disperarea lui, nervozitatea

lui apăsătoare. În visele mele cele mai îndrăznețe, mi-l imaginam pe tata fardat, pudrat, în costum de gală și dansînd charleston în cabarete în care mirosea a transpirație, a alcool și a indolență. În același timp tata era omul minunat, cu mîini lungi și fine, care căutau, în biblioteca personală, mai mult ca pasionat decît ca cititor, o carte legată în piele, degetele zvelte alunecîndu-i atît de repede pe cotorul de piele, mîngîindu-l abia atingîndu-l, atît de senzuale, încît, multă vreme, pentru mine, lectura a însemnat un exercițiu lipsit de sens, decadent, ușor murdar (cum poate fi actul sexual în absența iubirii). Și eu oscilam, fără încetare, între un bunic, eficient, puternic, în stare să sfărîme totul în cale, cu ceafa groasă, cu degetele groase, cu capul acoperit de o pălărie ușoară, cu o burtă, pe care atîrna un lăntîșor de aur, cu țigara în gură, om disprețuitor și orgolios, și un tată la polul opus strivit de către propriul lui tată, jurist ca și el, refugiindu-se în studiul limbilor moarte, ca și cum ar fi vrut să însoțească astfel, ceea ce el considera că ar fi, după înmormintarea lui Heindenburg, începutul agoniei Germaniei.

«...Știi că, atunci cînd eram mic, l-am surprins pe bunicul hîrjonindu-se cu o servitoare și că nu am să uit niciodată fața lui atentă, gravă, de o gravitate și o atenție de copil pe cale să-și facă lecțiile la lumina lămpii din odaie? În schimb păstrez o amintire foarte ștearsă, aproape nebuloasă, despre picioarele servitoarei. Mai tîrziu — cam pe la sfîrșitul copilăriei — l-am surprins pe tata făcînd amor cu o femeie. Imagine banală, dacă și în acel caz nu m-ar fi surprins figura tatălui meu : extenuat, încolțit, figura lui cu cearcăne mari, vineții sub ochi, o piele palidă care contrasta cu roșeața femeii, în timp ce, în fundul camerei, alte femei, alți oameni făceau dragoste, se mîngîiau, se regulau...

«...Cabaretul viselor mele cele mai deșucheate este, de fapt, camera tatălui meu a cărei ușă, într-o noapte, rămăsese întredeschisă, inexplicabil pentru mine, și cînd o colică abdominală m-a făcut să ies repede afară. Și ceea ce am văzut atunci m-a fascinat : pielea roz, lumina roz, cenușiul penumbrei, toate acele tonuri calde și acele voci gîfuitoare între risete și gemete — toate astea ca o tapiserie animată, în fața căreia, tatăl meu, singurul în bătaia luminii, se zbătea cu puternice oftaturi obosite. Din acea noapte, am înțeles ce fel de fascinație exercită șarpele asupra păsării ; o repulsie amestecată cu o dorință fără nume. Aveam atunci vreo doisprezece sau treisprezece ani. În acea noapte, cu fruntea înfierbîntată, lipită de ușă, tremurînd în fața acestui spectacol ca și de teama de a nu fi surprins, m-am mîngîiat pentru prima oară. Fără rezultat imediat. Și m-am gîndit la mama care murise.

«...În acea epocă, Germania însemna, în mintea mea, întâlnirea eu bunicul, cu tatăl și cu mama mea. O întâlnire în care erau orgoliu, dispreț, am spus-o deja, dar și neliniște, decadentă, am spus și acest lucru și, în plus, o anumită absență. Oh, cât romantism, numai cînd pronunți aceste cuvinte! Ce absurd, ce stupid romantism, nu-i așa?

«...Dar, dacă te uiți mai bine, acest romantism m-a dus, la cincisprezece ani, la Nürenberg. Tot el m-a făcut să îndrăgesc marile serbări înfricoșătoare din Pădurea Neagră. Și, la drept vorbind, acest romantism, Hitler l-a lăudat, l-a exaltat, l-a preamărit, pînă într-atît, încît ne-a aruncat, beți de bucurie, în lupte care aveau să nu se mai sfîrșească.

«...Totuși, ar fi o greșeală să privim aventura noastră prin sfîșitul ei și s-o jucăm în funcție de ultimele ore ale Berlinului. Alergam spre inamic beți de bucurie. Beți de bucurie înaintam în marș forțat. Beți de bucurie intram fără rușine în paturile burghezilor și nu de puține ori venea lîngă noi stăpîna casei sau fiica ei. Beți de bucurie, trăgeam în soare sau spre stele. Beți de bucurie, eram fericiți că ne numeam germani. Și cînd ne întorceam în țară, în permisii, eram primiți ca eroi. Așa a fost prima perioadă a războiului meu.

«...Păstrez despre campania din Olanda o amintire uluitoare.

«...În 1935, aveam cincisprezece ani. Să-mi spui dumneata, cum să nu te înflăcăreze la vîrsta asta, la marile excursii în Pădurea Neagră sau retragerile cu torțe de la Nürenberg? Noi am fost victimele unei minciuni frumoase. Orice totalitarism începe cu o minciună frumoasă.

Dezonoare, da, asta este dezonoarea ideologilor!... Noi am plecat la douăzeci de ani, cu ideea că tinerețea va construi lumea. Dar tinerețea, dacă încetează de a fi trăită de fiecare în parte pentru a deveni o lozincă, nu este decît o minciună.

«...Eram beți de bucurie. Eram beat de fericire. Între nevroza tatălui meu și aspra camaraderie a luptelor, cum aș fi îndrăznit să oscilez? Germania, pe care aveam datoria s-o răzbunăm, semăna și nu trebuia să mai semene cu camera tatălui meu». Înțelegi acest lucru?

«...O minciună frumoasă erau și defilările impecabile, mulțimile entuziaste și siguranța onoarei regăsite, a demnității recucerite. Niciodată, cît timp au durat victoriile, nu ne-am pus întrebări. Frumoasa minciună continuă să lucreze.

«...Era un timp splendid, cînd diviziile noastre au ocupat cîmpiile Olandei. Prin cultura noastră și susținuți de frumoasa minciună, noi nu comiteam nici un sacrilegiu. Olanda aparținea zonei

germane și, la ideea că puteam în orice clipă să ne oprim în fața tablourilor lui Rembrandt, eram cuprinși de entuziasm. Căci Europa, pentru noi, însemna și asta. Din punctul nostru de vedere, noi ne pregăteam să facem ca Europa să fie ea însăși. Da, eram beți de bucurie.

«...Și apoi, deplasându-ne către poldere*, nu aveam oare fericirea de a-l reîntîlni pe profesorul Meijers ?

«...Nu-i simplu, nu-i așa ? să separi între amintiri ceea ce este fapt istoric și ceea ce îți aparține ție... Nu-i simplu, nu, nu-i simplu să te spovedești pe fondul istoriei, fără să fii imediat zdrobit de ea... Cum să stabilești diferența între o aventură particulară și o nebunie colectivă ? Îți poți imagina că mi-am tot pus aceste întrebări de-a lungul anilor. Cer ele, oare, doar răspunsuri ? Și există oare răspunsuri la problemele istoriei, ale vieții sau chiar ale morții ? Și dacă, pur și simplu, înaintăm pe bîjbîite, pe nevăzute, în viață, fără să știm prea bine ce ni se întîmplă ? Nebuniile războiului sînt ca și iubirile ; la fel de frumoase ca răsăritul de soare, cînd încep, la fel de sinistre ca și moartea, cînd se termină. Dar te întreb eu : Poate fi acuzat un om, de douăzeci de ani, că este potențial un bătrîn ? I se poate reproșa că aleargă spre moarte ? Și răsăritul soarelui ar trebui să fie mai puțin frumos, sub pretextul că prefigurează crepusculul, ștergerea lumii, în noapte ? La asta, de asemenea, nu pot răspunde. Nu am nici un răspuns».

Siegfried vorbește repede, sacadat : mai mult recită decît vorbește. Face o lungă mărturisire, întreruptă de pauze, susținută de o respirație ușor gîfîită, ca și cum nu i-ar plăcea că vorbește atît, că face atîtea mărturisiri și, mai ales, că exprimă cu voce tare ceea ce în mod evident nu a încetat nici o clipă să-și repete în străfundurile conștiinței.

Dar există acea zi de 28 noiembrie 1940 peste care este evident că locotenentul nu poate trece. În momentul în care a adus vorba despre ea, a redevenit stăpîn pe sine, a luat-o mai de departe ca să-și explice opțiunea, mai puțin pentru a se justifica, așa cum a precizat, cît pentru a cîștiga timp. Părea chiar că evocarea defilărilor de la Nürenberg sau a escapadelor din Pădurea Neagră era menită să mascheze restul.

Ezită. Hans Müller nu sec lîntește. Din instinct, știe că Siegfried este, în sinea lui, un teren de dispute și că nu pot fi întrerupte ușor anumite tăceri. Cîți ani, oare, a tot întors locotenentul, pe toate fețele, evenimentele de la Leyda din 28 noiembrie 1940 ? De cîte ori nu a încercat să uite imaginile pe care această zi i le amintea ? Există

---

* Zone de teren, din Olanda, smulse mării.

tăceri care se nasc din rușine refulată, împietrită în străfundurile sufletului. Asemenea tăceri, de departe, cele mai zgomotoase, sînt cele mai greu de depășit. Doar buzele locotenentului se mișcă. Ca și cum cuvintele s-ar îngheșui să iasă și buzele s-ar strădui să le împiedice. Apoi :

«...Era deci 28 noiembrie 1940. Ocupasem poziție în fața Universității din Leyda. Mă vedeam, în gînd, parcurgînd această veche mănăstire, traversînd curtea interioară, intrînd într-o cameră devenită celebră prin semnăturile care-i împodobesc pereții. Acolo se țîn ședințele de susținere a tezelor. Durează doar trei sferturi de oră și se termină cu *Ora est* — „Este timpul“ —, lansat cu o voce puternică de către un ușier cu un baston înalt în mină. După care, juriul deliberază, rezultatele sînt anunțate și cei care sînt admiși își înscriu numele pe pereții acestei camere de suferință. Îmi amintesa că profesorul Meijers îmi arătase cîteva semnături de prestigiu ale universității olandeze.

«...Pentru moment, eram afară și mă uitam cu nostalgie la această clădire mare așezată pe malul unui canal — Sirigel, dacă nu mă înșeală memoria —, făcută din cărămizi și care părea spălată cu multă grijă. Cerul era noros. Un fel de capac. Așa cum se întîmplă deseori în Olanda. Și în timp ce eu eram de gardă, în spatele acestor ziduri, se desfășura, așa cum aveam să aflu nu peste mult timp, una din cele mai nobile tragedii ale celui de al doilea război mondial.

«...Deci, profesorul Meijers era evreu. Puterea ocupantă — în cazul de față, noi, Hans Müller, noi, germanii, — făcuse propunerea să-i decerneze o diplomă. Da, o diplomă. Și știi ce fel de diplomă ? Ah, ah, pariez pe o mie...» Siegfried are un fel de rînjit : „Seyss-Inquart nu găsise altceva mai bun, în neputința de a-l aresta pe acest profesor cum făcuse cu ceilalți evrei, decît să-i propună o diplomă de Arian de Onoare. Admirabil, nu-i așa ? Genial, nu ?“ Pentru că nu mă pot debarasa de acest evreu blestemat, și-a zis probabil Seyss-Inquart, am să-l naturalizez arian. «Ce onoare !»

— Asta îmi amintește, spune Hans Müller, că avea o antologie a poeziei germane, publicată chiar la Amsterdam, prin '41 sau '42. Ei bine, la sfîrșitul a două sau trei poeme de Heine care era cuprins în antologie, birocratul de serviciu înlocusie, pur și simplu, numele poetului cu mențiunea : Unbekannter Dichter (Poet necunoscut). Ciudat, nu ți se pare ca ideologii să respecte poezia, nu și pe poeți ? Asta ar trebui să poarte astăzi numele de cultură, în sensul pe care i-l dădeau doctorul Goebbels și prietenii lui comuniști. Dar scuză-mă că te-am întrerupt !

«...Profesorul Meijers a refuzat această diplomă. Ce urma? Să fie dat afară din învățământ. Și iată-ne în fața universității! Dar ceea ce noi nu știam, era istoria acestei universități. Când Leyda a fost eliberată de sub jugul spaniol, William Taciturnul a propus locuitorilor orașului să aleagă între o scutire de impozite și crearea unei universități și locuitorii orașului, fără nici o ezitare, au optat pentru universitate. Aceasta însemna că vechea clădire continua să le fie scumpă.

«...În acel moment, rectorul se numea Cleveringa. Ca și compatrioții săi, știa că William Taciturnul a fondat această universitate pentru a comemora eliberarea, emanciparea olandeză din 1574, și știa că inteligența țării se formase acolo. De aceea, la 28 noiembrie 1940, a convocat în ședință extraordinară corpul profesoral și pe toți studenții. Și, de la înălțimea tribunei, el a pronunțat un discurs foarte laudativ la adresa profesorului Meijers. Când și-a scos din servietă foile cu discursul pe care avea să-l pronunțe, cei aflați în apropierea lui au putut observa că-și luase precauția de a-și pune în servietă și pijamaua. Ceea ce însemna că nu-și făcea nici o iluzie în privința sortii ce-l aștepta. Și iată-l pe acest om curajos spunând: «Pe acest olandez, acest fiu, nobil și adevărat al poporului nostru, acest om, acest părinte al studenților, acest savant, l-a destituit din funcție străinul care ne subjugă azi, ca dușman... În această facultate, al cărui scop este tocmai practicarea dreptății, această remarcă nu putea să nu fie făcută...»

«...În acel moment, cei șapte sute de studenți prezenți se ridică în același timp și încep să cînte imnul național olandez. Noi auzim acest cîntec și ne uităm unul la altul. După vibrația aerului, nu trebuia să fii cine știe cît de deștept ca să-ți dai seama de entuziasmul, de hotărîrea, de însăși credința care-i anima pe acești tineri. Aceasta ar fi trebuit să mă pună în gardă. Dar și eu eram tot atît de hotărît în ceea ce mă privește încît, în loc să interpretez acest imn, cîntat din toate puterile, așa cum ți-l descriu acum, nu am văzut în el decît o manifestație antigermană. Analiza politică este cel mai sigur mijloc de a nu înțelege lucrurile importante.

«...În aceeași zi, după-amiază, l-am arestat pe profesorul Cleveringa și l-am dus la Sint Michiels Gestel, un lagăr de concentrare situat în Limbour. Dar povestea mea nu se termină aici. Spun „Povestea mea“ pentru că soarta mea se leagă strîns, în această întîmplare, de Istoria însăși.

«...Cum Seyss-Inquart îmi voia binele, așa cum ți-am spus — și • spun cu destulă ironie —, a aranjat ca eu să-l escortez pe profesorul Cleveringa pînă la lagăr. Mă aflu în mașina

care-l ducea în acest iad. În paranteză, precizez că atunci eu nu consideram, cituși de puțin, lagărul ca un infern și chiar consideram justificată deschiderea lui întrucît, astfel, aveam la dispoziție ostatici de prestigiu — în jur de o sută cincizeci de intelectuali olandezi — pe care-i puteam împușca, la nevoie, dacă populația nu ar fi stat liniștită. În ochii mei, aceasta ținea, pur și simplu, de nevoile războiului. Nici mai mult nici mai puțin“.

Închis în sine, Siegfried dă din cap, cum ar face un drumeț care descoperă o prăpastie. Cum a putut ? Cum a crezut ? Întrebări ce se citeau pe fața lui, după anumite contracții ale buzelor. Nu ciocnise el paharul, împreună cu Suvarov, pentru dezonoarea ideologilor ? Cite crime fuseseră comise cu conștiința împăcată pe care ți-o dă o ideologie ! Cite crime înfiorătoare ! Și cite suferințe au fost pe acest biet Pămînt din această cauză ! Și toate acestea în numele unei Rațiuni complet aiurea, bazată pe orgoliu, pe dorință de putere, pe negarea lui Dumnezeu... Apoi :

«În mașină, am aflat, chiar din gura rectorului Cleveringa, ce se petrecuse în universitate și, după ce a aflat de la mine că fusem, înainte, elevul profesorului Meijers, acest om mi-a vorbit cu o anumită amabilitate, în ciuda uniformei pe care o purtam. Punea întîlnirea noastră în contul întîmplărilor obiective pe care numai evenimentele cele mai absurde le pot determina. Adevărul era ceva mai sordid : eu eram obligat să îndeplinesc această misiune datorită cinismului lui Seyss-Inquart. Și trebuie să recunosc aici că, fără simțul de corectitudine de care a dat dovadă rectorul, aș fi încălcat disciplina militară și că viața mea, în acea zi, ar fi putut lua un curs cu totul diferit.

«...În străfundurile ființei mele, cineva îmi spunea că arestarea profesorului Cleveringa nu avea legătură cu drepturile războiului, cu atît mai puțin cu Convenția de la Geneva, ci, pur și simplu, cu răzbuinarea celui mai tare. De aceea, cînd, după ce am plecat de la facultate, ne-am dus acasă la rector, pentru a-i permite să-și ia cîteva obiecte de primă necesitate, i-am spus să nu se grăbească, fiindcă eu nu eram grăbit, să se gîndească bine la bunurile de care ar fi putut avea nevoie, întrucît detenția sa risca să fie de lungă durată. A dat din cap cu gravitate, apoi s-a închis în camera sa. După un sfert de oră a ieșit cu miinile goale. Văzînd asta, am repetat recomandările deja făcute : nu, eu nu eram grăbit ; da, aveam timp berechet etc. Vroiam să-l fac să înțeleagă că, dacă are vreo posibilitate să fugă pe acoperiș, ei bine, să nu ezite s-o facă. După un alt sfert de oră rectorul, iese din cameră tot cu miinile goale. Asta era. Mai mult nu puteam face. Și iată-ne în drum spre lagărul de concentrare !

«...Întrucît schimbasem cîteva cuvinte între facultate și domiciliul său, m-am crezut îndreptățit să-l întreb pe Cleveringa, prin cuvinte aluzive, cum se explică faptul că n-a avut nevoie de timp mai mult ca să se pregătească, și poate chiar..., poate... A zîmbit : «Isprava pe care o așteptați de la mine, mi-a spus el, nu se mai potrivește cu vîrsta mea». Îl priveam din profil. E adevărat : nu-l puteam vedea fugind pe acoperișuri. «Dar, atunci, tot acest timp ? Aceste două sferturi de oră ? Ce-ați făcut ?» Zîmbește iar : «Știu, din păcate, unde mă duceți. Acolo va trebui să fiu tare, foarte tare. De aceea am profitat de timpul ce mi l-ați acordat, pentru a învăța pe dinafară, prima dată, apoi, să-mi verific memoria, un poem de Baudelaire, ați auzit de Baudelaire ? Poetul francez ?, și acest poem se întitulează „Liniștește-te, o ! durerea mea... !»

Ochii locotenentului sînt plini de lacrimi. Lacrimi, stăpînite îndelung. Lacrimi care, probabil, datează din 28 noiembrie 1940. Lacrimile unui om dezonorat. Îi strălucesc la marginea pleoapelor, se adună, apoi curg încet de-a lungul nasului. Siegfried nu-și dă nici o osteneală să le șteargă. Se rostogolesc, s-au rostogolit timp de aproape o jumătate de secol, pe o față fără nume, cu privirea stinsă, fără iubire și fără interes. Și-au săpat drumul lor, potecile lor și formează ridurile fine de amărăciune și de duloșie care brăzdează figura tinerească a lui Siegfried, a celui Siegfried de la Leyda, a lui Siegfried îndrăgostit de Grete, a acestui om care, în ciuda vicisitudinilor vieții, va avea mereu douăzeci de ani și care, cu o voce abia auzită, cu o voce înăbușită de o emoție care-l duce spre trecut, care-l face să se regăsească în mașină alături de rectorul Cleveringa începe să recite :

«Te liniștește, o, durere, și intră-ți în făgaș !

Cerut-ai seara ; iat-o cum coboară :

O ceață deasă și întunecată se lasă moale pe orăș

Ducînd la unii pace, la alții grija, doară».

Franceza locotenentului este bolovănoasă, aspră, răgușită. O franceză de comandă, nu de durere. Și, totuși, aceste cuvinte, doar prin simpla lor pronunțare, fac să plutească în compartiment o muzică... o muzică... Dacă Hans Müller nu ar avea reticențele proprii vîrstei sale, ar spune că aude chiar muzica unui suflet. O pace ciudată aureolează deodată fața lui Siegfried ca și cum, recitînd acest poem, ar mărturisi mai multe despre el și despre tăcerile îndelungate care-i îngheață și acum inima, decît prin toate răspunsurile pe care le dă ziaristului.

«Dă-mi mîna, o, durere, și vino lingă mine...»

Ce liniște ! Ce liniște patetică ! Cîteva versuri, o amintire tragică și nu mai e nevoie de altceva pentru ca lumea războiului să se transforme în contrariul ei : iubirea, mai mult decît pacea.

Siegfried se poticnește de un cuvînt, reduce o silabă. Nu din infidelitatea memoriei, ci din exces de amărăciune. Tot ceea ce spune în acest moment, a repetat timp de o jumătate de secol :

«...Vezi cum se-apeacă viața și Timpuri îngropate,

Peste balcoane-albastre, în rochii demodate ;

Țîșnind din fund de ape Regretul surîzînd ;

Un soare ce se stinge căzut sub o arcadă,

Ca și cum lîngu-i giulgiu spre Orient tîrînd,

Auzi, iubită dragă cum Noaptea stă să cadă...»

— Îmi place modul în care ai recitat acest poem, domnule locotenent Siegfried.

La rîndul lui, Hans Müller are vocea înecată, ochii umezi. Bătrînul își ridică capul. Este emoționat de reacția ziaristului. Nici o crimă nu contează în fața... În fața a ce ? A lacrimilor ? A unui suris plin de emoție ? A unui regret sincer ? Profesorul Ubersachs repeta mereu că dreptatea oamenilor nu reprezintă decît continuarea nedreptății prin alte mijloace. Și el, Siegfried, considera atunci că o asemenea concepție permite să te eliberezi ușor de propria povară. Ceea ce vroia să spună nebunul de Ubersachs era că nici o amnistie nu se putea compara cu o remușcare.

În urma arestării rectorului Cleveringa, internat la Sint Michiels Gestel, Universitatea din Leyda și-a închis porțile și așa a rămas pînă la sfîrșitul războiului. Un popor nu poate fi domesticit cu ușurință. Atitudinea rectorului, demnitatea, cultura lui, și-a dat oare Siegfried seama de toate astea în acel moment ? Mai tîrziu, mult timp după aceea, este ușor, ar fi ușor să răspunzi afirmativ. Dar n-a fost așa. Pur și simplu, poemul învățat pe dinafară de către rector îl trimisese pe tînărul locotenent la un alt poem, acea baladă a lui Goethe, pe care i-o recita tatăl său. Și, curios, între sonetul francez și această baladă germană exista un fel de legătură : durerea, suferința, acest limbaj blind și crud al sufletelor pe care acest secol de fier înțelegea să-l înăbușe...

IV. EVREUL BALLIN

«În timp ce mașina gonia spre Limbour, auzeam, ca un ecou la ceea ce se întâmplase, vocea bunicului. Vocea răgușită, stricăta, de tutun și de alcool, sau, cum spunea tata, voce care venea din fundul gîtului...

«Bunicul meu era german pînă în vîrful degetelor. Știa o mulțime de povești cu evrei. Una din ele îi plăcea cu atît mai mult cu cît nu-i plăcea morala ei. O povestea lovind cu bastonul în parchetul din salon. Bătăile se multiplicau pe măsură ce povestea. Se înroșea de tot, gîtul i se dubla în grosime, vocea i se asurzea pînă într-atît încît mi se întâmpla, copil fiind, să nu mai înțeleg ultimele cuvinte. Și totuși...»

Hans Müller s-a retras pe locul de la fereastră. Perdeaua fiind trasă, își vede interlocutorul într-o penumbră rece. O lumină difuză, cenușie și acest om, cu părul alb, care se însufletește și își regăsește deodată amintirile de la vîrsta de zece ani și plăcerea de-a intra în joc. Cu mare fidelitate, Siegfried își imită bunicul, face gesturi ample, își umflă obrajii, își scoate burta înainte și devine, grație memoriei sale, avocatul puternic care, între două regate la Kiel, povestea cu dispreț întâmplări cu evrei. În cameră, vase de China, mobile Bidermaier și tablouri romantice. Atît de bine imită, încît, nemișcat, în mijlocul acestui univers, dă viață, doar prin cuvintele sale, chiar și bogăției din salon : albastrul intens al vazelor, strălucirea întunecată a lemnului lustruit, verdele din tablouri...

Aici, totul este lux și cruzime, în timp ce bunicul exclamă : «Ah, ah, ah !», lovindu-se peste piciorul stîng în ritmul bătăilor de baston pe parchet. Nostim, nu ? «Și pe cea cu evreul Ballin, o știți ?» Această întâmplare era celebră în familie. Nu pentru că era cine știe ce de amuzantă ; dar Hans Siegfried dădea asigurări că o știe chiar din gura domnului Krupp, care spunea că a auzit-o chiar de la Wilhelm al II-lea. Asta conferea aventurilor evreului Ballin un caracter, în același timp de exemplu și de fapt istoric, de care această societate avea cu atît mai mult nevoie, cu cît simțea mai bine că-i lipsește o istorie a Germaniei. Trecerea de la statutul provincial al ducatelor, principatelor sau comitatelor la acela de Imperiu creează poftă și responsabilități. Iată de ce, grijuliu față de ordinea normală a lucrurilor, lui Hans Siegfried nu-i plăcea succesul domnului Ballin.

Acesta fusese angajat la Compania din Hamburg în 1886. S-a arătat foarte activ și afacerile au tot prosperat. «Ts, ts, ts» făcea bu-

nicul țuguindu-și buzele și făcând cu ochiul ceea ce însemna, la el, că povestea avea un subînțeles. Este adevărat că emigrația era în toi. Toată lumea vroia să plece în America. Această înverșunare de a pleca în exil avea darul să-l irite pe bătrînul avocat și faptul că era organizată de domnul Ballin îl făcea să fie și mai furios. Puțin i-a lipsit să-l acuze direct că-i îndeamnă pe germani să se îmbarce la Hamburg! „Gîndiți-vă! exclăma el și dădea cifre extravagante, nebunești, de necrezut. Dacă, în 1837, au fost 2 450 de emigranți, în 1888, au ajuns la 89 000. Nici o clipă nu i-a trecut prin cap lui Hans Siegfried să se întrebe despre cauzele acestui exod? Toate astea, cu înjurături; cu insulte, erau puse în contul evreului Ballin care, culmea orgoliului, a devenit foarte repede «prietenu! împăratului».

Cu cît dezgust, cu buzele răsfrînte, cu gesturi de scîrbă, pronunța el „prietenu! împăratului!“ Ca și cum ar fi fost vorba să înghită o lipitoare, de-a mare, roșie, vie... Această ascensiune se pretează la bîrfă. De unde a ieșit domnul ăsta, Ballin? Se întreabă, se neliniștesc oamenii: israelian prin născare? Drace! Drace! Ideea unui complot își face loc în cîteva minți și, mai ales, în cea a lui Hans Siegfried. Ca să te convingi e de ajuns să examinezi cariera domnului Ballin. A fost angajat ca simplu funcționar la Compania Carr. Nimic deosebit. Dar ce să vezi: într-un timp mai scurt decît ți-ar trebui s-o spui, el devine indispensabil. Curios, nu? Există oare vreun german de stirpe veche, nobilă, care să știe și mai ales — aici Hans Siegfried își privea nepotul, bătea în podea iritat, pentru a-l face atent — și mai ales care să îndrăznească să se facă indispensabil?

Și asta nu-i totul. Cînd Compania Carr a fost înghită de Hamburg — America, domnul Ballin își continuă ascensiunea și devine directorul serviciului de emigrare. Și asta nu-i tot. Dînd din coate, se debarasează de toți cei care-l stînjenesc și face, în mai puțin de douăzeci de ani, din Hamburg — America, o companie internațională capabilă să rivalizeze cu cele mai mari.

Cu fiecare «Și asta nu-i totul» aveai impresia că avocatul, pas cu pas, coboară treptele ororii sau, cel puțin, ale ticăloșiei. Evocarea era atît de teribilă, încît Hans Siegfried rămînea o clipă tăcut, cu mîna dreaptă încleștată pe măciulia bastonului. Afară, păsările țopăiau pe peluză, piuiau. Le puteai auzi deoarece glasvandul care dădea spre parc era întredeschis. Ce fericire ar fi putut fi să o ștergi afară, să alergi după păsări și să le vezi zburînd în filfuitul blind al aripilor! Dar nu, trebuia să stai pe o pernă, să ascult și iar să ascult, pe acest bătrîn, care deținea, în același timp cu averea și memoria familiei, a clanului, a castei, și această memorie se consumase, în-

registrînd cele mai neînsemnate fapte și gesturi ale împăratului Wilhelm așa încît părea ca blocată și nu reda decît fapte îndepărtate, fapte care datau din epoca regatelor de la Kiel, fapte care se refereau la o Germanie care nu fusese încă supusă umilințelor înfrîngerii din 1918...

Apoi, își revenea și se întreba : «Cum a ajuns domnul Ballin să obțină favoarea imperială ?» Își înălța capul și adăuga : «Favoare atît de rîvnită în Germania !» De fapt, pînă în 1985, domnul Ballin nu s-a apropiat niciodată de împărat. Pe vremea aceea se anunța deschiderea canalului de la Kiel. Se ridicau tot felul de obstacole, curtenii nu ziceau nimic. Atunci, cineva a șoptit lui Wilhelm al II-lea că există la Hamburg un om care, un om pe care... L-a chemat, l-a ascultat, s-a felicitat că l-a chemat și l-a ascultat și iată-l pe domnul Ballin prezidînd din umbră festivitățile de inaugurare. Dintr-o dată favoarea începe să crească și să strălucească. Domnul Ballin este primit în intimitatea suveranului, pînă la partide comune de vînătoare ! Împăratul a acceptat chiar invitația la ceai a noului său prieten, ceea ce nu a făcut niciodată nici pentru primar, nici pentru altcineva din Hamburg.

«Și asta nu-i totul !» De data asta, Hans Siegfried aproape că a strigat. Toți apropiații lui știu că se apropie de punctul culminant al povestirii și al furiei sale. Din roșu, a devenit aproape violet. Vocea îi șuiera ca o forjă defectă. Încleștată pe baston, mîna îi tremură. Falangele degetelor i se albesc din cauza crispării. Apoi, printr-o izbucnire a întregii sale ființe : «Evreu era, evreu a rămas ! Vă dați seama ? Ei bine, vă dați voi seama ?» Urmau cîteva fraze bîlmăjite de un om pradă celei mai vii uimiri ; din toate acestea, dacă știai cît de cît povestea, puteai reține că Împăratul oferise domnului Ballin Ministerul Lucrărilor Publice al Prusiei, pe care acesta îl refuzase ; că Împăratul nu s-a descurajat și a vrut să-și înobileze prietenul și că acesta ar fi răspuns : «Sire, nu mă interesează...»

Hans Siegfried repeta fără încetare : „Ei, nu, ei, nu !“ Își ridică ochii în tavan, ridică din umeri, bate cu bastonul în podea, strînge brațul fotoliului cu mîna stîngă. Zăpăceala îi este așa de mare că ar putea avea un atac. Dar nu se întîmplă nimic. Bătrînul se mulțumește să murmure. «Vă dați seama ? Toate aceste refuzuri, toate aceste refuzuri incalificabile, într-o țară în care evreii nu-s admiși nici măcar la gradul de ofițer și sînt excluși de la înaltele funcții de stat, vă dați seama ? Ei, nu, nu se poate ! Ce aroganță !»

Seara se lăsa peste peluză. Păsările tăceau. Un fel de împăcare se strecura printre copacii din parc. Bunicul se adîncea în gîndurile lui. Și bunica ne făcea semn că putem pleca. Dar bunicul nu dormea decît cu un singur ochi. Se întorcea spre bunica, o certa, îi

reproșa că pune capăt prea repede acestei după-amiezi, se plîngea că nu este ascultat cu suficientă atenție, că el tocmai spusese o poveste plină de învățăminte, da, plină de învățăminte și că nimănui nu-i păsa, că nu va fi departe ziua cînd toate astea se vor sparge pe spinarea și în capetele bietilor germani. «Căci știți cum se sfîrșește povestea mea ? Ei bine, în modul cel mai arogant cu putință : domnul Ballin i-ar fi spus Împăratului care-i propunea ministerul cu condiția să se boteze : „Sire, eu sînt evreu din convingere !”» Am părăsit salonul în timp ce bunicul se agita încă în fotoliul său, exclamînd : «Din convingere ! Din convingere ! Spuneți-mi numai...»

— Ce păcat, domnule locotenent Siegfried, că Seyss-Inquart nu cunoștea această poveste ! L-ar fi împiedicat să-i propună profesorului Meijers o diplomă de arian de onoare, nu-i așa ? Și dumneata, domnule locotenent, ce amestec ai în toate astea ?

V. TANNENBERG

„Ratat ca și Tratatul de la Versailles !” exclama tata cu orice ocazie. Acest laitmotiv reflecta o durere. Nu peste mult timp avea să însemne o suferință.

„Tata nu avea cuvinte suficient de dure pentru a acuza puterile victorioase care, în 1919, au avut îndrăzneala de a impune țării sale un tratat elaborat în lipsa ei. Ce valoare putea să aibă această Republică de la Weimar, născută din cea mai îngrozitoare umilire ? Căci, nemulțumiți să afirme că Germania fusese răspunzătoare de Marele Război, puterile învingătoare o subjugaseră la 22 iunie 1919, obligînd majoritatea deputaților să semneze Tratatul de la Versailles. Mai rău chiar : la ceva mai mult de o lună de atunci, mai precis la 31 iulie, printr-o majoritate de 262 de voturi contra 75, era adoptată Constituția Republicii.

„În calitate de jurist, tatăl meu condamna mereu ceea ce el numea „datele inversate”. Și avea dreptate. „Cum ! exclama el, o Adunare Constituantă semnează Tratatul ? Nu era mai cîstit să se înceapă prin adoptarea Constituției, înainte de a angaja politica externă a Germaniei ?”

„Pentru a fi pe deplin cîstit cu dumneata, Hans Müller, trebuie să mărturisesc că aceste chichițe de constituționalist mă lăsau

indiferent. Dar ce vrei? Tot auzind repetîndu-ți-se același lucru, ajungi să te convingi că-i adevărat. Așa se explică aerul grav pe care l-am avut, cînd tata m-a luat la Tannenberg, la 7 august 1934, pentru a asista la înmormîntarea bătrînului mareșal Hindenburg.“

Cu mîinile, cu cuvîntul, locotenentul, cu ochii închiși spre amintirile cele mai intime, descrie o cîmpie, înalță o fortăreață, adună o armată. Incet-încet, compartimentul, prin magia amintirilor, devine tot atît de întins ca și cîmpia Tannenberg, „plană, deschisă, primitoare, loc ideal pentru invazii, bătălii...” E semănată cu lacuri mici, acoperită de tufișuri. Timp de un mileniu, aceste păduri au răsunat de strigăte războinice și aceste lacuri au oglindit incendiile provocate de bătălii. Și iată fortăreața de jos, departe, în visul pe care l-a avut de atîtea ori; fortăreața spre care se îndreaptă tatăl și fiul: opt tunuri pătrate care devin din ce în ce mai impozante. Imaginează-ți! Sînt înalte de patruzeci de metri. Legate cu un meterez octogonal. De jos trebuie să te dai mult pe spate, să te chinuiești, să-ți rupi gîtul ca să-ți dai seama de adevăratele lor dimensiuni. Sînt enorme aceste tunuri, colosale, construite ca să sfideze veacurile. Ca să ne apropiem a trebuit să trecem de coloanele de infanterie, de camioane, de artileria tractată, să trecem printr-o cumplită hărmălaie care părea că reia și amplifică strigătele, gemetele, horcăiturile tuturor acelor care, germani sau slavi, au căzut în lupte între Vistula și Niemen, înroșind pămîntul, înroșind cerul, împrôșcînd totul, roșind totul pînă la meterezele fortăreței Tannenberg. Peste tot, sînge coagulat, sînge uscat, peste care flutură, în freamătul general, drapelele vechiului imperiu wilhelmian și flămurile roșii marcate cu crucea îmbîrligată neagră. Peste tot, sînge închegat, sînge uscat, în timp ce prezența lui Hitler, se depune în mijlocul curții interioare sieriul cu bătrînul mareșal, care se știe că este îmbrăcat cu mantia albă, cu crucea neagră a Cavalerilor Teutoni.

„În ce secol ne aflăm? Peste tot numai sînge închegat, sînge uscat și nume care vin în minte, pentru că jalonează istoria poporului german, și nu pe aceea a unui stat-națiune. Ordinul Cavalerilor Purtători ai spadei, Ordinul Cavalerilor Teutoni; la care se adaugă nume de conducători, de țări, de bătălii: Prusia și cel care i-a croit destinul, Adalbert de Brandenburg, ultimul Mare Maestru al Ordinului Cavalerilor Teutoni și primul duce ereditar al Prusiei; tot Prusia și, legat de soarta ei, Frederic cel Mare, Napoleon, marile înfruntări de la Iena și Tilsitt; din nou Prusia și drumul victoriilor pînă la Sedan. Prusia, sînge închegat, sînge uscat și nașterea celui de-al doilea Reich... Ah, ce frumos era războiul în vremea regatelor de la

Kiel, în prezența Împăratului Wilhelm al II-lea ! În acea vară, focul se oglindea în mare, în timp ce, sub umbrele lor, femei tinere în mă-tăsuri viu colorate, cu aur și broderii, lăsau să se vadă între genele și buzele lor ceea ce avea Germania mai bun de oferit lumii.

„Dar lumea, din păcate ! este a bărbaților. Și acolo, în curtea fortăreței de la Tannenberg, se adunaseră la un loc liniștea apăsătoare a căștilor, tropăiturile cizmelor și zgomotul surd al paturilor de pușcă așezate pe pavaj. Nervos, tata îmi stringe umărul cu mîna, se aplecă spre mine, îmi arată cu bărbia turnurile, unul cite unul, explicîndu-mi destinația lor : turnul mareșalului, apoi al generalilor, și cel al drapelelor, și cel al soldaților, și...” Această ordine intervine pînă și în moarte, suspină tata, această ordine atît de prusacă, atît de nebunească și atît de inutilă după moarte...” Auzind mereu la ureche : „ordine dictată de orgoliu, ordine dicată de dorința de putere”, sint răscolit. Da, răscolit în tot ce este mai sensibil în mine, în timp ce tata, cu ochii plini de lacrimi, îmi spune că asistă la moartea Germaniei.

„Ratat ca Tratatul de la Versailles, da, da ! Cînd mă gîndesc că, în 1871, Wilhelm I a fost proclamat Împărat german în Galeria Oglinzilor, după înfrîngerea Franței, și că, în 1919, la capătul unui război ce ne-a fos impus de către Poincaré, tot în același castel de la Versailles...”

Locotenentul zîmbește ușor. Nu-și mai agită mîinile. S-a așezat picior peste picior.

— De ce zîmbești ?

— Nu știu. Mă gîndeam la Franța. Ea a avut, încă o dată, un rol important în viața noastră. Să reținem : vagonul de la Rethondes, în 11 noiembrie 1918*, și același vagon, în 22 iunie 1940**. Nu ți se pare ciudată această coincidență ? Și că oamenii sînt astfel făcuți încît simt nevoia, în permanență, de acest joc al oglinzii, pentru a proiecta la infinit dorințele și ura lor ?

Astăzi, locotenentul poate vorbi așa. A mai îmbătrînit și s-a distanțat în timp. Dar, la paisprezece ani, nu-și dorea mai mult să se înroleze în trupele care la Tannenberg îi vorbeau despre renașterea țării sale. „Privește ! Privește !” îl îndemna tatăl său, în timp ce pastorul Dohrman pronunța predica funebră pentru bătrînul mareșal, și cu arătătorul său zvelt — „Am văzut atunci că-i tremura mîna” —, îi arăta peste stemele celui de-al II-lea și celui de-al III-lea Reich, soldații așezați pe metereze și pe care distanța și înăl-

* Unde a fost semnată capitularea Germaniei, în 1918.

** Data semnării capitulării Franței, în 1940.

țimea la care se aflau îi micșorau de tot, nu se mai vedeau din ei decât umerii, gâtul și căștile, figuri emblematice ale unui ordin nou, santinele fără memorie, către care se ridicau, din vase grele de bronz, norii negri de fum de doliu. Și tobele îndoliate băteau și tunurile trăgeau și Adolf Hitler, luînd cuvîntul după pastor, cerea „să se aplece drapelele în onoarea acestui mare soldat, în fața căruia se deschiseseră porțile Walhalei !”

— Splendidă zi, domnule Consilier !”

„Von Papen stă în fața tatei. Îl remarcase la tribună. N-ar fi vrut să plece de la Tannenberg fără să-l salute și să-l cunoască pe fiul lui, acum, băiat mare. Mi-am dat atunci seama că tata semăna ca două picături de apă cu bătrînul cancelar. Aceeași talie, același zîmbet aristocratic, aceeași ținută distinsă și modestă.

— Splendidă, într-adevăr, domnule Cancelar ! răspunde tata înclinîndu-se cu o atitudine rigidă.

— Și tînărul ce vrea să se facă mai tîrziu ? Jurist ca tata și cabunicul ?

— Tînărul, reia tata, mă îngrijorează serios : nu vrea decât să lupte în război.

— Atunci va fi un bun german, conchide bătrînul Cancelar întorcîndu-ne spatele și îndreptîndu-se către von Neurath, care îl aștepta cu brațele întinse.

VI. TESTAMENTUL LUI HINDENBURG

(15 august 1934)

„Totul se explică, să știi. Cînd bunicul evoca, în fața mea, regele de la Kiel, în 1906, spre sfîrșitul povestirii, era cuprins de furii pe care nu ni le puteam explica. Îl consideram răz bunător, sanguin și de prost caracter, pentru că nu aflasem că, în 1918, mai exact la 3 noiembrie, marinarii s-au răs culat la Kiel, chiar acolo unde lui Wilhelm al II-lea îi plăcea să dea mîna cu ei. Nu se mai putea pune problema continuării războiului ! Acesta era cuvîntul de ordine. Și rada a fremăt at, în acea dimineață, de steaguri roșii. Sînge înche g at, sînge uscat și, acolo, ca și la Tannenberg, cîțiva ani mai tîrziu... Și douăzeci de mii de marinari, stăpîni ai portului !

Vă dați seama de ce-a fost ? Ofițeri dezarmați, prizonieri eliberați, un comitet al soldaților... La care s-a adăugat un comitet al muncitorilor... Greva se extinde. Stuttgart... Hamburg... Cu ocuparea garilor...

„După moartea mamei, nu am auzit vorbindu-se decît de politică, de istorie și de drept. Totul s-a întîmplat ca și cum bunicul și apoi tata nu așteptaseră decît moartea mamei pentru a începe să-mi facă educația. Trebuia să devin foarte repede bărbat, adică un interlocutor demn de un bunic și de un tată atît de excepționali ca ai mei. Mama a murit, în 1929, cînd aveam nouă ani, și mi se pare, cînd mă gîndesc la acea perioadă, că am ieșit din copilărie, de la o zi la alta ! Știu că toate astea nu prea au sens ; dar am putut constata, de-a lungul diferitelor însărcinări militare, că bărbații din generația mea avuseseră parte, cu deosebiri semnificative, de aceeași copilărie falsă ca și a mea.

„Jocurile noastre se desfășurau pe un fond de catastrofă : părinții erau preocupați de subiecte absolut plictisitoare, cum ar fi modificarea frontierelor, ocupația Ruhr-ului, despăgubirile de război datorate aliaților ; și noi, copiii, ne copiam jocurile după neli-niștile lor. Dacă desenam un anumit teritoriu, se găsea totdeauna cîte un tovarăș de joacă care să-i conteste frontierele, care să vrea să-l ocupe, sau, dacă nu era cazul, să ne ceară să plătim despăgubiri de război. Noi numeam asta : „Jocul de-ă revanșa.“

„Cînd am condus-o pe mama la cimitir, pe trotuare, circulau în grup umbre întunecate, tăcute, a căror prezență mă înfricoșa atît de mult încît, strîngînd din răsputeri mîna tatei, l-am întrebat cine puteau fi aceste ființe cu privirea rătăcită, care păreau că formează un zid de morți ambulanți, de o parte și de alta a cortegiului nostru. „Sînt șomeri !“ mi-a răspuns el. Nu cunoșteam acest cuvînt. Orașul părea populat de șomeri. Mai tîrziu, mult mai tîrziu, aveam să descopăr cifre înfricoșătoare, de care legam fețele lipsite de expresie, nerase, mute figurile marcate de cea mai mare disperare. La întoarcerea de la cimitir, am alergat să mă ascund în brațele bunicii. Printre lacrimi, o aud și acum, compătîmindu-mă pe mine, rămas acum orfan după moartea mamei, în timp ce eu îi plîngeam pe acești oameni gîrboviți, cu umerii lăsați, cu brațele atîrnînd pe lîngă corp, cu mîinile inutile, prin fața căroră trecuse mama spre cimitir, condusă de un copil, care devenea orfan cu fiecare pas, și de un bărbat, care devenea văduv, și unul și celălalt înțelegînd, pe fondul zgomotului de pași al cortegiului și din bătaia de picior a cailor, că lumea se descompune, în acea dimineată, din cauza morții unei femei, ajunsă la limita suferinței, a disperării, o femeie, ba nu,

o mamă, în primul rînd, și, imediat, toate căile perspectivei se închideau, străzile o coteau, casele se dărîmau, nemairămînînd decît două ziduri vii, două ziduri întunecate, printre care patru cai negri băteau cu copita, trăgînd după ei un dric și toată durerea lumii.

„Adeseori, am avut impresia că bunicul și tata stăteau în picioare în fața ușii de la camera unde mama trăgea să moară, așteptîndu-i ultima suflare, pentru a pune mîna pe mine ca să mă formeze după chipul lor, după bunul lor plac. Cînd avea să moară? Cînd oare? Erau nerăbdători să pună mîna pe mine... Oh, cum să exprim ceea ce simt? Da, cum să traduc cît mai exact ceea ce mă doare încă profund?

„Petele albe ale vieții... Mi-a plăcut, domnule Hans Müller, că, de la începutul discuției noastre char, mi-ai cerut să completez petele albe din viața mea. Mi-ai băgat sub nas acest dosar gros pe care l-ai deschis, care se află lîngă dumneata, de care se pare că nu mai ai nevoie, și mi-ai spus că, în linii mari, cunoști biografia mea.

„Tocmai aceste pete albe din viața mea, mă străduiesc să le umplu, povestindu-ți moartea mamei. Această moarte este legată de aceea a Republicii de la Weimar. Îmi amintesc chiar de o dispută ciudată dintre bunicul meu, Hans și mama. Asta se întîmpla cu puțin înainte de... Cu puțin timp înainte de moartea ei. Ea ședea sprijinită de perne. De sub boneta de mătase roz, îi ieșeau buclele blonde. Ai fi zis că este o fetiță. Cel puțin așa mi-o amintesc. Este adevărat că la vîrsta mea de acum, mama, la treizeci și trei de ani, mi-ar putea fi copil. Bunicul stătea într-un fotoliu lîngă pat. Își pusese mîna dreaptă pe cuvertură și o mîngîia cu un gest mecanic. Tata era în picioare la capul patului. Și eu, eu mă așezasem pe marginea patului, foarte aproape de mama, așa încît pe ea o priveam din față, pe bunic din profil, și, în spate, simțeam prezența tatei.

„Era ora ceaiului. Aud și acum lingurițele mestecînd în cești și ciocnindu-se de porțelanuri. Apoi, fără să-și dea seama de unde au pornit, au început să vorbească tare, bunicul se sufoca de furie, mama îi ruga să fie lăsată în pace, să mă lase și pe mine în pace, îi implora. Fața îi era lividă. Tata era de partea tatălui său. „Bine, dar vreți să mor? Îmi vreți deci moartea?“ striga mama, la care tata îi răspundea: „Liniștește-te, draga mea, nu-ți ieși așa din fire!...“

M-au rugat să părăsesc camera. Mi-am lipit urechea de ușă. Deși era destul de groasă, reușeam să aud strigăte. Se aduceau re-proșuri evreilor.

Mama striga cu o voce ascuțită : „Evreii ! Evreii ! Ușor de zis...

— Dar așa e, ascultă-mă pe mine, fata mea, e vorba de un complot... Apoi, ca și cum s-ar fi discutat secrete, nu s-au mai auzit decât șoapte.

„Abia când m-am întors de la Leyda, în vara lui '36, am îndrăznit, în sfârșit, să-l întreb pe tata. Și, fără îndoială, Grete, căreia îi împărtășisem această amintire, m-a îndemnat să am acest curaj. Memoria tatei nu mai era prea bună. „O ceartă ? O ceartă, ești sigur ? Chiar în camera mamei tale ? Și puțin înainte de moartea ei ? A trebuit să descriu poziția fiecăruia din protagoniști pentru ca tata, revăzînd scena, să-și amintească.

„A trebuit să recunoască faptul că discuția a atins și de data aceea subiectul la ordinea zilei : acea Republică de la Weimar, despre care bunicul credea că nu era germană, și striga : „Este de import ! Este de import !“, pe motiv că fusese preconizată de către președintele Wilson. Și, cum nici o nenorocire nu vine niciodată singură, soarta aranjase lucrurile ca părintele Constituției să fie un evreu, cu numele de Hugo Preuss. De aici, complotul, acel faimos complot, al cărui nume îl auzisem ascultînd la ușă. De aici pînă la legarea ideii însăși de democrație de un complot evreiesc, nu era decât un pas.

„Acest pas, mama, sătulă de patru ani de război nemilos pe care ea îl pune pe seama Hohenzollernilor, acest pas, cum spun, mama refuza să-l facă, strigînd la rîndul ei : „Evreii ! Evreii ! Ușor de zis...”

„Totul se clarifica. Tata, așa cum am descoperit atunci, ajunsese să ia partea mamei împotriva propriului tată... Dar, cum nimic nu era simplu, el considera că mareșalul Hindenburg avusese gura aurită, cînd, convocat în 1919 în fața unei comisii de anchetă însărcinată să stabilească motivele înfrîngerii, susținuse că armatele imperiale nu au fost învinse pe cîmpul de luptă, ci în interiorul Germaniei. Pe scurt, în concepția tatălui meu, adevărata dramă, dincolo de capitularea din 1918, era abdicarea Împăratului, abolirea monarhiei și, dacă acceptase Republica de la Weimar, împotriva oricărei rațiuni, era pentru că bătrînul mareșal rămăsese la post, ultim geniu tutelar al Germaniei.

„Simplificînd, aș spune că evoluția se face de la generație la generație : bunicul era adeptul lui Wilhelm al II-lea ; tata, al lui Hindenburg ; eu...

— Dumneata ?

— Eu nu exist. Știi foarte bine. Dovada ? Nici nu trebuie să fiu văzut... Și, apoi, la ce ar folosi că citez o fantomă, cînd eu în-

sumi sînt un strigoi ? Hai, să fim serioși ! Să repet că, pentru mine, Republica de la Weimar, sub care m-am născut și am crescut, îmi aduce aminte de acea noapte cînd, scos din cameră de o diaree, l-am surprins pe tata în toiul unei orgii ? Istoria este făcută din imagini ca acestea. De aceea am ridicat din umeri, cînd tata îmi spunea că funerariile bătrînului mareșal marceau sfîrșitul Germaniei aristocrate, în favoarea celei a vagabonzilor. Cum ! acele trupe impecabile, desfășurarea perfectă a ceremoniei funebre și chiar prezența bătrînului cancelar von Papen, a ministrului Neurath, amîndoi aristocrați de stirpe veche, aveau să marcheze sfîrșitul nobilimii germane ? Cum crezi așa ceva ? Cum să accepți părerea că cel de al III-lea Reich nu era continuarea celui de al II-lea Reich ? Cum să gîndești în acel moment că, de la Wilhelm al II-lea la Hitler, de la bunicul meu la mine, se crease o ruptură ?

„Dar ajunge cu divagațiile ! Mă întorc la „petele albe“ ale existenței mele. Există o idee care-mi este scumpă și care mi s-a impus în timpul prizonieratului : durată, așa cum o concepem noi în Occident, nu exista. Este formală. Aparține romanelor. Sau este numai biologică, presupunînd că propriul nostru scop nu suferă în permanență metamorfoze insesizabile...

Dacă există o durată biologică, nu există o durată a spiritului. Să mă explic : atîta timp cît corpul pare să rămînă neschimbat, spiritul nu se îmbogățește cu nici o logică. Înaintează în salturi, în străfulgerări și, în cel mai bun caz, prin inițiere.

„Și ceea ce este cel mai uimitor în aventură este că, în fața tribunalului istoriei, se judecă spiritul cu instrumente care sînt aplicabile numai corpului.

„Locotenent Siegfried, ce făceai dumneata, în cutare zi, la ora cutare ? De cîte ori nu mi-a fost pusă această întrebare ? Ce-aș fi putut să răspund ? Ar fi trebuit să fac pe nebunul și să ripostez că propriul meu corp, da, propriul meu corp se afla în acea zi angajat în luptă. Corpul dumatăle ? mi s-ar fi răspuns, ca și cum aș fi spus cine știe ce enormitate. Aș fi avut eu curajul și chiar îndrăzneala să adaug că viața mea, foarte scurtă, de fapt, pentru că am început să fiu supus jurisdicției aliate la douăzeci și cinci de ani, că viața mea, după cele spuse, se reducea la poveștile pe care mi le spunea bunicul, la iubirea mea pentru Grete, la vara lui '38 petrecută la Leyda, la înmormîntarea lui Hindenburg, fără a pune la socoteală încă două sau trei amintiri legate de decadentă, de dezgust, de durere ? „Lasă romantismul, domnule locotenent !“ mi s-ar fi răspuns ca obiecțiune. Și totuși...

„Printre „petele albe“ pe care vreau să le umplu în fața dumitale, Hans Müller, există una arzătoare, catastrofală, pe care n-o mai pot ascunde. Îmi amintesc că această întâmplare s-a petrecut la 15 august, seara, în biblioteca tatălui meu.

„Mă chemase înainte de cină. Eram obișnuiți să ne îmbrăcăm seara, el în smoching, după moda englezească, eu în veston, urmînd, bineînțeles, ca și eu să port smoching, începînd de la vîrsta de optsprezece ani. Biblioteca era o încăpere destul de mare, lambrișată, cu pereții acoperiți de cărți. Erau toate legate în piele, astfel încît pielea, lemnăria, arămurile, luminate ici-colo de lămpi scunde, străluceau ușor într-o penumbră propice studiului, visării, meditației. În ciuda căldurii de vară, a luminii de afară încă puternice și a bucuriei pe care o simți cînd îți intră pe fereastră zgomotele orașului, zgomotele vieții, Luiza, guvernanta noastră, trăsese draperiile ca și cum am fi fost deja în toiul toamnei. Așa doarea tata care, după moartea mamei, nu detesta nimic mai mult decît lumina zilei.

„— O adevărată catastrofă !

„Cu aceste cuvinte m-a întîmpinat, fiind obișnuit de mai multă vreme să mi se adreseze ca unui adult și să-mi împărtășească cele mai intime gânduri ale sale.

„— O catastrofă ?

„Ce catastrofă mai mare mi se putea întîmpla decît moartea mamei ? Pentru o clipă, i-am revăzut fața măcinată de boală, transpirată de durere, cu orbitele aproape goale, cu buzele trase de suferință, și i-am auzit respirația grea, înăbușită, în timp ce, cu mîinile slăbite, încerca să tragă cearșaful ca să se acopere. Imagine tragică, imagine greu de suportat, de care nu mă puteam desprinde, și care s-a imprimat adînc în mintea mea peste cea a decorului luxos, confortabil al bibliotecii... Poate că, de atunci, cărțile au pentru mine ceva suspect...

„— Ia și citește !

Tata mi-a întins o foaie de hîrtie. Era vorba de „Beobachter“ sau de un alt ziar ? Oricum, în el am găsit testamentul bătrînului mareșal pe care îl înmormintasem cu cîteva zile mai înainte, testament destinat „poporului german și cancelarului său“, și am citit în el aceste rînduri scrise cu caractere grase. „Mulțumesc Providenței că mi-a permis să asist, la sfîrșitul vieții mele, la momentul redeșteptării naționale...“ Fără să-mi dau seama cum, înțeleg că ceva grav se petrece aici, între tata și mine, ceva grav și definitiv. Cum puteam uita acel moment ? Unde-i catastrofa, din moment ce mareșalul scrie : „Cancelarul meu Adolf Hitler și Mișcarea sa au

făcut un pas decisiv și de o mare importanță istorică, refăcînd unitatea poporului german ?“ Unde-i catastrofa, din moment ce omul de stat, pe care tata îl admira cel mai mult, ne ordonă să-l ascultăm pe cancelarul „său“ ? Unde-i catastrofa, din moment ce tata îmi reamintea marile realizări ale lui Hindenburg, în drumul spre Tannenberg ? Unde-i catastrofa din moment ce, începînd cu bătălia de la Sadowa, la care a participat la vîrsta de nouăsprezece ani și pînă la înmormîntarea de la Tannenberg, și-a consacrat întreaga viață țării sale ? În slujba Hohenzollernilor, el se afla în Galeria Oglinzilor, cînd a fost proclamat Wilhelm Împărat. Unde-i catastrofa, din moment ce, dincolo de moarte, el rămînea credincios patriei sale și poporului său ?

„— Bine, dar n-ai înțeles nimic ?

„Tata apucă ziarul cu un gest brusc, recitește cuvintele :

„Mulțumesc Providenței...“ Îți dai seama ! Îți poți da seama ! Întreaga Germanie tradițională se va crede obligată să-l urmeze pe acest... pe acest cancelar !“ După o ezitare, a pronunțat ultimele două cuvinte dintr-o răsuflare. Cu dispreț. Cu dezgust. Chiar cu groază.

„Poată că niciodată nu am simțit lipsa mamei, mai mult ca în acea seară. Dacă ar fi fost de față, ei i-aș fi mărturisit. I-aș fi spus... Ce i-aș fi explicat ? Ar fi fost în stare o femeie să înțeleagă ce lupte se dădeau în sufletul și în mintea fiului ei ? Cînd tata îmi vorbea de civilizație, eu eram tentat să-i răspund că ceea ce conținează e doar forța. Și, apoi, arta din timpul adolescenței mele nu-mi plăcea : Bauhaus, Delaunay, toți acești artiști care se străduiau să redea o altă realitate decît cea pe care o vedeam eu și pe care, încă din copilărie, învățasem s-o resping din cauza gemetelor tatei. Pentru a spune tot, în acea seară de 15 august 1934, n-am înțeles nimic ; pe de o parte existase o Republică, născută din umilire, care condusesese țara la catastrofă ; pe de alta exista un Adolf Hitler, care redresa economia germană, în marș forțat, și care făcea acest lucru atît de bine, încît Hindenburg depunea mărturie în favoarea lui. Foarte bine. Tata, însă, care nu încetase nici o clipă să se plîngă de șomaj, de criza monetară, de înjosirea diplomatică, pe scurt, de o mie de defecte ale Republicii, considera că ceea ce a scris bătrînul mareșal în acel testament era catastrofal.

„În ceea ce mă privește, decizia mea era luată, aveam să servesc cel de-al III-lea Reich.“

VII. PRECIZĂRI

Hans Müller și-a luat din nou dosarul pe genunchi. Il răsfoiește căutînd ceva. Este foarte concentrat. Cu arătătorul de la mîna dreaptă dă foile, una cîte una. Din cînd în cînd, își umezește degetul. Pentru el, pare că nimic altceva nu mai există în afară de acest dosar. În sfîrșit, zîmbește. Știa că avea cîteva cifre referitoare la Republica de la Weimar. I se dă locotenentului să le citească.

Acesta aprobă dînd din cap. În esență, era la curent cu dezastrul. Printre buze lasă să-i scape numele lui Rathenau. Abia după asasinarea lui străinii au început să-și piardă încrederea în moneda germană.

— De ce nu spui, domnule locotenent, că Rathenau era evreu ?

— Pentru că, domnule Hans Müller, asta n-are nici o importanță.

Siegfried s-a aplecat spre ziarist. Îi arată ostentativ hîrțiile în care sînt amestecate cifre și amănunte politice. Și zice : „A aminti că naționalistii și antisemiții germani au comis atentatul împotriva lui Rathenau ar duce discuția noastră pe un drum care nu-mi place. Eu sînt soldat, domnule Hans Müller, soldat, să nu uiți asta, și nu istoric ! Atunci la ce ne-ar ajuta să analizăm prăbușirea mărcii, să amintim — citez — că dolarul valora nouă mii de mărci la 2 noiembrie 1922 și că un an mai tîrziu era evaluat la un miliard ? Aceste cifre nu spun nimic despre „petele albe“ din istoria Germaniei, despre petele albe din copilăria noastră, despre petele albe din învățămîntul nostru...”

Știe oare ziaristul că acei copii ai Republicii de la Weimar credeau că istoria s-a oprit la 9 noiembrie 1918. Că știau totul despre Bismark, născut la un 1 aprilie, despre bătălia de la Sedan, cîștigată la 1 noiembrie, ca și despre moartea regelui Suediei Gustav-Adolf, la 11noiembrie, în bătălia de la Lützen. Petele albe din învățămînt se refereau la „lovitura de pumnal“ dată în spate soldaților germani neînvinși în 1918, apoi, la ceea ce toată lumea căzuse de acord să numească „pacea rușinoasă de la Versailles“, ca să nu mai vorbesc despre Germania, peste care fluturau steaguri roșii, pradă răscoalelor, masacrelor, scandalurilor... Politica de la Weimar nu-i putea interesa pe copii.

— La 9 noiembrie 1918, ai spus ?

— În acea zi a fost proclamată Republica.

— Și tot la 9 noiembrie, dar 1989, a început dărîmarea Zidului Berlinului !

— Și la același 9 noiembrie m-a invitat comandantul Suvarov la cină ca să-mi anunțe apropiata eliberare.

Siegfried râde. De mulțumire sau, poate chiar, de fericire. După părerea lui, istoria — dar cu asta se repeta — nu acționează decît prin simboluri. A dărîma Zidul într-o zi de 9 noiembrie înseamnă să te referi la Republica de la Weimar și înseamnă, dincolo de sfîrșitul ei lamentabil, să consideri că ordinea ce va rezulta din reunificarea germană va împrumuta o mare parte din ideile ei, chiar de la cei care au încercat, timp de paisprezece ani grei, să ofere lumii o altă imagine despre Germania.

Petele albe... Trebuie să ne întoarcem mereu la ele. Considerată prea aproape de istorie, viața locotenentului ar arde, s-ar calcina. Și, mai ales, și-ar pierde originalitatea, ar înceta să mai fie exemplară. De aceea, Hans Müller este ferm convins, trebuie să se înțeleagă că numai drumul interior la care te obligă evenimentele este exemplar.

Mai mult chiar : ce însemna națiunea pentru adolescentul care tocmai asistase la înmormîntarea mareșalului Hindenburg ? Nimic, cu adevărat nimic, dacă nu contrariul lamentărilor părintești, al strigătului strident și patetic al unei mame : „Evreii ! Evreii, e ușor de zis ! și, în sfîrșit, al unei balade spuse de un tată la urechea fiului său. Pentru asemenea lucruri simple, poți accepta moartea și nu pentru vorbe, pe care exaltarea politică le transformă în vorbe goale.

Petele albe ale vieții, petele albe ale istoriei... La care se adaugă această nevoie elementară : toate elanurile sufletești, înăbușite și ascunse de o reținere fără limite găsesc posibilități de exprimare prin mijloace politice.

Locotenentul își amintește cum profesorul lui de istorie îi dăduse să citească, puțin după moartea lui Hindenburg, un studiu apărut în 1923, *Al treilea Reich*, de un anume Arthur Moeller van den Bruck. Pagină după pagină știuse să dea un nume, ba mai mult, știuse să pună o mască pe tot ceea ce-l frămînta și, dacă nu ar fi avut convingerea intimă, datorată în mare măsură măștrilor săi, că Republica de la Weimar izvorîse dintr-un sistem parlamentar impus de străini, fără îndoială că ar fi fost mai puțin pornit împotriva socialismului, al liberalismului, al marxismului, al tuturor ideologiilor pe care le considera importate și pe ele din străinătate ! *Furtuni de oțel*, frumoasa carte a lui Ernst Jünger, citită aproape în aceeași perioadă, sfîrșise prin a-l convinge că o renaștere a Germaniei era posibilă.

— Și *Jundenrepublik*, „Republica evreiască“, pe care o denunțau permanent antisemiții ?

Siegfried respinge această întrebare cu un gest de agasare. Că evreii au avut de suferit de pe urma neîncrederii în Republica de la Weimar este cu atît mai puțin îndoielnic, cu cît au jucat un rol de prim ordin în această chestiune. Povestea evreului Ballin arată clar că izraeliții au fost ținuți în afara funcțiilor importante în Germania wilhelmiană. Ceea ce nu a mai fost cazul după 1918. Și este adevărat că fără ei nu s-ar fi produs ceea ce numim „cultura de la Weimar“. De asemenea, nu este deloc sigur că această „cultură“ strălucită, cosmopolită și în contradicție deliberată cu ceea ce, pe drept sau pe nedrept, trecea în ochii celei mai mari părți a germanilor drept adevărata „cultură“ germanică, ar fi fost bine venită într-o epocă în care țara, simțindu-se umilită, căuta să-și regăsească, în primul rînd, rădăcinile cele mai profunde.

Știi, domnule Hans Müller, popoarele sînt la fel ca indivizii : sînt nevoiți să-și încovoae spatele, cînd toate le ies pe dos. Du-te, de exemplu, să inviți la bal, oricît de extravagant ar fi acest bal, un om nefericit ! Invitația dumitale va fi refuzată. Acest om va prefera, fără nici o ezitare, să stea acasă, să mediteze în mijlocul lucrurilor care îi sînt familiare. Niciodată casa, locuința, în sensul cel mai propriu al cuvîntului, nu a avut o asemenea importanță. Acest om e nefericit și acesta este singurul lucru care contează. După Tratatul de la Versailles, Germania era un asemenea om. A fost obligată să se mute, să se schimbe, să meargă la bal. Și atunci ?

— Privește asta, domnule locotenent !

Hans Müller scoate din dosarul lui o bucățică de hîrtie, o flutură, o agită și asta produce un ușor fișit ca de aripi.

— Știi ce este ? O pagină scoasă din *Kürfürsterdamm*, o carte de Friedrich Hussong, publicată puțin timp după venirea lui Hitler la putere. Sau, mai bine ascultă : „Oricine era în serviciul lor era sigur că va reuși : juca scenele lor, scria în ziarele lor, era lansat în întreaga lume ; marfa lui era recomandată, fie că era vorba de brînză sau de teoria relativității, de explozie sau de Zeithheater, de specialități farmaceutice sau de drepturile omului, de democrație sau de bolșevism, de propagandă pentru avort sau contra legilor în vigoare, de muzica negrilor sau de dansuri sexy. Pe scurt, niciodată, lumea nu a cunoscut o dictatură mai fără rușine decît cea a intelectualității democratice...

VIII. PENTRU MOMENT

— Vezi dumneata, domnule locotenent, că aveam dreptate să-ți arunc în față numele catacombelor moderne care au fost lagărele de concentrare! Problema evreiască rămîne în centrul discuției noastre.

— Și va rămîne pînă-n veacul veacurilor.

— Ce vrei să spui?

— Problema evreiască, cum îi spui dumneata, aparține în egală măsură istoriei și metafizicii. Nu degeaba poporul lui Izrael a fost numit „poporul ales”. Totul pornește de aici, începînd cu noi.

— Cu noi?

— Cu noi, în calitate de creștini. Toată cultura noastră religioasă izvorăște din Vechiul Testament, după cîte știu eu.

— Atunci, domnule locotenent, ce rost a avut acest genocid?

— Celălalt, nu este el întotdeauna exclus? Și dacă, în plus, celălalt este în același timp minoritar ca număr și majoritar ca influență, excluderea devine feroce. De pe vremea Romei antice, sînt la mare preț țapii ispășitori.

Făcînd un gest cu mîna, Siegfried lasă să se înțeleagă că discuția asupra acestui subiect a durat destul.

— Dar asta-i subiectul, domnule locotenent! exclamă cu vehemență Hans Müller.

— O să revin, o să revin, nu te teme, și pot să te asigur că-ți rezerv o surpriză formidabilă. Pentru moment, însă...

Locotenentul Siegfried închide ochii. Simte nevoia să-și reînnoade firul vieții. Dar, printr-o neașteptată involuție, timpul s-a retras în spirala cochiliei, așa cum fac melcii. Cu un zîmbet vag, cu pleoapele lăsate, Siegfried desenează cu degetul arătător o spirală fără sfîrșit, cu o mișcare, în același timp, ușoară dar hotărîtă. Nu, cu siguranță, nu s-a întîmplat nimic demn de menționat între iarna lui '40 și primăvara lui '42. Demn de menționat pentru el, în orice caz... În ceea ce privește armata germană, în schimb, totul mergea bine și ar fi multe de spus despre uimirea, uneori paralizantă, care cuprinde popoarele, cînd unul din ele hotărăște să se pună în mișcare.

În adevăratul sens al cuvîntului, între 1940 și 1942, lumea a fost uluită. Germania celui de-al II-lea Reich reușea în fiecare din acțiunile ei.

Un lucru însă : este mult prea simplist să se considere că toate crimele sînt colective. Numai contrariul este adevărat și anume : crima unui singur individ se răsfrînge imediat asupra ansamblului comunității. Asta este învățătura cu care Siegfried a rămas după Leyda și după aventura sa milaneză.

IX. PRINȚUL AMBROSINI

— Imaginează-ți, domnule Hans Müller, că am primit ordin să merg cu compania, în cantonament, într-o proprietate din regiunea milaneză.

Motivul secret era că se căuta petrol în regiune și noi eram însărcinați, eu și oamenii mei, să asigurăm securitatea inginerilor germani care efectuau carotajele. Asta se întîmpla în primăvara lui '42...

Mare a fost uimirea locotenentului cînd, trecînd cu mașina de poarta domeniului, a văzut apărînd, după un cot al aleii, o vilă pe care a recunoscut-o imediat, ca fiind aceea în care el și tatăl lui fuseseră primiți puțin înainte de război. Zidurile vopsite în ocră, liniile de un clasicism sever, coloanele, frontoanele, totul, într-o clipă, i-au readus în minte o epocă apusă, pe tatăl său, rîzînd de fericire că se află în acea Italie pe care, după Goethe, o iubea atît de mult, a cărei limbă o vorbea cu o oarecare asprime și care strîngea în mîinile sale, fericit, foarte fericit, mîinile amfitrionului care pretindea că este foarte onorat să-i primească : amfitrionul lor, prințul Ambrosini, cel pe care-l vede acum coborînd treptele peristilului și așteptîndu-l surîzător, dînd ușor din cap, în timp ce șoferul lui se oprește în fața vilei, și locotenentul, cu mîinile întinse, fericit și el, foarte fericit că-l reîntîlnește pe prinț după atîția ani și atîtea răsturnări, se grăbește spre el.

Operă a lui Palladio, această vilă a aparținut, chiar de la construcție, Ambrosinilor, a căror legendă pretinde că descindeau din marea familie care a dat Creștinătății pe sfîntul Ambrozie, în secolul al VI-lea. Hans Müller habar nu are cine este acest sfînt. Face o mutră care lasă să se înțeleagă că nu-l interesează deloc, nici chiar cit negru sub unghie. Greșește, însă, pentru că, așa cum îi spune locotenentul, Ambrozie l-a convertit pe cel care avea să devină, ca

și el, un Părinte al Bisericii : pe însuși sfântul Augustin. Este clar că aceste precizări îi par demodate ziaristului. Cu o anumită nerăbdare acceptă totuși să rețină că Ambrozie a reușit să creștineze instituțiile imperiale pînă într-atît, încît s-a admis supremația Bisericii asupra Puterii. Și asta nu este tot : nesatisfăcut de lupta împotriva cultelor păgîne și de smulgerea din suflete a arianismului, el avea să impună împăratului Teodosie, în anul 390, o penitență publică, pentru masacrarea răsculaților din Thesalonic.

Exact acest lucru, prințul Ambrosini, bătrîn, cu gîtul slab și țopăind ca o pasăre, s-a grăbit să-l reamintească, nu fără ironie și curaj, locotenentului, care i se prezenta înarmat, cu un ordin de încartiruire și cu un ordin de rechiziție : trupa avea să doarmă în partea destinată servitorilor iar el în vilă. „Da, domnule locotenent...” — spunea Amadeo Ambrosini, cu mîinile la spate, cu capul aplecat înainte, cu chelia acoperită de cîteva fire de păr. Înota într-o haină care, prea largă și prea lungă, îi atîrna pe umeri și-i ajungea pînă la coapse. O umbră a celui ce a fost prințul Ambrosini, cu nasul lui imens, cu buze și cu urechi ca de elefant ! Un bătrîn libidinos, care și-a epuizat ultimele forțe în lucruri de nemărturisit. Așa îl vedea Siegfried de la înălțimea celor douăzeci de ani ai săi. Și poate că oroarea celor ce aveau să se întîmple cîteva ore mai tîrziu s-a născut inconștient din această primă impresie, din această repusie fizică... Buzele lui groase și umede îndrăzneau să invoce umbra sfîntului Ambrozie. Ele erau făcute mai curînd pentru sărutări degustătoare, lipicioase... „Da, domnule locotenent, reluă bătrînul prinț, Ambrozie nu a ezitat să impună — ridea, bătea din palme și repeta — să impună, îți dai seama ? — împăratului o penitență publică...” Aici se oprea, îl privea în ochi pe oaspetele său, agita ordinul de încartiruire și pe cel de rechiziție, dînd din cap în semn de negare. Căci locotenentul i-ar face o onoare, acceptînd să fie oaspetele său, și insista asupra acestui ultim cuvînt, ca și cum soarta lumii ar fi depins de asta ; și la acceptarea lui Siegfried, exclama : „O penitență publică ! O penitență publică impusă unui împărat ! Și pentru ce ? Pentru a-l pedepsi fiindcă a masacrat răsculații...” Ducîndu-și din nou mîinile la spate, înainta cu un pas, apoi cu încă unul, se lăsa pe călcîie, ca și cum și-ar fi luat zborul, ridica brațele în cadență, își umfla obraji, expira aerul cu un zgomot ciudat și sfîrșea ridicînd din umeri : „Imaginează-ți așa ceva astăzi ! Imaginează-ți așa ceva !” Bătea din picior : „Nu, nu, așa ceva este de neînchipuit, Dumnezeu s-a dus, domnule locotenent... De fapt, ești bun să-mi reamintești numele dumitale... Siegfried, locotenentul Siegfried ! — Ah, da așa este ! Un nume greu de purtat, așa-i !”

Dacă-și aduce aminte de tatăl său, avocatul Peter Siegfried, care a venit să pledeze la Milano ? Dumnezeu, mare și drept, bineînțeles ! Ah, ah, ce timpuri minunate, nu-i așa ? Tropicul de cizme cum să zic ? Atunci răsuna în cap, nu în urechi... Peter Siegfried ? Bineînțeles, domnule locotenent. Bineînțeles. Un om înalt, zvelt, nervos. Adept convins al Republicii de la Weimar, nu ? Cu un frumos profil acvilin, cu mâini lungi. Cu fiecare cuvânt, Peter Siegfried fi reveneau prințului în memorie și, socotea el, acesta era un motiv în plus ca locotenentul să se considere oaspetele său.

Din înaltul peristilului, Ambrosini arăta cu un gest larg parcul, cîmpia, ca și cum ar fi vrut să le ofere oaspetelui său înainte de a-l invita în interiorul vilei. Ceea ce caracteriza cel mai bine acest colț de pământ, în această primăvară a lui '42, era o anumită lumină care părea că emană de la vegetație. O lumină acidă, stridentă, care contrasta cu blîndețea roz a marmurei și cărămizilor. Italia de Nord este mult mai violentă decît se crede. Și, de asemenea, mai bogată. „De o bogăție, dacă ai ști...” Prințul se plîngea de Bonaparte, acest vagabond, acest uzurpator, acest golan, care nu a ezitat să întreprindă campania din Italia, cu scopul unic de a-i acapara comorile și de a umple casele de bani ale Directoratului, casele de bani ale Franței, pe care Revoluția le golise. Și după ce și-a introdus oaspetele în antreu, i-a arătat cu degetul, umflat de reumatism, marile panouri golite de tablouri : „Acolo, acolo și acolo existau, înainte de venirea acestui căpcăun, opere de Tiziano, de Tintoreto, îți dai seama ? Și... și... Nu, da, nu, Mantegna ! Îți dai seama ? Toate astea s-au făcut nevăzute, s-au evaporat, au dispărut, domnule locotenent... în numele... Cum am spune astăzi ? Cum am spune noi astăzi, cînd sîntem atît de inteligenți ? Cînd știm să dăm un nume oricărei circumstanțe ? În numele istoriei, asta-i, nu-i așa ?

Una peste alta, prințul prefera, de fapt, și de departe, războaiele napoleonice, cu toate jafurile lor, războiul lui modern, ideologic prin excelență. Trecînd spre bibliotecă, au angajat o discuție aprinsă : voiau să știe dacă Napoleon a fost sau nu instigatorul unor conflicte bazate pe o anume ideologie. Locotenentul reamintea că, înainte de a se îmbarca pentru Egipt, Bonaparte a avut ca primă grijă să rechiziționeze imprimeria Vaticanului, pentru a tipări manifeste în limba arabă, pe care intenționa să le difuzeze în Alexandria, cînd avea să debarce. Nu era oare vorba de o acțiune psihologică și Bonaparte nu era, într-un anume fel, maestrul dr. Goebbels ? Ambrosini nu nega acest lucru și, în timp ce-și ruga oaspetele să ia loc, îl privea cu o curiozitate amestecată cu o vie mulțumire. Care era plăcerea lui ? Conversația. Fericirea lui ? Un interlocutor care să nu fie cîtuși de

puțin de părerea lui. Își freca mâinile cu satisfacție. „Uimitor, uimitor ! repeta el. Războiul era o treabă bună când prilejuia întâlniri de acest fel. Cultura, așa cum o trăia el, ținea mai puțin de ceea ce știai decît de ceea ce schimbai cu altul în discuție.

Era emoționat, bătrînul prinț, cel puțin așa-l consideră el, acum. Atunci era precaut, văzînd în el un omuleț voios și prețios, incredibil de vicios și de prețios, rătăcit în această extravagantă locuință de marmură. Cu coloane, cu volute, tare în problemele unei Italii ce nu mai exista, care nu a existat niciodată ca națiune și pentru care Mussolini, cu bărbia proeminentă și fundul mare, nu era decît o caricatură oarecare. „Tatăl dumitale, domnule locotenent, nu-l prea aprecia pe Ducele nostru...” O tăcere plină de răutate care se citea în freamătul buzelor și în strălucirea de o clipă a privirii. Apoi : „Cum era posibil așa ceva ?” Și, înainte ca locotenentul să poată schița un răspuns, Ambrosini începea să rîdă cu un rîs liniștit și crud în care punea tot atîta furie, cît și dispreț. După care, aplecîndu-se la urechea oaspetelui său, bătrînul prinț îi strecura că „Ducele nostru” nu avea alt prieten mai bun ca el.

Și vinul de porto ! Avea un vin de porto care l-ar fi făcut pe un sfînt să-și vîndă sufletul, diavolului, și de ce nu ? chiar și pe sfîntul Ambrozie. Dulce, fără exagerare, de culoarea toamnei, și cu un buchet extraordinar, vinul de porto era adus special pentru el din Portugalia. Prințul Ambrosini plesnea din limbă, își ridica o sprînceană și-și întreba oaspetele cu un gest al bărbiei : „Ei ? Ei ?” Pentru el, acest porto, savurat într-o bibliotecă, stînd în fotolii englezești, adînci, era semnul unei înalte civilizații. Era arta de a-l mirosi, de două degete, și să vorbești despre el după ce l-ai gustat. Pentru plăcerea exclusivă a tînărului locotenent, prințul Ambrosini mima scena în care s-au întîlnit la Congresul de la Viena. Metternich și Talleyrand, doi prinți, s-ar putea spune, în jurul unei sticle de coniac sau armagnac, după gustul bătrînului Ambrosini, mai bun era armagnacul sau chiar armagnacul de cîmpie, mai ușor, mai aromat și cu mai puțini esterî, întîlnire în timpul căreia Austriacul i-a cerut Francezului să-i explice cum se obișnuiește să se bea în țara sa o asemenea băutură. Și Talleyrand, mai spiritual ca niciodată, i-a spus că se servea într-un pahar-balon, că se încălzea în podul palmei, că se aerisea făcîndu-l să se rotească pe pereții de cristal ai paharului ; apoi, odată aerisit și adus la temperatură potrivită, se mirosea ușor, îndelung, că, în sfîrșit, se așeza paharul pe măsuță și se începea o discuție amănunțită, cu mare poftă, ba chiar cu voluptate despre această băutură în care, după părerea lui Talleyrand, nici nu se înmuiaseră buzele... Spre cea mai mare satisfacție a lui Metternich... Și bătrînul prinț ita-

lian adăuga, visător, detașat, nostalgic : „Poate că aceasta este cea mai bună metodă ca să câștigi o dispută diplomatică !“

Biblioteca în care Siegfried își bea porto-ul avea dimensiuni de catedrală. Cu ziduri înalte, acoperită de o cupolă, era circulară, așa încât privirea, rotindu-se fără să se oprească în fiecare punct al acestui spațiu, inventa, într-un anume sens, un perpetuum mobile. Adevărat cadru magic, această încăpere te convingea foarte repede că nu are nici început nici sfârșit și, așezat, cum era locotenentul, chiar în centrul acestei mișcări, stînd nemișcat, era cuprins de o ameteală pe care nu o putea defini. Ameteală ? sau fericire ? Fericire sau fascinație ? Fără ca vinul de porto să aibă vreun rol, cărțile se aliniau cu miile, cu zecile de mii, alunecau ușor, începeau să se învîrte, încet, inexorabil, galaxii necunoscute, lumi noi, visări fără sfârșit...

„Imaginează-ți, imaginează-ți !“ exclama prințul, și Siegfried afla că, începînd cu anul 1541, anul în care s-a terminat construcția vilei, toate cărțile cumpărate de Ambrosini se aflau acolo și în special rarissima „gramatică greacă“ a lui Lascaris, care data din 1494, și toate operele care au ieșit atunci din tipografia Alzilor, întreaga bibliotecă aldină, „ați auzit de ei, inventatorii formatului in-octavo, apoi de literele înclinate numite *aldine* sau *italice*, și editorii autorilor, greci și latini, și chiar „*Elogiul nebuniei*“...“.

Prințul Ambrosini își detalia comorile cu un gest circular care accentua mișcarea de care era prins Siegfried și, ca un ecou, acesta îi auzea pe profesorii lui de la Heidelberg, dindu-i explicații despre tipăriturile vechi, și pe rectorul de la Leyda, vorbindu-i de Cristophe Plantin, tipograf strălucit de la Anvers. Și, încet-încet, cu legăturile în piele lucind blînd în lumina descrescîndă a acestei zile, în mintea lui Siegfried, se contura însăși Europa, o Europă pe care tatăl său o avea în el, și care era în contradicție totală cu Europa pe care cel de-al III-lea Reich dorea s-o clădească : Europa memoriei, Europa fidelității, datorită tipografiilor, datorită cărților, datorită referirilor pe care le permite lectura ; Europa de Nord și Europa de Sud, legate, formate, constituite de o cultură comună, Aldo Manuzio aici, Cristophe Plantin dincolo, și, în final, printr-o inspirație religioasă comună, acest creștinism, acest iudeo-creștinism, atît de puternic denunțat la Berlin !

„Dar, spune-mi, domnule locotenent, am impresia că numele dumitale e o întreagă istorie, nu-i așa ? Cunoști, fără îndoială, încercările prin care a trecut eroul Siegfried ? Viața dumitale se leagă oare, și ea, de trei episoade principale ? Cunoști destul de bine : nașterea și educația lui Siegfried la un fierar și lupta lui cu dragonul ; apoi dobîndirea comorii ; și, în sfîrșit, trezirea prințesei adormite...

Ai fost educat de un fierar ? Ai luptat deja cu un dragon ? Hai, spune !“ Prințul Ambrosini s-a sculat în picioare. Folosindu-se de o scăriță de aramă, s-a cocoțat pe un fel de balcon care înconjura biblioteca la trei metri înălțime de la podea. Necazul era că se deplasa în sensul opus rotirii, așa încît deranja mișcarea de care era animată întreaga bibliotecă. Siegfried își zicea că prințul sfida legile obscure, ascunse, în același timp certe și improbabile, în conformitate cu care singura mișcare reală ar fi interioară și nu exterioară. Căci, dacă te uitați bine, amețea era în interiorul lui Siegfried și această amețea era determinată de faptul că, deodată, lumea i se deschidea în față și-i permitea să zărească alte dimensiuni, perspective noi, pe scurt, o nouă artă de a trăi. „Ah, am găsit !“ exclama bătrînul italian.

Revenea cu o carte legată în piele roșie, subțire și de format mare, marcată cu stema Ambrosinilor. „Poftim ! Ia asta ! Sigur te va interesa. Citește, numai domnule locotenent, citește aici !...“ La pagina pe care i-o arăta era vorba de piticul Mime. Autorul îl înfățișa lacom după aur, cu care ar fi putut dobîndi putere : dar el era un tip fricos cu toate că era deștept și viclean. De aceea, întrucît el simboliza dorința de răzbunare a unei creaturi slabe și ticăloase și cum era incapabil de a domina prin el însuși, se străduia să-și realizeze planurile întortocheate, asigurîndu-și, prin minciună, serviciile acestui om puternic și generos care era Siegfried... „Interesant, nu ?“

Bietul tînăr locotenent ! Această poveste o știa pe dinafară. Ce putea fi interesant în ea ? În fiecare vară, de la vîrsta de treisprezece ani, pînă la șaptesprezece ani, tatăl său îl dusesse la Bayreuth. Tatăl său care nu-l admira decît pe Wagner. „Tetralogia ! Tot geniul poporului nostru se afla cuprins în ea și, adăuga el, comprimat pînă la explozie !“ Și, pe el, Siegfried, nimic nu-l plictisea mai mult decît aceste opere care nu se mai termină, aceste arii care alternau, mai ales între Mime, neisprăvițul, și Siegfried cel luminos... „Mime“ nu vă sugerează nimic, domnule locotenent Siegfried ?“ Ambrosini a închis cartea, pocnind-o, astfel că a fost înconjurat de un nor de praf. „Praf venerabil, praf cernut de ani, praful vîrstelor, domnule locotenent, praful din noi înșine“. Și bătrînul prinț a izbucnit în rîs.

Nu, Mime nu reprezenta nimic în ochii locotenentului. După-amiaza petrecută în compania bătrînului era prin ea însăși, destul de neobișnuită, pentru a nu mai simți nici o nevoie să-și facă probleme despre piticul din *Aurul Rhinului*. Ambrosini urca din nou pe înălțimile bibliotecii sale. Acum, aplecat în gol, flutura cartea rîzînd ca un nebun și exclama : „Și Hitler ? Spune, domnule locotenent Siegfried ! Hitler ? — Ei bine, ce-i cu Hitler ? — El este piticul Mime, domnule locotenent Siegfried. El este, poți fi sigur !“

X. TEATRUL LUMII

„Știi, domnule locotenent, la ce servește memoria ?“

Prințul Ambrosini învârtea între degete un pahar cu o băutură tare. Este țuică de armagnac de cîmpie, adus din acea Franța împotriva căreia se considerau în război, ei, italienii, și pe care germanii o nimiciseră cu un zel deosebit. Apoi, fără să aștepte răspunsul lui Siegfried, prințul pune o altă întrebare : „Cunoști Franța ?“ Are o minte iute, argint-viu, care sare mereu de la una la alta. Prințul Ambrosini gîndește tot așa cum merge : țopăind. Nu, locotenentul nu cunoaște Franța, cu excepția unei scurte treceri prin Paris, capitala ei, orașul-lumină, din care nu a văzut decît Notre Dame, Domul Invalizilor și... își încrunță sprîncenele, face un efort de memorie, își mușcă buzele... și Capela Saint-Denis. Pe asta nu o știe Ambrosini. Locotenentul îi spune atunci că-i vorba de un fel de necropolă, nu, cuvîntul nu-i potrivit, de o biserică mare, în care se regăsesc toate mormintele regale...“. Și înaintezi printre acești regi și regine de marmură, lustruiți de evlavie populară, prezenți pe vecie într-o tăcere atît de profundă, încît cel mai neînsemnat pas ceva mai apăsător pare că trezește ecouri seculare. Ici-colo se formează grupuri care se roagă. Unii se opresc în fața unui rege, alții în fața altuia. Zelul are regii săi, așa cum credința are sfinții ei... Îmi place foarte mult Franța, domnule locotenent. Această țară este imensă nu numai prin trecutul ei, ci și prin poporul ei...“. Cum Siegfried face un gest cu mîna, Ambrosini reia : „Da, da ! așa cum spun : „Poporul său“. Din nefericire, Revoluția Franceză, decapitîndu-l pe rege, a rupt legătura dintre religie și politică. De atunci, francezii au rămas într-un singur picior. Nu merg decît pe politică. În același timp, noi le-am călcat pe urme, dacă pot folosi această formulă îndrăzneată, și rezultatul cel mai limpede este că, nemaisprijinindu-se nici unii nici alții pe sentimentul religios, formulăm concepții șchioape...“.

Tocmai pentru a lupta împotriva acestei decadente a gîndirii a creat, cancelarul Hitler, cel de-al III-lea Reich. Cu asta, prințul Ambrosini este de acord. Dar... „Și Ducele vostru ?“ întrebă locotenentul. Nici acest lucru nu-l neagă, bătrînul italian. Dar...“ Și, apoi, adaugă Siegfried, lovind ușor cu mîna paftaua centurii : „Dumnezeu e cu noi“.

Ambrosini și-a dat scaunul de-o parte. Îi face semn oaspetelui său să-l urmeze. Cina a fost bogată : pateu din ficat de rață, friptură, salată, brînzeturi. Totul stropit cu un vin de Burgundia și, la sfîr-

șit, cu acest armagnac foarte tare și fin în același timp. Ambrosini îl invită pe locotenent să-și păstreze paharul. O cină franțuzească.

Puțin mai înainte vorbeau despre Franța. Pentru Siegfried era vorba, în primul rînd, despre o țară învinsă, despre o țară împotriva căreia neamții își luaseră revanșa. Și, cu toate că trecuse numai pe lingă statuile de marmură ale regilor tăcuți ai unei țări defuncte, el nu avea despre Franța decît o idee militară. Războiul, războiul și iar războiul... Despre ce altceva ar fi putut el vorbi ? Ce altceva a cunoscut el ? În ceea ce-l privește pe Ambrosini, el are despre Franța o cu totul altă imagine. După părerea lui, ea este, mai mult decît Italia sau decît Spania catolică, sanctuarul memoriei creștine. Îspășirile ei au fost exemplare. Pe măsura misiunii ei. Lumină, ea fusese sub monarhie, dînd tonul în lume ; lumină era și după Revoluție, dînd și de astă dată tonul în lume. Numai că iată : pentru prințul Ambrosini, pe cît de albă, luminoasă și strălucitoare fusese Franța lui Ludovic al XVI-lea, pe atît de întunecată, neagră și malefică era cea a lui Robespierre. Din cauza rupturii dintre religie și politică. „Și sentimentul religios, adăuga el arătînd spre centura locotenentului, nu constă în invocarea lui Dumnezeu, în încercarea de a-l acapara, de a și-l face aliat, ci în a-l servi“.

În anumite momente, ascultînd vocea timbrată a bătrînului prinț, lui Siegfried i se părea că-l ascultă vorbind pe tatăl său. Argumentele unuia, însă, difereau puțin de ale celuilalt. Dacă bătrînul Hans Siegfried nu visa decît putere și-i făcea plăcere să evoce orele exaltante petrecute în compania puțin exaltantului Wilhelm al II-lea, Peter Siegfried, plîngînd neputința unei Germanii învinse prin Tratatul de la Versailles, se retrăgea în bibliotecă, unde citea cîteva pagini din Tacit, despre măreția germanilor. Tatăl său : un amestec de tutun, blond și de apă de Colonia, cu gestul lui specific, de a-și strînge copilul la piept, cînd, după căderea serii, priveau împreună cum întunericul se lăsa încet-încet peste vale și se minunau de a fi ultimii luminați de razele soarelui... Și apoi mai era, șoptită la ureche, ca un cîntec de leagăn, acea baladă a lui Goethe care niciodată nu se termina fără ca el să nu fie cuprins de frisoane, să tremure și să i se umple ochii de lacrimi fierbinți, să-i curgă pe obraz cînd se întorcea spre tatăl său. „De ce ? Da, de ce această baladă ?“ Și Peter ridica din umeri cu o mișcare de neputință sau de ignoranță. Nu știa de ce-i spune fiului său această baladă. Nu, într-adevăr, nu știa. Știa, în schimb, că-l împingea ceva și parcă era constrîns de forțe care-l dominau, cărora era obligat să li se supună și care determinau mersul timpului, frumusețea pădurii și marile emoții care-l copleșeau la apusul soarelui în Pădurea Neagră. La italian, în schimb, Siegfried

nu vedea nimic asemănător. Nu era pătruns de nici o emoție romantică. Nici o exaltare. Nici un entuziasm. Pur și simplu, un fel de veselie, care i se vedea în strălucirea privirii. Prințul Ambrosini se amuza. Da, lumea era pentru el o distracție. Probabil pentru că, descendent dintr-una din cele mai vechi familii din Peninsulă, el aparținea tuturor secolelor dintr-o dată. Astfel, în timpul cinei, spusese ceva uluitor : „În secolul al XVI-lea făceam cutare lucru“. „În secolul al XVII-lea făceam...!“ Uimitor, nu ? În același timp tributar și solidar, prințul. Urmaș și strămoș. Pentru el timpul nu exista. Viața lui ? Nu ! Nu conta ! Viața lui făcea parte dintr-un lanț lung. Era normal. Vila pe care o ocupa aparținea familiei din 1451. Nemaiauzit, nu ? Probabil la asta se gîndea, cînd spunea că poporul francez este imens...

Imens prin secolele petrecute împreună, prin istoria comună, făurită sub aceleași proiectile, adorînd același Dumnezeu. Imens prin lucrurile imense pe care le-a făurit. Imens, așa cum poate fi considerată, prin istoria sa, familia Ambrosini... Totul este o chestiune de memorie. Prințul a spus-o, de altfel, cînd s-au servit băuturile : „Memoria este singurul meterez al unei civilizații“. În centrul tuturor lucrurilor, bătrînul Ambrosini, plasa memoria... Dacă era legată de credință, ea se numea Tradiție ; dacă se referea la spiritualitate, devenea un fapt de civilizație. Să nu uiți nimic ca să poți înțelege totul ! Prezentul rămîne fără sens dacă nu este luminat de trecut.

Și prințul Ambrosini și-a uimit oaspetele, spunîndu-i că Anschluss-ul, acea mare lovitură a cancerului Hitler, era de mult un vis secret al Hohenzollernilor : „Prin anii șaptezeci ai secolului trecut, un diplomat francez acreditat la Berlin scrisese despre acest lucru, afirmînd chiar că Hohenzollernii nu se împacă cu ideea că trebuie să împartă coroana imperială cu Habsburgii. De aceea vor să manevreze pentru a zdrobi Imperiul austro-ungar și a-i limita pe Habsburgi numai la Austria. Apoi, printr-o lovitură de forță, vor anexa Austria la Germania. Nu are importanță, adăugă acest diplomat, dacă prin aceasta ar declanșa un război european și nu are importanță nici dacă ar fi învinși. În orice caz, ei sînt suficient de orgolioși și de muncitori pentru a se redresa și pentru a trece în scurt timp în rîndul învingătorilor. Ceea ce înseamnă, domnule locotenent Siegfried, că Hitler al dumneavoastră împlinește în acest moment marele vis al familiei germane. Ceea ce înseamnă, domnule locotenent Siegfried, că Hohenzollernii, ei înșiși, purtau în ei marele vis al poporului german. Ceea ce înseamnă, domnule locotenent Siegfried, că orice popor are un suflet — cum spuneți voi la asta ? Eine Volksseele, nu-i așa ? și că acest suflet se întrupează în cei ce conduc poporul. Hohenzollernii atunci, cancelarul, Hitler acum,

nu sînt decît clipe instantanee ale unei durate pe care numai poporul o reprezintă...”.

Tot vorbind, prințul Ambrosini l-a condus pe locotenent prin toată vila. Toate camerele traversate erau de dimensiuni maiestuoase. Perdele mari, încrețite cădeau de la înălțimea tavanelor și acopereau cu culorile lor vii ferestrele, în timp ce scaunele și fotoliile, îmbrăcate în huse, păreau uitate „Războiul...” explica Ambrosini arătînd spre un mobilier care fusese făcut pentru recepții, pentru petreceri, pentru baluri, și care părea plictisit de așteptare. „Dar războiul nu contează...” relua el ținînd, lăsînd să se înțeleagă că nu va fi ultimul, cum nu era nici primul, ceea ce avea darul să-l enerveze pe locotenent. Pentru că el, Siegfried, nu avea, ca prințul, o țară de rezervă, făcută din veacuri, din strămoși, din cărți, chiar dacă purta un nume de prestigiu. El nu avea decît viața proprie și războiul amenința să i-o ia sau cel puțin să-i ia cei mai frumoși ani ai ei și să-l țină mult timp departe de Grete. Presupunînd chiar că se trăgea din eroul legendar, așa cum vroia să-l convingă cu orice preț prințul Ambrosini, era dezolat să constate că Germania, sărmana lui țară victorioasă, nu avea un trecut asemănător. În ochii lui, Germania era încă un vis cu nave de război, cu bunicul Hans, cu înmormîntarea marelui Hindenburg, la care a asistat, alături de tatăl său, și cu onoarea răzbunată de el. Prea puțin, de fapt...

— Vino să vezi ! Vino să vezi !

Prințul își lua aere de conspirator, cînd își invita oaspetele să-l urmeze. După ce a împins o ușă, au intrat într-o încăpere, nu într-o sală care avea dimensiunile unui teatru. Al unui teatru de tip italian, evident, cu deosebirea că nu avea nici un scaun destinat spectatorilor. Ciudată impresie să te găsești, dintr-o dată, într-un teatru și să-ți spui că, dacă spectatorii sînt excluși, înseamnă că ei trebuie să devină actori. Dar ce fel de actori ? și pentru ce dramă ? „Eh ! ? Eh ! ?” repeta mereu Ambrosini privind cum se întipărea uimirea pe trăsăturile locotenentului.

— Nu înțeleg, spunea acesta.

În fața lor se desfășura cea mai mare ciudățenie din lume : Teatrul lui Camillo, pe care prințul, cu vocea șoptită, îl numea „Teatrul lumii”, un fel de mașinărie din lemn și decoruri, al cărei secret, atunci cînd a fost construită, nu trebuia împărtășit decît unei singure persoane : lui François I, regele Franței, cu toate că Camillo se născuse la Bologna spre sfîrșitul secolului al XV-lea. „Vezi dumneata, domnule locotenent, Europa exista deja și, chiar la Bologna, se cunoștea importanța primordială a Franței ! Și bătrînul, mai vîoi ca oricînd, neobosit, îi explica faptul că Lazare de Baïf, în acea vreme amba-

sador al Franței la Venetia, aflase de lucrările lui Camillo, că fi dusese în Franța în 1530, că regele l-a plătit ca să termine în Italia Teatrul său și că un prieten al lui Erasmus, văzînd opera terminată, a scris că acela care era admis în acest „Amfiteatru“ — acesta e cuvîntul pe care l-a folosit — ca spectator, va fi capabil să discute despre orice subiect cu tot atîta ușurință ca și Cicero... Și corespondentul lui Erasmus adăuga : „Este o lucrare admirabilă, de o măiestrie dumnezeiască“.

— Tot nu înțeleg ! i-a spus Siegfried.

— Domnule locotenent, la sfîrșitul cinei, amintește-ți : te-am întrebat la ce folosește memoria și ți-am spus că ea constituie adevăratul meterezi al civilizației. Ei bine — și aici întindea arătătorul în direcția mașinării lui Camillo —, ei bine, ai în față ceea ce eu numesc „Teatrul Lumii“ și pe care Camillo îl numea „Teatrul Memoriei“. Apropie-te, domnule locotenent, apropie-te și mai ales nu da atenție molozului, bucăților de scînduri de pe jos. Eu nu dau voie să se intre în această sală din cauza secretelor pe care le conține. Asta ca să-ți dai seama, domnule locotenent Siegfried, ce încredere am în dumneata.

Uimit cu adevărat, clipind din ochi pentru a vedea ceva, un singur bec electric slab fiind destinat să lumineze această sală care se lărgea mereu, pe măsură ce ochii i se obișnuiau cu penumbra, Siegfried asculta cu neîncredere explicațiile bătrînului care, exaltat brusc, cu o voce de actor, striga cui vroia să-l asculte că secrete imense se ascund în spatele acestor lemnării și al acestor decorațiuni.

— Ce lemnării ? și ce decorațiuni ? întreba Siegfried.

— Răbdare, răbdare ! îi replica ironic Ambrosini. S-o luăm mai încet ! Dacă-ți dau prea devreme cheia, ea nu va deschide nici o ușă. Dacă-ți descriu ușa și-ți dau ideea s-o împingi, atunci cheia se va potrivi în broască. Așa-i cu secretele ! Ele nu există decît în măsura în care, odată depășită curiozitatea, apare dorința de a cunoaște. Ascultă-mă, deci ! Adineaori ți-am citat dintr-o scrisoare a lui Viglius Zwichem către Erasmus. Cu poșta următoare, el îi scria maestrului din Rotterdam că Camillo dăduse mai multe nume Teatrului său, spunînd ba că era un suflet construit, ba că acest suflet era prevăzut cu ferestre. Nu se sfia să pretindă că tot ce putea imagina spiritul omenesc trebuia să fie exprimat, prin semne materiale, pentru ca spectatorul să poată percepe dintr-o privire ceea ce era destinat să rămînă ascuns. Începi să înțelegi, domnule locotenent ?

— Nu. Mărturisesc că nu.

— Și totuși este simplu : Teatrul pe care-l vezi în fața duminale conține, în adîncurile sale, o știință — texte, citate, semne ma-

teriale, cum îți spuneam — care înglobează toate cunoștințele omenești și adunarea lor într-un tot devine magică, într-un anume sens, chiar mistică, vreau să spun că ea conduce imediat spectatorul-actor spre asemenea mistere profunde încît dă naștere unei filozofii oculte. Incepi să înțelegi, domnule locotenent ?

— Din ce în ce mai puțin !

— E normal. Ceea ce-ți povestesc eu aici aparține unei științe, al cărui singur deținător, ultimul deținător sînt eu. Și, pentru că, în timpul cinei, am văzut în dumneata contrariul a tot ce pari a fi, aș vrea să-ți transmit secretele mele. Vîrsta mea e înaintată și nu am urmași. Și, apoi, domnule locotenent, nu sîntem noi aliați.

Pronunțînd acest ultim cuvînt, prințul Ambrosini a rîs, un rîs ciudat, ceva între zgomotul pe care-l face cleștele de spart alune și un geamăt. Buzele lui groase și umede s-au ridicat peste gingiile roșiatice. Asta nu-i gură, își zice Siegfried, ci gură de canal. Și totuși, în ciuda repulsiei fizice pe care i-o producea acest surîs, nu se putea împiedica să nu se lase cucerit de farmecul umanistului.

— Și știi, domnule locotenent, nu a fost găsit încă Teatrul pe care Camillo l-a construit pentru François I, așa că exemplarul meu este unic. Unul din strămoșii mei îndepărtați — de pe la mijlocul secolului al XVI-lea — l-a cumpărat de la un anume Pomponia Cotta, milanez căruia nu-i plăcea orașul (spunea că-i o „închisoare unde te plictisești) și care și-a amenajat o casă la țară unde, în mijlocul cărților și al tablourilor, se delecta, așa cum scrie în 1559 Bartolomeo Taegio în micul său ghid al vilelor din vecinătatea orașului Milano, meditănd în fața „edificiului profund și incomparabil al minunatului Teatru construit de preaminunatul Giulio Camillo“. Și, acum, fii foarte atent la ceea ce-ți voi explica !...

Impingînd cu piciorul o scîndură putrezită care se rupe cu un zgomot înăbușit făcînd să se ridice un nor de praf cenușiu, bătrînul prinț se apropie de fundul sălii. Arată cu mîna ceea ce numește el „trepte“. „Sînt în număr de șapte, spune el, și sînt separate prin șapte alei care reprezintă cele șapte planete. Mă urmărești ? Mă urmărești, domnule locotenent ?“

Chiar înainte ca Siegfried să aibă timp să răspundă, Ambrosini îi arată șapte uși care dau spre șapte alei. Acestea, adaugă el, sînt decorate cu numeroase imagini. Asta nu vă spune nimic, domnule locotenent ? strigă prințul. Siegfried dă din cap. „Și cei șapte stîlpi ai înțelepciunii, domnule locotenent ? Cei șapte stîlpi ai lui Solomon, ai templului lui Solomon ?

Cu capul înainte, gînditor, cu mîinile la spate, bătrînul se întoarce spre ofițer. „Știu, știu, toate aceste lucruri sînt cu atît mai

greu de înțeles, cu cât noi nu mai dispunem de cunoștințele renașcentiștilor, și mai ales ale lui Pic de la Mirandola, care, în ceea ce-l privește, știa să explice toate cabalele : lumea supracerească a serafimilor, lumea a emanațiilor prin excelență divine, lumea cerească intermediară, în care gravitează stelele ; și, în sfârșit, lumea subcelestă, numită elementară, în care ne aflăm noi...". Îi face semn cu capul : „Sînt suficient de limpede, domnule locotenent ? Întrebare inutilă, pentru că nici nu așteaptă să-i răspund. Începe iar un discurs care seamănă din ce în ce mai mult cu un vis cu lemne, scinduri, moloz, praf și exaltare : „Ascultă-mă, ascultă-mă ! Camillo a avut inteligența să plaseze, chiar de la intrare, cele șapte planete. Aceasta este esențial, deoarece ele sînt măsura tuturor lucrurilor din viața noastră pămîntească. Odată ce spiritul omenesc le-a memorat împreună cu ceea ce le caracterizează, el poate, după bunul său plac, să se deplaseze, fie spre lumea supracerească care este aceea a ideilor, a serafimilor și a îngerilor și va intra astfel în Templul Înțelepciunii, fie spre lumea subcelestă care este supusă influențelor astrale. Vezi, domnule locotenent, Teatrul Memoriei reprezintă deci întregul univers de la origini, cu cauzele primare, și înțeles în toate etapele creației. Pasionant, nu ? Începi să întrevezi secretul, domnule locotenent ? Dar mă pierd, mă pierd. Trebuie să merg mai încet.

De fapt, Camillo voia să transmită regelui Franței următorul lucru : cel care știe să folosească Teatrul său nu reține numai lucrurile, cuvintele și artele, ceea ce ar însemna deja o bună folosire a memoriei, el dobîndește, de asemenea, o adevărată înțelepciune, întrucît cunoaște, în sfârșit, cauzele lucrurilor, și nu efectele. Dar asta nu-i totul, domnule locotenent, asta nu-i totul !"

Alergînd cît putea de repede pentru vîrsta lui, Ambrosini scoate o scindură, apoi, o alta, ridică mult praf, începea să tușească, să se scuture de praf, exclamînd în culmea entuziasmului : „Iată aici, uită-te, domnule locotenent, toate aceste sertare, aceste zeci, sute, mii de sertare. Nu-i grozav ? Astea conțin teancuri de hîrtii, citate care acoperă întregul cîmp al cunoașterii. Este de-ajuns să alegi. La întîmplare, domnule locotenent, la întîmplare, și adevărul despre lume, fișat, repertoriat, clasificat apare mai strălucitor decît lumina soarelui. Lumină cauzală, domnule locotenent, nu fenomenală ! Și știi cine determină această diferență subtilă și esențială ? Newton, domnule locotenent, Newton în persoană, despre care toată lumea a uitat că era alchimist cu mult înainte de a fi fizician... Ah, ah, domnule locotenent Siegfried, iată ceva care vă uimește, nu-i așa ?"

XI. NOAPTEA PALLADIANĂ

„După asta, totul s-a desfășurat foarte repede. Totul ? (Siegfried pare să zîmbească, apoi, ridică din umeri...) Totul, adică, imbecilitatea, prostia, un fel de dezonoare, apoi, drama.

„M-am despărțit de prinț pe la ora unsprezece seara. Îmi voi aduce aminte de fața lui, pînă în ultima clipă a vieții : iluminată, strălucitoare, cu o lumină interioară pe care aveam s-o regăsesc uneori în privirea profesorului Ubersachs. Pentru a folosi o expresie oarecum convențională, sufletul i se oglindea în trăsături. Am plecat în plină noapte, oscilînd între emoția produsă de figura lui și impresia că prințul era nebun.

„...Soldații mei făceau un tapaj ca toți dracii. Din vilă nu era posibil să-i auzi din cauza poziției clădirilor auxiliare, unde erau încartiruiți. Odată traversat parcul, am început să mă orientez după zgomot. Cîntece, strigăte, o anumită vibrație a aerului, ceva care mă alarma. Grăbindu-vă, mă întrebam de unde venea această neliniște. Știi, doar, cînd te înfurii brusc, organismul, fără să-ți dai seama, înregistrează schimbarea de timbru, de intonație. Este ceva organic. Simți un gol în stomac și numai după aceea frica se comunică la creier. Am început să alerg. Lumini înalte și puternice se ridicau din cînd în cînd în noapte. Clădirile anexe blocînd vederea, am crezut că oamenii mei au dat foc la o parte din clădiri. De acolo, unde mă aflam, nu puteam decît să-mi imaginez și, gîndindu-mă la incendiu, m-a cuprins o frică de nedescris.

„— Ce se întîmplă ?”

„Am strigat, cît am putut de tare, cu speranța că ecoul va ajunge înaintea mea, că-mi va anunța sosirea și că, prin efectul vocii, se va restabili ordinea în curtea în formă de pătrat, mărginită de clădirile anexe, operă a unui elev de-al lui Palladio.

Cînd am trecut de grajduri, am văzut succesiv un foc mare de sărbătoare, o femeie cu sînii goi, oameni pe jumătate dezbrăcați și totul a început să se învîrte cu mine, ca și cum fusesem cuprins de o puternică amețeală.

„...O amețeală ca o gaură neagră în care mi se părea că sînt aruncat, și cad ca o piatră, în timp ce strigătele de bețivani ale soldaților mei se amplificau. Cu cît cădeam mai jos, cu atît vacarmul devenea mai greu de suportat. Noaptea ardea, rîsetele se înteteau, însoțindu-mă în cădere ; și cu cît mă cufundam mai adînc, cu atît rîsetele se amestecau cu alte rîsete, cu alte strigăte. Pe toată durata căderii, zăream fața obosită, extenuată a tatei apărînd pe un fond

de corpuri încolăcite, apoi, pe cea a bunicului, cu aerul lui de copil silitor. Cum ! Fiecare om trebuie oare să parcurgă aceleași drumuri și să se odihnească la aceleași halte ca și cei dinaintea lui ? Fatalitate sau rutină ? Aveam să cedez și eu ? Aveam să fac și eu ca toată lumea ?

— Veniți, domnule locotenent !

„Cineva mă zărise la intrarea în curte și-mi făcea semne disperate. Aerul era răcoros și îmi plăceau aceste flăcări care se ridicau ca niște limbi înalte de foc, proiectându-se pe ocrul roz al zidurilor, și-mi plăcea și faptul că soldații mei erau fericiți. Greoi, doborâți de vin și de oboseală, încercau să danseze. Siluetele lor se mulau pe frumoasele fațade „Renaissance“, și imaginile, proiectate pe piatră de flăcări, se roteau, se agitau, creau o lume a uriașilor.

„Fata era mai mult decât frumoasă : ca un adevărat animal, sălbatică, cu buze groase, cu părul negru și lung, și cu sînii dezgoliți. Cînd s-a apropiat de mine, cu mîna întinsă, a făcut-o cu o asemenea mișcare din șolduri, încît mi s-a părut că doar abdomenul era viu la ea. Purta o fustă lungă, strîmtă care făcea să iasă în relief, între șolduri, un abdomen de copil. Teribil contrast ! Această femeie, dispusă pentru orice fel de luptă, avea o mîna și un abdomen de copil. Într-o clipă, mi-am dat seama că ea își făcuse din slăbiciunea ei o forță și i-am întins imediat mîna.

„Ce a însemnat atingerea degetelor noastre, poate fi oare uitat ? Foc și gheață în același timp, într-un singur frison, și timpul care se oprește și secolele care se învîlmășesc și lumea care dispare, în timp ce două ființe, un bărbat și o femeie, se întîlnesc în veșnicie. În veșnicia unei clipe.

„Fără îndoială că forța ce emana din degetele noastre unite era atît de mare, încît soldații au încetat să mai cînte, să strige și s-au apropiat unul cîte unul, de noi, pînă au format, fără o înțelegere prealabilă, un cerc în mijlocul căruia, într-un anumit sens, ne-au prins prizonieri. Și, atunci, au început să fredoneze, cu gura închisă, un cîntec. Nu-mi credeam urechilor. A fost nevoie să aștept primele măsuri ca să mă conving că oamenii mei ne ofereau, acestei fete și mie, un vals, da, un vals.

„Am atras-o spre mine. Corpul ei se potrivea perfect cu al meu. Și, încet, cu duioșie, am învățat, în această noapte de foc și gheață, să ne potrivim pașii, să ne amestecăm picioarele, să ne privim, un, doi, trei, vals în trei timpi, să alunecăm, să ne învîrtim, să dansăm, să zîmbim, vals în patru timpi, și ferestrele cu cercevele, și fațadele, și usile boltite ne-au acompaniat, rotindu-se mai întîi încet, apoi accelerînd mișcarea într-un mare amestec de piatră, de flăcări, de

figle, vals în trei timpi, vals în patru timpi, în timp ce oamenii mei se transformau într-un zid de întuneric, de uitare, de absență și că această fată și cu mine, purtați de dans, aveam impresia, adică nu, certitudinea că stăm pe loc.

„În jurul nostru părea că lumea înnebunise. Numai noi aveam, prin simpla noastră prezență, un spațiu de calm, de liniște, de nemiscare. Din copilărie, din vara petrecută la Leyda cu Grete, nu mai simțisem asemenea fericire. La sfârșitul valsului, prima mea grijă a fost s-o ajut pe această fată să-și acopere pieptul. Nu pentru că mă temeam să nu răcească, ci pentru a marca pentru toți că îmi aparținea. De-acî încolo, goliciunea ei avea să fie doar a mea. Dintr-o dată, ea înceta să mai fie prostituata pe care soldații mei o aduseseră aici. Ridicîndu-și o șuviță de păr, m-a privit. Am avut impresia că, în ochii ei, se citea sfidarea crudă a grațitudinii. Prostituată, această ființă era intangibilă; schimbîndu-și statutul, ea devenea fiorescă. Privirea ei mi-a aprins tot sîngele.

„Mi-au venit și mie gînduri de pradă. Mîinile ei de copil trebuia să le constrîng la gesturile cele mai precise de iubire. Acest abdomen de copil trebuia să-l răscolesc. Frumuseți ale iadului, ah!, în acea noapte, le-am cunoscut în cele din urmă, și servite și sărbătorite. Pînă la saturare. Pînă la epuizare. Pînă la greață.

„Deodată focul s-a potolit. Lemne. Ceream să se pună lemne pe focul care începea să se acopere de vîlurile gri ale cenușii. Soldații arseseră tot ce găsiseră în magazie. Ce conta! Luînd fata de mină, am făcut semn la patru dintre soldații mei să mă urmeze și, ca niște nebuni, am alergat spre vilă. Găsirea sălii mari a teatrului a fost o joacă și, în lumina slabă a unei singure lămpi, am arătat cu mîna ceea ce prințul Ambrosini numea cu emfază Teatrul Lumii și care se reducea, ce nebun acest bătrîn italian!, la scînduri putrezite, rezemate de pereți, pe mai multe rînduri.

„Am revenit în curtea clădirilor anexe, în aplauzele soldaților care rămăseseră pe loc și care, călăuziți de către camarazii lor, au pornit să aducă scînduri. Și focul s-a întetit, înălțîndu-se în noapte spre stele cu o forță, așa mi s-a părut, plină de veselie.

„Fără îndoială că veselia provenea din mine și din fericirea pe care o trăiam, ducînd cu mine această fată — prenumele ei era Sofia — pînă în camera pe care o ocupam în vilă. Curios: numele ei era Sofia, adică înțelepciune, și animalitatea ei trezea în mine toate dorințele, duioșie și bestialitate.

„Mergeam spre camera mea cu pași siguri. În mine erau toate certitudinile. În acel moment, eram de neînvins. Mînat de dorință, toată lumea era a mea. Sofia, cu mîna în mîna mea, mergea cu un

pas în urma mea. Deja supusă, deja dispusă să-mi satisfacă orice capriciu. Fără să-mi dau seama prea bine ce mi se întâmplă, credeam că o iubesc pe Sofia și râdeam în interiorul meu, la ideea că purta un nume dezmințit de întreaga ei persoană.

Ajunsa în camera mea, am privit-o mai atent și, în timp ce-o urmăream, m-am gândit la soarta ei. Cearcâne îi adinceau orbitele, buzele întredeschise se răsfrîngeau lăsînd să se vadă carnația purpurie, nările îi fremătau în ritmul respirației. Întreaga ei figură reflecta instinctul și clipa. Ce animal ascundea Sofia sub pielea ei ? O panteră, după cum arăta culoarea verde smarald a pupilelor ? Un dihor, după cum arăta botșorul ei alungit ? Ce animal aveam de domesticit ? Cu o mișcare a umerilor s-a depărtat de mine, a scăpat întrebărilor mele nerostite și a alergat spre baie. Mulți ani după aceea, Sofia mi-a reapărut în gînd. Aceasta se întâmpla în fortăreață. Nu pentru că mă încerca nostalgia acelei nopți paladiene — așa îmi plăcea să caracterizez întîlnirea mea cu Sofia —, ci pentru că prenumele acestei fete mă intriga mereu. Deci, după mulți ani, am primit răspunsul : dacă această mînză frumoasă se numea Sofia, înseamnă că este înțelept să trăiești potrivit cu vîrsta pe care o ai. Mi-au trebuit mulți ani ca să înțeleg această evidență simplă și banală. Dar, pe moment, mă mulțumeam s-o văd revenind, șiroind de apă, tremurîndă și frumoasă, foarte frumoasă, oglindă perfectă a dorinței și foamei mele.

„A rîs ? A gemut ? A strigat ? S-a dăruit ? deschis, abandonat ? Poți oare ști ? Dragostea ne arată așa cum sîntem. Amintirile mele sînt incendiare, incandescente. Sînt ametoitoare, cu plutiri și cu căderi urmate de pocăiri admirabile și delicioase. Prin Sofia, Italia mi-a oferit strigătele și dansurile ei, bucuria de viață imensă a unui popor care știa să cînte, să bea și să iubească. Noi, germanii, nu am putut niciodată să împărtășim așa ceva. Pentru noi, Italia reprezenta o culme a exotismului. Călătoream la Roma și, chiar mai mult, la Napoli, cum cred că se călătorește acum la Kuala-Lumpur. Germania constituia întregul nostru univers și, de cum treceam frontiera țării, aveam în cap un anume slogan politic : vorbeam despre Europa, cînd era vorba de Olanda, de Franța sau de Italia, dincolo de care începeau pămînturi ostile, apoi, teritorii inamice.

„Și inamicul, atunci nu știam, se numea, pe moment, Sofia. Dumnezeuule Mare, cît m-a făcut de fericit și de mîndru ! Am făcut dragoste pînă către orele tîrzii ale nopții, luminați și încălziți de cele trei buturugi, pe care le aruncase în șemineu, și pe care le-am atîțat cu cizma. Puține nopți mi-au dat un asemenea sentiment de plenitudine, chiar de împlinire. Îmi plăcea să văd cum îi strălucește sudoarea la rădăcina părului și să prind cu limba lacomă, picătura care

începea să se prelingă spre timplă. „Să iubești, să iubești, să iubești...” strigam eu cu patimă, neîndrăznind să-i declar iubirea mea, și ea stringându-mă între coapse, apăsându-mă cu amîndouă mîinile pe șale, striga la rîndul ei : „Încă o dată ! Încă o dată ! Gîfiiam amîndoi, alunecam printre cearșafuri, urcînd fără încetare fluvii dezlănțuite.

„Există nopți care hotărăsc o viață. A mea a fost decisă în acea noapte și, dacă soarta ar fi hotărît altfel, aș fi făcut totul s-o regăsesc pe Sofia. Totul, da, totul, oricît de proastă ar părea astăzi această alegere. Acum însă nu mai sînt tînărul puțin cam aiurit, care eram la douăzeci de ani. Astăzi, nici nu m-aș uita la o fată ca Sofia. Oare mai sînt în stare să mă uit la vreo fată ?

„Deodată s-a produs în locuința imensă și întunecată un zgomot neașteptat, ținînd seama de oră, ciudat, ținînd seama de obiceiurile servitorilor, un zgomot care semăna cu un vuiet și care, apropiindu-se de aripa clădirii unde mă aflu, se transforma încet-încet în bocete. Pînă la ziuă mai era mult. Ce se putuse întîmpla ? Sărim din pat, am alergat la fereastră. Afară, cîmpia părea ninsă, din cauza brumei care strălucea în lumina lunii. Nu departe de camera mea, bocetelile se transformau în înjurături. Sofia mi-a spus că oamenii se plîngeau de soldații mei, și de mine, și că, fără noi, nenorocirea nu s-ar fi abătut asupra vilei. M-am hotărît să mă îmbrac. Dacă trebuia să înfrunt ura, trebuia s-o fac cu demnitate. În schimb, Sofia a rămas în pat, acoperită pînă la nas, și găsea întîmplarea pe gustul ei. După ce-mi calmase furiile, mă făcea acum să mă înfurii. Dacă nu ar fi fost oamenii care se adunaseră în fața ușii mele și care îmi strigau să le deschid, m-aș fi aruncat din nou peste Sofia tuturor exceselor.

„Stăteau în fața ușii de la camera mea, în același timp, respectuoși și agresivi. Fără îndoială, se așteptau să mă vadă apărînd în cămașă. Văzîndu-mă însă cu centură și încălțat în cizme, s-au cam speriat. Mi-am dat seama după gestul administratorului care, pentru a-și ascunde pijamaua, și-a strîns gulerul hainei, o haină veche, cam peticită. Servitoarea, cu părul despletit, în cămașă de noapte, cu un șal vechi pe umeri, și șoferul, soțul ei, păros, neras, rotindu-și ochii bulbucăți în toate părțile, și mica fată în casă, pe jumătate dezbrăcată, frumoasă ca o inimioară, plîngînd ca un copil și exclamînd dintr-o dată : „Ce-ați făcut ? Ce-ați făcut ?”

„Aceste strigăte au dat semnalul unui concert de bocete și de blesteme, cu sunete stridente, cu cuplete ininteligibile. Din fericire, cunoscînd puțin limba italiană, am reușit să înțeleagă că acele guri schimonosite, acei umeri agitați de tremurat și acele chipuri despletite îmi reproșau moartea prințului. Din instinct mi-am scos revol-

verul și i-am văzut pe toți retrăgându-se imediat, pînă în fundul coridorului, masă întunecată, masă dușmănoasă, bloc de întuneric în noaptea muribundă.

Fără să stau pe gînduri, am închis ușa camerei, am zăvorît-o, i-am ordonat Sofiei să se îmbrace, am alergat spre sala de baie care avea o ușă mică ce da într-un coridor îngust, am sărit treptele scării, patru cîte patru, și am alergat pînă la clădirile anexe să-mi trezesc oamenii. Aapoi, escortat de soldații mei, am revenit la vilă și, condus de șofer, l-am descoperit pe prințul Ambrosini, pe podea, cu fața în jos, în sala unde mă dusesese să-mi arate minunea minunilor : Teatrul Lumii.

Văzîndu-mi amfitrionul mort, cel care, în seara precedentă, părea însăși viața, am fost răscolit cum nu se poate spune. Mai mult decît un om, se stinsese, o anumită idee de civilizație. Înțelepciunii umaniste, pe care a știut s-o creeze Renașterea și pe care Ambrosini încercase să mi-o transmită, eu îi opusesem, pe loc, sălbăticia pădurilor noastre adînci și întunecoase.

Cu un gest al mîinii am cerut să fiu lăsat singur lîngă cadavru.

Bietul prinț ! Probabil că auzise venirile și plecările soldaților mei care cărau scînduri, a alergat pînă în această sală și a descoperit-o goală. Probabil că... Dar la ce bun ? Acolo unde eu, idiot cum eram, nu văzusem decît niște scînduri putrezite, Ambrosini trăia, împotriva oricărei rațiuni, un vis de măreție spirituală. Deținător, ultim deținător al unor secrete, pe care numai regele Franței trebuia să le cunoască, visa să reînvie timpurile și oamenii, mari aristocrați ai spiritului ; visa să cunoască pe pămînt un Ierusalim ceresc. Și sosesc eu rechiziționez în numele războiului, în numele... În numele cui, de fapt ? Și, pentru că oamenii mei s-au îmbătat, pentru că prostituata și-a arătat sinii, pentru că noaptea era rece, pentru că a fost nevoie de combustibil pentru un foc de sărbătoare.

Locotenentul Siegfried are un fel de suspin, reținut imediat, imediat înăbușit. Este clar că aceste amintiri îl tulbură foarte mult. A vorbit oare ? Și ce a spus ? Își trece mîna peste fruntea ușor transpirată, o mînă străvezie și slabă, o mînă agitată de o ușoară tremurare. Pălînd brusc, locotenentul este afectat ca și cum, reîntorcîndu-se astfel în trecut, și-ar dubla viața, în loc să întinerească. Și, totuși, cînd a evocat-o pe Sofia, animalitatea Sofiei, cît părea de tînăr ! Îți vine să crezi, își zise Hans Müller, că oamenii au doar vîrsta diferitelor stări prin care trec : bătrîni și triști, tineri și veseli, maturi și gravi, copii și visători. Există oare vreo ființă fără aceste multiple metamorfoze ? Unde este adevărul ființei ?

„Și cînd mă gîndesc, adaugă Siegfried, că nu m-aș fi îndoit de nimic dacă nu ar fi murit prințul Ambrosini ! A fost nevoie să moară pentru a putea recepționa mesajul pe care, încă de la sosire și în amintirea tatălui meu, se străduia să mi-l transmită. Un mort pentru un adevăr ! Ce spun ? O moarte pentru ca, în mintea mea, să apară începutul unui adevăr !

XII. GRETE

Era prea mult. Acum că dispăruse frumoasa minciună a începuturilor, exaltarea și făcliile Nürnbergului, exaltarea și excursiile în Pădurea Neagră, o minciună frumoasă oferită unei tinereți care crescuse în atmosfera de înjosire a părinților, ce mai rămînea ? Oricît încerca Siegfried să întoarcă această întrebare, pe toate fețele, nu găsea răspuns.

Grete își petrecea anii cei mai frumoși așteptîndu-l și, din permisie în permisie, putea să vadă cum i se ofilește mai mult fața, cum i se stinge privirea, chiar dacă, de fiecare dată cînd se întorcea, simulînd bucuria, părea foarte veselă. Aceste manifestări exterioare durau însă puțin. Foarte repede, Grete recădea în tăcerea care constituia viața ei de toate zilele și, cînd o surprindea ștergîndu-și pe furis o lacrimă, se ferea s-o întrebe de ce, temîndu-se ca ea să nu ridice din umeri în semn de indiferență. Grete era obosită de viață.

O făcuse să participe, de aproape, atunci cînd a avut ocazia, cel mai adesea de departe, la toate campaniile lui, să-i împărtășească iluziile. O lăsase să-i cunoască deziluziile. La ce ar fi folosit ca, văzîndu-l îndepărtîndu-se, chiar cînd părea ca rămîne lîngă ea, să-i vorbească de Leyda, de universitatea de drept, de vara lui '38, de profesorul Meijers ? Acele ore senine, pline de lumină și iubire, nu fuseseră oare acoperite și mînjite de ceea ce subofițerul Siegfried avea să facă doi ani mai tîrziu ? Minciuna cea frumoasă se transforma într-un adevăr amar.

Cînd i se întîmpla să vină în permisie, în aceste ultime luni, se temea din ce în ce mai mult să se afle față în față cu Grete. Întrebările ei îl săgetau. „Hai, spunea ea aproape fără să-și dea seama, atît părea de absentă, vorbește-mi despre camarazii tăi !“ Se interesa despre unii și despre alții. Te făcea să crezi că-i investea cu grija

de a crea în jurul lui Siegfried o nouă familie, un cămin nou. Și asupra cutăruia sau cutăruia, pe care nu-l cunoștea, emitea judecăți atît de sigure, atît de precise, numai din ce aflase de la Siegfried, încît acesta, nedumerit, uimit, chiar, sfîrșea prin a crede că Grete avea puteri vrăjitorești, în orice caz, de prezicătoare.

Dumnezeul Gretei nu era acela al cărui nume era scris pe paf-taua centurii lui. Dumnezeul Gretei era numai iubire, îl invoca din-tr-o suflare pentru un da sau pentru un nu și, în acele momente, fața i se rotunzea, se înroșea, redevenea feciorelnică — Dumnezeul Gretei avea optsprezece ani. Siegfried îl vedea punînd stăpînire pe fața celei pe care o iubea și transformînd-o, așa cum el niciodată nu a știut să pună stăpînire și s-o transforme, chiar în momentele cele mai fierbinți ale iubirii lor și Dumnezeul Gretei era un amant fără pereche.

Cu ocazia ultimei permisii, Siegfried a avut sentimentul îngrozitor că Grete îl primea pentru că așa-i dicta datoria. De la ea nu mai emana nici o radiație. Grete devenise rece. Nici căldură nici duioșie. Și, totuși, ce frumos se vedeau din balcon munții Bavariei, la ora asfințitului ! Aurul asfințitului și albastrul înserării delimitau cre-stele, în timp ce brazii deveneau translucizi, ca și cum i-ar fi cuprins focul. Uită-te ! Privește ! îi spunea el Gretei ținînd-o de mijloc, dar ea se smulgea blînd din îmbrățișarea lui, fără să răspundă sau măcar să aprobe cu capul, un gest. Ce-i păsa ei de această minunăție, dacă inima îi era pustie ?

Nu-i reproșa nimic lui Siegfried. El nu avea nici o vină. Pur și simplu, se îndepărta de el, pentru că el se îndepărta de propria-i viață. Frumoasa minciună a celor douăzeci de ani le mînca viața, le asasina zilele, le desființa nopțile.

Din adevăr amar, după întîmplarea cu profesorul Meijers, frumoasa minciună devenise o mîrșăvie, o rușine, cu moartea prințului Ambrosini. Cum adică ! Tot ce era de valoare în lumea asta era pervertit, murdărit, anulat de război ? Și chiar eroismul camarazilor de luptă cît valora ? Numai statele au nevoie de eroi. Femeile, ele, au nevoie doar de oameni pe care să-i iubească. Altădată, Gretei îi plăcea să-i mărturisească că, după ea, iubirea pe care o femeie o poartă unui bărbat o face, în mod instinctiv, să-l formeze — își strîngea mîinile în căuș și, privindu-le cu atenție, repeta : să-l formeze, în-telegi, să-l formeze ! apoi rîdea fericită, gîndindu-se la nobila ei misi-une. Istoria, adică nebunia ucigașă a oamenilor, îi furase această mi-siune. Grete se regăsea cu mîinile goale și timpul trecea. Trecea. „O, Doamne !“ suspină ea, pentru a-și stăpîni furia, care simțea că o cuprinde. Furie născută din neputință, ci nu din revoltă.

Una cite una scrisorile lui Siegfried se adunau într-o cutie care, în curînd, avea să fie plină. Imediat, din lipsă de spațiu, urma să se sfîrșească o poveste. Grete deschidea uneori cutia, lua la împlinire o scrisoare, începea s-o citească și, chiar de la al doilea sau al treilea rînd, i se declanșa memoria : își recita scrisoarea pe care o știa pe din afară, așa încît, lipsită de suportul material și neutilizînd scrisul, scrisoarea devenea acea legătură stranie prin care, ruptă de lume, Grete rescria viața lui Siegfried.

O tulbura povestirea reîntîlnirii lui cu profesorul Meijers ; Siegfried apărea, în acea scrisoare, încă foarte tînăr, îngrozitor de tînăr, mai ales cînd se revolta văzînd cum profesorul îi întoarce spatele ca și cum, prin plecarea acestui martor al iubirii lor, slăbeau legăturile care-i țineau unul lîngă altul. O tulbura și mai mult, dacă era posibil, povestea morții prințului Ambrosini și, recitînd-o, recitîndu-și-o pentru a suta oară, se întreba : Pînă unde va fi el obligat să meargă ? Pînă unde va coborî ?

Pentru Grete, totul era de acum o chestiune de sentimente. Acțiunile războinice, luptele, hărțuierile la care era obligat Siegfried traduceau, pentru lumea din afara lui, propriile-i stări sufletești și era convinsă că potecile gloriei se conturează întotdeauna în străfundurile fiecăruia. Siegfried îi scria că oamenii lui s-au luptat fără frică, iar ea trăgea imediat concluzia că cel mai important cuvînt din scrisoare era cuvîntul „frică“. Dacă, dimpotrivă, Siegfried făcea aluzie la frică, ea trăgea concluzia că frica era cea care își croia drumul întortocheat în sufletul lui. Nici o veste de pe front nu avea importanță mai mare pentru Grete, decît o destăinuire deghizată făcută de Siegfried. Vieții, așa cum o descria el în fiecare scrisoare, viață de soldat, viață de luptător, chiar viață de ofițer, ea îi opunea, într-o superbă indiferență, viața unui suflet, războiul ajungînd să se reducă la piedicile și încercările pe care acest suflet iubit le avea de depășit.

Acest suflet iubit ! Iată un mare adevăr pe care Grete îl poartă în ea dintotdeauna — dacă ar îndrăzni, ar spune : de la început ; chiar mai mult : de la origini (subînțeles : ale lumii sau ale oamenilor, indiferent). Cînd l-a zărit pe Siegfried pentru ultima oară, a știut, chiar din acea clipă, nu că acest tînăr era făcut pentru ea, ci, mai exact, că ea îi era hărăzită. Chiar de la începuturile iubirii lor, îi plăcea să-i explice acest lucru ; dar a încetat s-o mai facă, cînd și-a dat seama că el se mîndrea cu asta. Bărbații sînt incorigibili. Iubirea lor trece prin sex : aceea a femeilor, prin suflet. Asta înseamnă că nu se pot întîlni decît datorită aproximațiilor de limbaj. Formula „Te iubesc“ are atîtea accepțiuni încît nu e nici un risc s-o rostești în gura mare.

Grete, sufletul lui Siegfried l-a iubit, chiar de la prima privire. Bărbatul, abia mai târziu. El, în schimb, numai în momentul cînd ea a cunoscut bărbatul din el, a început s-o iubească cu adevărat. Pînă atunci, s-a limitat s-o considere visătoare. Și, cînd i s-a dăruit pentru prima dată, el a vorbit despre plăcerile trupesti, în timp ce ea n-a simțit decît frisoanele inimii. Și ce-i mai curios, e că ea l-a învățat să iubească, s-o iubească, dînd dovadă de răbdare și știind că plăcerea, limbaj al trupului, informa spiritul și apoi sufletul de însăși starea relațiilor pe care le aveau cu spiritul și sufletul iubit. „Nu mă voi dăruî ție — îi spunea ea atunci — decît în clipa cînd n-am să mai pot suporta dorința. Trebuie să așteptăm să crească în noi dorința și să ne domine“. Detesta să fie iubită de mai multe ori. Nu o interesa așa ceva. Siegfried, însă, el amesteca foamea cu dorința. Făcea ravagii, în acea perioadă. În special la Leyda. Era mîndru să aibă o femeie în patul lui. O femeie ? Odată pronunțat cuvîntul, începe confuzia. În Grete, el vedea un corp pe care îi făcea plăcere să-l privească, să-l mîngîie, să-l forțeze. Da, să-l forțeze. Și iar să-l forțeze. Pînă ce țîșneau din ea izvoarele vii. Din acea noapte a fost convins că-i aparține. Nu înțelesese că ea i se devotase și că aceasta făcea cît toate titlurile de proprietate : soția mea, dragostea mea, comoara mea, formule prin care un bărbat se consideră asigurat de credința și de statornicia celei pe care o iubește.

Astfel, cînd, pe cheiul Bătrînului Rin, profesorul Meijers i-a luat pe amîndoi de braț și i-a întrebat dacă sînt fericiți, ea s-a mulțumit să închidă ochii și își amintea că ultima imagine îi lăsase sub pleoape aurul palid al unei minunate după-amieze, verdele unei ape curgînd între maluri și rozul intens al unui zid de cărămizi. De atunci, fericirea ei este însoțită de aceste culori îngemănate. Siegfried, însă, a răspuns că da, bineînțeles, sînt fericiți. Pusese în acest răspuns o anumită grabă și chiar o oarecare asprime. Foarte subtil, profesorul Meijers a adăugat : „Ei bine, dacă mă iau după surîsul care plutește pe buzele Gretei și după pleoapele ei lăsate, fericirea ei pare desăvîrșită“. Apoi, după o tăcere care-i dăduse Gretei posibilitatea să audă clipocitul apei, i-a spus lui Siegfried : „Dumneata ești toată fericirea ei, să nu uiți asta !“ Și cum Siegfried nu voia să rămînă dator, a replicat grăbit : „Dar și ea este întreaga mea fericire“, dragul de profesor a exclamat încet : „Tuut-Tut ! Tinere prieten. Dumneata ești propria dumitale fericire !“

Seara, cînd s-au retras în camera lor, Siegfried s-a gîndit din nou la remarcă profesorului : „Îți dai seama ! Mă ia drept un egoist, pe mine, care te iubesc atît de mult, și, fără măcar s-o întrebe dacă dorește, a posedat-o.

Zimbetul Gretei, în toți acești ani de război ; zimbet plin de emoție și oarecum voalat ; zimbet care se transformă, pe nesimțite, din semn de iubire, în semn de duioșie, în timp ce riduri fine desenează încet-încet geografii secrete pe o față ce nu vrea să se lase descifrată decît de Siegfried ; zimbet în care este mai multă compasiune decît duioșie... „Da, da, știu, înțeleg“, părea că-i spune Grete lui Siegfried cu ocazia ultimei permisi, în timp ce războiul, devenind din ce în ce mai dur, nu mai lăsa nimic de înțeles. „Știu, înțeleg“ și se îndrepta spre fereastră ca să nu se vadă că, de fapt, lumea nu o mai interesa. Ridicările ei din umeri, tăcerile ei îmbufnate, felul în care-i întorcea spatele, oh !, cît de mult îl emoționau toate ! Ai fi zis că este un copil pe care răutatea adulților l-a dezarmat... Zimbetul Gretei, semn al tristeții ei fără margini.

Și iată-l urcînd ultima costișă ce ducea la căsuța ei ! S-a oprit o clipă ca să-și tragă sufletul. Autocarul îl lăsase la intrarea în sat. Pe drum, l-a salutat pe unul, pe un altul și pe un al treilea, observînd pe fețele lor o gravitate netulburată de nici o bucurie. Nu pentru că persoanele întîlnite nu s-ar fi bucurat de întîlnirea cu el, cu Siegfried, îmbrăcat în uniformă de locotenent, dar i s-a părut că această plăcere era amestecată cu multă teamă. Asupra fiecăruia, războiul apăsă cu greutatea lui nedreaptă și toată lumea uitase entuziasmul declanșat de frumoasa minciună. Și, apoi, fiii lor cădeau unul cîte unul în toate punctele cardinale și Siegfried înțelegea că era indecent să nu fie nici măcar rănit. În anumite priviri a surprins un fel de reproș, ca și cum ar fi fost vina lui că nu și-a pierdut un braț sau un picior... Și, totuși, cît de frumoasă era această lună de august a lui '42 ! Numai miros de fin cosit, pășuni alpine și sunet de tălăngi.

În balconul ei, Grete îl așteaptă. Cîteva bobite de sudoare îi strălucesc pe buza de sus. Aceeași Grete, aceeași, și totuși alta, cu rochia ei tradițională, cu bluza brodată cu floricele și cu păru-i auriu oprindu-se la capătul de jos al treptelor de lemn. A ascultat cum trosnesc scîndurile sub greutatea lui de bărbat și nările i-au fremătat de fericire. Siegfried, Siegfried al ei sosea, în sfîrșit !

Înainte chiar de a se lăsa sărutată, l-a ținut o clipă la distanță, cu brațele întinse, cu miinile pe umăr și l-a privit adînc, fără rușine, fără teamă. L-a inspectat. L-a explorat. Cine, oare, era acest necunoscut ? O să-l regăsească pe Siegfried al ei ? Ce-i ascundea el oare ? Va ști, fără îndoială, să descopere ? Se făcuse de rîs ? Și această întrebare o readucea la Leyda, unde îl implorase să nu se facă de rușine, ca și de fiecare dată cînd venea acasă. El stătea nemișcat. Se mulțumea oferindu-i din priviri tot ce avea, și bun și rău, infometă-

rile animalice ca și dorința fără margini, așteptarea ca și răbdarea și, în cele din urmă, duioșia ușor tristă, c duioșie bleu și gri, a celui care de acum știe că timpul a pornit împotriva lui. Extraordinar, cât s-a maturizat Siegfried în acești doi ani de război, poate chiar a îmbătrinit! Acum nu mai are siguranța glandelor sale, în ciuda celor douăzeci și doi de ani pe care îi are. Îți vine să crezi că toate războaiele pe care oamenii și le-au declarat din orgoliu apasă asupra lui, încărcându-l de ani și de experiență.

Asta descoperă Grete pe fața iubită, la care se adaugă uimirea față de figura lui arsă de soare, surpriza față de trăsăturile obosite și ceva de care nu-și poate da seama și care ar putea semăna cu o umbră cu toate că Siegfried, în locul unde stă, se află în plin soare. „O umbră“ — își zice ea și, mișcată de un acces de duioșie, îl îmbrățișează cu mâinile mângiindu-i pieptul, mijlocul, șoldurile, mâinile ei regăsesc astfel vechile forme, inventînd dincolo de uitare un bărbat pe măsura lor, în timp ce buzele, devenite active, lacome, indiscrete, cuceresc alte buze pe care le presează, le întredeschid, în căutarea de răcoare, de izvoare uitate, de întâlniri neașteptate, cu limba atingîndu-i limba, în văzul tuturor, aici, în balconul casei, ca fiecare să știe că s-a întors Siegfried, că logodnica îl așteaptă, că un cuplu se regăsește în ciuda evenimentelor și că iubirea, că iubirea...

„Tu..., tu...“ — se mulțumește să murmure între două săruturi, între două priviri, între două zîmbete „tu, tu“ răsufflare scurtă, mâini repezi, mâini harnice și buze vorbărețe „tu, tu“ cuvintele se ciocnesc ca și dinții, se amestecă precum limbile într-o imensă fremătare a întregii ființe, „tu, tu, tu“, frison pe care-l simte pornind din partea de jos a abdomenului, și urcă în valuri succesive pînă la cap, pe care îl aprinde, pe care îl înnebunește, în timp ce abdomenul devine greu, se sugă, apoi se umflă cu furtuni, cu valuri... „Vino!“ îl cheamă ea brusc.

Ca niciodată, ca întotdeauna, e sărbătoare, cu ușa încuiată, cu perdelele trase. Tras înăuntru de Grete, Siegfried oscilează între două sărutări, se clatină, se înaintează și dă înapoi și, parcă, dansează un vals pe care îl au în suflete, pe care îl ascultă cu inima și care îi face să-și schimbe poziția, învîrtindu-se, rotindu-se de la un punct al camerei la altul, cu brațele și picioarele înlănțuite, în picioare, drepti și nemișcați, cuplu imobil în mijlocul ameteșilor, cuplu indestructibil printre ruinele lui și timpul trece, și timpul se învîrtește la rîndul lui, și se rotește, alunecînd de la o fereastră la alta, incendînd perdelele trase, aruncînd lumini roșietice pe pereți, lungind umbrele, pînă cînd, regăsindu-și ritmul normal, Grete și Siegfried descoperă că s-a lăsat noaptea.

Acum trebuie șterse urmele războiului, mirosurile războiului. Grete se agită, aduce în mijlocul camerei o cadă, încălzește apa și îl invită pe Siegfried să se dezbrace. Când l-a sărutat, l-a luat și strîns în brațe, i-au plăcut mirosurile tari de piele și de transpirație, de grăsime, proprii soldatului. Acum ea îl vrea gol, adică fără nimic din ceea ce i-ar putea aminti că nu-i cu totul al ei. O să-l spele, o să-l săpunească, să-l acopere cu spumă. Cu ambele-i mâini îi va mîngîia fiecare părțică din corp și, cînd va ajunge la sex, își va face mîinile căuș ca să-i mîngîie organele. Momentul acesta îi face cea mai mare plăcere cînd, cu penisul erectat, Siegfried rămîne copilul pe care nu l-a putut avea și pe care îl spală cu gesturi amănunțite de femeie și de amantă.

Cu o mișcare a cotului își ridică o șuviță de păr. Cozile încep să i se despletească. În curînd va fi rîndul ei să se dezbrace, să se spele, să se pregătească pentru marea nuntă a uitării și disperării. În timp ce îl șterge, îi miroase pielea. E satisfăcută. Îngrijirile ei au făcut o minune; totul s-a șters. Din nou Siegfried are optsprezece ani și ea la fel și, pentru prima oară, se vor dărui unul altuia.

Îi trece prin cap o idee, ca atingerea aripii unui înger; iubirea are întotdeauna vîrsta primei priviri, a primului surîs, a primei strîngerii de mînă. Iubirea nu îmbătrînește. Văzîndu-i surîsul abia schițat, Siegfried o întreabă și ea răspunde, cu stîngăcie, că i se pare că „Leyda a fost ieri, a fost adineaori“. La rîndul lui, Siegfried zîmbește aprofund din cap. În bătăile inimii sale, știe că ea are dreptate și că ceea ce este esențial scapă scurgerii obișnuite a timpului. Din fierbințeala timpurilor care-i vîjiie, știe că iubirea își sapă propria sa matcă, își crează un timp propriu, prin străfulgerări, prin licăriri, prezentul dragostei, prezentul dragostei la prezent.

Ca niciodată, ca întotdeauna, este sărbătoare. În casa așezată între vînturi, rafalele de curent leagănă camera, cînd amenințînd-o cu scufundarea, cînd înălțînd-o pînă la linia orizontului, în timp ce aceleași valuri pornesc la asaltul stelelor și se prăbușesc apoi într-un zgomot de ape.

Ca niciodată, ca întotdeauna, sărbătoarea nu are altă motivație, își găsește în ea însăși propria-i forță. Cine a început? A apărut din val sau din furtună? Din apă sau din vînt? De la care a pornit? De la ea sau de la el? Ei sînt apă și vînt, val și furtună. Ei sînt nostalgia și mîndria stelelor. Ei sînt... Ei sînt totul. Camera nu mai există! Nici casa! Pești de lumină... ei înoată în noapte. Au părăsit imensitățile marine, grotele făcute din scoici, meandrele unde se liniștesc brusc apele, pentru a se adînci mai departe, mereu mai departe, în pămînturi subacvatice, în delte cu mii de meandre, în căutarea fluviului care conduce, prin navigări, la izvoarele pure și

înghețate, ale lumii. Pentru prima oară, ei descoperă că acest fluviu nu-i decît marginea răsturnată a Căii Lactee și că este ciuruit de astre. Luminiscenti, ei alunecă între apele nopții, lipiți unul de altul, agitînd în ritmul picioarelor și al brațelor, abdomenuri sudate, capul încoronat de stele. Lungă și obositoare este reîntoarcerea lor la surse. Înceată și maiestruoasă este această revenire !

Să nu se grăbească ! Să uite de timp în favoarea duratei ! Acolo, foarte departe, el știe bine, îl așteaptă adevăruri. Care adevăruri ? Nu știe. Uneori le-a întrezărit, scînteii izbucnite din vechile-i amintiri, momente plăcute cînd i se părea că se regăsește deodată pe el însuși, în amintirea pe care o avea despre Dumnezeu. Și Grete, și pielea Gretei, și carnea Gretei, și abdomenul Gretei ca trambulină ! Iubirea ca mijloc de salvare ! și ca singură revelație...

Primordială ! Da, asta este : Grete era o femeie primordială prin faptul că, nu numai că nu subaprecia Răul, dar nici nu știa ce înseamnă. „Unii au nevoie de el“, spunea ea înainte de a adăuga : „Nu trebuie condamnați“. Și el, Siegfried : „Cum ? Nevoie de Rău ?“ Avea răsufarea tăiată. La care ea răspundea că unii aveau nevoie de Rău pentru a se înfrunta cu ei înșiși. De unde îi venea această cunoaștere plină de siguranță și de compasiune ? Ea se mulțumea să-i pună lui Siegfried un deget pe buze și să-i spună că știa aceste lucruri.

Ce mister minunat era Grete ! Cunoștințele ei, după cum spuneau alții, erau modeste. Dar iată : ea știa. Relațiile ei cu bărbații se limitau la Siegfried, și el, fără prea multă experiență. Dar iată : ea știa. Dragostea nu avea nici un secret pentru ea ; și toate marile secrete ale lumii, iubirea ei, le lămură complet. Cu fiecare gest, ea rezuma universul cu toate armoniile lui. Dar, Dumnezeule mare, cum cunoștea ea aceste armonii ? Lui Siegfried îi plăcea să repete în șoaptă : „În tine, prin tine, pentru tine...“ Și navigația continua, îndepărtînd, minut cu minut, frontierele rațiunii și ale cunoașterii.

Nici bărbat, nici femeie ; amestecați, confundați, uitîndu-și de ei înșiși, ei nu erau altceva decît o plutire epuizantă către ceea ce numeau ei izvoarele lumii și care, dacă ar fi putut trece de ultimele baraje, i-ar fi dus pînă la ei înșiși, în sfîrșit, departe de inutil, goi, în goliciunea adevărată, în sfîrșit, luminoși ! I s-a întîmplat să viseze că se afla pe vîrfurile unui munte prăpăstios și să descopere că din el emana lumina care se răspîndea în jur. Alteori, sub pleoapele lui, explodau astre necunoscute care ar fi putut anula lumina soarelui, atît erau de intense. Atunci își lua capul în mîini și începea să plîngă.

Trecînd prin apele care s-au liniștit și ieșind la suprafață, Grete îi zicea : „Obişnuința e ca un geam“. Era și el de acord că peisajul există în spatele geamului. Trebuia deci să treacă dincolo de sticlă.

Nată de ce, mîngîindu-l, domesticindu-l, excitîndu-l și calmîndu-l, rînd pe rînd, îl aducea, încetul cu încetul, la nebunia simțurilor, la acel punct al necunoașterii de sine care deschidea calea tuturor cunoștințelor. „Încet, încetișor!“ îi striga ea cum ar fi făcut cu un armăsar tînăr. Sau : „Da, da, așa, așa, mai repede, mai repede..“ În brațele ei, între picioarele ei, devenea prelungirea vocii ei, a voinței ei. Ea îl forma secundă cu secundă.

Fluviul pe care ei îl urcă nu este decît un drum printre altele. Pentru moment, este singurul lor drum. Traversează peisaje necunoscute. Spre ce Africi cu liane, cu frunze cărnose, cu ramuri plecate sub greutatea fructelor, îl conducea ea ? Plutesc. Maimuțe se împerechează, în strigăte stridente, păsări îi însoțesc cîtva timp. Animale și îngeri le alcătuiesc cortegiul. Noaptea abia începe.

XIII. DEZERTOR ?

Niciodată, pînă acum, nu a mers atît de departe cu confidențele. Probabil și din cauza lui Hans Müller. Nu numai capul lui rotund, ochii ca niște bile și gura lui mare și lacomă l-au predispus la simpatie și la încredere, dar a spus el un cuvînt care a cîntărit greu : „Doar nu ai vrea să fi suferit degeaba ?“

Trebuie să recunoască faptul că nu și-a privit viața sub acest aspect. Să sufere degeaba ? Primul lui impuls a fost să-i răspundă că niciodată nu suferi degeaba, că suferința are multe cauze și că afectează întreaga ființă și chiar... Ce a mai adăugat ? Ah, da, că ea justifică viața.

Ciudătenia întîmplării este că Hans Müller îl privea cu teamă, cu ochii dilatați, puțin aplecat înainte, ca și cum i-ar fi spus că audebarcat marțienii pe Pămînt. Pentru acest tînăr esența vieții se rezuma la cuvintele : să te bucuri de viață ! Formulă care revenea frecvent în observațiile lui. O formulă „passe-partout“ într-un anumit sens. După el trebuia să te bucuri de viață, de vremea de afară, de vederea unei femei... Totul, în ochii lui, era plăcere. Felul în care Hans Müller vorbea despre femei, de exemplu, nu-l scandaliza în fapt : îl dezechilibra. Prin intermediul revistelor, pe care camarazii săi și el însuși le primeau în fortăreață, putuse să-și dea seama în ce spirală vertiginoasă se angajase sacrosancta evoluției a moravu-

rilor. El refuza să se pronunțe. De ce ar fi făcut-o ? Iubirea era ceva, plăcerea altceva. Nimic nou sub soare. Poate, cu o excepție, totuși i se părea că pe vremea când avea el douăzeci de ani era la mare preț iubirea, în timp ce astăzi se pare că plăcerea contează. Și mai rămânea de spus ceva : iubirea este veșnică.

— Și Grete ? întreabă Hans Müller.

— Dorea să ne căsătorim. I-am cerut să aștepte sfârșitul războiului. Degeaba i-a spus Siegfried ziaristului că circumstanțele nu au mare importanță în viață. Lui Hans Müller nu-i pasă. Locotenentul nu a fost făcut prizonier în același timp cu mareșalul Paulus ? Nu cumva, pentru că a evadat de trei ori, împins de dorința de a o reîntâlni pe Grete, a fost aruncat el în fortăreața în care nu avea ce căuta, întrucât era destinată doar savanților ? „Este adevărat, este adevărat...” admitea Siegfried, care își aducea din nou aminte de profesorul Ubersachs, când îi spunea că, introdus în această comunitate științifică, el, Siegfried, avea să joace rolul celui personaj ciudat pe care Voltaire îl numise Candid. „Știi cine este Voltaire ?” — l-a întrebat imediat profesorul, cu neliniste. Numele lui Voltaire l-a dus din nou la Leyda, la profesorul Meijers, care era pasionat de Voltaire, la filozofii francezi din secolul al XVIII-lea, la spiritul rațional cu care nu era de acord, pentru că era german, la toate cele pe care frumoasa minciună le interzisese, denunțase și condamnase ca decadente, neeuropene și fără importanță.

— Și Grete ? întreabă din nou Hans Müller.

Ce să răspundă ? Au continuat să-și mai scrie vreo câteva luni. El nu avea decât un gând : iubirea, așa cum i-o arătase Grete, era indestructibilă. Cu fiecare scrisoare, nemaiavinând ce-i povesti despre viața monotonă, cotidiană, insistase asupra acestei teme. Din adâncurile deșertului lui, își dădea perfect seama că adresează lunar o scrisoare, în numele iubirii, unei femei care l-ar fi așteptat toată viața. Ceea ce nu știa însă el, sau nu voia să știe, este că iubirea se hrănește cu certitudini.

Care certitudini ? Grete i-ar fi răspuns cu siguranță : „Sufletul pe care-l am de format”. Orgolios răspuns ! Astfel că, prin anii cincizeci, Grete i-a scris că a întâlnit un bărbat care avea nevoie de ea și că se decisese să se căsătorească cu el.

La început, a trăit cu sentimentul că această hotărâre a Gretei este o adevărată trădare. Apoi s-a agățat de ideea că nu poți iubi decât o dată. Uneori, începea iar să spere : „O să se reîntoarcă. Nu-i posibil ca ea să retrăiască cu acest bărbat satisfacțiile pe care le-am trăit împreună”. Habar nu avea că femeile nu-s nici credincioase nici nestatornice : dacă părăsesc un bărbat pentru altul, îl vor iubi

pe acesta din urmă cu totul altfel. Niciodată nu vor iubi cu aceeași dragoste și pe unul și pe altul. Femeia este aceea care hotărăște, în primul rînd, căsătoria. Aceasta înseamnă că ea își însușește forma, caracterul și chiar spiritul celui pe care l-a ales. Ca și aurul, femeia este un metal strălucitor, ductil și inalterabil. Nici chiar bătrînețea nu o face să piardă nevoia ei de a iubi. Într-adevăr, după trei ani care i s-au părut foarte lungi, Grete a reînceput să-i scrie. Nu ca altădată, nu ca unui amant, ci pe tonul senin al unei prietene. Încet-încet, el a înțeles că femeia este în întregime iubire și nimic altceva. Un bărbat sau un altul? Nu contează decît prea puțin. Esențialul sînt copiii și acest bărbat care îl înlocuise în inima și în patul Gretei i-a dat doi copii, „pentru ca, scria ea, să-mi pot regăsi nevinovăția fecioarelor“.

Extraordinară scrisoare! Nevinovăția fecioarelor? Primul impuls, dictat de gelozie și de dezamăgire, a fost s-o ia în rîs. A ridicat din umeri. Apoi, ca de obicei, cuvintele și-au găsit drumul spre cugetul lui și s-a convins că, de acum, Grete se afla la adăpost de dorința, de furiile și nebuniile dorinței. Ceea ce explica și faptul că a reînceput să-i scrie, revenind la prima (și singura) ei iubire. „Da, da, își spunea el, s-a întors la mine. Acum, acel bărbat nu mai contează și dacă acceptă să se mai culce cu el, o face din datorie conjugală. Dorea copii și acum îi are. În ceea ce mă privește, îmi reiau locul...“. Sărman și jalnic discurs! Nevoia de iubire, ghidată de obsesii, alimentată de imagini de neșters, încerca prin toate mijloacele să nege trecerea timpului. Grete, pe care o păstra el în fundul sufletului, nu mai exista. Fetei îi urmasse o femeie și femeii o mamă. După atîtea schimbări, nu ar mai fi recunoscut-o pe Grete, dacă ar fi reîntîlnit-o. Chiar și în amintire trebuia să facă mari eforturi, pentru a reconstitui figura ei, o mișcare, un gest oarecare care să-i dea iluzia unei prezențe, chiar mai mult, a unei absențe. Să se gîndească la absența Gretei era, de fapt, o consolare calculată: spunîndu-și că era absentă, implica posibilitatea reîntoarcerii ei. Se mîntea cu bună știință. Și aceste minciuni au ținut, pînă în ziua cînd memoria i-a cedat. Din acea zi, Grete a dispărut din orizontul lui vizual și i-a părăsit visele. Și, ciudat, scrisorile au încetat să-i mai sosească. Ceea ce el nu știe, este dacă Grete a încetat să-i mai scrie înainte ca ea să dispară din mintea lui. Era tentat să răspundă că amîndouă s-au întîmplat în același timp.

Asta s-a întîmplat prin anii 'șaizeci. Din cînd în cînd, se gîndea la copiii Gretei, dar din ce în ce mai puțin la ea. Ea se reducea la un nume. Nimic mai mult. Uneori se surprindea zîmbind la amintirea celor trei evadări ale sale, ultima aducîndu-l din Siberia, pînă

la frontiera finlandeză. Și asta nu era cea mai neînsemnată aventură a lui. Și pentru ce? Pentru a găsi pe cineva care nu mai exista. Nebunie, nu?

Dar, oare, el mai exista încă în ochii Gretei? Și, totuși, în ce flăcări a ars ultima lor noapte! Despre asta își amintește și, mai ales, de momentele fără pereche, nemaipomenite, despre care știa că există, deoarece le-a citit descrise în romane, și în care, de altfel, nu prea credea: Grete, incandescentă, nu era decît plăcere, orgasm, extaz, la cea mai mică atingere. Nu, așa ceva nu va uita niciodată, așa cum nu va uita gemetele nesfîrșite pe care le scotea. Era culcată cu picioarele strînse, cu mîinile încrucișate pe piept în poziția unui mort, și el ingenuncheat alături de ea, cu penisul încă erectat, o mîngîia cu un deget sau două, în fosa claviculară, în lungul brațului, unghiile zgîriindu-i ușor pielea excitată de un foc interior, și, prin spasme, exprima, în culmea unei gîfiieli, adîncite prăbușiri pe care i le provoca plăcerea, și el relua mîngîiatul, în jurul unui sîn, în partea de jos a abdomenului, în lungul coapselor, și fără a înțelege ce se întîmpla, ea începea să gîfiiie, să geamă, din ce în ce mai frecvent, pînă ce, încordîndu-si mîinile și întreg corpul, se întindea în arc de cerc, tremurîndă, înainte de a cădea, păpușă, moale, pe pat. Ardea, îi era frig și-i declara iubirea ei, atașamentul, supunerea...

Dimineata, la prima oră, îi pregătise uniforma, cizmele, toate lucrurile. La vederea echipamentului, s-a înfiorat. Cum adică? Părăseă comorile pe care această noapte i le revelase? Cum așa? Avea să se întoarcă la război? O hotărîre bruscă, de moment, era luată: va dezerta. La urma urmelor, prin pădure, era ușor să ajungă în Elveția și să ceară azil politic. Grete avea să vină și ea acolo și, la Basel sau la Zürich, beneficiind de un cont pe care-l avea deschis tatăl său, vor aștepta sfîrșitul ostilităților și se vor reîntoarce într-o Germanie care va mai avea, cu siguranță, nevoie de ei.

Grete s-a împotrivit. Se gîndise și ea la această soluție, dar a respins-o repede. Nu pentru că nu i-ar fi plăcut. Nu pentru că nu ar fi dorit să-și petreacă viața cu Siegfried. Dar, tot atît de mult cît ar fi vrut să propună această soluție, în momentul cînd Germania era victorioasă, să zicem, în '41, o respingea, acum, cînd țara ei era în primejdie. Lucrurile mergeau prost și în Rusia și în Africa. „A dezertat, acum, însemna trădare, îi spunea ea, în timp ce, acum un an, ar fi însemnat o poziție politică!“ Nu avea nevoie să insiste.

Hans Müller dă date, nume de bătlaii, victorii atît politice cît și militare. Alături de Italia și Finlanda, el citează Bulgaria, Croația, România, Ungaria, țări care, toate, s-au alăturat Germaniei și au declarat război Uniunii Sovietice, la 22 iunie 1941.

Siegfried îl oprește cu un gest al mâinii. Vrea să spună că toate aceste precizări nu au nimic a face cu ceea ce erau ei, Grete și cu el, în acea perioadă : nici mândri, nici aroganți, ci doar îngrijorați de amploarea acțiunilor în care se angajau. Și, apoi, era șocat de faptul că Hitler s-a folosit de numele lui Barbarosa, pentru a desemna operația care masca atacarea Rusiei. Tatăl său îi evocase adeseori figura lui Frederic I, acțiunile lui împotriva papalității pentru a-și asigura „dominium mundi“. „Ca și Hitler ! Ca și Hitler !“ exclama Grete în acest moment al povestirii — și legenda care s-a răspândit după ce s-a înecat în Cydnos și conform căreia el a adormit, înconjurat de cavalerii săi credincioși în castelul din Kyfthäuser, în Thuringia, așteptând să sune ora când se va întoarce pentru a-i reda Germaniei măreția. Acest somn secular îi încântase copilăria. După părerea tatălui său, adevărata forță a Germaniei trebuia să rămână ascunsă, pentru că ea aparține mai curînd visului decît acțiunii. Și nu era oare un abuz de semnificație faptul că Hitler își pusese operația lui sub semnul împăratului Barbarosa ? Bătrîna Germanie aristocratică nu aprecia faptul că prezentul se lega astfel de trecutul cel mai sacru, chiar dacă acest prezent era glorios pentru moment.

Este adevărat că, în vara lui '41, gloria era prezentă pe toate fronturile. Mereu exact, Hans Müller, citează Tobruk-ul, pe Rommel, Afrikakorpul, apoi, Minsk-ul, unde von Bock a făcut prizonieri 300 000 de oameni, 3 000 de tancuri și 3 000 de tunuri ale armatei roșii. Ce puteau ei face, Siegfried și Grete, împotriva acelor comandanți militari excepționali, Rommel-i, von Bock-i, von Lebb-i sau von Runstedt-i ? Cum ar fi îndrăznit ei măcar să vorbească de dezertare ? Poți oare să întorci spatele și să nu admiri un apus de soare ?

XIV DRUMUL ȘI CĂLĂTORIA

Hans Müller — Ai avut sentimentul că aparții unei generații sacrificate ?

Locotenentul Siegfried — Ce întrebare ! Cum trebuie s-o iau ? Orice generație, de cînd lumea, este sacrificată. Pentru că moartea în ochii unora, este inacceptabilă, nedreaptă.

H.M. — Chiar în momentul în care îți părăseai logodnica, știai că pleci la Stalingrad ? Asta nu-ți ajungea să te convingi că ești sacrificat ?

L.S. — Mă miră că pui asemenea întrebare. Ordinul meu de plecare îmi cerea să mă prezint la Cartierul General al Armatei a VI-a. Nici mai mult, nici mai puțin. Și, odată depășită, nebunia care mă cuprinsese îndemnându-mă să dezertez, îmi rămânea doar o oboseală plăcută și fericită a întregii ființe, stare care m-a însoțit în călătorie și care, încet-încet a dispărut, gândindu-mă la plăcerea de a mă întâlni cu alți soldați, cu alți ofițeri. O dată în plus, urma să avem de furcă. Recunosc chiar că propaganda nu era străină de entuziasmul nostru tineresc. Acum...

H.M. — Acum ?

L.S. — Oh ! de fapt, la ce bun ?

H.M. — Te rog.

L.S. — Acum, văd lucrurile în mod diferit. De exemplu : să ne închipuim un om obligat să facă în fiecare zi același drum, pentru a merge la serviciu. Din afară am putea considera că deplasările lui au ceva monoton, intolerabil și ne vom simți îndreptățiți să-l întrebăm, așa cum ai făcut și dumneata, dacă nu cumva are sentimentul că aparține unei generații sacrificate. Ce o să ne răspundă acest om ? Cu condiția să aibă oarecare înțelepciune, acel om o să-ți răspundă că nu trebuie confundat drumul cu călătoria...

H.M. — Drumul și călătoria ?

L.S. — Sînt cele două fețe ale aceleiași realități. Numai că iată : drumul este de natură materială ; călătoria este spirituală. Dacă fiecare drum, acest om îl face cu o atenție mereu nouă, fie că aleargă la o slujbă care-l pasionează, merge să întâlnească o ființă dragă sau că profită ea, în timpul deplasării, să citească o carte bună, crezi că-l va obosi călătoria ? În schimb, se va plînge cu adevărat dacă lasă plictiseala drumului să-l copleșească. Călătoria nu va prezenta nici un interes. Asta înseamnă, domnule Hans Müller, că nu există decît oameni pierduți, nu generații pierdute...

H.M. — Ai fi vorbit în același fel și cînd ai ajuns la Stalingrad ?

L.S. — Astfel de gânduri vin cu timpul.

„Pentru cei angajați în luptă, nu există bătălie. Abia după capitularea de la Stalingrad am auzit vorbindu-se despre bătălia de la Stalingrad. A fost o noutate pentru mine. Începînd cu faimoasa polemică dintre von Manstein și Paulus despre conducerea ostilităților... Eu, pînă la Crăciunul lui 1942, am trăit în cazemate, am...

„Pînă la Crăciunul lui '42! Această dată îmi apare brusc, în minte, și se leagă de imaginea teribilă a liturghiei de la miezul nopții... Imaginează-ți un altar improvizat, construit din niște lăzi de muniții, peste care preotul a aruncat pelerina gri-verde a unui soldat, mort chiar în acea dimineață. Și, drept anafură, am avut parte de pîine neagră. Teribilă, nu?, această travestire a religiei... N-am să uit niciodată că, în timp ce tunurile bubuiau dinspre stepă, preotul a început să citească din Luca, „Evanghelia lui Luca“, știi, cînd se spune: „A fost dat în acea zi, un decret al lui Cezar-Augustul pentru recensămîntul întregii populații... Încercînd să pătrund sensul adînc al acestor cuvinte, îmi spuneam că sosise ora recensămîntului, că de data asta „întreaga populație“ trebuia înțeles, în sensul cel mai larg, și că îngerul care trebuia să anuțe Buna-Vestire nu se va arăta și nici nu va vorbi pînă cînd nu se va termina acest recensămînt...”

„Crăciunul lui '42. În timp ce se desfășura slujba, îmi reveneau în minte Crăciunurile anterioare. Afară era frig de crăpau pietrele. Totul era de piatră, cerul, zăpada, gheața, inimile, disperarea. Și acolo, în acea cazemată, aproape intactă, flacăra unei lumînări încălzea întreaga lume...

„Aveam douăzeci și doi de ani. De la un brad la altul, de la un Crăciun la altul, viața mea a fost scurtă; scurte, bucuriile; scurtă, speranța. Dar ce folos să mă plîng? Cei zece soldați, care erau cu mine, aveau aceeași vîrstă, erau frămîntați de aceleași gînduri și, prin tăcerea lor, îl puneau, între suferințele noastre și noi înșine, pe îngerul Domnului, și, ca un ecou, preotul relua: „Îngerul le spune: Nu vă temeți căci, iată, vă anunț marea bucurie, care va fi a întregului popor; astăzi s-a născut Mîntuitorul vostru...”

„Ce nebunie! Acest Mîntuitor s-a născut în orașul lui David și cea mai mare parte a luptelor noastre au constat din exaltarea rasei ariene, noi creștinii, noi discipolii Evreului Iisus și, în acea noapte de Crăciun, gîndurile mele au rătăcit spre profesorul Mei-

șers, spre toți acei evrei pe care i-am persecutat în numele, nu știu căror rațiuni economice, spre acest Iisus care renăștea mereu și mereu era persecutat, suferință permanentă în propriile noastre suferințe, și împușcat și omorît în fiecare soldat care cădea, în fiecare strigăt de deznădejde, în fiecare disperare.

„Din cînd în cînd, bubuituri surde, venite din fundul cerului, zguduiau pămîntul. Întinzîndu-ne anafura, oferind-o celei mai tainice părți a sufletului nostru, preotul se clătina, și piinea neagră, capul lui și patrafirul s-au acoperit de praf, de moloz, în timp ce explozii puternice stingeau lumina.

„Și Grete ? și tata ? De-ar fi putut fi măcar ei împreună ! Ce Crăciun trist pentru ei ! Pentru că noi, noi nu ne mai gîndeam la neșansa noastră. Trăiam în vremuri de excepție, avînd ca tovarăși moartea, foamea, frica și frigul. Viața civilă ni se părea ireală, ca și cum ar fi fost vorba de o viață imaginară. Tovarășii noștri cei de toate zilele ne lăudau meritele. Nu că am fi fost gata să murim, dar eram gata pentru fapte de excepție.

„Astfel, după cîteva zile, urechile mi-au fost atrase de o muzică ciudată. Era spre sfîrșitul zilei. Totul fiind înghețat, ruinele Stalingradului căpătaseră o culoare roz, de porțelan fin. Aceste nuanțe se accentuau în bucățile de gheață, în tîrțurii de gheață, în troienele care completau feeria acestui sfîrșit de lume. Și undeva, în fața unui rest de zid crăpat, înnegrit de flăcări, un soldat, cu fața luminată de o ultimă rază de soare, cînta, în fața camarazilor înfășurați în pături, cu pîslari rusești în picioare „Appassionata“ de Beethoven. Puritatea notelor, puritatea aerului făceau ca lumea să devină dintr-o dată nevinovată. Nevinovată și frumoasă...

„Ciudat cum aceste două cuvinte se leagă mereu în mintea mea ! Pentru mine, nu există frumusețe perversă. Frumusețea este întotdeauna nevinovată și nevinovăția este întotdeauna frumoasă. Mai mult : în seara aceea, în timp ce muzica se înălța, am înțeles, așa cum înțelesesem și în timpul liturghiei de la miezul nopții, că lumea este inocentă și frumoasă, ca și îngerii. Și, de asemenea, că nefericirea își are izvorul în noi, depinde de noi. Da, am înțeles că noi sîntem propriul nostru infern.

„Cît despre infern, îl cunoșteam bine. Bătălia de la Stalingrad depășea tot ceea ce putea imagina mintea omenească. Cum eram afectat pe lîngă Statul Major al lui Paulus, aveam, în același timp, o vedere generală asupra luptelor și o idee abstractă despre violența lor. Îmi puteam da seama de suferințele oamenilor, deplasîndu-mă în ceea ce mai rămăsese din oraș. Se întîmpla, chiar, și acest lucru ne îngrijora cel mai mult, ca sectoare întregi să nu fie

deloc atinse de foc, ca și cum rușii le-ar fi uitat. Atunci situația devenea insuportabilă, intolerabilă, pentru că înceta să mai fie excepțională și pentru că, chiar prin aceasta, nu mai era acceptabilă nici de către cei care, în ajun, o suportau cu vitejie, cu eroism. De exemplu, îmi amintesc despre acel tânăr ofițer al cărui tată era un general renumit. Mergea din stradă în stradă, drept, ca la paradă, cu ținuta impecabilă, și striga răspunzând ecourilor: „Nu e nici o vicorie, domnule general! Nu mai este nici o victorie!“

„Trebuia împușcat, sub pretext că-și pierduse mințile? dus la arestul de rigoare? trimis în fața tribunalului militar pe motiv că s-ar fi putut să demoralizeze trupele? De fapt, din adâncurile disperării sale, acest tânăr ofițer se adresa tatălui său. Aș fi putut face și eu la fel. Dar tata veghea mereu. Nu numai că aranjase mereu lucrurile în așa fel încît să fiu plasat cît mai puțin rău cu putință, dar opoziția lui îndirjită față de cel de-al III-lea Reich îmi servise drept pavază interioară, în ciuda faptului că intrasem, din primii ani, în rîndurile lui.

„În acest oraș în care am luptat pentru fiecare casă, după o logică absurdă, puteam avea măsura exactă a actelor noastre ne-bunești, a rătăcirilor noastre, a crimelor noastre. „Iată la ce ne-au dus toate astea!...“ îmi repetam mereu nu atît ca să fac o constatare, ci ca să-mi exprim tristețea profundă. Și cum Paulus trecea în revistă restul de trupe, îi vedeam pe acei oameni ghemuiți în tranșeele lor, cu fețele palide, cu ochii arși de febră, cu zîmbetul care lăsa să se vadă dinți de cadavru. Nu mai vorbea nimeni. Departe, aproape, în noi, în străfundurile noastre, răsunau orgile lui Stalin, artileria rusă, și moartea, deja înscrisă pe fețele soldaților, deja stăpîna pe acești soldați îngropați pînă la briu, familiară cu trupa învinsă, înghețată, infometată, care ne întîmpina cu zîmbete macabre și cu gesturi de epuizare. Moartea dădea tîrcoale. O recunoșteai după noroiul amestecat cu sînge și după umerii încovoiați ai ofițerilor de Stat Major.

«Paulus, o să-mi amintesc pînă în ultima mea clipă, a făcut marea prostie să-l întrebe pe un artilerist: „Totul e în ordine, i-a răspuns acesta. Dispunem de încă douăzeci și cinci de obuze. După care... — După care?“ a întrebat generalul. Și artileristul i-a arătat pistolul automat al comandantului lui de baterie, adăugînd: „Are destule gloanțe pentru noi toți.“

«Ce să mai răspunzi la asta? L-am văzut pe Paulus tresărind...»

Între ziarist și Siegfried, într-un singur moment de tăcere, se desfășoară o bătălie, se derulează istoria și amîndoi trebuie să recunoască, în această zi de 17 decembrie 1989, că această istorie

este, în același timp, și îndepărtată și prezentă. Teribil de îndepărtată și de prezentă ! Ca și cum, printr-un efect optic, ar fi putut apropia de ei evenimentele... Ca și cum aceste evenimente, atât de precis datate, atât de cunoscute, atât de comentate, reconstituiau cu fiecare gest al lor, cu fiecare gând al lor — evenimente care au fundamentat o ordine în care lumea a trăit, și care se descompune sub ochii lor.

Pentru Hans Müller, mai mult decât pentru locotenent, desfășurarea bătăliei de la Stalingrad se înscrie prin mijlocirea datelor, a corpurilor de armată, a atacurilor și contraatacurilor. Toate acestea le cunosc atât de bine încât le e greu să stabilească, care dintre ei doi a evocat primul data de 19 august '42, ziua atacului general asupra Stalingradului, apoi, data de 22 august, când trupele germane au ajuns la Volga, în sfârșit, data de 25 august, când rușii au declarat orașul în stare de asediu. «În acel moment, spune Siegfried, ni se părea că victoria ne este la îndemână...» Asaltul s-a dat la 13 septembrie și, aproape două luni mai târziu, atacanții au pus mâna pe nouă zecimi din oraș. «Dar, adaugă locotenentul, nu am reușit să-l scoatem pe generalul Ciuikov de pe malul occidental al Donului.» Și apoi reia : «Pornind de aici, am să-ți dezvălui un mare secret...

— Cel pentru care ai rămas atîta timp în fortăreață ?

— Da.

— Te ascult, locotenente !

— Ei bine, bătălia de la Stalingrad nu putea fi pierdută.

— Am pierdut-o totuși.

— Prin trădare, nu din slăbiciune.»

Schimb de cuvinte scurt, rapid, încordat. Hans Müller s-a aplecat în față. Atinge, cu genunchii, genunchii locotenentului. Dintr-o suflare, spune :

— Te rog, vorbește !

— Ei bine, iată ! Paulus, care s-a predat sovieticilor, nu era Paulus.

— Cum ? O sosie ? Și de ce ? Cum ?

În fața exaltării ziaristului, Siegfried devine mai detașat. Pentru ce are el de spus, este nevoie de calm și de seriozitate. Sigur, dacă se ia în considerație ordinul de luptă începînd din 19 noiembrie, se poate ajunge la concluzia că străpungerile succesive ale rușilor au fost normale, logice și că frontul a cedat în partea românilor, cînd a fost zdrobită Armata a III-a și apoi a IV-a română. Este de asemenea logic ca, trei zile mai târziu, rușii să prindă în clește Armata a VI-a germană, s-o încercuiască între Volga și Don, cam la 140 km la vest de Stalingrad. Sigur, poate fi discutată și

acum hotărîrea lui Hitler de a ordona lui Paulus să-și transfere cartierul general chiar la Stalingrad. Dar, începînd din 27 noiembrie, situația nu mai este clară. În acea zi, mareșalul Erich von Manstein, nou instalat la comanda unui grup de armate, primește ca misiune să degajeze Armata a VI-a. Improvizează un nou front și lansează, începînd cu 12 decembrie, un atac destinat să restabilească legătura cu Armata a VI-a. Or, ce se întîmplă? Pe 21 decembrie, generalul Hoth ajunge cu blindatele lui la patruzeți și opt de kilometri de linia de încercuire. Ce face atunci Paulus? Nimic. Absolut nimic.

— Ciudat, nu? Întreabă locotenentul.

— Problema nu este nouă. Îmi amintesc că prin Memorii mediate, von Manstein și Paulus au polemizat, acuzîndu-se reciproc de acest dezastru.

— Nu-i acesta cel mai important lucru, domnule Hans Müller. Nu, nu, nu-i acesta. Sigur, capitularea trupelor noastre la 31 ianuarie 1943 marchează o cotitură decisivă în al doilea război mondial, fie și numai din cauza derutei în care a fost aruncată Germania, și pentru neîncrederea manifestată față de noi de către unguri, români și bulgari, aliații noștri. Dar, încă o dată, domnule Hans Müller, nu este acesta cel mai important lucru. Orice țară poate suporta lovituri ale soartei. Nici țara noastră nu a scăpat. Dar trădarea de țară este insultă pentru cei 91 000 de oameni, pentru cei 24 de generali și pentru cei aproape 2 500 de ofițeri care au fost făcuți prizonieri! Și cînd această trădare mai este însoțită și de o avansare, asta depășește orice înțelegere! Căci, înainte de a se preda, Paulus a fost numit feldmareșal.

— Ce vrei să spui?

— La Statul-Major, în ultimele zile ale lui ianuarie, circula un zvon: s-a schimbat feldmareșalul. Eu, care m-am putut apropia o dată de el în acele ore cruciale, nu l-am recunoscut. Unde era marele comandant? Ce devenise trăsnetul războiului? Și cum se poate explica faptul că armatele române și italiene putuseră fi decimate fără să primească cel mai mic ajutor din partea germanilor? Apoi zvonul s-a extins. Paulus nu mai e Paulus. Am surprins generali vorbind cu subînțelesuri despre o substituție posibilă, atîta erau de surprinși de inerția viitorului feldmareșal.

«Îți poți da seama că, fiind prizonier de război, aruncat în lagăr, evadînd, prins, evadînd a doua oară ca să ajung lângă Grete, traversînd jumătate din imperiul rus, n-am încetat nici o clipă să mă gîndesc la această problemă. Cu atît mai mult cu cît, chiar în ajunul capitulării, un camarad, tot locotenent, a venit să-mi dea vestea cea mare: mîine vom capitula și, a adăugat el, «datorită

unui Paulus fals... — Și tu, am exclamat eu, difuzezi astfel de zvonuri false ? — Din păcate, bătrîne, nu-i zvon. Nu se știe ce s-a întâmplat cu Friedrich Paulus, comandantul Armatei a VI-a. Plecat în permisie, a dispărut. Se pare, undeva, prin Franța. Ucis ? Lichidat ? Prizonier ? Cine poate ști... În orice caz, dacă-i adevărat, e o lovitură frumoasă, nu ? — Dar Statul lui Major ? Nimeni nu s-a întrebat, nu s-a plîns ? — De ce ? Se pare că generalii au primit consemn să tacă...»

«Consemn să tacă ? Camaradul meu a adăugat că i-a vorbit unui general despre această poveste și că acela i-a răspuns că «niciodată, nu, niciodată, nu trebuie să mai vorbească despre așa ceva. Nu nimeni, înțelegi, cu nimeni !» și i-a întors, brusc, spatele.

«Cu nimeni ! Cînd am fost prins de ruși a doua oară, am avut dreptul la un interogatoriu în toată regula : bunic, tată, mediu social, state de serviciu etc. Cînd am ajuns la capitolul Stalingrad, am comis nebunia — și vei vedea din cele ce urmează că a fost o nebunie — să expun îndoielile mele cu privire la Paulus. Imediat, ofițerii care îmi luau interogatoriul au părăsit sala, apoi au revenit să mă anunțe, pur și simplu, că, ținînd seama de statele mele de serviciu — nu mi se putea reproșa nimic —, eram condamnat pe viață și că aveam să fiu transferat, în curînd, la fortăreața din Atar. Asta se întîmpla la sfîrșitul lui 1946.

«Bineînțeles că, în timpul tuturor acestor ani, am avut tot timpul să mă gîndesc la această întîmplare. Nu numai consemnul de tăcere dat camaradului meu mă punea pe gînduri, dar și atitudinea anchetatorilor mei ruși. Fără îndoială, credeam că am atins un adevăr explozibil. Un adevăr, care interesa milioane de germani, învăluit în secret, în mister sau, cel puțin, în îndoială.

«Ce s-a întîmplat, de fapt, la Stalingrad în acele ultime zile de ianuarie 1943 ? Cine a luat hotărîrea de capitulare ? Și, crede-mă, domnule Hans Müller, cel mai tragic este că, peste toate aceste probleme de istorie, pluteau imaginile acelor cadavre ambulante, ale soldaților epuizați care, din tranșeele lor, încercau încă să zîmbească și să-l salute pe viitorul feldmareșal, cu miinile lor scheletice. Acele imagini le am mereu în suflet, mai prezente, mai importante, mai determinante decît datele pe care le amintim ca repere în desfășurarea bătăliei de la Stalingrad.

Cuvinte nerostite multă vreme, înăbuștie multă vreme și care acum, cînd sînt rostite liber, devin dincolo de orice rezervă, Cuvîntul însuși al războiului, sînge și lacrimi amestecate, acum, cînd înfrîngerea și-a întins tăcerea peste toate cîmpurile de luptă și asupra tuturor celor care nu au reușit să uite că lumea este nevinovată...

Războiul e ca un cal tânăr, sălbatic. Atîta timp cît se zbenguie, este vesel, Trebuie să-l urmărești, chiar să te ții după el, și să-l reperezi după mirosul de praf de pușcă. Ca și iubirea, el este o promisiune. Apoi calul sălbatic îmbătrînește, se oprește din galop și războiul, ca în 1917, se îngroapă în tranșee sau, ca la Stalingrad, se agață de cele mai neînsemnate resturi de zid. Biată mîrtoagă bătrînă! Haina ei roșcată are reflexe de incendiu și albastrul ochilor ei, strălucirea oțelului.

La capătul puterilor, războiul, roșcat și albastru, nu ezită să coboare pe pămînt, obligîndu-i pe bieții soldați descurajați la cumplite înfruntări față-n față. Dacă locotenentul ar trebui să rezume luptele de stradă de la Stalingrad, ar întrebuița cuvîntul tristețe. Pînă la operația «Furtuna de iarnă», războiul s-a zbenguit. Nu mergeau oare toate cît se poate de bine, cînd el era în permisie la Bavaria? Nu prinsese Rommel în clește Extremul-Orient? Hitler, însuși, nu voia el să forțeze decizia pe Frontul de Est, lansînd o nouă ofensivă în sudul Rusiei? Nebunie, curată nebunie, pe care Greta o presimțise mai mult cu bunul simț decît cu intuiția, cînd spusese că forțele germano-italiene erau desfășurate prea larg pentru a putea fi aprovizionate și întărite...

Este totuși simptomatic faptul că, la 23 ianuarie 1943, Rommel, ajungînd la Tripoli, descoperă că nu mai are decît 80 de tancuri în stare de funcțiune și că, în aceeași zi, exact în aceeași zi, generalul Schmidt îi sugerează lui Paulus să lase corpurile de armată învinse să capituleze cînd consideră ele, adică să regleze «ordinea funeraliilor» cum se exprimase el.

Cîtă tristețe! La drept vorbind, nu a existat o bătălie a Stalingradului. Locotenentul vrea să zică prin asta că Statele Majore se dau în vînt după asemenea bătălii, pe care le pot retrăi în tihnă, făcînd manevre, ca la paradă, cu corpuri de armată, pe cîmpii întinse, care par să fi fost plasate acolo, chiar în acest scop! La Stalingrad, nimic asemănător! Pentru cucerirea unei singure clădiri, se trăgea cu mortiere, cu puști, se arunca cu grenade și chiar se lupta cu baioneta. După care trebuie să pășești peste o mulțime de cadavre care blocau accesul în pivnițe, pe scări, pe paliere. Îți venea să crezi că Stalingradul se redusese la cîteva apartamente...

Începînd din 18 octombrie, timp de nouăzeci de zile, orașul a fost transformat ca în vis, într-un fel de culoar imens, străpuns din

loc în loc de uși care dădeau în camere arse, unde zăceau cadavre sau muribunzi.

Întăririle — cel puțin ceea ce în limbaj militar se numește «întăriri» — veneau din pivnițe, din poduri, deseori chiar din casele vecine sau de pe acoperișuri, pe coșuri. Nu mai existau nici ruși nici germani, ci doar soldați din ghips și din funingine. Zi după zi, ei porneau la luptă într-o stare aproape de hipnoză și se luptau de la prînz pînă la căderea serii. Cum luptau? Grenade explodau pe coridoare, doborînd pereții și spărgînd ușile în vuietul strigătelor și în nori de praf. Nu era vorba de luptă corp la corp, ci de îmbrățișări mortale, de care oamenii se desprindeau la căderea nopții și pe care le reluau a doua zi...

Cum luptau? Zi și noapte, orașul era în flăcări. Un rug imens. Flăcările se ridicau cu dificultate printre norii negri de fum. Și, totuși, focul era așa de intens încît reușea să întrecă lumina zilei. Unde era cerul? Unde era soarele? Nimic nu mai exista în afara acestui sfîrșit de lume.

Dar altceva era, fără îndoială, mai îngrozitor: cînd încetau luptele, la lăsarea nopții, și cînd strigătele muribunzilor se stingeau, un alt zgomot se ridica peste acoperișurile deschise și peste ruinele fumegînde. Erau cîinii, Se adunau într-un punct sau altul al orașului mort, lătrînd de groază și urlînd în modul cel mai sfișietor, se îndreptau spre Volga și se aruncau în apă cu gemete de căței părăsiți. În fiecare noapte cîinii părăseau Stalingradul, înotau spre malul opus, fugind dintr-un iad pe care numai oamenii erau capabili să-l suporte.

Locotenentul știe bine că nu va uita niciodată aceste lătrături care, noaptea de noapte, îi aminteau că neomenescul atinsese limitele extreme. Era în timpul cînd sărbătoreau Crăciunul și se împărțeau cu piine neagră.

În orele premergătoare capitulării de la Stalingrad, singurul subiect care prezenta interes era Paulus.

De ce oare prima grijă a viitorului mareșal a fost, cînd a preluat comanda Armatei a VI-a, să suspende dispoziția referitoare la comisarii poporului, în baza căreia urmau să fie împușcați, chiar în momentul capturării? De ce anulase ordinul mareșalului Reichenau, ordin datînd din 10 octombrie 1941, și care, intitulat «Atitudinea trupelor pe teritoriul oriental», preciza că scopul esențial al „Campaniei contra sistemului iudeo-marxist bolșevic“ era de a-i distruge complet și definitiv toate mijloacele de acțiune și de a elimina orice influență asiatică din zona de cultură europeană...?»?

De ce în noiembrie '42, fără îndoială, în după-amiaza de 22, nu l-a ascultat pe generalul von Seydlitz care, comandînd Corpul 51

de Armată, a evocat cu insistență în fața lui, comportarea lui Yorck, celebrul mareșal-conte Yorck von Wartenburg, care, primind, în 1812, după bătălia de la Tilsitt, comanda corpului auxiliar prusac angajat în campania din Rusia, alături de Napoleon, și, văzînd înfrîngerea francezilor, nu a ezitat să semneze cu rușii Convenția de la Tauroggen, care a pregătît răscoala națională din primăvara lui 1813? Între anularea ordinelor lui Reichenau, această bătrînă cătănă care ducea în avanposturile armatei sale un război care ar fi fost pe gustul Prințului de Ligne, și comportarea lui Yorck, ar fi putut fi o anumită logică dacă Paulus s-ar fi ținut de ea. Să suspende directivele politice însemna să lipsească trupele de motivație; să-l imite pe Yorck ar fi însemnat să trateze separat cu rușii. Trădarea, oricît ar fi fost de gravă, ar fi fost aceeași.

Și să ne gîndim cît de mare ar fi fost surpriza tuturor acestor prizonieri, cînd ar fi aflat, în lagărele în care zăceau, că Peter Yorck von Wartenburg, descendent direct al mareșalului prusac, a fost unul din șefii aristocrației prusace care se opusese lui Hitler, că el a condus cercul de la Kreisau și că a fost executat la 8 august 1944, după atentatul ratat de la 20 iulie 1944!

La evocarea datei de 8 august 1944, locotenentul nu-și poate ascunde un zîmbet. Nu asistase el, aproape la aceeași dată, cu optsprezece ani mai înainte, la Tannenburg, la funeraliile lui Hindenburg? Și cum să nu-l audă încă pe taică-său și pe von Neurath, discutînd despre viitorul lui? În istorie există astfel de coincidențe!

La drept vorbind, istoria înaintează repede. Galopează și ea, chiar dacă nu are vioiciunea unui cal tînăr, sălbatic...

Situația s-a complicat pe 12 decembrie. Atunci a început acțiunea «Furtuna de iarnă». La ordinele generalului Hoth Armata a IV-a cuirasată trebuia să apară din sud și să rupă încercuirea de la Stalingrad. La această acțiune participa o divizie blindată, sosită din Franța cu trupe proaspete și bine echipate. Rușii au rezistat. Apoi au cedat: pe 19, Hoth, reușind să stabilească un cap de pod dincolo de Mișcova se afla la circa 48 de kilometri de frontul de la Stalingrad: «Ce va face Paulus?» întreabă încă o dată locotenentul.

Cu riscul de a se repeta, revine asupra acțiunii Hoth «deplorabila acțiune Hoth» și Hans Müller înțelegea bine, în fața unei asemenea insistențe, că Siegfried considera acest moment al bătăliei ca decisiv.

Ce va face Paulus? Își va trimite blindatele în întîmpinarea celor ale lui Hoth? Să stabilească astfel o joncțiune. Să stabi-

lească un coridor care să permită trupelor Armatei a VI-a, încercută, ca în «oală» — așa era numit Stalingradul — să primească alimente, carburant și muniții? Nici gând! Motivînd că tancurile lui nă dispuneau de benzină pentru a merge mai mult de 60 km, Paulus nu a executat punctul doi al operației «Furtuna de iarnă».

Și ce spune pentru a se justifica? Tot ce vrei și nimic. În timp ce oamenii lui seamănă din ce în ce mai mult cu acei șomeri care formau două ziduri de disperare și mizerie, printre care a trecut cortegiul funerar ce îl conducea pe mama lui Siegfried pe ultimul ei drum, el susține că «Furtuna de iarnă» nu are sens decît dacă s-ar declanșa imediat operația „Lovitura de trăsnet“, care ar trebui să-i permită celei de a VI-a Armate să scape din încercuire.

Paulus acționa fără nici o logică. Cînd i s-a sugerat să încalce ordinea Înaltului Comandament și să smulgă Armata a VI-a din împotmolirea în care se afla, din starea de epuizare și din încercuire, el a răspuns că se simte responsabil de dispozitivul militar din Caucaz și că, dacă ar părăsi Stalingradul, ar risca să dezmembreze acest dispozitiv. Or, era încă timp să se acționeze. Apoi, în momentul în care Înaltul Comandament i-a ordonat să iasă în întîmpinarea lui Hoth și să se aprovizioneze pentru a petrece iarna în «oală» așteptînd ofensiva de primăvară, el socotește necesar să facă contrariul. Nimeni nu mai putea înțelege argumentele contradictorii ale lui Paulus. Dar mai era oare ceva de înțeles? Prin emisari mijlocitori, în cazul de față, căpitanul Behr, primul său ofițer de ordonanță, Paulus a angajat cu Hitler un dialog al surzilor și zilele treceau, una după alta, lipsa oricărei speranțe devenea disperare, descurajarea devenea deznădejde. De ce să mai rezisti? Orice efort era lipsit de obiect, considera Manstein la 23 ianuarie.

Înainte de capitularea celei de a VI-a Armate, trebuia totuși să se producă o nouă lovitură de teatru. Dacă, pe 25 sau 26 ianuarie, Paulus este ușor rănit la cap de o schijă; dacă cartierul său general se instalează în beciul unei clădiri publice, înainte de a fi mutat pentru ultima oară într-un adăpost în ruină, într-o piață care, asta nu-i invenție, se numea Piața Roșie; dacă toți știau că orele le sînt numărate, închipuiește-ți uimirea de care au fost cuprinși aflînd, la 30 ianuarie, ziua aniversării preluării puterii de către Hitler, că acesta l-a avansat pe Paulus la gradul de feldmareșal!

Comentariul laconic al căpitanului Behr: «Führerul i-a pus comandantului Armatei a VI-a un revolver în mînă!» Întreg anturajul noului mareșal se aștepta ca acesta să se sinucidă, pentru că

nici un mareșal german nu fusese vreodată făcut prizonier, de-a lungul unei lungi istorii de bătălii, de lupte, de victorii și de înfringeri. Or, nimic din ceea ce ar fi trebuit să se întâmple conform codului onoarei nu s-a întâmplat. Mai rău ! A doua zi, pe 31 ianuarie, trupele sovietice au apărut în Piața Roșie, în timp ce soldații însărcinați cu apărarea, în apropierea cartierului general, s-au predat...

«Cum ? un mareșal ?» Sovieticilor nu le venea să creadă. Că reușiseră să captureze Armata a VI-a sau cel puțin ce mai rămăsese din ea, treacă-meargă ! Dar să se afle așa, deodată, în fața mareșalului Paulus, asta depășea capacitatea lor de înțelegere. Fie că este vorba de generalul Șumilov, comandantul Armatei a LXIV-a de pușcași sovietici, de generalul Rokossovsky, comandantul suprem al frontului de pe Don sau de generalii Voronov și Vasiliievsky, și unul și celălalt delegați speciali ai Comandamentului Suprem Rus (Stavka) «coordonarea operațiilor», fiecare era de altă părere : „De ce nu ați fugit la timp ? De ce Înaltul Comandament nu a făcut nimic pentru dumneavoastră ? Asta îi uimea pe ruși. Nu puteau nicicum înțelege. Voronov se pare chiar că a exclamat : «La noi, un asemenea lucru ar fi fost imposibil !»

Pînă atunci, Paulus aparține istoriei militare. Din momentul capturării, el intră în istorie ca o enigmă. Locotenentul nu poate să nu recunoască faptul că, dacă cele mai defavorabile zvonuri au circulat în «oală» asupra presupuselor trădări ale viitorului mareșal, ele nu prea aveau importanță, în raport cu bănuielile ce aveau să se adune la adresa lui Paulus, cu scurgerea anilor.

Dacă-i adevărat că la Verdun s-a desfășurat cea mai mare bătălie din istoria omenirii, bătălia de la Stalingrad îi este pe deplin comparabilă. După părerea lui Siegfried, nimeni nu contestă că totul putea fi salvat la sfîrșitul lunii noiembrie. Armata a VI-a avea încă rezerve de carburant și urmărirea străpungerea frontului sovietic. Nimeni nu contestă nici faptul că, pentru a scăpa de moartea lentă a unei încercuiri, soldații lui Paulus s-ar fi bătut cu energia pe care ți-o dă ultima speranță.

Și atunci ? În spatele sîrmei ghimpate, în barăcile rusești, de cîte ori nu au rețrăit ei, oră cu oră, aceste zile decisive ? Unii își închipuiau ce-ar fi făcut Manstein, acest prusac de viță veche. Ar fi luat, fără îndoială, inițiativa străpungerii frontului. Unii îl evocau pe Carol al XII-lea. Acesta nu ar fi ezitat să-și încerce șansa. Apoi, alții aminteau că Reichenau își retrăsese grupul de armate pe linia Minsk, în decembrie 1941, în ciuda ordinelor lui Hitler.

Bun ? Și acum ?

Timpul trece repede. În cursul anului 1943, generalul von Seydlitz și ofițerii superiori ai Armatei a VI-a au creat, în colaborare cu comuniștii germani care emigraseră în Uniunea Sovietică, «Asociația ofițerilor germani» care s-a afiliat la „Comitetul Național pentru o Germanie liberă”. Și Paulus? Nu spune nimic. Nici nu condamnă, nici nu incurajează această inițiativă.

Timpul trece din ce în ce mai repede. Aflînd despre atentatul din 20 iulie '44, începe să se intereseze deschis de «Comitetul Național». Și cînd află că bătrînii lui tovarăși de luptă, Witzleben și Hoepker, au încercat să-l răstoarne pe Hitler; cînd și-a dat seama de curajul colonelului von Stauffenberg, pe care îl cunoștea bine, a hotărît să treacă de partea comuniștilor.

Acum, timpul aleargă atît de repede, încît abia poți ține pasul cu el. Paulus se dezlănțuie. Adresează armatelor germane din est proclamație după proclamație, cerîndu-le să se predea trupelor sovietice. Schimbarea lui este atît de mare, încît nu ezită să se prezinte la Procesul de la Nürnberg, la invitația procurorilor sovietici și să depună mărturie împotriva foștilor lui colegi din O.K.W.*

S-a închis oare cercul? Eliberat tirziu, Paulus hotărăște să se stabilească în R.D.A.,** la Dresda, departe de familia sa care trăiește în Germania de Vest; și acolo, sub controlul comuniștilor, își scrie Memoriile.

Fără să-și mai fi întîlnit vreodată soția, moare în februarie 1957.

Dacă totul are o semnificație în lumea asta, cum poți interpreta paralizia bulbară din cauza căreia a murit, dacă nu ca o ilustrare chiar a faptelor lui? A murit, într-adevăr, de o boală organică a encefalului, care determină paralizia tuturor mușchilor, în timp ce creierul își păstrează întreaga luciditate.

Oare, din licărirea ultimei sale lucidități, și-o fi dat seama că necroza mușchilor, unul după altul, corespundea distrugerii regimentelor sale, unul cîte unul?

În clipa cînd și-a dat ultima suflare, a auzit el, cel puțin, urlînd de groază și teroare ciinii de la Stalingrad, ciinii care, noaptea, se adunau în haite tremurînde, ciinii de pe Volga care se aruncau în apele întunecate ale fluviului și înotau spre malul opus? A auzit el, să fi auzit numai, că aceste animale pline de bale, de funingine, de sînge și de noroi, urlau și gemeau în același timp? A auzit el, a auzit oare, exprimîndu-se, între urlete și gemete, marea jale a celui care suferă și a celui cuprins de frică?

* Comandamentul Suprem al Wehrmachtului.

** Republica Democrată Germană.

Locotenentul s-a sculat în picioare și și-a îmbrăcat mantaua. De ce s-a făcut, așa deodată, frig ? Hans Müller, pe bancheta lui, și-a ridicat gulerul la jachetă. Și, totuși, temperatura nu a scăzut. Pur și simplu, cei doi bărbați au simțit aceleași emoții, au încercat aceleași senzații, în timp ce, între ei, se întindeau cîmpurile de zăpadă, de gheață, de moarte și de tăcere.

Ziaristul își recitește notele. Dă din cap. Mai e nevoie de alte întrebări ? pare el să se întrebe. Că Paulus a trădat sau nu, ce importanță are, la urma urmelor ?

— «Sfîrșitul luptelor, sfîrșitul acțiunii» spuneai dumneata, domnule locotenent, la începutul acestui interviu. Mai crezi așa ceva ?

— Evident ! Stalingradul — mă refer la morții-ambulanți, la cîinii care urlau, la luptele din coridoare — nu-i interesează decît pe cei care au fost acolo. Cît despre a ști dacă comandantul șef a trădat, asta este de competența istoricilor. Presupunînd că ar răspunde afirmativ, soarta războiului ar fi rămas aceeași.

— Într-adevăr ?

— Eu cred în fatalitate. O dată cu cel de al doilea război mondial, victoriile au devenit imposibile și chiar inutile. Ți-am spus doar, de mai multe ori, în cursul acestei discuții ? Cele trăite de mine la Stalingrad ilustrează doar fenomenul pe care noi l-am declanșat și pe care nu-l mai putem stăpîni. Ascultă-mă pe mine, domnule Hans Müller : există o justiție imanentă.

— Ai fi vorbit tot așa și în momentul în care ai fost luat prizonier ?

— Nu, categoric nu ! În acel moment, eu și camarazii mei eram stăpîniți de furie și de revoltă și te pot asigura că, în perioada ultimelor momente ale asediului, noi nu mai știam, noi, subordonații, în cine să avem încredere. Aveam bănuiala că generalii se trădează unul pe altul. Ciudată atmosferă ! Poți să mă crezi ?

Cînd a pronunțat cuvintele de furie și revoltă, atît de nepotrivite cu felul său de a fi, locotenentul Siegfried a zîmbit. Aceste cuvinte îl întorceau în vremuri îndepărtate, cînd își făcea iluzii că voința, încăpăținarea, îndîrjirea îl pot face stăpînul propriei existențe. Așa se explică evadările sale care păreau să dea un sens vieții ; și tot așa, urmărirea nebunească a chipului Gretei ; așa...

— Așa, domnule locotenent ?

Hans Müller voia, cu tot dinadinsul, ca Siegfried să-și ducă gândul pînă la capăt. Ceva s-a rupt în gândul ofițerului ? dar cînd ? cum ?

— S-a rupt ? Nu, deloc. S-a schimbat. Da, da, s-a schimbat... Cum se schimbă privirea pe care o arunci asupra lumii și care nu e altceva decît privirea pe care o îndrepti asupra ta însuși...

Locotenentul și-a strîns poalele mantalei în jurul picioarelor și cu mîna stîngă își ține strîns în jurul gîtului reverele late. Se manifesta un instinct de apărare în acest gest. Din cauza evocării Stalingradului, compartimentul s-a extins la dimensiunile tragediei : ziduri de gheață, cerul în flăcări, soldați cu figuri cadaverice...

— Și pentru ce ?

Ce să răspunzi ? Asta-i problema ! Și lui Siegfried i s-a părut că acest «Și pentru ce ?» se repeta ca un ecou formidabil, în toate zilele și în toate nopțile lui, pînă cînd cerul se umplea de voci, de plîsete, de muștrări, de rugăminți, „Și pentru ce ?, Și pentru ce ?, Și pentru ce ?“, pînă la nemărginirea suferinței, singurătății și abandonului.

— Domnule locotenent, domnule locotenent, mă auzi ?

Ce poate auzi Siegfried fără să asculte ? Urechile îi zumzăie de acest vuiet vag și răscolitor, care agită ușor suprafața lumii și pe care, din adîncurile fortăreței, a învățat să-l recunoască. Agitația oamenilor, pe care ei o numesc istorie, nu este decît expresia crimelor lor, a poftelor, a nebuniilor lor, acest infern în întregime creat de ei și de care îl acuză întruna pe Dumnezeu.

XVIII. LOVITURA DE GRAȚIE

— Ei bine, spune Siegfried, simulînd deodată veselia, mi se pare că cercul s-a închis...

— Așa ar fi dacă mi-ai fi vorbit mai pe larg despre ce făceați în fortăreață.

— Ce făceam ? Locotenentul are un gest de lehamite. Veselia i-a dispărut. Din toată viața lui, acesta este ultimul lucru despre care avea chef să vorbească. Ce făceau ei ? Doar spusese deja despre unitatea de cercetare — așa era numit laboratorul — pe care o conducea profesorul Ganz și care avea ca scop găsirea unui mijloc

eficace de luptă împotriva foamei. Bineînțeles, în numele fraternității... Sovieticilor le făcea plăcere să repete triada Republicii Franceze : Libertate, Egalitate, Fraternitate și se grăbeau să adauge că doreau foarte mult, ei, să-i dea un conținut ideologic, adevărat, pentru că francezii se mulțumiseră s-o invoce ca pe o formulă magică...

După părerea locotenentului, ar fi multe de spus despre asta și, în special, faptul următor : considerându-se promotorii modernității, sovieticii credeau că este bine să se scoată triada republicană din filozofia iluministă, chiar dacă ei înșiși se socoteau urmașii lor direcți, și s-o actualizeze, așezînd-o în centrul științei celei mai avansate, în egală măsură, motiv și motivație.

«Viitorul este al nostru ! Înțelegeți, domnilor, viitorul este al nostru» — îi plăcea comandantului Medvedev să exclame, cînd, deschizînd lucrările conferințelor pe care savanții prizonieri le țineau cu regularitate, justifica existența fortăreței de la Atar, a unităților de cercetare, prezența sovieticilor acolo și, pînă chiar și vizitele la cel mai înalt nivel, fie că era vorba de Andrei Saharov sau chiar de Leonid Brejnev.

Cînd comandantul Medvedev, îmbrăcat într-o uniformă prea strîmtă, ținîndu-se foarte drept, aproape țeapăn, ca să nu cedeze sub greutatea decorațiilor care-i barau pieptul, spunea : «Viitorul este al nostru !», în fața unui auditoriu compus în principal din oameni cu privirile pierdute, cu elanurile frînte, din oameni albiți și încovoiați înainte de vreme, era ceva ridicol în exaltarea lui. Ce fel de viitor, dacă este asigurat de fantome cenușii ?

«Trebuia să auzi cînd intrau savanții în sala de conferințe...» spune locotenentul. Încălțați în pîslari, se auzea o alunecare pe parchetul de lemn, o alunecare ușoară, nedefinită, obosită, ceva care, pînă la urmă, semăna cu un plîns fără motiv și fără conținut. Era ca și cum s-ar fi deplasat un grup de strigoi, între vis și coșmar, strigoi care, aliniați cîte doi, ar aștepta mai mult absenți decît supuși, în picioare, în fața scaunelor pe care comandantul avea să le ordone să se așeze, strigoi care aveau să se așeze, toți deodată, cu o alunecare și mai ușoară, mai aeriană și care, înainte ca unul sau altul din ei să urce pe estradă și să prezinte darea de seamă a lucrărilor în curs, aveau să se întrebe dacă comandantul Medvedev mai va avea curajul să afirme că viitorul îi aparține... Veniți din cele mai bune universități germane, acești bătrîni care au fost cîndva tineri, au avut nevoie de ani ca să înțeleagă că viitorul, după cum credeau sovieticii, consta din a da cercetării științifice un scop politic. Cercetarea pentru cercetare nu-i interesa. Orice desco-

perire individuală fi dezorienta. Ființa umană trebuia să se încadreze într-un tot sau să nu existe. Mesianismul lor se adresa poeziei și nu indivizilor.

De aceea, în numele libertății, au cerut cercetătorilor să studieze mecanismele fizice ale morții. Schema era simplă : forțele care creează și întrețin viața unei ființe nu sînt oare aceleași care declanșează procesul morții ? Altfel spus, nu există un ceas biologic ? Ceea ce în aeronautică s-ar numi «cutia neagră» ? De aici pînă la concluzia că moartea este înscrisă chiar din momentul nașterii în organism, nu era decît un pas. Biologii-geneticieni l-au făcut la Atar și au reușit, prin manipulări genetice, să prelungească durata vieții muștelor drosophile... Inutil să mai spun că îmbătrînirea fiind marcată de o scădere a sintezei proteice, tocmai asupra proteinelor, și-a îndreptat atenția echipa de la Atar... În această direcție ea a egalat manipulările Biozentrum-ului de la Universitatea din Basel.

«Libertatea ? Fără îndoială, sovieticii doreau să demonstreze prin aceste cercetări că moartea nu depinde numai de Dumnezeu. Acesta era prețul nebunesc cu care își plăteau raționalitatea. Pozitivism, nu moarte ! Eram consternați. Fiecare din cuceririle noastre științifice se transformă imediat într-o victorie ideologică. Singurul lucru care s-a schimbat cu adevărat la ruși era că nu mai subordonau știința ideologiei cum se întîmplase în cazul lui Lisenko. Se mulțumeau să pîndească cea mai neînsemnată descoperire pentru a o exploata pe tărîm politic. Or, a încheia conturile cu Dumnezeu, în ceea ce li se părea lor că este ultimă lui putere, însemna să le redai oamenilor deplina lor libertate după milenii de obscurantism și de temeri inexplicabile».

«Cu ocazia conferințelor noastre, oricît s-ar fi infuriat profesorul Ubersachs, spunînd interlocutorilor sovietici că le amestecau pe toate, că libertatea este de natură interioară, că nu există libertate veritabilă decît în alegerea pe care o face omul între Bine și Rău, că Dumnezeu nu-i un agent al poliției politice, că moartea este o transformare, ci nu o sancțiune, pe scurt, degeaba se înmulțeau avertismentele filozofice, nimic nu folosea. Sovieticii nu se lăsau : întîrzierea morții însemna, după ei, îndepărtarea lui Dumnezeu. Ca și cum ar fi existat un punct de trecere între temporal și spiritual...»

Acest punct de trecere aveau să-l caute savanții de la Atar, ani și ani, mînați de la spate, în același timp, de ideologii comuniști și de propria lor îndîrjire în a da sens unor existențe care, începute prin studiu, apoi continuate în război, amenințau să se sfîrșească într-o fortăreață pierdută la marginea lumii. Acești oameni au așteptat, cu nerăbdare, după ce au schimbat ținuta de prizonier de

război cu halatul alb, chiar dacă sub acest halat purtau haine vărgate, să-și reia lucrările ca să uite de situația în care se aflau. Până în ziua când unii, trebuind să fie eliberați, au refuzat să părăsească Atarul. Și de ce? Dacă, prin cercetările lor, reușiseră să-și uite soarta, nu puteau să nu vadă că lumea, la rîndul ei, îi uitase și ea. Ce aveau ei să mai facă la Heidelberg, la Dortmund, la Essen?

Deveniseră metafizicieni convinși. Rușii nu aveau aliat mai bun decît disperarea acestor oameni.

«Nu-mi place de dumneata, absolut deloc, domnule profesor Ubersachs!» exclamase în plină conferință comandantul Medvedev. Aprecierea cu totul neobișnuită, de necrezut, care trecuse peste comunitatea științifică ca un vînt rece. Toți au tresărit, s-au neli-niștit. O ușoară tresărire a mișcat ochiul stîng al profesorului care, alături de profesorul Ganz și profesorul Schmidt, stătea cu coatele pe masă, la prezidiu. Se mulțumise să întoarcă capul spre Medvedev, care a reluat: «Nu-mi place de dumneata, domnule profesor, pentru că ești credincios.»

Comandantul a avut atunci o expresie de dezgust. Acest cuvînt de «credincios» parcă ar fi vrut să-l scuipe, cu buzele răsfrînte, cu limba pe jumătate ieșită din gură, cu fața contractată. Cuvînt pe care profesorul Ubersachs l-a primit cu satisfacție, cu privirea rău-tăcioasă, cu un suris în colțul gurii, cu fața ușor aprinsă: «Mergeți pînă la capăt cu raționamentul, domnule comandant!» Și Medvedev, simțînd cursa, se eschivase printr-un «Știu eu ce spun», plin de amenințări ascunse.

În acea seară, comunitatea a fremătat de sute de întrebări. În fața supei care ținea loc de cină, fiecare se gîndea la faptul că, în sfîrșit, comandantul își scosese masca. Ridicîndu-se împotriva lui Ubersachs, om credincios — nimeni nu nega —, el a afirmat că singurul obstacol, în calea fericirii sovietice, rămînea credința în Dumnezeu, adică această formidabilă credință că lumea nu se limitează la propriile ei aparențe, nici viața umană la nevoile materiale. Și Ubersachs a tras concluzia: «Și cînd mă gîndesc că datorez credința mea acestui război inutil, acestor ruși absurzi, acestei fortă-rețe imposibile!»

Război imbecil? Pe măsură ce, cu trecerea timpului, prizonierii se îndepărtau de acest pîrjol în care dispăruseră cei mai buni dintre ei, le era din ce în ce mai greu să-și dea seama ce însemnase angajarea lor, poate chiar înrolarea lor. Din acest război — dar ce însemna de fapt acest cuvînt? — le rămîneau teama, exaltarea, ne-bunia. Și mai ce? Imagini de incendii, orașe distruse, de femei în-nebunite, de cadavre sfîrtecate. De fapt, nimic altceva decît lucruri obișnuite, dacă...

— Dacă ? întreabă ziaristul.

— Dacă nu ar fi existat acest nume pe care mi le-ai aruncat în față chiar de la începutul acestui interviu... știi foarte bine, Bergen-Belsen, Dachau, Treblinka, Manthausen...

Rușii, pe de altă parte, nu încetaseră să le tot arate fotografii, mărturii și, încet-încet, aceste lagăre ale morții deveniseră singura realitate a războiului. Ca și cum acesta ar fi început acolo și s-ar fi terminat tot acolo.

— Acolo ?

Între cei doi oameni apar, dintr-o dată, baracamente sinistre, miradoare, sîrmă ghimpată, trupuri grămadă, unele peste altele, corpuri golite de propria lor substanță, schelete de fildes, schelete de gheață, schelete de marmură, statui, idescifrabile și de neînlocuit, destinate unor temple care urmează să se construiască. Baracamente, miradoare, ziduri de sîrmă ghimpată... Și, pe deasupra lor, nori de fum negru, nopți negre, cețurile negre ale suferinței extreme cînd Dumnezeu, dintr-o dată, nu-și mai are locul... Peste care răsuna «Nu-mi place de dumneata, domnule profesor Ubersachs !» Din cauza credinței sale. Din cauza unei credințe care îi părea lui Medvedev insuportabilă după cîte se întimplaseră. Din cauza unui Dumnezeu care ar fi permis așa ceva.

Așa ceva ?

Nu numai groază sau numai dezonoare ; nu numai rușine.

Așa ceva ?

Există oare în lume un singur cuvînt capabil să exprime așa ceva ?

Un singur cuvînt ?

Nu există, în nici o limbă, un cuvînt care să denumească și să exprime așa ceva. Aceste orori s-au răspîndit pe întreg pămîntul, strecurîndu-se în spiritele slabe, pustiind inimile curate, interzicînd conștiințelor să vorbească din conștiință.

Și ceea ce este cel mai groaznic...

Locotenentul se oprește. Își mușcă buzele. Se abține...

— Ce anume ?

— Ceea ce este cel mai groaznic... încă nu am cunoscut.

— Ce poate fi mai teribil, mai îngrozitor, mai ticălos decît aceste lagăre de concentrare ?

— Chiar negarea lor !

Răspunsul a venit ca țîșnind, dovadă că era rezultatul unei îndelungi meditații.

— Ce vrei să zici, domnule locotenent ?

Siegfried dă din cap. Un vis urit, fără îndoială. Cu ochii în gol, ce vede oare dacă nici măcar nu îndrăznește să se uite? Ridică din sprincene, ridică pleoapele. Câtă tristețe este în el!

— Domnule locotenent, domnule locotenent!

A auzit oare? Hans Müller insistă. În câteva minute va trebui să coboare din tren, să alerge la ziar, să-și pună în ordine însemnările, să dea secretarelor benzile cu înregistrări, apoi să-și facă articolul, întrebări, răspunsuri, pagini cu descrieri, pagini în care, pentru a nu-și plictisi cititorul, va trece de la eu la el, de la trecut la prezent și în care, împins de o forță de care este pe deplin conștient și care este dragostea de adevăr, va încerca să traducă suflul distrugător al războiului, să transcrie aventura de necrezut a locotenentului Siegfried, să transmită devenirea lui spirituală. Căci Hans Müller a înțeles, mai mult decât este capabil să spună, lucruri, care, așa cum speră el, odată însămînțate în sufletul lui, vor încolți și vor înflori și vor transforma în grădină acest pământ sterp, cum credea el, acest pământ pe care perioada de după război îl pustiise, perioadă în care nu s-a făcut nimic pentru încetarea stării de război din minți și din suflete, o stare de război care, este de acum convins, interesează, în primul rînd, mintea și sufletul oamenilor și, numai apoi, popoarele și statele...

Și iată incredibilul!

Ceea ce spune acum Siegfried nu poate fi numit. Ce anume? În numele egalității între oameni, rușii hotărîseră ca biologii de la Atar să abordeze conceptul de rasă. Cine, mai bine ca germanii făcuți prizonieri, pentru că au purtat un război rasial, ar fi putut încerca să rezolve această mare taină a naturii umane.

Dar, mai întii, existau oare rase? Pe căi diferite și Ubersachs, credinciosul, și Mendvedev, necredinciosul, au ajuns în același punct, primul amintind că Geneza socotește pe Adam și Eva ca strămoșii comuni ai tuturor oamenilor, cel de-al doilea afirmînd egalitatea absolută a tuturor. Sofisme? Biologii ar fi putut crede că da, dacă, prin anii șaptezeci, nu ar fi descifrat cu mai mare precizie ceea ce, în mod curent, se numește imunologie.

Și alteleva?

Se știe că grupele sanguine și subgrupele lor permit stabilirea unei anumite identități biologice personale, care joacă un rol determinant în hotărîrea paternității, de exemplu, și chiar a unei tipologii biologice relative a grupărilor etnice.

Locotenentul își caută cuvintele, nuanțează, pe cît îi este cu putință, afirmațiile. Ceea ce are de spus este de cea mai mare gravitate. Îi răsună în minte strigătele asistenților prof. Schmidt,

cînd, pornind de la cercetările anglo-saxone, au ajuns la conceptul de H.L.A., adică de *Human leucocytes antigens*.* Unul exclamă : «Nu se poate !», altul : «Asta mai lipsea !» Cît despre ruși, ei se mulțumeau să zimbească, mai orientali ca niciodată. Pentru că, pe baza caracteristicilor imunologice, generate de H.L.A., diferențele deveneau mult mai subtile, diverse și specifice — pînă la apariția în plan etnologic, a unor diferențe semnificative între oameni.

— «Nu mai există rase ! Nu mai există rase !» exclamă cu exaltare comandantul Medvedev. Era cuprins de nerăbdare, ne obliga să lucrăm fără odihnă și declara, între două hohote de rîs cam nebunești, că aveam să schimbăm fața lumii. Și de ce ? Pentru că eram pe cale să descoperim că semiții — este vorba inclusiv de evrei și de arabi — au o formulă H.L.A. specifică...

— Nimic prea nou, nu ?

— Nimic, în afară de precizarea, domnule Hans Müller, că doar evreii sepharazi au caractere comune cu arabii.

— Altfel spus ?

— Ei bine, askenazii au o formulă H.L.A. de tip caucazian.

— De tip caucazian ?

— Asta înseamnă că acești askenazi pot figura în cercetările clinice într-o anchetă imunologică, împreună cu ceilalți caucazieni, cu care este populată cea mai mare parte a Europei.

«Cu miinile la spate, țearpă pe picioare, comandantul Medvedev nu mai putea de bucurie. Ne asculta, compara graficele și repeta mereu : «Vă dați seama ? Vă dați seama ?»

«Ceea ce înțelegeam noi dintr-o dată este că cei ce au comandat cel de-al III-lea Reich au antrenat un popor întreg și apoi o lume întreagă, într-un război nemilos, în numele unui concept fals : rasa. Am avut deja îndoieli față de noi înșine atunci cînd, studiind fenomenele de pigmentare a pielii, am fost nevoiți să acceptăm că culoarea pielii descrește — adică de la negru la alb — pe măsură ce ne depărtăm de zona tropicală și ne apropiem de poli. După cum se vede, pielea neagră se întîlnește la toate longitudinile și în rîndul tuturor etniilor, fie că este vorba de chinezii din sud, de locuitorii Indiei meridionale sau de africani.

«Da, ne dădeam seama, cum tot repeta Medvedev, de nebunia care ne-a cuprins prin anii treizeci, care s-a agravat mai tîrziu și care avea să ducă la distrugerea a milioane de evrei care, în cea mai mare parte, nu se făceau vinovați decît de religia lor.

«Da, ne dădeam seama că, fiind creștini în cea mai mare parte,

---

* Leucocite antigene umane.

ne-am îndirjit împotriva unor bărbați și a unor femei care se închinau aceluiași Dumnezeu unic ca și noi, convertiți ca și noi de aceeași Revelație, deținători ca și noi și înaintea noastră ai aceluiași Decalog — ceea ce îmi explica pe larg profesorul Ubersachs când, sus, pe metereze, ascultam, seara, ridicându-se spre noi, rugăciunile caravanierilor și când îmi vorbea despre fraternitatea lui Avraim.

«În timp ce ne formulam concluziile, se impunea un adevăr : cel mai important lucru pentru om este religia lui, vreau să spun, principiile de morală pe care le moștenește. Odată admis acest fapt, totul devine simplu și clar : sau omul rămîne credincios moștenirii sacre pe care o are în el și totul merge bine ; sau trădează prin necredință această moștenire și ajunge la catastrofă.

— Ce vrei să spui, domnule locotenent ?

— Următorul lucru : prin însăși natura lui, omul este un animal religios. Lipsește-l de religia lui, el nu mai rămîne decît un animal !

Redă-l religiei lui ! Stăpînind animalul, va deveni un om. Religia nu este altceva decît realizarea omului, dacă acesta este speranța ei.

Domnul Saharov nu avea dreptate, când afirma în glumă, că omul a încetat să mai gîndească o dată cu Revoluția Franceză. Asta s-a petrecut cu mult mai înainte. Trebuie mers pînă la Renaștere, în momentul cînd știința a devenit renegarea lui Dumnezeu.

Ce iluminare bruscă pe fața locotenentului ! Zimbește, poate, pentru prima oară. Este tot numai blîndețe, numai bunătate. După părerea lui, o dată cu al doilea război mondial, se sfîrșește — el spune : «se sfîrșește» și «nu s-a sfîrșit» — era patetică și prometeică a Renașterii. Mitul progresului fără limită se clatină, la fel ca și ideologiile și, cu un gest al mîinii, simulează că bea, așa cum făcuse cu comandantul Suvarov, pentru dezonorarea ideologiilor, apoi, aplecîndu-se spre ziarist, îl întrebă :

— Știi la cine mă gîndeam în gara de frontieră, înainte ca ruda dumitale să mărsăluiască sub ochii mei ? Ei bine, mă gîndeam la Tolstoi, care s-a retras în gara Astapovo ca să moară. O gară neînsemnată ! Ce loc mai potrivit pentru trecerea în lumea cealaltă ? O gară mică pentru a reprezenta trecerea de la ființă la neființă ! și Tolstoi, continuînd să fie Tolstoi, se întrebă : «Cum mor țărani ?», ca și cum ar exista o moarte pentru țărani și o alta pentru contele Tolstoi ! Aceeași pentru toți, domnule Hans Müller, aceeași moarte, în ciuda muștelor drosophile ! Aceeași moarte, cu ochii în sfîrșit deschiși, spre Dumnezeu.

XIX. ONOAREA DE A SPUNE NU

— Știi ce s-a mai întâmplat după aceea, domnule locotenent ? Ceea ce Siegfried nu știe — dar cum ar fi putut să știe ? — este că rectorul Cleveringa a ieșit sănătos din lagărul de ostatici, că profesorul Meijers nu a pățit nimic, că și unul și celălalt sînt considerați eroi naționali de către olandezi, «datorită dumitale, domnule locotenent...» adăugă Hans Müller.

— Nu datorită mie, cum spui, ci datorită lor ! Datorită curajului lor și datorită tăriei lor sufletești.. Ei au știut să zică nu, domnule Hans Müller, și asta-i virtutea care lipsește cel mai mult poporului nostru. A spune nu, a se revolta, cîți dintre bărbații generației mele au avut curajul s-o facă ?

— Colonelul conte von Stauffenberg ?

— Și cîțiva alții. Foarte puțini, de fapt. Atît de puțini încît este foarte trist. Chiar grav. Numai oamenii liberi, liberi cu adevărat, știu să spună nu. Germanii constituie un popor, acesta-i adevărul, și ei nu știu ce este istoria. A spune nu înseamnă să faci un pas înapoi, să te distanțezi, să pui între tine și ordinele primite propria conștiință. Cleveringa, Meijers au spus nu. Noi, însă, am ascultat, în conformitate cu o logică a cărei nebunie s-a confirmat la sfîrșit.

— Domnule locotenent, ai văzut, în fortăreața dumitale, fotografii din lagărele de concentrare ?

— Fotografii, bineînțeles, și filme și, ca și dumneata, dacă în această clipă închid ochii, revăd grămezile de corpuri albe, toate la fel, prin rigiditatea cadaverică, fețele supte, prin ochii scufundați în orbite, revăd toate aceste realități care nu au nume, pe care nici un nume nu le poate banaliza, și, fii atent, revăd de asemenea fețele obișnuite ale călăilor și asta mă impresionează cel mai puternic. Toți anii mei tineri au fost semănați cu morți. Într-un anume fel, m-am familiarizat foarte devreme cu moartea. De aceea, cadavrele îngrămădite în lagărele de concentrare m-au impresionat mai puțin, prin ele însele. Insist : prin ele însele, mai puțin decît comportarea cotidiană și, insist, *normală* a celor care au aplicat ad litteram planul de exterminare a țiganilor, a evreilor și altor...

Siegfried îl privește îndelung pe cel din fața lui. În tăcere. «Oameni»... spune el, în sfîrșit, și Hans Müller nu-și poate da seama dacă a pronunțat acest cuvînt cu intenție ironică sau ca întrebare.

O uniformă, un regulament, o încadrare nu sînt suficiente pentru a crea oameni. Este o problemă de educație mai mult decît de instruire, de iubire mai mult decît de învățatură. Nu ajungi la umanitatea prin majorat, ci prin calitățile sufletului. Or, nenorocirea, pur și simplu, nenorocirea constă în faptul că, în general, călăii nu au nici o expresie. Asta l-a frapat pe locotenent și pe tovarășii săi de fortăreață, cînd sovieticii le-au prezentat filmele pe care le făcuseră cu ocazia deschiderii lagărelor.

«Iată cine sînteți ! exclamau sovieticii. Iată ce-ați făcut !» Cîte suferințe în aceste strigăte de furie ! Cîte suferințe venite din străfundurile fiecăruia în această acuzație colectivă. «Iată cine sînteți !» Cui se adresau sovieticii ? Prizonierilor ? sau germanilor din ei ? Voi ? Și rușii continuau cu și mai multă insistență. «Iată ce-ați făcut !» în timp ce imaginile de infern dispăreau una cîte una... Savanții băteau din picioare. Era un vacarm cumplit. Oamenii vii se pregăteau să sufere în numele bieților morți. În acel moment, profesorul Ubersachs s-a ridicat și a cerut să se facă liniște, greu de realizat, apoi, a spus cu o voce surdă : «Pe cît de criminală este supunerea oarbă, pe atît de greșită este responsabilitatea colectivă.» Pentru moment, sovieticii și germanii s-au întrebat : «Ce-a vrut să spună ? Ce-a vrut să spună ?» La care comandantul fortăreței — în acea perioadă, se pare că era Medvedev, Boris Medvedev — s-a apropiat de profesorul Ubersachs și i-a strigat :

— Vă sustrageți răspunderii, nu ?

— Absolut deloc, domnule comandant. Pur și simplu spun următorul lucru : crimele fiind comise legal de o Germanie în război, lăsați-l pe fiecare german să regrete în fundul sufletului său !

— Fundul sufletului său !

Comandantul Medvedev strigase. O, ho : găsea nostimă, chiar chiar interesantă, expresia «Fundul sufletului său !» Din privire, din bărbie, îi întreba pe sovieticii care erau cu el și aceștia, la rîndul lor, începeau să rîdă. «Fundul sufletului său !» Ah, întradevăr, acest profesor Ubersachs era grozav.

Fără a-și pierde calmul, acesta așteptase să se facă liniște. După care, adresîndu-i-se lui Medvedev, i-a zis : «Există o contradicție, domnule comandant, între a acuza poporul german pentru pasivitate în numele responsabilității colective. Nu credeți ?»

Boris Medvedev era un om greoi. Cu buze groase, cu fața pătrată, brăzdată de riduri adînci. Și totuși nu era un naiv. Înțelesese raționamentul profesorului. Mîntea lui nu prea știa, însă ce sens să dea acestui raționament. Cum să treci de la popor la individ ? Asta nu reușea el să înțeleagă. Un popor este un popor, un individ este un individ și nu întrevădea punctul de trecere de la unul la altul.

«Doamne, Dumnezeu, cum să-l fac eu să mă înțeleagă? Cum pot eu să trezesc interesul acestui băiat? El are treizeci de ani iar eu nu am avut niciodată vîrsta lui. Mort la douăzeci și trei de ani, acesta-i adevărul, într-o dimineață geroasă, la Stalingrad. Și, de atunci, purtat, dus chiar așa, dus de un fel de timp orb-orb, cum se zice «glonț orb» și executat, foc, foc de voie, de către un pluton care trage cu gloanțe oarbe, așa încît, iată-mă, nevătămat, supraviețuitor, cum să spun? strigoi, mort, fără statut, viu fără viață și ascult, ascult...

«El crede că-i vorbesc. Dar eu tac. Ce-aș avea să spun? Să-i spun lui? Cel mult, mă străduiesc să-i transmit cîte ceva. Dar ce? Ar înțelege el dacă i-aș mărturisi așa deodată: „Domnule Hans Müller, nimic din ceea ce îți povestesc nu este adevărat. Bunicul, tata și eu personal am trăit neverosimilul. Am luat drept istorie ceea ce nu era decît tendințele instinctive ale unui popor...”

«Astăzi mi se opune sub pretextul că dispune de o serie de cuvinte, cum ar fi democrație, drepturile omului, libertate — și mai știu eu care? —, economie de piață, ecologie, cuvinte care, prin simpla agitare, repetare combinare, fi dau iluzia că se constituie într-o doctrină...

«El nu spune: iată ce cred eu!» Ar fi prea simplu. El afirmă: „Așa trebuie“. Gîndirea lui devine moralizatoare. Prin aceasta, încetează însă de a mai fi o gîndire. Hans Müller nu mai gîndește, el afirmă. Și ceea ce este mai curios este că se crede tolerant...

«La douăzeci și trei de ani semănam cu el. Cu deosebirea că, venind din detestarea Republică de la Weimar, noi dispuneam, în ceea ce ne privește, de un vocabular, care era opusul vocabularului lui Hans Müller. Căci, bietul de el, nu știe: cuvintele pe care le rosteste acum de-a valma, aveau deja un frumos succes la Weimar...

«Printr-un fel de basculare la care nu mă așteptam, acest ziarist convins că este progresist, mă întoarce la începutul anilor treizeci, cînd ziarele, mitingurile, conversațiile vorbeau numai despre democrație, despre drepturile omului, despre o ideologie a libertății absolute, bazate exclusiv pe economia de piață, ca și cum oamenii s-ar fi putut reduce doar la determinarea lor de agenți economici.

«Dar probabil că există idei progresiste, chiar dacă devin, la un moment dat, simple obligații apăsătoare...

«Ceea ce mă uimește, cel mai mult în toate astea, este să văd cît de limitat este spiritul uman, închis în el însuși, îngust și lipsit

de imaginație. Căci, de fapt, cuvintelor de ordine ale Weimarului, pe care noi le consideram importate din străinătate, le opunem națiunea, poporul, rasa, cultura și ne delectăm cu plăcerea răutăcioasă de a adăuga tuturor acestor cuvinte adjectivul german.

«Un război și încă ce război, s-a născut din asta ! Monstruos și perfect logic. Poate de o logică monstruoasă dar exemplară : oricare ar fi vocabularul folosit, scopul lui este să mascheze financiare. Vorbind numai despre Germania, Germania mai presus de orice, cel de-al III-lea Reich a stricat jocul unei economii internaționale, în timp ce Republica de la Weimar, apărind democrația, s-a integrat, încet-încet, în acest sistem.

«Cum să-i explici așa ceva acestui tînăr ? Dacă știe deja acest lucru, va simula că nu-l știe. Dacă nu-l știe, nu o să mai creadă. Lui Suvarov, care era un cinic, îi plăcea să împartă lumea capitalistă în două. Ajunsesse chiar la o formulă : «Fascismul înseamnă industria plus naționalismul ; liberalismul înseamnă industria plus internaționalismul» După care izbucnea în ris, încîntat de istețimea lui. În fond, nimic nu se compara cu un sovietic în ceea ce privește viziunea clară în problemele economice. Cel puțin în teorie... Și ce siguranță de sine ! Cînd îl întrebam dacă nu ar dori să încerce capitalismul, își agita mîinile mari, cu degete groase, mima o frică puternică și spunea în final, bîlbîindu-se : „Dar...dar...dar eu sînt prea leneș !» Efect foarte comic, garantat ! Bietul Suvarov ! Habar nu avea cîtă dreptate are...

«Nu vreau, totuși, să mă lansez într-un comentariu asupra plus-valorii și să spun că, văzută din vest, este creatoare de bogăție, în timp ce, văzută din est, favorizează inegalitățile. Asta s-ar mai putea spune și așa : „Ce devin cifrele dacă se schimbă în sentimente ?» Profesorul Ganz avea răspunsul lui : „Încetează de a mai fi cifre fără să devină sentimente“.

«Iraționalul... Esența activităților umane este subordonată iraționalului. Unde-i nevoie de o gîndire sigură, se folosește o idee vagă și nimeni nu îndrăznește să spună că zece idei, puse cap la cap, nu au reușit niciodată să formeze o concepție.

«Ar fi interesant să se determine în ce moment umanitatea a încetat să gîndească și a început să înainteze prin idei. Zaharov, Andrei Zaharov, întreat de noi despre această chestiune, a zîmbit trist, obosit, apoi a spus : „De la Revoluția Franceză încoace. Vedeți, asta nu-i de ieri...“

Răspuns amar, dezamăgit și care venea după o dezbatere asupra scopurilor supreme ale științei. Trebuia oare orientată, condusă, su-

bordonată politiciii ? sau, din contră, să-și urmeze propriile ei legi de dezvoltare ? Astfel spus : dirijînd știința, cum eram noi puși s-o facem la fortăreața din Atar, nu riscam oare să trecem pe lîngă alte descoperiri ? Zaharov credea că întîmplarea era mîna lui Dumnezeu. Am apreciat cu atît mai mult această formulare, cu cît noi eram prizonieri, tocmai pentru că am avut să dirijăm totul, să conducem totul, să stăpînim totul și pentru că eram ținuți în captivitate de oameni care, și ei, au vrut să conducă totul și să stăpînească...

«Oricît de perfect ar fi un raționament, el nu formează o gîndire. Orgoliului îi plac raționamentele ; umanitatea așteaptă să apară gîndirea...

«M-am depărtat oare prea mult de scopul inițial ? Sau trebuie încă o dată să cred că, dacă omul aparține lui Dumnezeu, umanitatea îi aparține lui Cezar și că drama apare în clipa în care Cezar încetează să se mai lase în voia lui Dumnezeu...

«După ce Zaharov a părăsit fortăreața, am comentat îndelung între noi spusele lui și, mai ales, afirmația că lumca a încetat să mai gîndească, începînd cu Revoluția Franceză, și am ajuns la concluzia că ruptura dintre politic și divin care s-a produs o dată cu decapitarea regelui Franței, nu a încetat să aibă un ecou în bielele noastre inimi...

«Acesta este fără îndoială, unul din motivele pentru care Republica de la Weimar a fost respinsă de un mare număr de germani. În acel moment, au fost calificați de naționaliști. Era ușor de spus. Ei purtau în suflete nostalgia unei ordini germane, încarnată de către Kaiser, și pe care Republica o înlăturase. O ordine venită din adîncurile poporului, bogată în armonii vechi ; și, de la Tacit la la frații Grimm, trecînd prin Goethe, era suficient să apuci cu ambele mîini din tezaurul Literelor noastre și să alimentezi aceste armonii să liniștești acest popor, să-l convingi că, în lipsa unei istorii, el avea o patrie : limba lui...

«Și chiar în numele istoriei a fost condamnat. Ce confuzie ! Franța a avut o istorie, și Anglia și Spania. Dar nici Germania nici Italia nu au istorie. Dintr-o dată, aceste două țări devin teren închis pentru dispute ideologice. Italia, în măsură mai mică decît Germania, pentru că Vaticanul temperează mult din violențe. Dar Germania ! Îndemnată de Prusia, temperată de Bavaria, îmbogățită de către Hansă, cine este ea, de fapt ? Unde este sufletul ei ? Unde-i este inima ? Unde-i este spiritul ? Și în ce secol a oferit ea, cu adevărat, lumii marile ei victorii ?»

XXI. WEIMAR (II)

«Cînd anume va înceta suspiciunea ? Tot ce am povestit, pînă acum, acestui ziarist, el crede că este o pledoarie și nimic mai mult. Dacă aș fi ales alte amintiri, presupunînd că aș fi putut, el s-ar fi făcut că nu aude...

«Suspiciunea îi otrăvește pe oameni. Este singura continuitate pe care le-o oferă istoria. În vremurile cînd națiunile erau civilizate, semneau tratate de pace, punînd astfel capăt suspiciunii. După care, pentru a întreprinde un nou război, era nevoie de motive serioase. Astăzi totul s-a schimbat. Starea de război este neîntreruptă, ceea ce permite suspiciunii să spuraviețuiască atît cît este nevoie de ea, în același timp ca aliment și ca motor al relei credințe...»

PARTEA A TREIA

O SOARTĂ

I. CIUDAT BĂIAT !

«...Ciudat băiat ! Ce-o fi în mintea lui ? Mereu vrea să-i răspund prin da sau nu și să spun, pur și simplu, că eram *pentru* sau că eram *contra*...

Să aprob, să condamn și, cu asta, procesul ar fi fost rezolvat.

«Ce proces ? Probabil procesul unui secol, al unui război și al ideologiilor falite. Asta ar fi vrut el să mă audă spunînd. Să reducă totul la politică, asta căuta el. De dreapta ? de stînga ? Toate, întrebări care păreau ordine. De dreapta ? de stînga ? Ar fi meritat să comand : un, doi, un, doi. Mulțumesc frumos ! Mie mi-a ajuns. Gîndirea totalitară nu mai are nevoie de cadru militar. Adolf, cum îi plăcea băiatului ăsta ciudat să-l numească, a cîștigat totuși războiul, cel puțin al lui Iosif. Vechii complici nu sînt decît imaginea demonilor din noi : intoleranță, intoleranță și iar și mereu intoleranță...

«Și cultura, în toate astea ? Cultura, care este arta nuanței, ce devine cultura ? Istoria, re trăită de cei care nu au făcut-o, cere oare atîta zgomot și atîta îndîrjire ? Înainte de a-l fi văzut defilînd prin fața mea pe șeful de gară, în faptul elimineții, eram departe de a bănuî că istoria poate fi subiect de furie, în loc să fie subiect de reflecție. Cînd scria *Război și pace*, bănuia el, bietul Tolstoi, că va veni o vreme cînd cele două cuvinte vor ajunge să se confunde ? Nu cumva tocmai presentimentul barbariei, care avea să se reverse asupra acestui pămînt minunat, l-a îndemnat să fugă să moară departe de ai lui, în neînsemnata gară de la Astapovo ?

«Ciudaț, într-adevăr, acest Hans Müller ! Nu avea nici trei-zeci de ani, nu avea decît cultura însușită în săptămîna precedentă. Nici o experiență nu-i venea în ajutor, pentru că nu avea nici o suferință. Niciodată nu mi-a spus : „Tatăl meu...” sau „Bunicul meu...”. Istoria lui începea cu fiecare oră.»

Și dacă se considera specialist în cel de-al doilea război mondial, era doar din fișe. O mică achiziție oarecare, nimic altceva ! Ar fi putut la fel de bine să se ocupe de cursele de cai. Ce cunoștea el cu adevărat din tot ce știa ? Îi ajungea că i-a întîlnit pe Otto Skorzeny și pe alți cîțiva supraviețuitori ai marii tragedii ; credea că în felul acesta se află în legătura directă cu evenimentele. Puțin îi lipsea să se socotească chiar martor privilegiat. Cine poate știi ? Probabil că, peste cîțiva ani, o să-și publice propriile Memorii, prelungind, în acest fel, printr-un sistem ingenios și amăgitor de oglinzi truate, o realitate de sînge și de lacrimi din care, chiar dacă nu va ocoli cuvintele sînge și lacrimi, nu va rămîne nimic în afară de nostalgia acelor care, deși nu au cunoscut războiul, l-au combătut.

«Singurul adevăr de reținut în cazul de față : într-o tragedie toate personajele sînt de plîns. Atît călăii, cît și victimele. Asta-i convingerea mea și e justificată de o idee simplă : în fiecare există o conștiință. Cine mai îndrăznește să invoce conștiința ? Nimeni, evident. Și pentru un motiv de la sine înțeles : istoria, în judecățile și sentințele ei, nu are ce face cu conștiința oamenilor. Ți se cere să fii pentru sau contra, să răspunzi prin da sau nu și, apoi, să taci.»

«Să taci ! Ce tentație colosală ! Pentru că eu reprezint o ordine depășită, o epocă lichidată, nenumărate înfrîngeri, ar trebui să tac. Să nu mai vorbesc, să nu mai spun nimic. De fapt, să mor. A tăcea înseamnă, de fapt, să accepți ca zgomotul să se amplifice. Dar zgomotul nu-i decît zgomot. Zgomotul nu a putut fi niciodată confundat cu un adevăr și nici nu a creat o cultură. Zgomotul nu este obiect al gîndirii. Dacă ar fi să mă iau după Hans Müller, lumea nu face altceva decît vorbește, vorbește, vorbește. Și toate vorbele astea nu au altă funcție decît pe aceea de a acoperi cu zgomot Cuvîntul sau liniștea pe care tot el o dictează.»

«Cuvîntul în opoziție cu vorbele.. Cuvîntul, sursă și loc de întîlnire a tuturor suferințelor, a tuturor fidelităților, a tuturor viselor... Cuvîntul și numai cuvîntul aș vrea să-l fac auzit dincolo de zgomotul pe care-l mai produce în sufletul meu istoria prin care am trecut, cea pe care am rețrăit-o, istoria blestemată fără de care — căci asta mi-a fost soarta — nu aș fi ajuns ce am fost...»

II. VIAȚA VISATĂ

«Aș fi putut avea și eu, ca toată lumea, o viață...»

Tristețe, brusc, în voce, în priviri, în gestul de lehamite ; tristețe pe fond gri, în timp ce buzele i se lasă în jos, se curbează în riduri adânci la comisuri... «Aș fi putut...» Visul nu-i altceva decât disperarea imposibilului. Cine a hotărît și ce și pentru ce ? Cine ? Și pentru că realitatea a fost cel mai adesea de nesuportat, a existat, dincolo de plîns, dulcea tînguire a celui ce nu înceta să-și imagineze și care, dorind să se convingă că ar fi putut avea, ca toată lumea, o viață, încerca să și-o reprezinte. Își zice : «Grete, luați de nevastă, copiii născuți, ar fi început alte vremuri albe...»

Își zice ; dar ce nu-și zice ? Poate, prima amantă, prima trădare, urmate de altele, în timp ce Grete s-ar fi închis în adîncul sufletului, cu fața de piatră, cu mîinile ca de iederă, acolo, da, acolo, de unde răsăreau odinioară trandafirii iubirii... Și ar fi fost, în sinea lui, copilul trădat, tînărul trădat, de la parcul bunicului la canalele Leyde-i, de la expedițiile prin pădure, la cabana bavarheză a ultimei permisiu... Într-adevăr, ca toată lumea, ar fi putut avea și el o viață.

O viață ? Cu furia în suflet, cu sarcasmul pe buze, și-ar fi făcut obiceiuri străine de firea lui. Grete ar fi suferit, la fel și copiii ; s-ar fi născut drame, ar fi izbucnit certuri și nu și-ar fi putut ascunde părerea că trădarea nu-l privea decât pe el, chiar dacă...

Oricum s-ar întoarce astăzi, știe bine că nu va înceta să se izbească de el însuși. Adevărata fortăreață, hai să fim drepți, trebuie să recunoască, adevărata fortăreață este această închisoare făcută din oase, din nervi și din sînge, care-i servește de corp. Dacă ar fi avut curajul (sau plăcerea), i-ar fi spus lui Hans Müller, să știe și el : «Fortăreață mi-a fost corpul, comandant mi-a fost spiritul și sufletul singurul orizont !»

Omorîse, văzuse murind, asta era. Și, în privirea care se stinge dintr-o dată, găsise suficiente puteri pentru a continua să trăiască.

Să trăiască ?

Dă din cap, plecîndu-l într-o atitudine de profundă deznădejde. Umerii i s-au încovoiat. Acum e deja bătrîn. Cu părul alb, cu pielea mată. Un bătrîn doborît de oboseală, care se reîntoarce după o lungă călătorie în veac și în el însuși; bătrîn copleșit de ani.. Ba nu! Ce-i comedia asta pe care și-o joacă lui însuși? Și, în plus, nedemnă. Amabilitatea de circumstanță nu-l caracterizează. Cum de a îndrăznit să spună: «Aș fi putut avea, ca toată lumea, o viață...?»

Viața i-a fost și intensă și bogată, în afara timpului, cu totul deosebită, așa cum șade bine unei vieți de excepție. Se scoală, îndreaptă umerii, își pune mîinile la centură și zîmbește.

Nu regretă nimic. Timpul a trecut peste el dar acum, cînd privește în urmă, înțelege că timpul nu există. Nu-i decît o iluzie! O altă fortăreață, dacă vrei... Împotriva căreia se ridică, luptă și se îndirjește voința. Vreau, și timpul mi se împotrivesc. Doresc, și timpul îmi este dușman. Înebunesc, și timpul își rîde de mine. Toate aberațiile imaginarului le-a parcurs, avînd timpul ca tovarăș. Închisoarea înseamnă să nu-ți stăpînești pormirile, poftele, dorințele. Biet prizonier al propriei persoane! Din asta nu există ieșire. Doar dacă...

A fost obsedat multă vreme de o maximă a Sfîntului Augustin: «Cine este acest eu, spunea el, care-mi poate dezvălui corpul, sufletul, spiritul și care nu este nici acest corp, nici acest suflet, nici acest spirit?»

Ah, bunătatea fără seamăn, care-i luminează dintr-o dată privirea! La drept vorbind nu-i o privire, ci o rază luminoasă, ceva între miere și argintul vechi, care îneacă privirea și care te duce departe, foarte departe, acolo, la caravanele deșertului Atar...

La balconul terasei, contemplînd cerul, locotenentul Siegfried a încetat, pentru o seară, să mai fie prizonier, a găsit în el destulă forță pentru a atinge adevărata libertate, cea care duce la acceptare.

Jos de tot, la picioarele lui, la capătul unui coboriș abrupt și întunecat de ziduri, de metereze și grilaje, zărise marea caravană a sării și mătăsii. Se opri, nu departe de fortăreață.

Peste roșul închis al nisipurilor, crepusculul întindea dîre lungi de lumină verzuie. Oameni și animale se scaldau în această luminozitate ireală, în culorile unei alte lumi, în timp ce, umflat de un ultim vînt de seară, cerul, cu nuanțe de smarald, se întindea ca pînza unei corăbii gata de plecare.

Îi plăcuse momentul acela de ezitare cînd, adunîndu-și ultimele puteri, lumea se pregătea să se părăsească. Din coridorul de pază, Siegfried își imaginase dunele, cele mai mici denivelări de teren,

ca pe tot atâtea ruine, pe care apele tulburi ale nopții urmau să le acopere, în timp ce, vie și grăbită, realitatea vieții fugea mereu tot mai spre vest, urmărită și parcă alungată de forțele Nopții. Luptă veche, temeri ancestrale, împotriva cărora se ridicase rugăciunea caravanierilor, acea *dhikr*, cum numesc musulmanii această rugăciune sub formă de reamintire, rugăciune care cheamă amintirea dinaintea memoriei, ceremoniile dinaintea timpului, iubirea dinaintea iubirii, Dumnezeu unic, fără de care lumea nu ar exista.

Dumnezeu unic? În acea seară, cu inima strînsă, cum n-ar putea să spună, simțise o liniște care-l copleșise. Timp de o clipă, el devenise iubirea și iubirea iubirii, memoria și memoria memoriei. Nu există cuvinte în stare să exprime această stare de care întreaga ființă s-a lăsat cuprinsă, neștiind decît se repete: «Doamne! Doamne! Doamne!» fără ca lumea să se fi clintit în vreun fel. Și totuși fusese o furtună în centrul nemișcării, un vâcarm formidabil în inima tăcerii, picioare tremurînde, palme transpirate, răsufulare sacadată în fața acestei fericiri de nespus care, o dată cu noaptea, pusese stăpînire pe el, ploaie de lacrimi, ploaie de flori, în chiar eternitatea amintirii.

Cît timp durase oare această aventură? Nu poate să spună. Pîrjolit pentru vecie! Da, ieșise pîrjolit pentru totdeauna dintr-un foc care, învăluindu-l mereu deși se stinsese, îl apăra și îl făcea invulnerabil.

Întîlnindu-și îndepărtatul strămoș de la care moștenise numele, locotenentul Siegfried purta de-acum o armură invizibilă de lumină.

Incantațiile caravanierilor se stinseseră. Ici-colo focuri mici luminau noaptea. Se coceau lipiile. Uneori, cîte o cămilă țipa. Asta era viața! sub stele, în prezența divină a Absentului...

Pentru a explica această străfulgerare, vorbise de aventură. Cît cîntăreau, da, cît cîntăreau, se întreabă el, toate aventurile vieții sale în lumina acelei clipe atît de strălucitoare, atît de intens strălucitoare încît lumea reală dispăruse, se ștersese ca dispărută? El, credincios? Ce întrebare! Existase un înainte și un după, între care insistă asupra acestui lucru, cu riscul de a se repeta, nu existase nimic.

— Nimic?

În fața acestei mărturisiri deosebit de importante, Hans Müller strigase. Acest «nimic» îl lăsase tîmpit. Pur și simplu tîmpit. Își rostogolea ochii ieșiți din orbite, rămăsese cu gura căscată la acest «nimic» pe care îl lansase, îl aruncase cum ar fi făcut cu un sîmbure de prună.

Locotenentul nu a luat în seamă această întrebare. Grija lui — dar era vorba doar de o grijă ? — era să definească, cît mai bine, un moment capital despre care nu putea vorbi fără să se simtă puternic răscolit pînă în adîncul sufletului. Înainte de asta, credea în Dumnezeu, așa cum fusese învățat. Dumnezeuul copilăriei sale avea nevoie de preoți, de biserici, de ceremonii în verdele auriu al patrafirelor și în auriul gri al fumului de tămîie. După această aventură aflate, dintr-o știință, care l-a uimit, pentru că o recunoscuse ca atare, dar și pentru el personal, fără cea mai mică uimire, că eul Sfîntului Augustin nu era altceva decît prezența divinității în el și despre care profesorul Ubersachs, înainte de a muri, îi spusese că este Atotputernicul din fiecare om, acel Atotputernic cunoscut sub numele de Dumnezeu, și, adăugase bătrînul profesor, obligîndu-l pe Siegfried să-și apropie urechea de buzele lui : «Și tu, copile, te vei numi de-aici înainte Cel Milostiv, asta-i numele Dumnezeului tău, el s-a întrupat în corpul tău...»

Cel Milostiv ! Cuvîntul explodase în compartiment. Ca o grenadă dezamorsată din nebăgare de seamă, ca o mină uitată... Un cuvînt imens care, el singur, justifica o viață de suferințe, un surghiun, o viață în aparență pierdută. Un cuvînt venit dintr-o lume diferită, dacă nu dintr-o altă lume pentru a autentifica, ca un sigiliu, că viețile, din punctul de vedere al esenței, se desfășoară într-o altă temporalitate, după dimensiuni diferite, după un alt proiect, diferit de acela, pe care oamenii, în orbirea lor, sînt obișnuiți să-l considere ca adevărat.

III. CĂSĂTORIA CU SINGURĂTATEA

Era ca și cum ar fi mestecat încet : buze mușcate, cuvinte ne-rostite, buze strînse de sute de ori, confidențe mute... O mestecare de lucruri vechi, de lucruri știute și care, spuse brusc, ar fi căpătat un sens nou, inedit și interzis, chiar așa, interzis să te întorci în trecut.

Deja, îndrăznind să descrie iluminarea pe care a avut-o în coridorul de gardă, nu-și tăia se oare toate punțile de salvare ? Secretul păstrat asigură adevărata libertate. Dăduse un nume la ceea ce nu putea fi numit, descrisese indescriptibilul, definise inefabilul, anulîndu-și cu fiecare cuvînt bogățiile, distanțele, evadările. Și pen-

tru ce ? Da, pentru ce atita abnegație ? Poate — dar cine va crede ? — pentru a aduce la cunoștința contemporanilor că totul se desfășoară în suflet și nu în altă parte, oricare ar fi mulțimea suferințelor îndurate. Infernul, ca și cerul, trimite la sine însuși și la nimeni altul. Nici o durere nu poate fi trăită și împărtășită în același timp. Sau ea este trăită și se referă la întreaga ființă sau este împărtășită și atunci nu atinge decît intelectul.

Și iată că, renunțînd din nou la orice prudență, a vrut să explice că, după ce s-a lăsat prins de focul dorințelor, de-a lungul anilor lungi de îngheț din deșertul Atar, a alergat spre toate izvoarele, exaltîndu-se la ardoarea acestor dorințe, ca să se căsătorească apoi cu singurătatea și să împartă cu ea toate călătoriile la trap, nălucirile fără vis și stelele fără cer.

Va înnebuni el oare ? Secolul acesta, cu toate zvîrcolirile lui, e mai puțin zgomotos decît inima lui.

Acum, compartimentul răsună, se umple și pocnește de toate răpăielile tobelor, de tunuri tractate, de camioane, rostogolire a morții, a foamei, a fricii, zgomote surde, infinite, sub cerul apăsător și mărginit, zgomote care i-au tulburat mereu nopțile albe, zilele negre, și pe care acest convoi trimis să cucerească pămîntul german, le prelungește, le dublează și le estompează...

Nebun, el ? Acum nu caută decît liniștea, acolo unde tremură rugăciunea, în chilia lui Dumnezeu.

Toată această nebunie ca să ajungă aici... Poate că ar fi mai bine să spună : „Să te întorci la Dumnezeu datorită acestei nebulii...“. De o parte fatalitatea istoriei ; de cealaltă, nenumăratele surprize ale Providenței. Cum să mai poți înțelege ceva ?.

Peste atîtea cadavre, va avea el curajul să spună că totul e în ordine ? Cu ce drept ar putea el spune așa ceva ? Dar, pe de altă parte, cu ce drept și-ar interzice acest lucru ?. Dar, cu ce drept... Un suflet...

Ar fi vrut să spună — ar fi putut oare ? — că un suflet salvat bucură întregul cer.

Hans Müller nu-l mai asculta. Își strîngea lucrurile. Trenul încetineea. «Și nu uita, locotenente, că la sosirea dumitale la München, ziarul meu va fi apărut la chioșcuri și o să poți citi în el interviul. Grozav, nu ?».

Era deja pe peron. Preocupat, deja îmbătrînit de viața pe care Siegfried i-o oferise fără ca el să știe, ducînd cu el suferința altuia, îl văzu dispărînd într-un pasaj subteran.

Grozav ? De ce oare Hans Müller aruncase tocmai acest adjec-tiv ? A, da, pentru că, datorită mijloacelor moderne de comunicație, ziarul va fi tipărit și difuzat, în cîteva ore, numai, nu mai mult.

Bieții oameni ! Nu se mai satură să se minuneze de modernism. Or fi uitat ei că transmiterea știrilor nu are în vedere numai mijloacele mecanice sau electronice ? Ea se adresează sufletelor, în primul rînd, sufletelor cărora are sarcina să le înfățișeze cît mai fidel posibil tradițiile, revelația, tot ceea ce face ca lumea să fie altfel decît se spune și oamenii altfel decît cred ei înșiși că sînt.

A transmite înseamnă a transforma. Corpul, în egală măsură spiritul, au partea lor în transmiterea secretelor care, încă din vremurile cînd oamenii înlțau temple, redau rugăciunea pe care păsările o adresează, în cîntecele lor, răsăritului și pe care o repetă florile, deschizîndu-și corolele în soare.

Și, în această însoțire cu singurătatea, în această singurătate regăsită, a existat de-a lungul atîtor ani de liniște, liniștea anilor, tulburată apoi de această întrebare, venită din adîncurile cele mai profunde ale conștiinței : cine face, în cele din urmă, istoria ? Și chiar mai mult : pentru cine ?

Să te mulțumești să nu fii decît o pasăre care întîmpină răsăritul cîntînd sau floarea care urmărește mersul soarelui, și, în această pustietate, să te întrebi și iar să te întrebi ce vești or mai fi sosit de pe o altă planetă, numită Pămînt, și să te întrebi dacă Republica de la Weimar, dacă cel de al III-lea Reich, prima, în imensul ei efort de a însămînța pămîntul german cu germenii negermani, cel de-al doilea în încercarea lui nebună de a smulge toți acești germenii, numiți atunci, cosmopoliți, nu sînt oare reductibile, prima ca și cel de al doilea, Republica lui Rathenau — Evreul, ca și Reichul lui Hitler — antisemitul, la una și aceeași istorie, care a început cu sclavia în Egipt, a continuat cu teroarea asirienilor, cu exilul la Babilon, cu persecuția seleucizilor, cu milionul de morți în revoltele împotriva Romei — primul milion de morți ! —, cu ghetourile și pogromurile din Europa creștină, înainte de a ajunge la milioanele de ființe ome-nești asasinate în lagărele de concentrare... Una și aceeași istorie, fără încetare amenințătoare, fără încetare renăscîndă, așa cum este scris în Deuteronom și care fundamentează pentru veșnicie miracolul evreiesc, născut din vocația lui Avram și din profeția lui Moise, minune iluminată de fulgerele violenței și ale imposibilității de înțelegere, minune supusă tuturor dușmăniilor, miracol de credință și care justifică aceste cuvinte pe care el, Siegfried, le știe pe dinafară, pentru că, depășind în mod straniu ceea ce biologii de la fortăreață numeau «zestre genetică», ele fundamentează pentru întreaga omenire o «moștenire culturală».

Și, în timp ce trenul continuă să alerge, se surprinde recitînd : «Ascultă, neam al lui Izrael ! Atotputernicul. Dumnezeuul nostru este

Unul. Tu vei venera pe Atotputernicul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din toată ființa ta, din toate puterile tale. Aceste cuvinte ale legii, pe care ți le dau astăzi, vor intra în sufletul tău : tu le vei repeta fiilor tăi...».

Perdeaua e tot lăsată. O penumbră alburie luminează slab compartimentul. Ce să mai adaugi la aceste cuvinte ? Marea dilemă rămîne aceeași : de o parte Spiritul ; de cealaltă — forțele acestei lumi. O luptă care se dă între veacuri, între civilizații și popoare, pentru că ea este sursa istoriei lor și privește mai ales pe fiecare ființă omească, pentru că ea explică soarta omului.

Ziua, noaptea nu sînt doar cuvinte goale, atunci cînd le opui Spiritului, și la tot ceea ce îl combat. Începînd să cînte la primul semn al zorilor, se înșală oare pasărea care a tăcut toată noaptea ? Deschizîndu-se la lumină, se înșală oare floarea care a stat închisă toată noaptea ? Lumea nu e altcîeva decît minuni. Și de ce s-ar întîmpla altfel cu omul ? În numele cărui orgoliu absurd ar scăpa el legii comune ?

Iată ce i-ar fi plăcut să le spună copiilor săi, dacă ar fi avut ! Iată ce speră că l-a făcut pe Hans Müller să înțeleagă ! Iată, în orice caz, la ce se rezumă biata lui viață făcută din iubiri zdrobite și din nenumărate nenorociri !

Zîmbește. I-ar plăcea să redacteze o declarație. Cu degetele strînse ca și cum ar ține un toc, cu mîna suplă, simulează că scrie în aer. Ar dori..., Ah, cum să exprime cît mai exact acest gînd atît de simplu : «În mila sa fără margini, Dumnezeu face ca nici o suferință să nu fie inutilă» ? Simplu, nu ? Cu condiția să știi — dar cine mai știe ? — că suferințele sînt ale acestei lumi, create cel mai adesea de către oamenii înșiși, cînd se ridică, din orgoliu, împotriva Spiritului. Dar asta nu-i de ajuns. Ar vrea să adauge că oricine trăiește întru Spirit scapă de orice durere... Dar cine l-ar crede ?

IV. DULCEA AMINTIRE DE DEMULT

«...Totul era albastru și auriu... Copaci albaștri săgetați peste tot de lumină ; tata cu spatele îngust, cu brațele subțiri, mă strîngea la piept... În spate simțeam cum îi bate inima... Mersesem mult pînă

să ajungem pe acest promontoriu, de la înălțimea căruia privirea cobora drept spre acoperișurile de ardezie, pe pîrtia de sanie...

«...Albastră și aurie era și vocea care, la ureche, propagîndu-se în același timp prin vibrații puternice pînă în adîncurile ființei mele, pentru a lua apoi forma unor frisoane necunoscute și de neuitat, recita balada lui Goethe...

«...Fără să-mi dau seama, vocea cu parfum cald de brad și cu reflexe de soare apunînd, îmi spunea o poveste care avea să fie povestea mea, peste ani. Căci, la urma urmelor, cine era acest tată care striga deodată, în timpul unei cavalcade, înfruntînd vîntul și întunericul : „Fiule, de ce ți-e frică, de ce îți acoperi fața ?“, dacă nu chiar tatăl meu care, în aceeași clipă, imitîndu-mi vocea, răspundea pentru mine și în locul meu : „Tată, nu-l vezi pe regele ielelor, regele ielelor, cu coroana pe cap și cu părul lung ?“.

«...Tatăl din cavalcadă putea foarte bine să alunge, prin formule magice, coșmarul copilului, spunîndu-i că era vorba doar de ceață. Degeaba ! Vorbea acum grav, acest rege amenințător : „Vino, copile drag, vino cu mine ! O să ne jucăm împreună atît de frumos ! O mulțime de flori smălțuite strălucesc pe mal ; mama are numai rochii de aur“.

«...Și copilul deja convins : „Tată, tată, tu nu auzi ce-mi promite, cu glas dulce, regele ielelor ?“ La care tatăl, ținînd ferm friul calului cu mîna și strîngîndu-și lîngă el fiul, răspunde : „Nu-ți fie frică, stai liniștit, fiule ! Ce auzi tu este murmurul vîntului prin frunzele uscate“.

«...Regele ielelor își îndulcește și mai mult vocea : „Copile cuminte, vrei să vii cu mine ? Fetele mele o să-ți poarte cu dragoste de grijă ; fetele mele conduc dansul nopții. Ele te vor legăna, te vor adormi cu dansul și cu cîntecul lor“.

«...Ce cîntec dulce ! Venit din mari depărtări, din plăcute amintiri... Pădurea Neagră freamătă, albastră-aurie și, asemenea norilor care aduc deodată noaptea în plină zi, tata recitînd „Regele ielelor“, întuneca această zi, înăbușînd strigătele și risetele mele și spunîndu-mi că această poveste, toată numai freamăt, frică și galop, ar putea fi... ar putea fi...

«...Nu, nu mai voiam să ascult nimic și în nici un caz momentul în care copilul, la capătul puterilor, striga : „Tată, tată, iată-l că mă prinde ! Regele ielelor mă stringe. Mă doare“. Toate astea mă răscoleau. Mă întorceam și, cum tata stătea jos, fețele noastre se aflau la același nivel, ochi în ochi, răsuflare în răsuflare și, suspinînd, tremurînd, ascultam fără voie ultimele cuvinte ale baladei : „Tatăl tresare, își îndeamnă calul, ține în brațe copilul care geme, ajunge cu greu acasă, înspăimîntat : copilul din brațe murise“.

«...Și, de atunci, în nopțile albe, nu e noapte să nu mă răsucesc în brațele tatei, să-l rog să tacă, sperînd nebunește că o să-și ducă povestea pînă la capăt ; și, de la el, din vremea copilăriei, din Pădurea Neagră, ar fi trebuit să știu că Siegfried, fiul lui Siegfried, nepotul lui Siegfried, avea să moară pentru că a îndrăznit să asculte promisiunile regelui ielelor».

«...Dulce și patetică amintire de-altădată ! Ea m-a însoțit pe toate fronturile, în toate lagărele de prizonieri, în fortăreață și chiar și în trenul acesta care mă readuce la punctul de plecare. Dulce era vocea tatei și teribil era ceea ce ea îmi spunea. Ca și viața mea. Pot oare să spun că, de pe vremea aceluia sfîrșit de vară albastră-aurie, am început agonia în brațele tatei ? Mi se pare că am cedat promisiunilor mincinoase ale regelui ielelor, cu toate avertismentele tatălui meu...».

«...Dar atunci, oh, Doamne ! care a fost cavalcada tatălui meu ? Nici nu am curajul să-mi imaginez suferințele lui ! Poate că domnul consilier Siegfried e mai de plîns decît bietul său fiu...».

V. DULCE VOCE

Scrisoarea și telegrama au sosit la fortăreață în aceeași zi. Printr-unul din acele capricii ale destinului, numit de obicei hazard, și care ține de hotărîrea zeilor.

Telegrama anunța moartea consilierului Peter Siegfried ; scrisoarea era de la el și începea prin cuvintele : «Sînt foarte obosit...» Ciu-dată întîlnire, în acea vreme de tristețe, dintre moartea anunțată și moartea deghizată, încă în oboseală ! Și de ce altă oboseală putea fi vorba, deja nu de cea care te lasă fără puteri pe malul fluviului, în timp ce soarele îți rănește ochii prin mîile de flăcări pe care le aprinde pe ape, incendiind vara lumii.

Este greu să mai trăiești cînd, la capătul anilor, vezi viața palpitînd în jurul tău. Peter Siegfried nu se mai putea bucura de cărțile lui dragi, legate în piele, nici de disputele cu el însuși, pornind de la o pagină din Platon. Biblioteca îi luase foc în timpul unui bombardament și poate că ar fi găsit curajul s-o reconstituie dacă fiul lui ar fi fost lîngă el. Dar ce poate face un părinte căruia i se ia pe neașteptate fiul !

Cum necum, consilierul Peter Siegfried a continuat să trăiască. Pentru el — trebuia să recunoască — războiul nu s-a terminat niciodată. Nu că ar fi trebuit să se angajeze în cine știe ce proces după capitularea celui de al III-lea Reich ; opțiunile și prietenii sale politice l-ar fi pus la adăpost de orice neplăcere ; dar așteptase în zadar întoarcerea aceluia pe care-l numea cu afecțiune «micul locotenent».

De altfel, ultima lui scrisoare se încheia astfel : «Dragul meu, micul meu locotenent», ceea ce era o mahieră în același timp ironică și tandră, de a-l repune pe fiul său în demnitatea de combatant într-un moment când, trebuie s-o recunoaștem, uniforma germană — fie chiar și aceea a Wehrmacht-ului — era complet desconsiderată. Consilierul era de ajuns de bun latinist pentru a-și aminti că romanii, oameni realiști, creaseră proverbul : *Vae victis !* (Vai de cei învinși !), pe care nu-l despărțea niciodată în mintea lui de celălalt proverb : *Vae soli !* (Vai de omul singur !), ca și cum înfrângerea și singurătatea ar fi asemănătoare. Ca și germanii, pe care Tacit i-a înțeles atât de bine, romanii au avut și ei instinctul de turmă. Și, spre deosebire de fiul său, consilierul Siegfried nu prea avea încredere în acest instinct.

Pentru el, singurătatea era una din cele mai nobile cuceriri ale spiritului uman. A putea și a ști să rămii singur, meditând și rugându-te, i se părea că este singura cale care ar putea duce la starea de perfecțiune spre care tindea după o viață de distracții. Se ferise de orice habotnicie. Bisericiile nu-l interesau decât în măsura în care erau sanctuare destinate să păstreze cele mai frumoase valori ale spiritului, acele cuvinte desprinse din Cuvînt, acele cuvinte foarte rare și foarte necesare ieșite direct din Cuvînt. Deși era profan, domnul consilier avea o venerație deosebită pentru elocvența sacră și, ca bun cunoscător, aprecia pe acei predicatori care știau să înnoiască Cuvîntul divin, în așa măsură, încît auditorii să fie convinși că îl ascultă pentru prima oară.

Asta i se întîmplase sub bolțile venerabile ale catedralei din Aix-la-Chapelle, cînd a ascultat, nu pentru a mia oară, cum ar putea crede un spirit distrat, ci pentru prima și singura dată : «Cei de pe urmă vor fi cei dintîi». Toată viața lui își pierduse o groază de timp în jurul acestor cîteva cuvinte care-l încîntau prin enigma intelectuală pe care o trezeau în el. Un asemenea paradox avea cu ce să-l seducă, pe el, care știa pe dinafară minunata pagină, unde Platon descrie mitul Cavernei, și care, în fiecare vară, își îndeplinea o datorie din a citi în limba greacă Evangheliile. Datorie a eleganței, în care intra și mult snobism. De ce să nu recunoască acest lucru ?

La vîrsta la care ajunsese — nu-și începuse el scrisoarea printr-un «Sînt foarte obosit...?» —, trebuia să recunoască cîstit că juristul din el luase de prea multe ori efectul drept cauză, printr-una din acele deformări pe care le produce dreptul, cînd, încetînd să se refere la ceea ce Antigona a numit, pentru prima oară, «legile necrise» se lăsa prins cu intenție în chichițele grație cărora se câștigă procese, chiar cu riscul de a plăti cu viața.

Și viața, și-o pierduse ca oricare altul. Cînd anume? Putea lua în considerare mai multe date. De exemplu, în ziua în care a condus la cîmîtir pe draga lui soție, mama propriului său copil, pe care nu a iubit-o cum ar fi meritat. Sau, în ziua cînd a aflat că micul locotenent avea să rămînă în fortăreață timp de mulți ani, pentru un motiv pe care nu reușise nicicum să-l înțeleagă. Dar domnul consilier nu se lăsa păcălit. Dacă nu ar fi existat împrejurările excepționale, și-ar fi pierdut cu siguranță viața. A fost înșelat! Da: se considera înșelat, cu singura rezervă că, spre deosebire de toți ceilalți care se mint pînă în ultima clipă, el se considera vinovat de această înșelăciune.

Cum să scape din acest joc? Ce să facă cu oasele lui, cu sîngele, cu carnea lui? Cum să-și astîmpere poftele, foamea și chiar hămeșeala? O mare parte din viața lui nu fusese decît agitație și această agitație fusese atît de zgomotoasă, încît îi acoperise și chiar îi înăbușise vocea blîndă pe care ar fi putut s-o audă și s-o asculte și acum dacă nu ar fi fost atît de obosit.

Vocea blîndă întreruptă fără încetare — au fost atîtea rîsete, atîtea vorbe gratuite, nu-i așa? — vocea blîndă renăscînd mereu, mai puțin insistentă decît rugătoare, și despre care știa, pentru că a perceput-o din cînd în cînd, că niciodată nu l-a mințit, cu toate că el s-a făcut mereu că nu o aude, sub pretext că avea de aranjat afaceri, fie urgente, fie importante, două motive banale menite să justifice încalificabilul.

De fapt, viața omului nu prea înseamnă mare lucru. Lîngă sicriul lui, unii îl vor evoca pe domnul consilier, alții pe literat sau pe erudit, și alții pe cel care a fost prietenul lor. Și pe bună dreptate: el fusese toate astea. Și ce folos? Știa bine că adevăratele virtuți sînt rodul unor răni adînci, că gustul lui pentru Antichitatea greco-latină se hrănise din disperarea de a-și fi văzut țara umilită sub Republica de la Weimar, bătută sub cel de al III-lea Reich, înfrîntă printr-o capitulare fără condiții, tăiată în două, sufocată cu bogății false într-o parte, sufocată cu o ideologie falsă în partea cealaltă.

Trebuia oare, pentru asta, să strige: «Biata Germanie!» și să-și pună cenușă în cap? Domnul consilier nu credea așa ceva. Dacă se

preocupa să-i scrie micului locotenent asemenea lucruri, este pentru că ajunsese la o idee foarte simplă : popoarele sînt așa cum sînt și indivizii. E bine deci ca umanitatea să fie privită pornind de la individ, ci nu, cum o fac ideologiile, să-i considere pe indivizi pornind de la popoare. Subordonînd indivizii popoarelor din care fac parte, înseamnă să-i închizi într-o capcană politică ; considerînd un popor ca reuniunea celor ce îl compun, înseamnă să-i redai demnitatea și viața. Căci fiecare ființă umană are un suflet și sufletul popoarelor este rezultatul tuturor sufletelor. Mister ! Mister de nepătruns !

După ce a trebuit să facă față atîtor încercări, traversînd un secol care va fi considerat printre cele mai dure pe care le-au cunoscut oamenii, domnul consilier știa că de acum înainte nici o încercare nu avea să se rezolve în afară și nici să scape sufletului omenească și că, dacă Germania s-a comportat exemplar pînă și în crimele sale cele mai de neiertat — «Căci există crime de neiertat, dragul meu, micul meu locotenent», scria el — este de datoria fiecărui german să înțeleagă cît au fost de odioase, pentru ca nici o suferință să nu fie inutilă.

Ah, cît era de greu să spună asemenea lucruri care, toate, ape-lau, în egală măsură, la politică și la metafizică ! La timpuri excepționale, explicații excepționale... După părerea domnului consilier, statul de drept, spre care aspiră în mod legitim orice cetățean, nu-i altceva decît dreptul de stat care, din păcate, se poate întoarce chiar împotriva celui pe care pretinde că-l servește sau că-l apără, poate cu excepția unei legi speciale, care oricît ar părea de elaborată, ar trebui să facă excepție de la lege. Și domnul consilier își susținea argumentația pe un exemplu simplu : să ne imaginăm o comunitate, de exemplu, cea țigănească, care decretează că orice judecată dată împotriva ei va fi considerată criminală, legitimîndu-și astfel pretenția printr-o lege nouă. Pe motiv că-și consolidează protecția de care se crede lipsită, nu instaurează oare această comunitate, în inima statului de drept, un drept aparte care, încălcînd egalitatea tuturor cetățenilor, creează un fel de rasism generat de preocupări anti-rasiste ? «Legile nu au valoare, dragul meu locotenent, decît în măsura în care sufletele nenumărate ale poporului sînt de acord cu ea». Mai degrabă, prin optimismul său de credincios decît prin rațiunea juristului, domnul consilier considera necesar să se formeze conștiințe, suflete și că, pentru asta, calea cea mai sigură trece printr-o reînnoire religioasă, care ar trebui să redea faimoaselor „legi nescrise“ toată puterea lor. „Pentru că există o bază sacră a dreptului, lucru care se uită adesea prea ușor“.

Particularitatea secolului al XX-lea a fost să experimenteze și să uzeze, pînă la ultimul fir «la ața din care se fac sforile cu care sînt spinzurați burghezii», toate ideologiile și nimeni nu și-a dat seama că acestea aveau un punct comun : refuzul divinității, dacă nu chiar al religiei. Din acest moment, cum să te mai miri că, incapabile să formeze oameni, ele, ideologiile, au contribuit la eliberarea celor mai josnice instincte ? Ce om, convins că este frate întru Domnul cu toți ceilalți oameni, ar fi putut concepe lagărele de concentrare sau gulagul ? În schimb, pentru ce s-ar jena cineva să-și înjosească semenii dacă umanitatea este înțeleasă doar ca un moment de animalitate superioară ?

Se pot explica toate astea prin orgoliu ? prin nebunie ? prin lipsa de măsură ? În orice caz, filozofii iluminiști, deturnîndu-l pe om de la Dumnezeu, l-au deturnat de la el însuși. Și, de două secole imense, națiunile europene plătesc scump dreptul de a fi promoteice. Niciodată nu s-au abătut asupra lumii atîtea suferințe. Și de ce ? Da, de ce atîtea blesteme, atîtea jurăminte false, atîtea renegări ? Orice om ucis este o insultă adresată lui Dumnezeu. După implorarea iertării din partea victimelor și a familiilor lor, cine s-a mai întrebat dacă nu ar fi necesară ispășirea, chiar colectivă, Dumnezeu propovăduind ispășirea prin cîntă ?

În fața morții, domnul consilier mărturisea micului locotenent că este îngrozit să constate că totul reîncepe ca mai înainte. Totul ? Adică orgoliul, nebunia, lipsa de măsură a oamenilor. Era chiar în plină vogă o maximă grozavă : «Puterii iubirii, ei au preferat iubirea puterii», distilîndu-se astfel, cuvînt cu cuvînt, însăși esența unei experiențe, care se împarte între epuizarea determinată de istorie și acceptarea dictată de providență...

Cu mare grijă, locotenentul Siegfried împăturește în patru scrisoarea consilierului, tatăl său, și o pune iar în plic. Asta-i tot ce are de la el. Celelalte scrisori le-a ars. Un foc frumos, cu flăcări înalte, în timp ce o viață se consuma într-o jerbă de scînteii.

VI. TREI MINCIUNI

Cînd l-a înlocuit pe Medvedev, comandantul Suvarov le-a ținut un discurs marțial și nesemnificativ. Asta se întîmpla în 1975. Doamne, cum a zburat timpul ! Încă puțin și Suvarov ar fi murit,

împreună cu el, la Atar... Poate că și-o dorea. Comandant uitat, lângă un prizonier uitat, ce soartă frumoasă și romantică! Când a sosit la fortăreață, în orice caz, credea în misiunea lui. Ceea ce nu știa era că, în curînd, prizonierii urmau să fie eliberați, cu excepția profesorului Ubersachs, care avea să moară la infirmerie, și de el, locotenentul Siegfried, care, în baza unui ordin al Cămarilor, urma să fie menținut prizonier. În acest fel, bietul Suvarov avea să se transforme în mai puțin de o lună, într-un fel de rege fără regat, domnind peste o fortăreață aproape mitică, plină de laboratoare inutile, peste o garnizoană de soldați somnolenți și pe cale de îmbătrînire și asupra unui prizonier, despre care habar nu avea pentru ce era deținut atîta timp. Aceasta explică de ce comandantul avea stimă pentru el și de ce, în ajunul eliberării, dorise să-l trateze ca pe un cuspă de marcă, mergînd pînă la a-i spune: «Între noi, ofițerii...»

Ce deosebire între acest Suvarov bețiv, numai șunci, cu buzele într-o expresie de dezamăgire, și tînărul comandant care, abia sosit, își adunase prizonierii și le declarase, triumfător, sigur de el, dominator, că omul, înmulțindu-și mașinile, a creat toate condițiile libertății lui! Mare fericire pentru Suvarov și, dincolo de propria persoană, promisiunile grozave pentru ideologie!

«Libertatea este cucerirea supremă...» A vorbit despre necesitatea ca omul să aibă curajul să modifice natura. Transpira de cîtă osteneală își dădea. Ah, sovieticii nu au suferit degeaba. Suferințele lor vor servi întregii umanități. Din milioane de morți se vor ridica milioane de oameni liberi. Crimele imputate lui Stalin? Suvarov nu era naiv: el știa că reprezentau un pas obligatoriu către desăvîrșirea revoluției. De ce să ne ascundem? Individul era o cantitate neglijabilă pentru că reprezenta o rămășiță neglijabilă a perioadei de opresiune, cînd Dumnezeu și preoții lui domneau ca stăpîni absoluți peste un pămînt plin de constrîngerii și de interdicții.

Cu miinile la spate, cu umerii trasi spre spate, cu abdomenul supt și cu pas vioi, Suvarov se plimba pe estradă, oprindu-se din timp în timp, pentru a observa pe fețele prizonierilor reacțiile pe care spusele lui nu puteau să nu le provoace. Cum ar fi putut el să-și dea seama dacă e aprobat sau nu? Fețe imobile, numai asta putea să vadă. Fețe imobile, pentru că declarațiile lui — și el era departe de a-și da seama de acest lucru — corespundeau punct cu punct cu cele care-i antrenase pe prizonierii lui într-un război incalificabil, oricare ar fi fost vocabularul folosit aici sau acolo...

Roșu sau negru — de fapt culoarea conta prea puțin — totalitarismul, oribilul și diabolicul totalitarism, îndrăznise să meargă pînă la fărădelegea supremă: să izgonească omul însuși, să șteargă indi-

vidul, să lipsească ființa umană de propriul suflet în favoarea unui suflet colectiv, acela presupus al umanității, să-i interzică orice viață interioară, sub pretext că salvarea personală este un păcat și prin răsturnarea perspectivei să clădească, în numele național-socialismului sau în numele comunismului, o religie a forței, a puterii, a orgoliului pe ruinele conștiinței, ale spiritului și ale sufletului.

Asta însemna modern pentru Suvarov. Modernitatea, în adevăratul înțeles al cuvântului. Ah, cât de mult îi plăcea acest cuvânt ! O considera ca pe o certitudine pentru că, anulînd complet trecutul, judeca prezentul în funcție de viitor. Mai mult chiar, Suvarov cel admirabil se credea constructor al viitorului. Și înțelegea ca cercetările științifice începute de Medvedev să continue sub comanda lui. Din acest punct de vedere se entuziasma : «Știința sovietică are o trăsătură profund originală : orice descoperire este pusă la dispoziția întregii umanități. Mai mult decît atît : savanții trebuie să lucreze exclusiv pentru binele și bunăstarea oamenilor.»

Cu asta raționamentul se încheia. Legarea binelui de bunăstare situa dezbateră la adevăratul ei nivel : progresul continuu ca motor și ca justificator a acțiunilor omenești. Ce devenea oare răul între bine și bunăstare ? Putea, cel mult, figura în calitate de disconfort. Odată înlăturată transcendența, nu mai rămînea decît imanența. Dacă binele se reducea doar la o formă rafinată și eventual morală a bunăstării, răul nu putea decît să urmeze aceeași cale și să se reducă la forma rafinată și poate morală a unei sărăcii.

Bunăstarea și sărăcia erau cele care determinau istoria. Așa încît căutarea cauzelor presupuse ale războiului, fie pentru a-l justifica, fie pentru a-l condamna, constituia principalul efect de inteligență. Dacă propaganda hitleristă, invocînd inechitatea Tratatului de la Versailles, amintise mereu șomajul, umilirea poporului, capitalismul internațional și, mai precis, complotul care a mizat pe Lenin împotriva lui Nicolae al II-lea, pentru a compromite la timp industrializarea rapidă a unei Rusii imperiale și creștine, care ar fi riscat să pună în inferioritate puterea americană, propaganda sovietică, în ceea ce o privea, se folosise de descoperirea și înființarea lagărelor de concentrare, pentru a denunța ororile celui de al III-lea Reich, orori care, prin contralovitură, îi permiseseră stalinismului să-și ascundă propriile crime și să-și compună o față virtuoasă.

Din dezastru în dezastru, oamenii pot continua multă vreme să scrie istoria în acest mod. Din nefericire, istoria nu este niciodată o știință a cauzelor. A cauzelor adevărate, bineînțeles. Ea nu este decît consemnarea scrupuloasă a faptelor.

«Modernitatea ! Modernitatea !» exclama tinărul comandant. Stătea pe marginea estradei, cu picioarele depărtate, cu mâinile la centură și aștepta aplauzele prizonierilor. Și ei nu aplaudau. Surprins, Suvarov se apleca spre ascultători ca un actor de mîna a doua, și, preocupat de a continua spectacolul, îl întreba pe cîte unul : «Cum, nu vă convine modernitatea ?»

De obicei, profesorul Ubersachs era cel care-i răspundea. Începea cu o ridicare din umeri a dezamăgire și declara că modernitatea este o veche himeră, întrucît se născuse în secolul al XVI-lea, cînd purta numele de Renaștere, și că, prin intermediul Secolului Luminilor al Revoluției Franceze, apoi al Revoluției din Octombrie, agoniza lamentabil, generînd alte cîteva nenorociri, prin ultimele ei zvîrcoliri.

— Și de ce, domnule profesor ?

Suvarov se făcea roșu-violet la față. Își înlocuise aerul de măreție și orgoliul cu o violență stăpînită. Ceea ce spunea bătrînul profesor îl lovea foarte profund în punctul cel mai dureros.

— De ce ? relua Ubersachs cu vocea liniștită. Pur și simplu, domnule comandant, pentru că modernitatea, departe de a fi o idee motrice (ceea ce a fost, fără îndoială, la origine), a devenit, pe neștiute, un fel de religie, pentru că s-a hrănit tot timpul cu ceea ce s-a opus adevăratei religii. Vă rog să mă înțelegeți bine : religiei care fundamenta unicitatea și perfectibilitatea omului, a preferat să-i spună trei minciuni generoase : știința, rațiunea, progresul.

— Trei minciuni generoase, așa ziceți ?

— Desigur, desigur ! Nu trebuia oare știința să-i conducă pe oameni în epoca de aur ? Or totul se dărimă. Principiul de incertitudine a fost enunțat de către Werner Heisenberg în 1927. Și ce s-a petrecut cu pozitivismul ? Merge înainte ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Asta-i prima minciună, domnule profesor, dacă înțeleg bine.

— Înțelegeți bine, domnule comandant. A doua minciună se referă la națiune. Ce a devenit rațiunea în dezastrul celui de al doilea război mondial ?

— A doua minciună, așa-i ?

— Exact ! Cît despre cea de a treia, progresul, bombele lansate asupra Hiroșimei și la Nagasaki i-au pus capăt, nu credeți ?

Ubersachs a fost aplaudat. Suvarov își încrucișase brațele. Făcea un fel de frondă metafizică. Și, drept concluzie, s-a mulțumit să strige cu un aer provocator : «O să depășim noi toate astea, ascultați-mă pe mine ! O să depășim toate astea !»

Serile erau nesfîrșite la fortăreață. Zumzăiau de conversații purtate între strigăte și șoapte. Pe măsură ce savanții avansau, în

cercetările lor, se adinceau tot mai mult în ei înșiși. Libertatea nu s-ar fi armonizat cu acest tip de căutări. La Atar nu aveau alte posibilități de a găsi în ei înșiși rațiunile de a fi. Nu li se acorda nici o scuză, nici chiar cea mai mică minciună.

Privarea de libertate conduce, în mod necesar, la libertatea absolută. Până într-atît încît, eliberată de orice certitudine, lumea, în evoluția ei, apare doar sub forma unei întrebări. Oamenii, așa-ziși liberi, se limitează la «Cum?» Întrebare mecanicistă, materialistă, reductoare și, după toate socotelile, liniștitoare. La Atar ei nu dispuneau decît de «De ce?»

Se repeta fără încetare «De ce am ajuns aici?»

Aici?

Adică la o criză care interesa, în egală măsură, trecutul, de unde vine orice civilizație, prezentul, bietul prezent, fără nici o libertate, și viitorul, fără care s-ar anula într-o aceeași lipsă de credibilitate, atît trecutul cît și viitorul.

Aici?

Adică într-o lume cu dimensiunile unei fortărețe înălțate în deșert.

VII. UN OM NOU

Încet-încet se impunea, la Atar, o concepție foarte simplă despre timp : în loc să fie respins de modernitate, trecutul trebuia să-i servească drept garant. Dintr-o dată, timpul își regăsea adevăratul drum, sprijinindu-se pe Revelație, apoi pe marile Fundamente, fără de care nici o acțiune nu putea pretinde la drept și legitimitate.

Apărea aici o întrebare dificilă : de ce tot ce crease secolul al XX-lea nu se baza nici pe drept nici pe legitimitate, fie că era vorba de cel de al III-lea Reich, sau de Uniunea Sovietică?

Profesorul Schmidt sugerase o explicație plauzibilă. Începuse prin a analiza societățile omenești, de toate tipurile, apoi schițase o schemă care ar fi putut să le fie comună : la început societatea agricolă, apoi societatea industrială ; în sfîrșit, societatea științifică.

Prima s-a caracterizat printr-o alianță strînsă a politicului cu spiritualul. De tip monarhic, ea reflectase pe pămînt ierarhia cerească. Dumnezeu sau regele era totuna. Din această împerechere

decurge o serie de virtuți — în sensul roman al cuvîntului — care informau și care formau poporul.

Cea de a doua, cea industrială, s-a subordonat mașinii, care a multiplicat forța fizică și, pe această bază, bunurile de consum. Supusă doar aparenței, averea dominînd ființa, oamenii au găsit de cuviință să rupă în mod violent cu Tradiția. Credeau că în felul acest se vor elibera de vechea ordine. De fapt, sub discuțiile istorice pe care le-a impus Revoluția Franceză, se ascundea o altă discuție : aceea a sufletului față de puterile lumii cu care se confrunta. De atunci, nu a mai fost loc pentru ființa umană, în același timp unică și perfectibilă, așa cum o definește învățătura creștină, ci pentru omul prometeic, revoltat împotriva lui Dumnezeu, om veșnic și convins de forța sa, obținută prin intermediul mașinilor.

Prăbușirii religiilor i-a urmat triumful ideologiilor ; dispariției brutale a personalității umane i s-a substituit apariția mulțimii, a maselor...

Ajuns la acest punct al expunerii, profesorul Schmidt se întrepruea, își rotea privirea asupra asistenței, apoi zîmbea și întreba :
— Sînt obiecțiuni ?

Ce zîmbet frumos avea ! Blînd, chiar dacă se ascundea sub ironie. Profesorul Schmidt învățase să fie modest în timpul captivității. Și totuși ția să-și dozeze efectele. Și asta, în scopul de a face mai sesizabil, mai clar, punctul forte al raționamentului său, care conducea direct la lagărele de concentrare, atît germane cît și rusești, pentru că aceste două popoare își bazaseră, mai mult ca oricare altele, politica lor pe triumful societății industriale.

Și Schmidt adăuga :

— Am ajuns să devenim prelungirea propriilor noastre unelte. Am încetat de a mai fi. Ne mulțumim să existăm.

Afirmatii scurte, urmate imediat de aplauze, de aprobări din cap, de diverse gesturi de susținere... Furia care-l anima atunci pe profesorul Schmidt se hrănea din nenumărate suferințe. Da, noi ne mulțumisem să existăm.

Acum totul se metamorfozează. Progrese fulgerătoare în domeniul comunicațiilor și al informaticii lăsau să se întrevadă apariția a ceea ce profesorul Schmidt numea societatea științifică. Printr-o schematizare evidentă îi plăcea să arate că, dacă „a fi“ caracterizase omul agricol și „a părea“ omul industrial, din nou, „a fi“ se pregătea să acapareze omul în societate științifică.

Moment de ambiguitate. Ajunși spre capătul vieții, cea mai mare parte dintre prizonieri oscilau între fericirea pe care le-o dădea o asemenea veste și tristețea de a fi fost victimele acestui secol de

fier. Se vor impune cei care aveau să susțină virtuțile ce constituiseră societatea agricolă și a căror revenire vizibilă o anunța ecologia. Pentru că, după pagubele imense cauzate de industrializarea sălbatică, se impunea cu prioritate regăsirea ființei omenirii în același timp cu ființa individului însuși.

Grija și preocuparea se mutaseră în altă țabără. Putea Suvarov să spună ce dorea ? Nu conta. Niciodată cele trei unități de cercetare nu fuseseră atât de active. Și el, Siegfried, mergea de la un laborator la altul, admirându-i pe acești oameni care găseau în ei atîta putere, curiozitate, tinerețe, prin simplul fapt că înțeleseseră căror fantasmе le serviseră de jucării.

Cîteodată, unul din savanți exclama : «Istoria merge iar înainte, domnule Suvarov ! Istoria merge iar înainte !» Și comandantul, uimit de atîta îndîrjire, le explica : «Bine, dar nu s-a oprit niciodată.» Imediat era înconjurat de trei sau patru prizonieri care îi strigau în cor : «Ah, se vede că dumneata nu ai fost la Stalingrad ! — La Stalingrad ? Și de ce ? — Pentru că, fără încurcăturile de la înaltul comandament german, cele două armate, rusă și germană, ar fi fost imobilizate pentru totdeauna într-o încheștare mortală. — Imobilizate într-o încheștare mortală, ziceți ? — Liniștiți-vă, domnule comandant, liniștiți-vă, încheștarea ar fi fost mortală atît pentru o țară, cît și pentru cealaltă. Pur și simplu, una a fost doborîtă și alta nu și-a dat seama că era rănită de moarte.»

Din aceste schimburi de cuvinte, cam fără sens, Suvarov ieșea obosit, epuizat chiar. Fața i se întuneca, părea doborît. Nu numai că nu era la fel de cult ca prizonierii săi dar, mai mult chiar, o parte ascunsă a personalității sale trebuia să se convingă puțin cîte puțin că era și adevăr în asemenea informații. Profunda analiză pe care Schmidt, Ganz și Ubersachs o făceau celor trei tipuri de societate, Suvarov era gata să și-o însușească, dacă nu ar fi condus la condamnarea Uniunii Sovietice, ceea ce el, ca patriot ce era, nu se putea hotărî să accepte și dacă nu ar fi introdus noțiunile de „a fi“ și „a părea“ pe care materialistul din el le respingea. Dar, așa cum avea să-i mărturisească, lui, locotenentului Siegfried, în seara cînd au cîntat împreună, nu putea să nu-i admire pe acești savanți prizonieri și să nu se gîndească la cauzele reale care îi aduseseră la fortăreața din Atar, uneori, petrecea acolo nopți întregi...

Oricum, în acea seară, el, Siegfried, nu a ezitat să-i mulțumească pentru că îi împrumutase cartea despre viața lui Lev Tolstoi. L-a emoționat, în special, sfîrșitul scriitorului, cînd trezindu-se din moțăială, s-a adresat fiicei sale Tania, înainte ca paloarea să-i apară în obraz și respirația să i se rărească : Iată și sfîrșitul, și... „nicevo“.

Era oare, într-adevăr, sfârșitul ? Tania s-a hotărît să se ridice și să cheme pe cineva.

Atunci, medicul care a fost chemat i-a făcut muribundului o injecție cu camfor. I-au revenit culorile. Și, furios, roșogolindu-și ochii în orbitele imense, s-a ridicat repede în șezut și le-a spus răspicat : «Vă sfătuiesc să nu uitați un lucru : există atîția oameni pe lume, în afara lui Lev Tolstoi, și voi, toți, vă ocupați doar de Lev...»

Bietul bătrîn ! Sărman și minunat bătrîn ! În ajunul morții, i-a spus fiului său aproape în șoaptă : «Serghei ! Iubesc adevărul... mult de tot... iubesc Adevărul !»

Deodată, ochii lui Suvarov s-au luminat. Din cauza lacrimilor... Din cauza emoțiilor... Era lumina sufletului, orice ar spune el. Și această întrebare adresată de comandant în gol, așa, în mijlocul salonului, ca și cum nu îndrăznea s-o adreseze oaspetelui său, locotenentul Siegfried : «La drept vorbind nu v-ați plictisit în fortăreață ? — Nu. Nu m-am plictisit deloc din momentul în care, înțelegînd că am fost victimele unui secol imbecil, am descoperit toate bogățiile ce se aflau în mine și pe care istoria le înăbușise. — Și asta ce înseamnă ? Asta înseamnă, domnule locotenent, că vă simțiți ca un om nou ? — Nou ! Așa este. Un om nou, domnule comandant...»

VIII. DEȘERTURI

«...Grohotișuri, de parcă întreaga lume se făcuse bucăți... Părea că munții de gresie neagră se rupeau, se sfărîmau, de la începutul lumii, se descompuneau mereu. Roci instabile, stînci care se rostogoleau din cauza înghețurilor repetate, nisipuri în formare... Și, din timpurile cele mai îndepărtate, crestele de piatră continuau să bareze orizontul — în orgoliul dimineților pline de lumină.. Totul mișca în nemișcarea lumii : asta a fost prima lecție pe care mi-a dat-o deșertul Atarului...»

«...Munți vineții, confundați unul în altul sub albastrul spălăcit al cerului, înainte de răsăritul soarelui... De pe coridorul de pază, așteptăm, încă din zori, trecerea caravalei...»

«Se anunța, dinspre răsărit, printr-un fel de nor ușor, plin de irizările primelor raze ale zilei, nor roz abia vizibil pe fondul roz al nisipurilor de aceeași culoare... Cu trecerea timpului, învățasem

să disting acest nor după plutirea lui ușoară. Rozul lui era translucid, dat de lumină născîndă, în timp ce rozul nisipurilor avea consistență...»

«Trebuia să treacă mult timp pentru ca norul să se transforme în animale și oameni.»

«...Soarele se înălța, punînd imediat în libertate valuri de aur, care descopereau vîrfurile și alunecau pînă la sol, ca un val pe care nici un dig nu-l mai reține, înainte chiar de a pune în mișcare aerul, ca și cum noaptea rămînea atîrnată deasupra nisipului și a stîncilor. Clipă nesigură !»

«...Orele alunecau, fără zgomot, unele după altele...»

«...Apoi animalele apăreau ca din uitare, în timp ce liniștea de gheață care mă înconjura se acoperea, puțin cîte puțin, de vraja melopeei caravanierilor... Acum, voci guturale alternau cu pașii asurzii și legănați ai cămilelor, iar eu rămîneam împietrit privind cum, la vreo două sute de metri sub punctul meu de observație, se mișca ceva ce mie mi se părea a fi culmea libertății : acele animale de călărie, oamenii, mărfurile, teoria fără sfîrșit despre animalele a căror blană ia culoarea deșertului, despre caravanierii săraci dar generoși...»

«...Nu mult după aceea, caravana se oprea. Cămilele se îngheșuiau, unele în altele, într-o ordine bine cunoscută ; oamenii le descărcau. Se ridicau corturi, se aprindeau focuri, oamenii caravanei urcau pînă la fortăreață să vîndă sare, ceai, mirodenii, făină. Uneori, coboram și noi spre ei...»

«...Îmi plăcea să mă apropiu de animale, să simt mirosul lor tare de usuc și să mă pierd în infinitul privirilor lor. Se întîmpla ca o cămilă să țipe. O ascultam ca și cum ar fi avut ceva important să-mi spună...»

«...Trebuia să revin în coridorul de gardă. Orele fugiseră. În curînd stelele aveau să apară spre răsărit, tabăra avea să fie ridicată și, a doua zi, trezindu-mă, aveam să regăsesc deșertul atît de intact, încît îmi venea să mă întreb dacă nu cumva visasem...»

«...Prima caravană am privit-o cu nostalgie, cu curiozitate și... cu ceva ce semăna cu o sfișiere interioară. Aceste animale, acești oameni mă puneau în contact cu o lume pe care eram departe de a o bănuî... Ei, știam că vor merge mai departe, și mai departe, acolo unde, probabil, sînt orașe, cu siguranță și femei — acolo unde, în orice caz, sînt ceilalți ! Într-o fortăreață, ceilalți nu există. Toți, prizonieri, toți, condamnați, toți, la fel, gardieni sau prizonieri...»

«...Lună după lună, am ajuns să mă obișnuiesc cu trecerea caravanelor. O caravană nu mă interesa prin ea însăși. Săturat de exo-

tism, încetam să mai fiu curios sau nostalgic. Rămânea sfișierea interioară, pentru că eu continuam să privesc apariția, despărțirea și apoi dispariția, de acum, nu a caravelor, ci a timpului. Da, timpul ! Fără revenirea regulată a caravelor, timpul ar fi dispărut.»

«...Mi-a fost dat să trăiesc fără să știu...»

«...Noaptea, stelele erau mari ca niște portocale. Cerul nu era imens, era mare. Îmi plăcea această măreție. Mă reconforta. Când mă culcam în coridorul de gardă, cu fața în sus, ca să privesc mișcarea astrelor, să mă pierd în lungul Căii Lactee, înțelegeam că rugăciunea era singurul mod de exprimare în acord cu respirația lumii. Noaptea, Dumnezeu era prezent, chiar în prezența oamenilor. Oamenii sînt cei care te împiedică să-l vezi pe Dumnezeu sau, cel puțin, să-l cunoști...»

«...Navă pe nisip, fortăreața permitea tot felul de navigații. Aveam să înțeleg acest lucru cu trecerea anilor, adică, în scurgerea timpului însuși... Când conducătorul caravanei își rostea rugăciunile, încercam să ascult acest limbaj, care-mi era necunoscut, și repetam aceste formule magice, care mă uimeau prin sonoritatea lor gravă și de care mă convingeam, încetul cu încetul, că îmi vorbeau despre alte ceruri, despre alte pămînturi, cuvinte sacre pe care mi le transmitea cristalul pur al crepusculului : „Ashahadou, anna la ilaha ill'Allah...” și pe care le reluau în cor vocile profunde și ritmate ale cămilarilor... Îmi plăcea această muzică a Domnului. Îmi plăcea ca noaptea să se umple de vise, de îngeri și să freamăte deodată de prezența infinită a lui Dumnezeu. Căci iubirea pe care noi i-o purtăm lui Dumnezeu nu-i altceva decît iubirea pe care Dumnezeu ne-o poartă nouă...»

«...Stele căzătoare, potop... Trei ceruri suprapuse : cel grec, cel latin, cel arab... Vînt înghețat al nopții, ca un fluviu de suflete în chinuri...»

«...Gresie neagră, pietre negre, pămînturi negre... Prin ce calcinări ? prin ce incendii ? Și lumea drept combustibil...»

«...Apus de soare : pămînturi violete, orizonturi violete, sub un cer de smarald. Și lumea-toată numai emoție...»

«...Frumusețe goală, după care aleargă spiritul... Frumusețe insesizabilă, cum ar putea fi răsuflarea lui Dumnezeu, și care te înconjoară, te usucă, în vibrațiile aerului saturat de căldură... Frumusețe minerală, pe care spiritul ar vrea s-o îmbrățișeze, și care-l îmbrățișează... Frumusețea deșertului, unde spiritul se consumă, neștiind că la liniște trebuie să răspunzi tot cu liniște. Să nu acoperim cu cuvinte cea ce se află dincolo de limbaj — în epura solară a unei acceptări...»

«...Abia dacă-i posibil și dacă îndrăznești să-ți îndrepti privirea spre infinitul orizontului, nu spre răsărit înspre creasta munților, ci spre apus, chiar acolo unde oscilează, lăsînd să se bănuiască alte, lumi, alte lumini — cele care se află în orice rugăciune. Să nu mai alergi — nici măcar după frumusețe ; să nu te mai întrebi — nici chiar despre ea ; să te mulțumești să vezi cum se întinde peste pămînturile violete un cer de smarald, în faptul serii, și să-ți spui cu umilință că lumea nu-i decît o emoție...»

«...Aici, domnește moartea ! Frumoasă, splendidă moarte !... Totul e împietrit. La fortăreața Atar, ne aflăm în centrul unei imobilități. Spre deosebire de ceilalți oameni, noi știam acest lucru, pentru că puteam verifica...»

«...Ceilalți, toți ceilalți, au așezat între ei și imobilitatea lumii, ecrane, decoruri, accesorii scenice, pe care le numesc modă, noutate, bogăție, confort, distracție și nici nu mai știu cum. Poate chiar fericire... Se mint, nu încetează să se mintă și-și numesc minciunile istorie, literatură sau chiar ideologie...»

«...Bieți oameni care se înșală singuri și atît de neajutorați încît, la cel mai mic necaz, îl acuză pe Dumnezeu sau viața, în loc să se gîndească la greșelile pe care le fac una după alta...»

«...Obligîndu-ne să trăim în mijlocul deșertului Atar, sovieticii, și ei înșelați de propriile lor minciuni de neînțeles, mi-au făcut un mare serviciu : aș fi ajuns să mă detașez de bătrînul din mine tot privind moartea în față, soarele negru care se înalță la orele amiezii, peste uitarea nisipurilor...»

«...Viața mea nu a fost decît o cronică obișnuită. Născută dintr-o minciună frumoasă, ea avea să pornească la luptă, așa cum alții se dedau pasiunilor. Aș fi iubit fără limite războiul și să privesc moartea acoperind, puțin cîte puțin, privirea veselă a camarazilor mei. Toate astea nu pot fi explicate pentru că țin de latura cea mai ascunsă din om. Apoi, după exaltarea bătăliilor, aș fi cunoscut momente în care, o dată cu noaptea, se înalță către stele suspinul celor ce mor, urmat de liniștea extenuării lor, a desprinderii de viață, în clipa în care capul alunecă într-o parte, ca și cum dintr-o dată s-ar detașa de corp...»

«...Nu există minciună frumoasă. Există doar minciună. Leyda, Milano, Stalingrad m-au ajutat s-o cunosc așa de bine, încît mi-ajunge pînă peste cap, pînă la scîrbire. Și ce liniște poate fi mai profundă decît strigătele muribunzilor care își cheamă în zadar, mama ? Liniște zgomotoasă, liniște asurzitoare. Totul în lumea asta este liniște...»

«...Războiul și viața mea, istoria și viața mea... Se confundă, se amestecă, fețe opuse și totuși unitare ale unei aceluiași realități. Războiul a fost viața mea sau poate că viața mi-a fost dată tocmai pentru a fi război. În cadrul aventurii colective, cazul particular ; în cadrul dramei generale, drama particulară. Una se intersectează cu cealaltă. Istoria vieții mele a fost viața istoriei. Care-i diferența ? Unde este condamnarea ? Unde-i justificarea ? Oricărei generații i-ai aparține, vei face aceleași lucruri, la aceeași vîrstă. Doar circumstanțele se schimbă. Dar, din punct de vedere sufletesc, ce diferență există între un război și o pasiune ! între arestarea abuzivă a rectorului din Leyda și trădarea unui prieten ? între distrugerea Teatrului Lumii și răul pe care l-ai făcut unei ființe dragi prin indiferență ?...»

«...Cuvinte și iar cuvinte ; cuvinte adunate, împerecheate, apoi pronunțate în ritmul trepidațiilor ; cuvinte destrămate pînă la declanșarea emoției — cuvinte-peisaje, cuvinte-țipăt, cuvinte-miros, în timp ce trenul încetinește și apar suburbiile München-ului.»

IX. MÜNCHEN

— Hei, militarule, nu sîntem în Carnaval !

Băiatul are vreo doisprezece ani. Țopăie în jurul locotenentului, își pune palma streașină la ochi, dă capul pe spate să-l vadă mai bine, și, cum Siegfried își vede de drum prin gara din München, băiatul încearcă să altereze călătorii.

— Hei ! Hei ! Ia uitați-vă. O fantomă ! O stafie !

De ce atîta îndîrjire ? Din partea unui adult, mai ales a unui bătrîn, Siegfried ar fi înțeles. Amintirile rămîn mereu vii. Dar de la un copil ? Cel puțin dacă...

Cel puțin dacă, de la suflet la suflet, acest băiețel n-a citit, sau văzut, sau presimțit, vreo apropiere, ceva familiar, ceva care să-i lege unul de altul dincolo de aparențe sau de minciuni... Și cum să exprimi mai bine această apropiere decît prin ironie ? Evocînd perioada Carnavalului a făcut apel la complicitatea măștilor, la prietenia pe care o implică orice joc, și care face ca, pînă la urmă, copilăria să se simtă în largul ei.

Copilăria ? O imagine îndepărtată îi revine acum în minte, de- vine din ce în ce mai clară, și-l dezarmează complet pe locotenentul Siegfried sub privirea iscoditoare și amuzată a băiatului. Asta se întâmpla în Pădurea Neagră, în timpul vacanței de vară. Siegfried avea șase sau șapte ani. După cină, tatăl său l-a invitat la o plimbare în pădure și, culmea surprizei, mama lui, de obicei atât de grăbită să-l trimită la culcare, s-a arătat dispusă să-i însoțească.

Iată-i plecați pe cărări care, în lumina lunii nu semănau deloc cu ceea ce erau în timpul zilei. Copacii erau negri și ramurile, care se aplecau sub greutatea acelor de pin, păreau de argint. Culorile fiind toate șterse, ferigile păreau fosforescente. Din când în când, o bufniță țipa, adâncind prin strigătul ei o liniște care era tot mai apăsătoare. Siegfried pornise în această expediție nocturnă cu o bucurie vecină cu exaltarea. Avea să descopere noi teritorii. Pe măsură ce obosea, i se părea că ramurile groase i se agățau de haină, de brațe, ca niște mâini și, cu toate că tatăl său deschidea marșul iar mama îl închidea, avea din ce în ce mai mult impresia că se afundă într-o pădure ostilă copiilor, plină de murmure malefice și de pericole imprevizibile.

Atita noapte și atita întuneric, atât de multă liniște în freamătul frunzelor uscate ; și tatăl său se oprește brusc și-l trece în față, pentru că ajunseseră într-un luminiș... Și acolo, la câțiva pași de el, în albastrul poienii luminată de lună, ce vede ? O măsuță, scăunele răturnate, ca și cum sosirea lor deranjase un sfat, o adunare...

— Pitici ! îi șoptește tatăl său.

Un frison puternic îl scutură pe Siegfried. Emoția îl paralizază : nu se poate dezlipi de priveliștea acestui mister profund : o măsuță de păpuși, patru scăunele, la fel, răsturnate de o plecare grăbită și, alături de aceste obiecte, piticii pe care și-i imaginează, pe care-i are în minte, și-i cunoaște bine din poveștile pe care tatăl sau mama sa i le citesc în fiecare seară înainte de culcare...

— Acum trebuie să ne întoarcem.

— Nu. Ar vrea să mai rămână o clipă. Poate că piticii or să-și ia inima în dinți și se vor arăta, dacă el nu face nici o mișcare... Dar lângă el, sînt tatăl și mama lui, care-i zîmbesc și-l țin cu dragoste de mîna, îndemînîndu-l să-i urmeze. Este adevărat : ei sînt oameni mari și piticilor le este frică de oameni mari. Atunci cu un pas greu, cu un pas plin de regretul de a nu fi putut să-și întâlnească prietenii, piticii, se întorc cu părere de rău, între tatăl și mama lui, ca și la venire. Deodată, însă, izbucnește în el o bucurie nebună, parcă zboară, la gîndul ce-i trece prin cap că poveștile acelea nu sînt deloc simple închipuiri, că piticii există cu adevărat, se

întîlnesc în nopțile cu lună plină, cînd trunchiurile brazilor sînt negre și ramurile joase îmbrăcate în argint. Și poate — e o prostie să se gîndească la asta acum, în fața acestui copil care țopăie în jurul lui și care i-a întors spatele dezarmat de tăcerea lui — poate că adevărata lui iubire față de pămîntul german datează din acea noapte de vară cînd visul s-a transformat în realitate...

I-ar face plăcere ca puștiul să-l fi putut însoți, măcar cîțiva pași și să-i prezinte gara din München pe care el n-o mai recunoaște, așa cum, de-a lungul călătoriei n-a mai regăsit nimic din orașele prin care trecea, din satele pe care le-a văzut, și chiar din cîmpiile pe care le-a traversat. Germania pe care i-a fost dat s-o privească după plecarea ziaristului nu mai avea nimic comun aceea pe care o păstrase în suflet. Este adevărat că de la ultima lui permisie trecuse o jumătate de secol.

O jumătate de secol ! Și iată că evidența l-a copleșit. Momentele înlănțuindu-se unul după altul, a trăit și el, chiar dacă viața, zi după zi, a trecut pe lîngă el. În orice caz a reușit să lege între ele, atît de bine clipele, încît a avut întotdeauna sentimentul că trăiește în timp. Fusesse el însuși propria lui durată. Și acum trezindu-se în gara din München de care nu-l mai leagă nici o amintire, atît este de schimbată față de cea pe care o cunoaște el, ruptura cu trecutul devine cu atît mai vie și mai sfîșietoare cu cît un băiețel i s-a adresat, la coborîrea din tren, zicîndu-i «Ei, militarule, nu sîntem în Carnaval !», ceea ce reluat și amplificat de singurătatea lui, echivalează cu o insultă. Cum ? Să fie comparat cu un personaj grotesc de carnaval !

Îl izbește, da, îl izbește asemănarea dintre cele două situații : la gară, șeful de gară, zărîndu-l prin geam, a mimat pasul de gîscă batjocoritor ; aici, la München, un băiețel îl crede deghizat. Oare nu mai este loc pentru el decît în travesti ? Oh, de ce oare prof. Übersachs a crezut necesar să sustragă din dosarul său militar ordinul prin care se cerea comandantului fortăreței să-l execute chiar în ziua cînd Cancelaria ar hotărî eliberarea lui ?

Pînă în acea clipă a trăit legîndu-se cu orice preț de copilărie, de adolescență, apoi de acest război care l-a azvîrlit în marea liniște albă a amintirii. Nu mai știe dacă trebuie să se gîndească la memoria uitării sau la uitarea memoriei...

Înaintează cu mantaua-i lungă pe umeri, în mijlocul unei apatii obișnuite. Oamenii îl privesc fără să-l vadă cu adevărat. Pentru ei nu e nici o îndoială că locotenentul Siegfried nu este decît un biet om care se crede interesant îmbrăcînd, la atîta timp după război, zdrențele unui soldat mort.

Miroase a crenvurști calzi, a pîine proaspătă, a muștar iute. Oamenii grași și zgomotoși, cu părul lung, se înghesuie în jurul unui chioșc unde, pe panouri mari publicitare, sînt lăudați crenvurștii și berea de München. Cu stomacul strîns, «micul locotenent», cum îl numea în ultima sa scrisoare Domnul Consilier Siegfried, știe, simțind aceste vechi mirosuri, că se află cu adevărat acasă, și că în ciuda unei arhitecturi noi, realizată din sticlă și aluminiu, vechea gară din München se află tot la locul ei, oferind celor ce sosesc din lungi călătorii să guste din tot ce are mai bun acea provincie.

Își ține ranița în mînă. Dacă ar avea curaj ar arunca-o într-un colț. Dar nu îndrăznește. Un ofițer nu-și abandonează efectele.

Oare ce va face ? Încă de cînd se apropiau de oraș a început iar să ningă. Îi place zăpada. Ea înseamnă copilăria lui. I-a lipsit atît de mult în fortăreață. Zăpada și toate jocurile ei... Zăpada, emblema a tuturor inocențelor, a celor pe care nu le-ai pierdut încă și a celor pe care le-ai recîștigat... Afară, noaptea strălucește, stropite cu pete de lumină... Primii săi pași în München, ar vrea să-și amintească întotdeauna de primii pași în München... Revine, se întoarce după o atît de lungă absență ; și, respirînd aerul rece e ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Totul se leagă, timpul, omul, orașul, așa cum se întîmplă cînd, după ani și ani de despărțire, te reîntîlnești cu un prieten și timp de o secundă sau două, se suprapun trăsătură cu trăsătură două imagini : cea veche pe care memoria a păstrat-o cu grijă și cea nouă care se așază în dezordinea patetică a unei întîlniri neașteptate.

Trecînd prin fața chioșcului de ziare, a zărit, pentru o clipă, ziarul *Neue Zeitung* și, așa cum îi promisese Hans Müller, fotografia sa. S-a zărit în ziar dar nu s-a oprit. La ce bun ? Omul fotografiat acolo, puțin rigid, puțin afectat, deja nu mai este el. Oricît de bine ar fi scris sau compus articolul, lui îi va vorbi despre un altul — despre locotenentul Siegfried, bineînțeles, cel care el nu mai este de cînd, grație unui copil de doisprezece ani, foarte prost crescut, și-a amintit de o expediție nocturnă în Pădurea Neagră, în țara fermecată a piticilor al căror șef, este clar, nu era altul decît regele Ielelor, de care tatăl său, veneratul său tată, îl tot îndemna să se ferească. Era foarte sensibil la farmecele nopții și ale copilăriei. Și numai pentru a-i da satisfacție Domnului Consilier și-a făcut un personaj puțin cam rigid, poate prea afectat, pe care l-a tirat de la Leyda la Milano, de la Stalingrad pînă la fortăreață, un fel de Candide fără candoare, sărmană jucărie sfărîmată de jucători infernali și care, ajunsă la sfîrșitul aventurii, se rezumă la un portret publicat într-un ziar de seară...

La picioarele lui, murdărit de noroi, udat de zăpadă, se vede fluturat ușor de vînt, pe trotuar, un exemplar din *Neue Zeitung*. Oricum, curiozitatea este prea mare. Se apleacă și ia ziarul. Interviuul lui ocupă o treime din prima pagină, apoi, în interior două pagini întregi. Se amuză privindu-și propria figură reproduasă în capul fiecărei coloane, o figură diferită de fiecare dată, cînd grav, cînd trist sau nostalgic, cînd surizător sau sever — o figură cu infinite nuanțe, în timp ce subtitlurile îi amintesc, una cite una, etapele vieții lui, începînd cu «Regatele de la Kiel» și continuînd cu «Înmormîntarea lui Hindenburg», apoi de la «Leyda» la «Vila Paladina», de la «Grete» la «Stalingrad»... Sub intertitlul «lovitura de grație» ziaristul a relatat exact ce i-a spus el despre cercetările privind H.L.A. Acesta a cerut chiar să se culeagă cu caractere grase remarca lui despre nebunia de a mai vorbi astăzi de rase și, cu atît mai mult, de rasism. Apoi, drept concluzie, Hans Müller s-a mulțumit să menționeze că cel de al doilea război mondial nu se putea termina fără întoarcerea aceluia pe care el îl numea cu familiaritate Siegfried.

Deci toate erau la locul lor.

Și chiar în acel moment, într-o mare confuzie, determinată de zgomote îngrozitoare, de țipete de femei, de forfotă, locotenentul Siegfried a căzut ucis de două gloanțe trase în ceafă.

În cădere, ziarul *Neue Zeitung* i-a scăpat din mînă. A alunecat și a căzut lîngă el, astfel încît figura destinsă a «micului locotenent» stă lîngă fotografia puțin afectată de pe prima pagină.

— Bine, dar e el ! E chiar el !

Asta este tot ce a mai putut auzi. Cineva se aplecase spre el și recunoscuse în bătrînul ofițer ucis pe eroul zilei.

PARTEA ÎNTÂI

UN INTERVIU

I. Gara de frontieră	11
„In sfârșit, Germania !“	
II. Fortăreața	14
Ce viteză a prins, deodată, trenul...	
III. Ziaristul	22
Zgomotul a fost foarte slab. O frecare ușoară...	
IV. Ivirea zorilor	26
Din fundul genții, Hans Müller a scos un dosar voluminos...	
V. Deșertul	30
Am ajuns la fortăreața din Atar la sfârșitul anului 1946...	
VI. Hans Müller	33
„Motivele unei detenții așa de îndelungate ?“	
VII. Profesorul Ubersachs	37
„M-a însoțit în toate campaniile mele...“	
VIII. Ura !	43
„...Fîr-ar să fie ! Fîr-ar să fie ! Am început prost interviul.“	
IX. Frînturi de fraze	45
„...Ia să vedem, tînărul Müller ar putea să-mi fie nepot...“	
X. Interviul	49
„Vorbește-mi despre prizonierii din fortăreață.“	
XI. Ochiul obiectivului	52
„Ce faci ? — Vezi bine, trag perdea.“	

PARTEA A DOUA

O VIAȚĂ

I. Regate la Kiel în 1906	58
Cu țigara aprinsă, cu burta înainte, cu lanțul de aur prins de vestă, după prînz, Hans Siegfried...	
II. Leyda	62
Dintr-un salon în altul... Istoria alunecă asemeni unei imagini...	
III. „Liniștește-te, o ! durerea mea . . . . .”	68
Doream să-mi răzbun tatăl. Știu ce trebuie să crezi...	

IV.	Evreul Ballin <i>În timp ce mașina gonea spre Limbour...</i>	77
V.	Tannenberg „ <i>„Ratat ca și Tratatul de la Versailles!” exclama tata cu orice ocazie.</i> “	80
VI.	Testamentul lui Hindenburg „ <i>Totul se explică, șă știu...</i> “	83
VII.	Precizări <i>Hans Müller și-a luat din nou dosarul pe genunchi.</i>	90
VIII.	Pentru moment „ <i>Vezi dumneata, domnule locotenent, că aveam dreptate să-ți arunc în față numele lagărelor de concentrare.</i> “	93
IX.	Prințul Ambrosini „ <i>Imaginează-ți, domnule Hans Müller, că am primit ordin să mergem în cantonament într-o proprietate din regiunea Milano.</i> “	94
X.	Teatrul lumii „ <i>Știi, domnule locotenent, la ce servește memoria ?</i> “	100
XI.	Noaptea palladiană „ <i>După asta, totul s-a desfășurat foarte repede.</i> “	107
XII.	Grete <i>Era prea mult. Acum că dispăruse frumoasa minciună...</i>	113
XIII.	Dezertor ? <i>Niciodată, pînă acum, nu a mers atît de departe cu confidențele.</i>	121
XIV.	Drumul și călătoria „ <i>Ai avut sentimentul că aparții unei generații sacrificate ?</i> “	125
XV.	Furtuna de iarnă „ <i>Pentru cei angajați în luptă, nu există băătăi.</i> “	127
XVI.	Lovitura de trăsnet <i>Războiul este ca un cal tînăr, sălbatic. Atita timp cît se zbenguie, e vesel...</i>	133
XVII.	Un ecou formidabil <i>Locotenentul s-a sculat în picioare și și-a îmbrăcat mantaua. De ce s-a făcut, așa deodată, frig ?</i>	139
XVIII.	Lovitura de grație „ <i>Ei bine, spune Siegfried, simulînd deodată veselia, mi se pare că cercul s-a închis...</i> “	140
XIX.	Onoarea de a spune nu <i>Știi ce s-a întîmplat după aceea, domnule locotenent ?</i>	148
XX.	Weimar (I) „ <i>Doamne, Dumnezeule, cum să-l fac să mă înțeleagă ?</i> “	150
XXI.	Weimar (II) „ <i>Cînd anume va înceta suspiciunea ?</i> “	153

PARTEA A TREIA

UN DESTIN

I.	Ciudat băiat „ <i>Ciudat băiat... Ce-o fi în mintea lui ?</i> “	157
II.	Viața visată „ <i>Aș fi putut avea și eu, ca toată lumea, o viață...</i> “	159

III. Căsătoria cu singurătatea	162
<i>Era ca și cum ar fi mestecat încet: buze mușcate, cuvinte nerostite...</i>	
IV. Dulce amintire de demult	165
<i>„...Totul era albastru și auriu... Copaci albaștri săgetați peste tot de lumină...”</i>	
V. Dulce voce	167
<i>Scrisoarea și telegrama au sosit la fortăreață în aceeași zi.</i>	
VI. Trei minciuni	171
<i>Cînd l-a înlocuit pe Medvedev, comandantul Suvarov le-a ținut un discurs marțial și nesemnificativ...</i>	
VII. Un om nou	175
<i>Încet, încet se impunea, la Atar, o concepție foarte simplă despre timp...</i>	
VIII. Deșerturi	178
<i>„...Grohotișuri, de parcă întreaga lume se făcuse bucăți...”</i>	
IX. München	182
<i>„— Hei, militarule, nu sîntem în Carnaval!”</i>	

Editura EUROPA, 1991
Director fondator : *Ion Deaconescu*
Tehnoredactare : *Mihai Cercel*

Imprimeria „Oltenia“ — Craiova
B-dul marelui Ion Antonescu, nr. 102
ROMÂNIA
Comanda nr. 221

Copie imaginară a lui Rudolf Hess, locotenentul Siegfried este capturat de sovietici la 31 ianuarie 1943, ca urmare a capitulării mareșalului Paulus la Stalingrad. Este închis în lagărul Atar (un fel de Los Alamos sovietic), fiind unul dintre ultimii cunoscători ai marilor secrete din cel de-al doilea război mondial. Eliberat imediat după căderea Zidului Berlinului, locotenentul Siegfried călătorește spre patrie, îmbrăcat în vechea sa uniformă a Wehrmachtului, prilej cu care își rememorează, la înalte cote emoționale, existența sa de până acum, căutând să găsească răspunsuri noi la întrebări esențiale privitoare la ultimii cincizeci de ani.

Cu gândul la logodnica părăsită, trei locuri îi revin în memorie până la obsesie: Leyda și istoria profesorului Meijers; Milano și sfârșitul prințului Ambrosini; Stalingrad și misterioasa atitudine a mareșalului Paulus. Trei locuri în care se intersectează tragedia atîtor oameni, civilizația europeană în derivă și stupiditatea unui război fără sens.

**EDITURA EUROPA
CRAIOVA 1991**